EDITURA SPORT-TURISM

Lei 11

PAVEL ȘUIAN

LALELE ȘI ELECTRONICA

PAVEL SUIAN

LALELE ȘI ELECTRONICĂ

EDITURA SPORT-TURISM
București, 1986

LALELE ȘI ELECTRONICA

Olanda este patria lalelelor. Din automobil, tren ori avion, primăvara, în Olanda se văd cîmpuri întregi cu lalele. Dacă ai timp și posibilitatea să mergi cu piciorul peste cîmpurile cu lalele înflorite te poți considera un om norocos. Ochiul este încîntat de zecile de mii de flori viu colorate care se înșiră într-o ordine perfectă, pe mari parcele de pămînt, lucrate ca la carte, ordonate în linii drepte. Pămîntul negru-brun, frunzele verzi și petalele roșii, violete, galbene și chiar negre. Merită să mergi pînă în Olanda numai pentru o plimbare într-un cîmp neted și drept, unde, în jurul tău, cît vezi cu ochii, sînt numai lalele.

Vine apoi o vreme cînd petalele lalelelor se scutură și cînd la marginea cîmpurilor se adună mari grămezi de petale. Văzînd cum se scutură pe cîmp zeci de mii de flori, poate milioane, am crezut la început că s-au ofilit și-au căzut fiindcă n-a avut cine să le culeagă. Îngrozindu-mă de o pagubă atît de mare, nu m-am putut stăpîni și am întrebat. Zîmbind, colegul olandez, căruia mă adresasem, mi-a explicat că în majoritate lalelele se cultivă pentru bulbi care sînt recoltați toamna ca și ceapa, ambalați frumos și trimiși în toată lumea pentru a fi răsădiți și a face flori în anul următor. Cît privește petalele, acestea se scutură pur și simplu, sînt lăsate să putrezească pe cîmp, doar o mică parte este folosită în industria parfumului, chiar dacă se știe că lalelele nu au miros.

Așadar, frumusețea cîmpurilor olandeze cultivate cu lalele este o frumusețe a naturii pentru natură și pentru țăranii care muncesc cu atîta dăruire fiecare palmă de pămînt. Unul dintre ei mi-a mărturisit chiar că ar merita ca fiecare om să cultive un hectar cu lalele numai pentru frumusețea fără de seamăn a acestor flori și pentru bucuria de a te putea plimba cîteva zile printre lalelele înflorite.

Cît privește limba vorbită de olandezi, flamanda ori neerlandeza, arătăm că termenul *nederlands* a fost menționat pentru prima dată în 1482, într-un incunabul de la Gouda. Multă vreme el va fi folosit alături de alți termeni, cu același sens mai vechi, cum sînt : *dietsch* sau *duutsch*. Începînd cu secolul al XIII-lea, dialectul regiunilor Flandra și Brabant, mai dezvoltate din punct de vedere economic, a început să joace un rol tot mai important în formarea limbii naționale. Termenul *limba flamandă* a rămas mult timp o denumire globală pentru ansamblul de vorbitori locali. După unificarea de către Carol Quintul a celor 17 provincii neerlandeze, locuitorii care se voiau a fi considerați deosebiți de cei din Imperiul Habsburgic au adoptat termenii *nederduytsch* sau *nederlandsch*. În 1550 a apărut o lucrare asupra ortografiei neerlandeze, intitulată „Nederlandsche Spellinghe". La începutul secolului al XX-lea vocabula *nederlands* a înlocuit definitiv în Olanda și Belgia celelalte denominațiuni ale limbii comune : *duytsch, vlaamsch, hollandsch, nederduytsch* și *nederlandsch*.

La 9 septembrie 1980, la Bruxelles, a fost încheiat între Olanda și Belgia un tratat internațional privind înființarea „Uniunii lingvistice neerlandeze". Scopul acestei Uniuni este să integreze Olanda și comunitatea neerlandeză din Belgia pe terenul limbii și literaturii neerlandeze în sensul cel mai larg posibil. Articolul 2 al tratatului definește în felul următor domeniul Uniunii : „Acestui domeniu îi aparține limba și literatura ca subiect al științelor, literatura ca formă de artă, limba ca mijloc de comunicare al științelor, limba ca vehicul al literaturii, învățămîntul limbii și al literaturii și, de o manieră mai generală, limba ca instrument al raporturilor din societate". Se apreciază că limba neerlandeză este vorbită de aproximativ 20 de milioane de oameni din Europa.

Regatul Țărilor de Jos, denumirea oficială a Olandei, are o suprafață de 33 898 km² (iar cu apele interioare 33 940 km²) și o populație de 14,4 milioane locuitori. Olanda se întinde pe o cîmpie joasă, 40% din suprafață aflîndu-se sub nivelul mării.

Olanda a devenit stat independent în 1648, în urma războiului de eliberare de sub ocupația spaniolă.

Mari navigatori și exploratori de pămînturi noi, olandezii au contribuit la descoperirea Australiei, Noii Zeelande și a nenumărate insule din Oceanul Pacific. Olandezul Dirk Hartog este primul european care a pus piciorul în Australia, la 25 octombrie 1616, după ce un alt olandez, Willem Jansz, văzuse pămîntul acestui continent în 1606.

În prima parte a secolului al XVII-lea, Amsterdamul era cel mai mare și mai aglomerat port din lume. Proprietarii celebrei Companii Olandeze a Indiilor Orientale le cereau marinarilor să exploreze orice noi pămînturi și țări pentru dezvoltarea comerțului.

În 1609, căpitanul olandez Henry Hudson, navigînd pe vasul „De Halve Maen", a descoperit Manhattan-ul de azi, pe care l-a numit New Amsterdam (Noul Amsterdam), nume pe care acest oraș l-a purtat multă vreme pînă a deveni New York. Un alt olandez, Abel Tasman, a pus pe hartă lumii două noi insule : Tasmania, numită astfel mult mai tîrziu, în cinstea sa, și Noua Zeelandă.

Este demn a fi menționat faptul că, timp de 175 de ani, Australia a fost cunoscută în hărțile navigatorilor sub numele de Noua Olandă. Chiar și englezul Cook, în jurnalul său de bord, se referă la acest nou continent folosind denumirea de Noua Olandă.

Olandezii nu au luat în posesiune Australia deoarece navigatorii care au descoperit-o au informat că este un pămînt pustiu, arid și nu prezintă interes pentru comerț. Ce s-ar fi întîmplat, cum ar fi evoluat oare acest continent dacă olandezii l-ar fi luat în stăpînire ?

Începuturile relațiilor româno-olandeze se pierd în negura vremurilor. Încă din secolul al XIV-lea erau cu-

noscute și căutate în țările române postavurile flamande, care erau aduse de negustorii transilvăneni. Din secolul al XVII-lea Olanda a întreținut intense relații comerciale cu răsăritul Europei și a urmărit cu interes situația politică de aici. Două rapoarte diplomatice olandeze trimise din Constantinopol în 1616 și o seamă de scrisori descoperite de Nicolae Iorga în arhivele regale din Haga conțin referiri la evenimentele din Principatele Române. În istoria relațiilor comerciale dintre cele două țări, există documente referitoare la faptul că în secolul al XVIII-lea olandezii cumpărau anual un mare număr de cai din Moldova. La 21 decembrie 1841 ia ființă primul consulat comercial olandez în țările române, la Galați, iar după 1856 se înființează agenții consulare la București și în alte orașe. În 1880, după recunoașterea independenței de stat a României, consulul general al Olandei este acreditat ca însărcinat cu afaceri în România. În 1898 România hotărăște înființarea unei misiuni diplomatice cu sediul la Haga, după ce, din 1880, fusese comună cu cea de la Bruxelles. În anul 1889 au intrat în porturile olandeze Rotterdam și Amsterdam 230 000 tone de cereale românești.

Pentru o mai bună înțelegere a locului pe care Olanda îl ocupă în lume, vom arăta că, deși nu deține decît 0,03% din suprafața globului și 0,32% din populația lumii, exportul olandez se ridica în 1980 la 3,70% din exportul mondial.

Olanda este țara cu cea mai mare densitate a populației pe km² din Europa.

18% din solul olandez este asfaltat. Drumurile, străzile și autostrăzile olandeze sînt foarte bine adaptate circulației cu automobilul.

Dacă luăm în considerare prețul imens pe care olandezii l-au plătit pentru fiecare metru pătrat de pămînt smuls apelor mării, ne va părea un abuz ca o cincime din solul țării să fie destinat circulației rutiere motorizate. Și totuși, lucrurile chiar așa stau. Țara cu cea mai mare densitate a populației din Europa are cele mai bune și mai largi drumuri din Europa, iar orașele sale nu au clădiri înalte, media etajelor clădirilor din orașe fiind cea

mai scăzută din întreaga Europă Occidentală. Casele au de regulă unul, două sau trei etaje.

Cu toate acestea mai rămîne destul spațiu pentru agricultură, pentru pășune, pentru parcuri, pentru terenuri sportive, pentru alte locuri de odihnă și agrement. Am văzut foarte multe case individuale cu curți și mici grădini și am constatat că olandezii lasă în mod deliberat o mare distanță între străzi ori autostrăzi și locuințele pe care le construiesc. Liniștea unei locuințe și protejarea oamenilor împotriva poluării au prioritate asupra valorii terenului, olandezii spunîndu-mi că la nevoie ei mai pot răpi mării noi pămînturi, dar că îmbolnăvirea oamenilor este o pierdere irecuperabilă.

Aproximativ 60% dintre olandezi trăiesc în așezări umane aflate sub nivelul mării, în polderele desecate, apărate de Marea Nordului prin diguri mereu consolidate în decursul anilor. Unele dintre cele mai spectaculoase lucrări de îndiguire și desecare s-au efectuat în ultimii ani în delta aflată în sud-vestul țării. Prin construirea unui dig de încercuire, numit de olandezi Afsluitdijk, lung de aproape 40 de km, olandezii au transformat golful Zuider Zee într-un lac numit acum Ijsselmeer.

Datorită suprafeței reduse de pămînt de care beneficiază Olanda, țăranii au obligat fiecare metru pătrat de pămînt să producă mai mult decît orice alt metru pătrat de pămînt din lume. În 1980, producția medie la ha în Olanda era la grîu de 6 200 kg, la sfeclă de 51 000 kg și la cartofi de 36 300 kg. În același an, la 100 ha, olandezii aveau 253 de bovine și 1 177 de porcine, iar o vacă olandeză dădea în medie 5 019 kg de lapte. O mare parte a produselor agricole olandeze ia calea exportului.

Exporturile olandeze de produse agricole s-au ridicat în 1981 la cifra de 39 de miliarde de guldeni (aproximativ 20 de miliarde de dolari).

Începînd cu mijlocul anilor '70 țăranii au fost nevoiți să facă față unui fenomen care, cel puțin nouă, ni se pare oarecum straniu și anume supraproducția. La început a fost doar supraproducție de lapte, apoi s-a ajuns la supraproducția de carne și apoi la supraproducția de

sfeclă de zahăr. În zadar s-au străduit guvernul olandez și organismele comunitare din Bruxelles să-i convingă pe țărani să reducă numărul vacilor de lapte. Aceștia nici nu au vrut să audă de așa ceva. S-a instituit și o primă substanțială pentru fiecare vacă de lapte tăiată. Dar această formă de stimulare n-a produs efectul scontat. În 1982 Comisia C.E.E. a anunțat că dacă producția de lapte în țările membre ale C.E.E. va crește cu mai mult de 2%, pentru cantitatea în plus se vor aplica amenzi. Dar în Olanda, în 1982, producția de lapte a crescut față de 1981 cu 4,5%. Nu știm ce a făcut Comisia C.E.E.

Deși, în 1981, exporturile olandeze de produse lactate au fost de 6 miliarde de guldeni, ele au fost mai scăzute cu 15% față de 1980. Această scădere se explică prin reducerea importurilor în țările din Orientul Apropiat, Mexic, Venezuela și în unele țări est-europene.

Un frumos prestigiu internațional și-a cucerit Olanda prin exportul de brînzeturi. În Olanda anilor '80 era în creștere numărul fermelor producătoare de brînzeturi. Concurența dintre produsele fabricilor și produsele fermelor continuă, deși, în ultimii ani, preferința pentru brînzeturi realizate după procedee tradiționale, chiar în fermele de vaci cu lapte, este evidentă.

Pe lîngă fermele lor, proprietarii țin mici restaurante și hoteluri, amenajînd în casele lor cîteva camere pentru oaspeți. Turiștii care doresc să locuiască cîteva zile la o fermă sînt astfel bine primiți, fermierii le asigură și masa, folosind cu precădere produsele realizate în gospodăria lor.

Brînzeturile pot fi vîndute direct turiștilor, dar ele sînt desfăcute și în magazinele specializate sau în restaurante de lux, care se aprovizionează în exclusivitate de la sursă.

Produsele muncii le asigură fermierilor venituri importante, alimentele proaspete, preparate prin procedee tradiționale, avînd o tot mai mare căutare.

Olanda produce în fiecare an între 10—12 milioane de *poinsettia*. Olandezii numesc aceste flori „Stele de Crăciun". Ele sînt vîndute în întreaga Europă, dar numai în-

într-o singură perioadă a anului, în decursul celor șase săptămîni premergătoare Crăciunului.

La fel ca multe alte flori, și acestea sînt cultivate pe suprafețe mici, de regulă în sere de dimensiuni reduse, unde lucrează aproape în exclusivitate membrii familiei.

Regiunea specializată în cultura plantelor și florilor de seră se află în apropiere de Haga, pe coasta Mării Nordului. Această zonă se mîndrește cu cea mai mare concentrare de sere din lume și cu cea mai ridicată productivitate pe metrul pătrat de pămînt. Țăranii specializați în cultura plantelor de seră și-au pus la punct o rețea de distribuție prin intermediul căreia, în maximum 24 de ore, ei își pot expedia mărfurile în orice colț al Europei.

Am văzut și eu cîteva dintre aceste sere. Am mers cu mașina pînă la intrarea în sere, pe drumuri asfaltate, fără a vedea nici o urmă de noroi. Serele sînt obișnuite. Rame de fier în care sînt prinși pereții din sticlă. Încălzirea lor se face cu gaz metan. Am văzut sere clasice care nu diferă cu nimic de cele din România, poate doar în privința unei mai intensive cultivări a fiecărei palme de pămînt. Am văzut însă și sere mai deosebite, unde un calculator electronic controlează și reglează temperatura, umiditatea și hrana zilnică a plantelor și cheamă stăpînul în seră prin declanșarea unei sonerii, ori de cîte ori apar probleme pe care nu le poate soluționa singur.

Întrebîndu-i cum le merg treburile, țăranii proprietari de sere mi-au explicat că în general realizează cîștiguri frumoase, deși în ultimii ani, datorită creșterii continue a prețului gazului metan folosit la încălzirea serelor, cîștigurile lor au tot scăzut. Într-adevăr, în decurs de zece ani, între 1970 și 1980, prețul metrului cub de gaz metan a crescut în Olanda de 6 ori.

Discutînd cu un țăran, acesta mi-a explicat că marea dificultate în cultivarea florilor de *poinsettia* constă în a le face să ajungă la maturitate exact în ajunul Crăciunului, căci după această dată nu le mai cumpără nimeni. Fiecare floare trebuie să aibă o codiță de nici mai mult, nici mai puțin decît 30 cm, altfel nu au căutare. Nemaivorbind de coloritul frunzelor, căci obținerea ace-

lui amestec de verde, roșu, roz ori alb este de cea mai mare importanță.

„Au fost ani cînd nu am putut să vînd cîteva mii de flori, exact numărul necesar ca să realizez un frumos cîștig", îmi povestea în continuare țăranul olandez. „Ce să vă mai spun despre nopțile nedormite, cînd computerul mă chema mereu în seră, pentru cele mai mici probleme. Nici cînd am avut copii mici nu m-am trezit de atîtea ori noaptea, cum mă trezea soneria computerului".

Am asistat la ambalarea florilor în elegante cutii de carton și la încărcarea acestora în camionul cu aer condiționat care trăsese chiar la intrarea în seră și care a doua zi urma să depună florile la Londra.

Odată cu introducerea computerelor, olandezii experimentează noi tipuri de sere cu pereții din sticlă de diferite culori, ori din sticlă de diferite compoziții, cu pereții din material plastic, experimentează noi soiuri de pămînt, noi tehnici de plantare și replantare, de udare, precum și noi metode de recoltare mecanică.

Deși realizează venituri frumoase, țăranii olandezi proprietari de sere nu au o viață nici ușoară și nici lipsită de griji. Dependența de piețele externe de desfacere, creșterea prețului la combustibil, concurența spaniolilor și a celorlalți mediteraneeni, sînt doar cîteva dintre problemele care îi neliniștesc.

Datorită creșterii prețului energiei, serele olandeze fac față tot mai greu competiției cu țările calde. În 1982 guvernul a hotărît să ofere proprietarilor de sere cîte 12 guldeni pentru fiecare metru pătrat de seră demolat. Ideea care stă la baza acestei măsuri este reducerea costului subsidiilor guvernamentale acordate pentru încălzirea serelor. Teoretic, măsura ar putea duce la economii de bani și de combustibil, însă ea lovește în cei care, în decurs de 30 de ani, între 1950—1980, cînd au fost subvenționați de guvern și încurajați să-și mărească serele, au dublat suprafața acestora. La un moment dat, în Olanda existau 9 000 ha de sere.

Industria textilă, una dintre cele mai vechi și mai cu faimă ramuri industriale din Olanda, este într-un continuu declin, fiind concurată tot mai puternic de in-

dustrii din țări cu nivel de salarizare mai mic, deci cu prețuri de cost mai scăzute. În 10 ani, între 1968—1978, au fost desființate 100 000 de locuri de muncă în industria textilă, la începutul anilor '80, rămînînd în această ramură industrială doar 50 000 de muncitori. Experții olandezi din acest domeniu apreciază că viitor în industria textilă vor mai avea doar produsele de o calitate excepțională, care nu vor putea fi concurate de producătorii externi.

Ambiția olandezilor de a participa la programul de cercetare și cucerire a spațiului cosmic s-a materializat în 1968, cînd a fost lansat proiectul construirii Satelitului Astronomic Olandez. În 1974, cînd a fost lansat acest satelit, Olanda a devenit cea de a unsprezecea țară din lume care avea sateliți. A urmat apoi o și mai puternică mobilizare a tuturor competențelor științifice, a tehnologiilor și a resurselor materiale pentru construirea Satelitului Astronomic Infra-Roșu, care a fost lansat în 1982. Acesta cîntărește 1 020 kg și era la lansare cel mai greu satelit construit în Europa. El este echipat cu un telescop pentru raze infraroșii răcit la —270 grade cu heliu. Cu ajutorul lui, savanții olandezi își propun să studieze sursele radiațiilor infraroșii din univers.

Sarcinile de realizare a sateliților au revenit celor două puternice companii olandeze ce activează în domeniul aeronautic și electronic, Fokker și Philips. Acestea au dorit să nu se rupă de plutonul companiilor cu mai multă experiență în domeniul spațial. Beneficiind de importante subsidii guvernamentale, Fokker și Philips și-au făcut ucenicia în sectorul industriilor pentru spațiul cosmic, lucrînd la început pentru guvernul olandez. Pe măsură ce au cîștigat o anumită experiență, ele au început să lucreze în colaborare cu parteneri din străinătate, în cadrul Agenției Spațiale Europene (A.S.E.). Orientarea spre activități de cooperare internațională în domeniul cosmic, în perioada anilor '80, a fost hotărîtă de guvern care a decis ca în anii 1981—1985, din totalul de aproximativ 100 milioane guldeni alocați anual pentru sprijinirea industriei cosmice olandeze, 80 milioane să fie utilizate în cadrul A.S.E. și numai 20 milioane pentru programe strict naționale.

Datorită resurselor sale limitate, Olanda se străduiește să facă o selecție riguroasă a diferitelor programe de dezvoltare, optînd pentru cele de viitor, cu șanse mai mari de realizare. Oameni practici, olandezii înțeleg că nu se pot ocupa decît de un foarte restrîns sector al industriilor spațiale, motiv pentru care pun pe primul plan cooperarea internațională, reușind astfel să beneficieze de noile descoperiri științifice și să se țină la curent cu noile soluții tehnologice.

Olandezii sînt interesați și de cercetarea fundamentală în domeniul spațiului cosmic, dar pun accentul principal pe implicarea în proiecte aplicative, care să le aducă beneficii materiale. Împletirea armonioasă între cercetarea fundamentală și cea aplicativă este specifică deopotrivă ramurilor angajate în industriile spațiale ca și celorlalte ramuri industriale olandeze.

Am avut ocazia să vizitez fabrica de avioane Fokker, situată în Amsterdam, și uzinele Philips, situate la Eindhoven. Ambele sînt unități industriale din ramurile de vîrf, cu o dotare tehnică de cel mai înalt nivel și cu personal de înaltă calificare. Ambele sînt unități industriale cu tradiție, deși înainte de primul război mondial fabrica Fokker era un simplu atelier, iar uzinele Philips produceau doar becuri de iluminat. Dezvoltarea impetuoasă a celor două uzine și mai ales a Philips-ului a avut loc după cel de-al doilea război mondial. Cînd am vizitat uzinele Philips de la Eindhoven, am văzut macheta primului satelit olandez și echipamente pentru telecomunicații prin sateliți produse în cadrul acestor uzine. Am văzut de asemenea echipamente de radiolocație și radionavigație destinate navelor și aeronavelor. Cu ocazia aceleiași vizite mi s-a explicat că în cadrul uzinelor, pe linia vechilor tradiții, se întreprind cercetări serioase pentru producerea unor corpuri de iluminat care să consume puțin, să aibă o durabilitate mai mare și să creeze o ambianță cît mai plăcută în interioare. Țin minte senzația de frig pe care am simțit-o la un moment dat trecînd dintr-o cameră în alta. Întrebați de însoțitorul nostru dacă am putea aprecia cam cu cîte grade este mai scăzută temperatura decît în camera anterioară, toți membrii grupului de vizi-

tatori au spus că li se pare a fi mai frig cu cel puțin 5 pînă la 10 grade. Însoțitorul ne-a explicat atunci că temperatura în cele două camere este identică. Ceea ce diferă este lumina. În timp ce lumina din prima încăpere creează senzația de căldură, lumina din cea de a doua cameră crează senzația de frig. „Iată un gen de cercetări în care sîntem noi angajați aici, la Philips" — ne-a spus atunci însoțitorul.

Uzinele Philips sînt cunoscute în lume prin aparatele de radio, radiocasetofoanele, televizoarele și diferite aparate electrice și electronice muzicale și de uz casnic pe care le produc. Un sector în plină dezvoltare este cel al calculatoarelor electronice.

La Ijmuiden am văzut un combinat siderurgic. Vapoarele cu minereu de fier vin pînă în spatele combinatului. Din vapor, cu mijloace mecanizate, minereul de fier și cocsul sînt descărcate direct în buncăre. Combinatul produce fontă, fier, oțel, oțeluri aliate, laminate din oțel, tablă și alte produse. Este aproape în întregime automatizat. În cele cîteva ceasuri cît a durat vizita, aproape că nu am întîlnit nici un muncitor. Ici-colo, la cîte un tablou de comandă, am putut vedea cîte o persoană. Am mai văzut cîțiva bărbați care făceau curățenie. O curățenie care m-a impresionat profund. În rest, combinatul era pustiu, mașinile lucrau singure.

La Amsterdam și Rotterdam am călcat mulți kilometri de cheiuri și dane, am văzut instalațiile portuare cu sutele lor de macarale, marile magazii portuare pentru tranzitarea mărfurilor și am vizitat cîteva dintre rafinăriile construite în vecinătatea acestor porturi. Peste tot am remarcat o puternică tendință de modernizare, de mecanizare a lucrărilor și de automatizare a operațiilor.

Organizația Centrală pentru Cercetări Științifice Aplicative (T.N.O.) a fost înființată în anul 1930 și de atunci promovează, coordonează și efectuează cercetări științifice aplicative, din proprie inițiativă sau la cerere, în domeniile industriei, alimentației, apărării și sănătății. T N O este de asemenea organ consultativ al guvernului, autorizat să avizeze în problema alocării fondurilor financiare și în alte probleme ale cercetării științifice

aplicative. Fondurile T.N.O. provin în proporție de 50—60% de la bugetul statului, restul fiind acoperit din contractele de cercetare. Organizația reunește patru agenții specializate pentru domenii distincte de cercetare, fiecare dispunînd de institute și laboratoare proprii.

Organizația pentru cercetare industrială, creată în 1934, este cea mai mare și mai importantă, dispunînd de circa 40% din fondurile T.N.O. Ea efectuează cercetări, în bună parte, pentru firme mici și mijlocii, contra plată. Dispune de circa 20 de institute, în următoarele profile : construcții mecanice, construcții și materiale de construcții, cercetarea metalelor, automatizarea industriei, energie și energie nucleară, vehicule rutiere, materiale plastice și cauciucuri, pielărie, fibre și fire, produse forestiere, industrie poligrafică, cercetări meteorologice, probleme economice.

Organizația pentru cercetări științifice în domeniul nutriției și alimentației, creată în 1956, are institute de cercetări pentru cereale și panificație, produse de carne, cercetări piscicole.

Organizația pentru cercetări științifice în domeniul apărării naționale, creată în 1946, are laboratoare medical-biologice, pentru chimie, tehnologie și fizică

Organizația pentru cercetări științifice în domeniul sănătății, creată în 1949, are institute de sănătate publică, radiobiologie, industria medicamentelor, medicina preventivă, igiena mediului înconjurător, gerontologie, epidemiologie și altele.

În total, T.N.O. dispune de peste 40 de institute, laboratoare și centre de cercetare.

Statul olandez încurajează și sprijină prin subvenții guvernamentale înflorirea și dezvoltarea artelor. Astfel sînt subvenționate orchestrele simfonice, teatrele și artele vizuale cum sînt pictura și sculptura. Într-o anumită formă este subvenționată și literatura. Există însă multe nemulțumiri în societate în legătură cu eficiența subvențiilor și cu privire la categoriile de artiști care beneficiază de ajutor din partea statului. Soliștii muzicali și orches-

trele de cameră, de exemplu, nu beneficiază de nici o subvenție de la stat.

Controverse foarte serioase a provocat programul de subvenționare a artelor vizuale. De acest program, în valoare de 80 de milioane de guldeni, beneficiau în 1980 aproximativ 3 000 de artiști și anume cei care dețin diplome universitare și nu au un venit permanent. Ministerul Culturii, care administrează fondurile acestui program, are comisii organizate pe genuri de artă. Artiștii își prezintă lucrările în fața acestor comisii. Lucrările să-și încaseze onorariile. Cei respinși acuză incompetența

Se reproșează acestui sistem de subvenționare faptul că mulți artiști lucrează în grabă, de mîntuială, numai pentru ca operele lor să fie acceptate de comisie și ca să-și încaseze onorariile. Cei respinși, acuză incompetența artistică a comisiilor și de faptul că, predînd lucrările, reușesc cu greu să-și deschidă o expoziție. Ei reproșează de asemenea Ministerului Culturii că lucrările achiziționate nu sînt păstrate în condiții corespunzătoare, degradîndu-se. După discuții succesive s-a hotărît ca jumătate din lucrările achiziționate de stat să rămînă totuși în păstrarea autorilor.

Un alt program guvernamental, menit să încurajeze achiziționarea operelor de artă de către particulari, prevedea ca statul să acopere 20% din prețul oricărei lucrări care-și găsește cumpărătorul. S-a constatat însă că de pe urma acestui sistem profitau mai ales persoane aparținînd straturilor avute și instruite din societatea olandeză și mai puțin muncitorii și oamenii simpli, așa cum se spera la data aprobării programului, motiv pentru care el a fost abrogat.

În afara statului, care-i sprijină pe artiști în felul arătat mai sus, se găsesc, în ultima vreme, și alți susținători. Mari companii industriale și comerciale își fac un titlu de glorie și mai ales multă publicitate subvenționîndu-i pe artiști. În ceea ce-i privește pe artiștii care acceptă să fie finanțați astfel, ei riscă o dependență care poate fi plătită scump prin orientarea tematică impusă de cel care plătește, adeseori spre genuri și stiluri minore, cu mare audiență la public și care să aducă și profituri compa-

2 — c. 330

niei. Firește, artiștii sînt preferați de o companie sau alta după criterii adesea obscure, care neglijează adevărata lor valoare.

Olanda este printre primele țări din lume care a introdus telefonia automată, renunțînd la serviciile manuale. Avînd deja aproximativ 5 milioane de abonați, ceea ce înseamnă că, din 10 familii, 9 au telefon, Olanda se poate lăuda că a satisfăcut cererea în acest sector. În anii '80, orice cerere de instalare a unui nou post telefonic se rezolva în maximum trei săptămîni. Avînd și cea mai densă rețea de telexuri din lume, Olanda se orientează acum spre alte tipuri de telecomunicații : videotelefonul cuplat la un sistem de informații furnizate de un computer central. Devin de asemenea foarte populare telefoanele instalate în automobile, precum și multiplicarea tipurilor de comunicații susceptibile a se realiza prin circuite periferice dotate cu ecrane de recepție.

În ierarhia mondială, Olanda deține un loc de frunte și în ceea ce privește telecomunicațiile prin cablu. În anul 1982, peste 60% din locuințe erau conectate la rețeaua de televiziune prin cablu. Deocamdată olandezii folosesc tipul de cablu *one-way*. Instalarea cablurilor moderne *two-ways system*, bazate pe cablu coaxial ori pe cabluri cu fibre optice, implică atît probleme financiare cît și politice. Legislația olandeză din domeniul radioului și televiziunii a fost astfel concepută încît să ofere maximum de garanții că voința majorității nu va fi impusă minorității. Introducerea sistemului *two-ways* ar amenința această structură pluriformă cu atîta mîndrie prezervată o lungă perioadă de timp.

În Olanda, toată lumea merge pe bicicletă. Am văzut-o pe bicicletă chiar și pe fosta regină Iuliana, la peste 60 de ani ai ei, cît trebuie să fi avut pe vremea aceea.

Bicicleta a dominat viața acestui popor înainte de apariția automobilului. Chiar și acum, pentru deplasarea prin orașe ori pe alte distanțe scurte, foarte mulți olandezi preferă bicicleta. Datorită numărului mare de bicicliști, conducerea unui automobil pe străzile olandeze este o operație foarte dificilă. S-au făcut trotuare speciale pentru bicicliști și există benzi rezervate lor în exclu-

sivitate. În cartierele vechi ale orașelor, unde străzile sînt strîmte, mașinile, motocicletele și bicicletele circulă pe aceleași locuri.

În zile de toamnă și de iarnă, pe ploaie, mă uitam uimit și încîntat la blondele și durduliile fete olandeze, cu părul lung curgînd pe umeri, cum circulau cu capul descoperit, calme și liniștite pe bicicletele lor. S-ar fi zis că merg anume mai încet ca să se bucure de ploaie. Am întrebat dacă nu se îmbolnăvesc. Mi s-a răspuns că nu.

Olanda este, cum se știe, țara morilor de vînt. Ingeniozitatea olandezului a dus la captarea și folosirea energiei vîntului cu mulți ani înainte de apariția crizei energetice. Astăzi, în Olanda se mai pot vedea cîteva mori de vînt, prezervate mai mult pentru funcția lor decorativă și muzeală. După apariția crizei energetice, morile de vînt au revenit însă în actualitate. Aici a fost lansat unul dintre cele mai îndrăznețe proiecte de stocare a energiei vîntului. Proiectul poartă numele inginerului Lukas Elevense care l-a imaginat. Esența proiectului constă în construirea unui dig înalt de 30 m care să îngrădească o suprafață de 165 de km². Mori de vînt moderne vor furniza energia necesară unor turbine pentru umplerea acestui uriaș rezervor de apă. Cînd cererea de energie electrică va atinge punctul critic, apa stocată în acest rezervor va fi slobozită prin turbinele cu care rezervorul a fost umplut, turbine reversibile, care, în acest fel, vor produce curent electric. Valoarea deosebită a proiectului constă în găsirea unei posibilități de conservare a energiei eoliene și de folosire a ei în momentele de maximă necesitate. În acest fel se înlătură argumentul oponenților energiei eoliene care spun că ei vor să aibă posibilitatea de a aprinde becurile și în nopțile în care nu bate vîntul.

Morile de vînt, ca și saboții de lemn, de altfel, nu mai sînt simple simboluri.

Cu multă plăcere se îmbracă olandezii în costumele lor naționale, în fostul lor port țărănesc, pe care îl mai poți întîlni și astăzi în anumite sate din Olanda.

Încă pe vremea cînd eram în Olanda, mișcarea pentru pace, împotriva armelor nucleare, avea un mare număr

de susținători. În fruntea forțelor care militau pentru pace și dezarmare se aflau Partidul Comunist Olandez, Biserica Reformată Olandeză și diferite organizații pacifiste.

În toamna anului 1981, cînd în întreaga Europă au avut loc mari marșuri în favoarea păcii și dezarmării, împotriva amplasării armelor și rachetelor nucleare pe pămîntul european, a fost o surpriză plăcută să constați că aceste mișcări pentru pace s-au făcut cel mai puternic auzite în România și Olanda.

Plasarea celor două națiuni europene în fruntea mișcărilor largi populare împotriva armelor nucleare și euro-rachetelor, demonstrează încă o dată că popoarele mici și mijlocii, indiferent de sistemul lor social și politic, sînt acelea care doresc cu cea mai multă ardoare înfăptuirea unei dezarmări generale și totale. Lozinca lansată în 1977 de Consiliul pentru Pace Interbisericesc — „Să scăpăm lumea de armele nucleare, să începem cu Olanda" — devine tot mai populară în Olanda, cucerind pe zi ce trece noi adepți, astfel încît, la sfîrșitul anului 1981, sondaje de opinie publică arătau că mai mult de jumătate dintre olandezi sînt împotriva amplasării armelor nucleare pe solul țării lor.

La neliniștea politică a olandezilor se adaugă neliniștea economică, cele două probleme influențîndu-se reciproc pînă la un punct.

Criza economică le creează olandezilor mari probleme. Inamicul public numărul unu îl constituie șomajul care în anii '70 a crescut mereu, pînă ce, pe la mijlocul anului 1981, a depășit 10% din forța de muncă activă, după cum au arătat proprille lor statistici care nu cuprind însă pe toți cei care cu adevărat sînt șomeri. În acel an, în cifre absolute, peste 500 000 de olandezi erau fără serviciu.

Începînd cu anul 1983, olandezii au constatat cu amărăciune că statul lor este nevoit să-și reducă tot mai mult programele de asistență socială, cu care atît de mult se lăudau ei pînă atunci.

Între curiozitățile olandeze se numără și faptul că sediul guvernului, ministerelor și ambasadelor străine se află la Haga, deși Amsterdamul este capitala constituțională a țării. În Amsterdam se află doar principalul palat regal, unde au loc cele mai importante ceremonii politice. Fosta regină Iuliana nu a locuit însă nici în Haga și nici în Amsterdam, ci s-a retras la țară. În 1981, după 33 de ani de absență din Haga a familiei regale, noua regină Beatrix, împreună cu soțul său, prințul Claus, și cu cei trei copii, s-au mutat la castelul Lange Voorhout din Haga pentru a putea participa mai activ la viața politică și diplomatică a țării.

Amsterdamul este al patrulea centru financiar din lume, după New York, Londra și Zürich, și al patrulea oraș turistic din Europa, după Paris, Londra și Roma. Este în același timp unul dintre cele mai mari porturi din lume, un mare centru comercial, industrial și o placă turnantă a transporturilor internaționale. Sub aspectul mijloacelor de comunicație — căi ferate, drumuri, transport maritim și fluvial, transport aerian — Amsterdamul nu are egal în lume. În portul Amsterdam se încarcă ori se descarcă anual mărfuri în greutate totală de aproximativ 26 milioane tone. Aproximativ aceeași cantitate de mărfuri este transportată și cu vasele fluviale, pe rîurile și canalele interioare.

Inima Amsterdamului este Piața Dam, cu Monumentul Național *(De Dam met Nationaal Monument)* Monumentul Național a fost ridicat în memoria cetățenilor olandezi care și-au pierdut viața în cel de-al doilea război mondial.

Palatul regal, situat în fața Monumentului, a fost construit la început cu scopul de a găzdui Primăria orașului.

Piața în care se află Monumentul și Palatul regal este despărțită în două de o stradă largă care leagă gara de centrul orașului. În piață, în apropierea palatului, sînt cîteva bănci și nelipsiții porumbei. În jurul Monumentului, spațiul este gol, singurul decor fiind piatra cubică,

cenușie, aranjată în patru cercuri a căror rază crește pe măsură ce se depărtează de Monument. În toată piața, mărginită de clădiri pe cele patru laturi ale sale, nu descoperi un pom sau un fir de iarbă.

În dreapta Palatului regal se află Biserica Nouă, a cărei fundație a fost pusă în 1408. Ea este construită într-un frumos stil gotic tîrziu. La început, Biserica Nouă a fost un loc de rugăciune romano-catolic. Pe atunci — spune istoria ei — avea 36 de altare, fiind împodobită cu numeroase candelabre, tapiserii, picturi și statui din aur și argint. După Reformă, biserica a fost preluată de protestanți. Bogăția interiorului ei, sărăcită de protestanți, a fost într-o oarecare măsură restabilită în secolul al XVII-lea prin adăugarea mormîntului sculptat cu multă măiestrie al lui Michiel de Ruyter, erou naval național olandez. Astăzi, Biserica Nouă este considerată a fi primul lăcaș religios național, aici fiind încoronați toți monarhii, începînd cu William I, în 1815.

În spatele Monumentului Național se află Grand Hotel Krasnapolsky, cu 539 de paturi. Cartierul care începe în spatele acestui hotel, fiind și el așezat pe malul cîtorva canale, format exclusiv din case vechi de cîteva secole, este așa-numitul „Cartier roșu" deoarece găzduiește un mare număr de case de toleranță, unde femei împinse la marginea societății de mizeria și decadența capitalistă sînt nevoite a se vinde pentru bani.

Piața Dam și mai ales spațiul din jurul Monumentului forfotesc de oameni. Priveliște insolită și unică în felul ei, în jurul Monumentului poți vedea, la orice oră din zi și din noapte și în orice sezon al anului, tineri întinși pe jos, care se odihnesc ori lenevesc pe pietrele reci, dure și deloc prietenoase. Unii au haine mai groase ori saci de dormit, alții însă sînt îmbrăcați obișnuit. Dacă vara poți găsi o anumită plăcere în a te odihni aici, la soare, iarna, a te lungi pe pietrele cubice din jurul Monumentului devine cu totul de neînțeles.

În spatele Palatului regal se află Poșta Centrală, una dintre cele mai frumoase clădiri din toată Olanda. Lipsită de perspectivă spațială, clădirea Poștei este privată pe nedrept de posibilitatea de a fi admirată. Spațiul îngust dintre Poștă și clădirile vecine face imposibilă fotografierea ei, motiv pentru care nu prea apare nici pe ilustratele orașului.

Prosperitatea Amsterdamului și dezvoltarea sa dintr-un sat de pescari într-o mare metropolă se datorează desigur hărniciei olandezilor, curajului navigatorilor și priceperii de a face comerț cu întreaga lume. Orașul s-a dezvoltat datorită comerțului. De-a lungul numeroaselor sale canale, dar mai ales pe Herengracht și Prinsengracht, bogații comercianți și-au construit frumoase case de patricieni care continuă și acum, după două sau trei secole, să dea imaginea aparte a orașului. Marile bogății adunate în acest oraș au contribuit și la înflorirea artelor și științelor, Amsterdamul dînd tonul Europei în aceste domenii.

În secolul al XIX-lea, mai ales începînd cu perioada dominației franceze, orașul a cunoscut și o epocă de declin care a durat aproape pînă la sfîrșitul secolului trecut, cînd a fost construit Canalul Mării Nordului, cel mai mare canal pentru vase oceanice din lume și care a scurtat ieșirea la Marea Nordului și a dat un nou impuls comerțului internațional.

După primul război mondial și apoi după cel de-al doilea război mondial, în oraș a început să se implanteze industria, să se consolideze Bursa și să se înmulțească băncile și companiile de asigurare.

În prezent, orașul continuă să se impună în Europa prin facilitățile sale portuare, prin industria și comerțul său, prin marile sale bănci, prin universitățile și muzeele sale.

Amsterdamul are două mari universități, un foarte mare număr de institute specializate de învățămînt superior și numeroase institute de cercetare.

Seriozitatea olandezilor și-a pus cu putere amprenta asupra vieții școlare și universitare. Învățămîntul s-a modernizat și democratizat, disciplina este în mare parte liber consimțită. Ceea ce impresionează în primul rînd în școala olandeză este înaltul nivel de pregătire profesională. Mai sînt totuși și elevi slabi la învățătură ori repetenți. Cei mai mulți elevi și studenți posedă însă un foarte înalt nivel de pregătire. Toți se străduiesc să facă parte din

plafonul frunțaș. În mentalitatea olandezilor nu se pune problema să treci clasa, ci să-ți însușești la perfecție materia predată.

Studenții olandezi sînt de o ambiție fără de seamăn. Există o competiție între profesor și student în domeniul informației. Oprirea unui profesor în timpul cursului prin întrebări încuietoare referitoare la tema predată este un obicei în viața universitară olandeză. Dacă profesorul nu știe să răspundă la întrebare, ori dacă întrebarea denotă puținătatea cunoștințelor studentului, ei vor fi sancționați prompt de auditoriu.

În fapt, multe cursuri universitare îmbracă forma dialogurilor și dezbaterilor între studenți și profesori.

Ca regulă generală, profesorii își multiplică la xerox conferința și bibliografia aferentă și le distribuie studenților cu o zi—două înainte de curs. Din acest motiv, studenții nu sînt nevoiți să-și ia notițe, concentrîndu-se la audierea cursului, la formularea unor întrebări cît mai pertinente și la însemnarea cîtorva idei.

În universitățile olandeze, toate examenele sînt scrise, astfel încît sînt eliminate subiectivismele și favoritismele. Singurul lucru care contează în școlile și universitățile olandeze este pregătirea profesională. Lupta pentru un loc cît mai spre vîrf în clasamentul final este determinată nu numai de ambiție, ci și de teama că nu-și vor găsi posturi la terminarea universității. Studenții foarte buni își găsesc, evident, cu mai multă ușurință posturi și plasamente, atît în cadrul companiilor particulare cît și în cadrul organismelor guvernamentale.

Conștiința competenței profesionale crește și mai mult în activitatea productivă propriu-zisă. Nonvaloarea, incompetența profesională, nesinceritatea, neseriozitatea și lipsa de punctualitate sînt sancționate zilnic, astfel încît, pentru ca cineva să poată supraviețui, este absolut necesar să elimine din caracterul lui aceste slăbiciuni. În timpul serviciului, olandezului i se cere să se comporte ireproșabil. Fiecărui muncitor și funcționar, societatea capitalistă, cu legile ei dure și implacabile, îi pretinde să dea tot ce are mai bun în el. Produsul ieșit din mîna unui

muncitor trebuie să fie fără defecte. Comportarea unui funcționar de stat în relațiile cu publicul trebuie să fie impecabilă. El trebuie să fie corect, scrupulos, dar plin de solicitudine și politețe în raporturile sale cu publicul.

Fiind un popor mic, olandezii au învățat că nu au șanse de supraviețuire decît străduindu-se să-și ridice nivelul de pregătire profesională și competența astfel încît, fiecare, la locul său de muncă, să fie cel mai bun. Dacă programul unei fabrici ori instituții începe la 8, la ora 7,50 fiecare este la locul său de muncă. La 8 nu mai intră nimeni pe poarta fabricii ori a instituției. În continuare se muncește intens și cu spor pînă la terminarea programului. La 10 minute după terminarea programului, toată lumea părăsește locul de muncă. Timpul de lucru este sfînt, cum sfînt este și timpul liber al muncitorului și funcționarului. Seriozitatea și competența sînt calitățile pe care olandezii le cultivă și le prețuiesc în mod deosebit. În orice domeniu al vieții economice, sociale și politice olandeze, singurul criteriu de promovare este competența profesională.

Dedicați trup și suflet luptei pentru supraviețuire și progres, adică prezentului și viitorului, olandezii acordă o mare prețuire trecutului lor istoric, valorilor lor naționale, obiceiurilor și tradițiilor. De aceea, în societatea olandeză, un rol important îl joacă muzeele și casele memoriale care conservă amintirea marilor bărbați ai neamului și operele lor cele mai de seamă.

Aproape fiecare oraș are muzeul său, dar și altele, specializate, după cum și case memoriale.

Dintre muzeele celebre ale Amsterdamului, vizitatorul nu trebuie să-l piardă pe cel amenajat în casa în care a locuit marele Rembradt, muzeu situat pe Jodenbreestraat, nu departe de Piața cu flori și în apropiere de biserica Sf. Anton. Această casă a fost cumpărată de Rembrandt în 1639. În ciuda geniului său și a valorii pînzelor sale, Rembrandt nu a reușit nici pînă la sfîrșitul vieții să strîngă atîția bani încît să poată plăti în întregime prețul acestei case. În casa lui Rembrandt am văzut celebrele sale autoportrete, am văzut portrete ale Saskiei, soția sa, moartă la numai treizeci de ani, portrete ale șefilor locali

din Amsterdamul acelor vremuri, precum și admirabile tablouri cu scene biblice. Admirînd interiorul în care a trăit și a muncit acest mare geniu, privind lucrurile omului care a fost Rembrandt, am înțeles încă și mai bine că oamenii celebri, geniile, nu se deosebesc de noi, ceilalți, decît prin opera lor, prin focul ce i-a mistuit în timpul vieții, prin efortul creator, prin frumusețea fără de seamăn și inegalabilul rezultat al muncii lor, indiferent că această muncă s-a făcut cu penelul, cu dalta ori cu creionul.

Am mers de mai multe ori în casa lui Rembrandt, pentru a mă întări și pentru a-mi alunga melancoliile care mă cuprindeau uneori în zilele întunecate și cu ploaie. Asta se întîmpla mai ales în primele luni ale ședерii mele în Amsterdam, perioadă în care am locuit într-o cameră închiriată în apartamentul unei bătrîne uricioase cu care, în afară de „bună dimineața" și „bună seara", nu am putut lega nici un alt dialog. Deși chiria a fost clar stabilită de la bun început, bătrîna proprietară, folosind diferite tertipuri, a tot urcat prețul încît, după patru luni, am fost nevoit să-mi caut o altă gazdă. După nu prea îndelungi căutări, într-o bună zi, norocul mi-a surîs. Am descoperit o mică pensiune, situată chiar vizavi de Rijksmuseum. Pensiunea ocupa cele două etaje și mansarda unei clădiri olandeze tipice. În total erau opt camere care se închiriau și două în care locuia bătrîna doamnă Alberts. Ea nu era proprietăreasă, ci închiriase cele opt camere de la adevăratul proprietar, căruia îi plătea lunar o chirie. Clienții pensiunii erau persoane de cele mai diferite vîrste și profesiuni, deși predominau comisvoiajorii și intelectualii cu posibilități mai modeste. Contra unei sume de bani, ce mie mi s-a părut mare, deși era mai mică decît chiria plătită anterior, am obținut o cameră cu vedere spre Rijksmuseum și *breakfast*-ul.

Doamna Alberts, femeie de peste 70 de ani, se născuse și trăise în Germania pînă în preajma celui de-al doilea război mondial, cînd, pentru a-și salva viața, fugise în Olanda. La Amsterdam trăia singură, cîștigîndu-și existența cu ajutorul acelei pensiuni. Unica ei fiică trăia la Bruxelles. Mama și fiica se vizitau rar, dar nepoții veneau totdeauna în vacanțe la bunica lor, la Amsterdam.

Întrucît toți ceilalți clienți ai pensiunii stăteau în Amsterdam doar cîteva zile, la scurtă vreme, eu am devenit cel mai vechi, cu toate avantajele care decurgeau de aici : la micul dejun stăteam în capul mesei, eram servit primul, iar serile eram printre invitații la un pahar de vin, de ceai ori de lapte și la audițiile muzicale organizate de doamna Alberts, melomană fără pereche.

Cînd avea mai mulți clienți, sau pentru operații mai ample de curățenie, doamna Alberts folosea o femeie de serviciu care venea însă numai cînd era chemată. În rest, toată treaba o făcea singură. Cel mai mult o oboseau drumurile pe care trebuia să le facă în oraș, dar mai ales urcatul scărilor. Vechile case olandeze au maximum două, trei etaje. De regulă, o familie deține un etaj. În unele cazuri, parterul e folosit pentru scopuri comerciale. Specifică acestor case e lipsa scărilor comune. La parter se află cîteva uși, una lîngă alta, în funcție de numărul de proprietari și de cîte etaje are clădirea, încît fiecare proprietar are intrarea lui care duce la o scară îngustă și foarte înclinată, urcînd direct în propriul său apartament. Astfel, proprietarii ori chiriașii diferitelor apartamente nu se întîlnesc pe scări niciodată. Toate scările sînt din lemn și, datorită faptului că sînt înguste și abrupte, bătrînilor le vine mai greu să le urce, deși, după ce le urcă o viață întreagă, se obișnuiesc cu ele.

Pentru a nu urca prea des scările, olandezii folosesc un procedeu foarte simplu. Un coș de nuiele, legat cu o sfoară, de balustrada scării, stă mereu lîngă ușă. Cînd sună poștașul, ori diverși comisionari, proprietarul iese în capul scărilor, de unde deschide ușa fără a coborî, folosind un dispozitiv electric. Cel care a sunat intră în casă și depune ceea ce a adus în coșul de lîngă ușă. Proprietarul trage coșul sus cu ajutorul sforii, îl golește, pune banii necesari și lasă iarăși coșul în jos. Omul își ia banii, iese și trage ușa după el.

Din cauza acestor scări strîmte și abrupte, olandezii nu pot să-și care mobila în casă pe scări. Ei au găsit că este mai simplu să o bage pe fereastră. Cum procedează ? Fiecare casă veche este prevăzută în pod cu o șină de fier care iese deasupra străzii. Pe această șină sînt montați

scripeți, iar peste scripeți se trece o funie. Mobila este legată cu funia și urcată pînă în dreptul ferestrei, de unde este trasă în cameră.

În timpul ședерii mele în Olanda am văzut de multe ori asemenea scene. La început m-am amuzat, dar apoi mi-am dat seama că este un sistem simplu și eficient și l-am apreciat ca atare.

Locuind așadar vizavi de Rijksmuseum (Muzeul de Stat), cel mai mare muzeu din Olanda, avînd în colecțiile sale peste un milion de piese, am intrat de nenumărate ori în sălile lui, căutînd și admirînd mai ales vechile pînze ale școlii din Amsterdam, ilustrată de Pieter Lastman, Jacob și Jan Pynas, Nicolaes Moyaert.

Multe ceasuri de bucurie și de visare mi-au dăruit și pînzele lui Jan van Eyck, Rubens, Albrecht Dürer, Lucas din Leyda, Jordaens Emanuel de Vitte, Vermeer din Delft și Jan Steen. Am admirat nu o dată celebra pînză a lui Rembrandt „Rondul de noapte", pînză ce a fost ulterior sfîșiată cu cuțitul de un transfug maghiar bolnav mintal. Alte două pînze în ulei ale lui Rembrandt care m-au atras la Rijksmuseum au fost „Sindicii postăvari" și un autoportret din perioada lui de bătrînețe.

În caietul meu de însemnări mi-am notat multe alte pînze de o frumusețe și valoare aparte, din cele peste cinci mii de picturi pe care le posedă vestitul Rijksmuseum.

În afară de pînzele pictorilor olandezi, Rijksmuseum posedă bogate colecții ale școlilor de pictură italiană, germană, franceză și engleză. Sînt expuse de asemenea sculpturi în marmură și lemn, mobilier vechi, țesături, ceramică, artă asiatică etc. Colecția porțelanurilor de Delft și a celor de Dresda ar fi suficientă pentru a da faimă acestui muzeu, căci ochiul vizitatorului este într-atît de impresionat de varietatea și frumusețea exponatelor, încît ele rămîn apoi prezente în minte tot restul vieții.

Dintre nenumăratele muzee ale Amsterdamului, voi mai numi doar trei : Stedelijk Museum, Vincent van Gogh Museum și Muzeul de Istorie.

Muzeul Vincent van Gogh este dedicat în primul rînd acestui mare artist olandez, dar în afară de picturile lui,

peste două sute la număr, vizitatorul mai poate găsi aici o colecție unică de documente privind viața artistului : scrisori originale, lucruri personale, cărți scrise despre el etc. Totodată, în acest muzeu au fost adunate un număr impresionant de pînze aparținînd lui Gauguin, Bernard, Toulouse-Lautrec. Dintre pînzele lui van Gogh expuse în muzeul ce-i poartă numele, nu voi uita una cu stînjenei albaștri într-o oală de pămînt cărămizie, pe un fond galben.

De cîte ori intram într-un muzeu olandez, căutam în primul rînd tablourile cu peisaje de iarnă.

Iernile pictorilor olandezi sînt atît de bine redate încît, stînd mai mult în fața unui tablou cu un peisaj de iarnă, chiar în plină vară, ai senzația de frig. Tonurile de alb, filtrarea culorii galbene, tristețea copacilor despuiați de frunze, expresia păsărelelor zgribulite în căutare de hrană, casele acoperite de zăpadă, îmbrăcămintea groasă a oamenilor, mersul lor și joaca copiilor, inclusiv patinajul pe gheață, sînt elemente cu ajutorul cărora iarna este redată cu cea mai deplină acuratețe.

Faimoase rămîn însă peisajele de iarnă ale lui Pieter Breugel cel Bătrîn. Dintre cele cinci tablouri ale sale care s-au păstrat, cel mai cunoscut este „Peisaj de iarnă cu patinatori și capcane pentru păsări". Meticulozitatea picturilor lui Breugel cel Bătrîn și perfecțiunea „iernilor" sale au dus la apariția unei adevărate școli. Timp de o sută de ani, între 1560—1660, pictori flamanzi ai vremii au realizat cele mai valoroase pînze cu peisaje de iarnă.

În muzeele din Olanda, dar și în cele din Belgia ori din alte țări, am admirat „iernile" pictate de Van Valkenborch, Grimer, Alsloot, Van der Velde, Van Goyen, Van der Capelle, Van Ostade și Berchem, fără a mai aminti de celebrul Jacob Van Ruysdael, a cărui inegalabilă artă va rămîne totdeauna un model al genului.

Cu atît mai mult mă intrigau iernile olandeze de pe pînză, cu cît iarna pe care eu o trăiam în Amsterdam nu semăna deloc cu cele pictate. În ianuarie și februarie, iarba din parcuri și de pe pășuni a rămas verde, iar vacile au continuat să pască în cîmp. Canalele nu au înghețat, iar zăpada a căzut de vreo două—trei ori, dar

în cantități mici, topindu-se în ziua următoare. Cercetînd mai bine istoria iernilor olandeze am aflat că există o anumită determinare între celebrele ierni friguroase din Europa anilor 1560—1660 și pînzele pictorilor flamanzi și olandezi. Ierni ca acelea, cu zăpadă și temperaturi atît de scăzute, nu au mai venit decît rareori peste olandezi.

Iubitorilor de arhitectură veche le recomand să viziteze Muzeul de Istorie din Amsterdam, așezat în mijlocul orașului, avînd una dintre intrări chiar în aglomerata Kalverstraat, principala stradă comercială a orașului. Acest muzeu, fondat în 1926, s-a mutat în actualele clădiri începînd cu 1969. Clădirile în care se află acum muzeul au o lungă istorie. Pe locul respectiv, în 1414, a fost construită o mănăstire. În 1578, cînd orașul Amsterdam a trecut de partea prințului de Orania în lupta împotriva spaniolilor, mănăstirea, împreună cu alte bunuri aparținînd bisericii catolice, a fost confiscată și trecută în patrimoniul autorităților municipale. În 1580, orfelinatul municipal, înființat în 1520, a fost mutat în fosta mănăstire, rămînînd acolo aproape patru secole, adică pînă în 1960, an în care orfelinatul s-a mutat în Overschinkel, o clădire nouă, construită special în acest scop. Desigur că ceea ce putem vedea astăzi nu sînt zidurile clădirilor vechii mănăstiri. În decursul timpului, clădirile care au găzduit orfelinatul au fost de mai multe ori reclădite și adaptate scopului pentru care erau folosite. Ultima renovare, începută în 1966, și terminată în linii mari în 1975, a avut ca scop conservarea clădirilor care datează din 1680 și a unora mai noi, construite pe la mijlocul secolului al XVIII-lea. Așadar, muzeul e valoros atît prin vechea arhitectură olandeză, cît și prin colecțiile sale. Trecînd prin muzeu, vizitatorul este confruntat cu însăși istoria orașului, de pe vremea cînd era un mic cătun și pînă la metropola de azi. În puține minute, cercetînd cu privirea exponatele muzeului, parcurgi istoria Amsterdamului, care te ajută să înțelegi mai bine rolul său actual, viața oamenilor care l-au clădit și dezvoltat, lunga lor luptă pentru progres economic și cultural. Este suficient să faci cîțiva pași în afara vadului comercial

de pe Kalverstraat, pentru a recădea dintr-o dată în plină istorie medievală. În curtea interioară a muzeului, pavată cu vechi dale de piatră, ești învăluit de o liniște desăvîrșită, vacarmul străzilor dispare brusc, iar în suflet pătrunde pacea, te simți cuprins de fiorii amintirilor ori ai călătoriilor imaginare în trecut.

După ce am aflat ce mare efort intelectual, financiar și fizic au făcut autoritățile orășenești și colectivul larg de muncitori, ingineri și arhitecți care au lucrat aproximativ 15 ani la renovarea clădirilor muzeului, m-am gîndit adesea la necesitate păstrării caselor vechi care și pentru istoria noastră reprezintă valori inestimabile.

De la fereastra micii pensiuni în care locuiam, puteam să văd două clădiri. În față, Rijksmuseum, în dreapta, o casă mai mică, tip vilă, care pe vremuri fusese atelier de șlefuit diamante, transformat într-o expoziție de diamante, atelierul avînd acum mai mult un rol demonstrativ. În această casă am văzut diamante, am aflat ce înseamnă ele și ce rol important a jucat Amsterdamul pe piața internațională a diamantelor. Valoarea unui diamant stă nu numai în mărimea lui, ci și în numărul de suprafețe șlefuite, ca și în arta propriu-zisă a șlefuirii. Cei ce aveau astfel de ateliere de șlefuit diamante nu erau oameni săraci. Mulți dintre ei nici nu erau olandezi.

În ciuda densității sale, a nevoii tot mai mari de terenuri pentru construcții, Amsterdamul are un mare număr de parcuri și zone verzi, pe care nu numai că nu le distruge, ci le conservă și le extinde. Pădurea Amsterdamului, situată în sudul orașului, se întinde pe 900 ha. În această oază de verdeață se află numeroase terenuri de sport, o școală de echitație, un camping, ștranduri, un teatru în aer liber etc. În chiar inima orașului se află multe parcuri. Cel mai mare este Vondelpark, un fel de Cișmigiu cam de zece ori mai mare, urmat de Beatrixpark, Hoofdweg, Rembrandtpark, Oosterpark, H. de Vrieslaan și Sarphatipark.

În parcurile din Amsterdam, oamenii se plimbă pe alei, dar cei ce doresc se pot plimba și pe iarbă, pot întinde o pătură, bucurîndu-se de soare. Călcatul pe iarbă

nu este deci interzis, cetățeanului oferindu-i-se întreaga plăcerea de a se plimba prin parc. Cu toate că nu am citit nici o tăbliță pe care să scrie „Nu rupeți florile" ori „Păstrați curățenia orașului", nu am văzut pe nimeni rupînd flori, iar parcurile Amsterdamului erau mai curate decît orice alte parcuri europene văzute de mine.

Alături de canalele sale, de casele sale vechi, de bisericile datînd încă din secolele al XV-lea și al XVI-lea, de muzeele sale, farmecul Amsterdamului este dat și de numeroasele sale cofetării, restaurante, baruri, cafenele, unde la prețuri, ce e drept cam piperate, poți sorbi în liniște, ori în ritmul unei muzici indoneziene, indiene, braziliene, englezești, italiene, un pahar cu bere, un whisky, o cafea, un vin românesc, unguresc, francuzesc, spaniol, algerian ori german.

Pînă a nu cunoaște Amsterdamul, am crezut că berea cea mai bună se datorește în principal calității apei care se folosește în procesul fabricației. Berea de Azuga era în mintea mea cea mai bună deoarece folosea apă curată de munte. Trăind în Amsterdam, care de sute de ani are cea mai poluată și infectată apă din Europa, și bînd bere Heineken, am fost nevoit să recunosc că nu neapărat calitatea apei determină calitatea băuturii numită bere.

Veneția Nordului, cum adesea este numit Amsterdamul, nu este un oraș construit pe apă, ci este un oraș ridicat într-o zonă mlăștinoasă. Numeroasele sale canale au menirea de a separa pămîntul de apă, de a drena pămîntul. În fapt, orașul este așezat pe malurile rîului Amstel. La început, pe acest rîu s-a construit un dig căruia în olandeză i se zice *dam*. De aici, satului așezat lîngă acest dig i s-a zis la început Amstelledam, iar mai tîrziu Amsterdam.

În 1275, Floris al V-lea, conte de Olanda, a dat locuitorilor satului Amsterdam dreptul de a percepe taxe vamale asupra transporturilor de bere din Germania spre Flandra.

Încă pe atunci, apa rîului Amstel era sălcie și nu era bună de băut. De aceea oamenii au prins gustul să bea berea ce trecea pe la ei. După un timp au început să producă ei înșiși această băutură.

Astăzi, firma producătoare de bere Heineken, cu sediul în Amsterdam, se situează pe locul cinci în lume, după Anheuser-Busch, Miller, firma japoneză Kirin și United Breweries din Danemarca. Firma Heineken ocupă însă locul întîi în ceea ce privește volumul exportului, căci aproape trei pătrimi din producția sa anuală de 26 de milioane de hectolitri se exportă în toate colțurile lumii.

Heineken își trage originea din fabrica de bere De Hooiberg, construită în 1592 în mijlocul orașului Amsterdam. În 1864, cînd fabrica era în declin, a fost cumpărată de un tînăr de 22 de ani, pe nume Gerard Adriaan Heineken. Astăzi firma este condusă de un strănepot al lui Gerard, Alfred H. Heineken. Deviza fabricii Heineken a fost și este să producă bere de cea mai bună calitate.

Firma Heineken are trei fabrici de bere în Olanda și multe alte fabrici în țări ale Europei de Vest, în Africa, Caraibe și Asia de Est. Din cei 21 000 de angajați ai firmei, numai 6 500 lucrează în Olanda.

Secretul calității berii Heineken este păstrat cu sfințenie. Se știe doar că un fost student al lui Pasteur, angajat de firmă în calitate de biochimist, a reușit să selecționeze o anumită celulă a drojdiei de bere, cunoscută sub denumirea de celula A. Menținută vie și continuu multiplicată, această celulă a drojdiei de bere stă, se pare, la baza gustului plăcut al berii Heineken.

Am văzut și eu fabrica-mamă Heineken din Amsterdam. Vizitată anual de aproape 100 000 de oameni, fabrica este de capacitate mijlocie, producînd mai mult pentru nevoile orașului și pentru reclamă; vizitatorii sînt invitați să bea cît doresc. Întregul proces de producție este automatizat și, fără explicațiile pe care le primești, nu prea înțelegi cum se fabrică berea, chiar dacă ai mai vizitat și alte fabrici de acest fel. Deși unele dintre ziduri sînt vechi, instalațiile sînt ultramoderne. Înăuntru este o curățenie greu de descris. Tot ce ți se arată și tot ce ți se spune este făcut cu reținere pentru a nu avea impresia că cel care te conduce dorește să scoată în evidență performanțele firmei și ale

3 — c. 234

mărfii pe care o produce. Prin tot ceea ce vezi, simți și auzi, se urmărește să ți se creeze convingerea că berea Heineken este cea mai bună din lume. Propaganda nu este directă, ci, bazîndu-se pe cunoașterea reacțiilor psihologice ale individului, ea urmează regulile jocului de biliard.

Toleranța olandezilor este legată de religia protestantă și mai ales de cultul calvinist. După războiul de 80 de ani (1568—1648) purtat împotriva Spaniei, calviniștii au reușit să cîștige independența Olandei. Mulți consideră că religia calvină a stimulat inițiativa personală, spiritul întrepid, dezvoltarea capitalistă a Olandei, transformarea ei într-un imperiu colonial, condus de Casa de Orania.

Toleranța excesivă a amsterdamezilor de azi a transformat orașul în paradisul hippy-lor. Am fost și eu în sediul lor central, o fostă biserică din care s-au scos dușumelele și unde tinerii cu barbă, plete, haine murdare și mintea tulburată de droguri stăteau culcați pe pămînt ori în corturi improvizate, tinere mame alăptau copiii, unele fete coseau la mașină, în timp ce mulți alți tineri, în grupuri mai mari ori mai mici, fumau marijuana.

În ciuda filozofiei lor nonviolente, odată cu venirea hippy-lor, în Amsterdam s-au înmulțit actele de violență. Am văzut nu o dată magazine și vitrine devastate, străzi depavate, iar pietrele cubice aruncate în polițiști și în geamurile caselor, am văzut încăierări între poliție și bande de tineri.

Amsterdamul a fost de multă vreme unul dintre cele mai tolerante orașe din Europa. Din această cauză, în trecut, el era locul unde se refugiau evreii din Spania, din Portugalia și cei din Europa Centrală, protestanții francezi și alții, persecutați pentru credințe religioase ori politice. Acestora li s-au adăugat, după al doilea război mondial, muncitori străini din Maroc, Turcia, Italia, Spania, Indonezia, filipinezi și surinamezi. La începutul anilor '80, numărul străinilor din Amsterdam a ajuns la 100 000 din totalul unei populații de aproximativ 720 000 cît numără orașul propriu-zis, fără sateliți. Numărul mare de emigranți, cuplat cu reducerea activităților economice, lipsa

de pregătire a noilor veniți au creat mari probleme, între care o creștere puternică a șomajului și o mare criză a locuințelor. A crescut totodată traficul cu droguri și, din mizerie și sărăcie, s-au dezvoltat violența și crimele. Astfel, încet-încet, tot mai mulți amsterdamezi au început să se întrebe dacă nu sînt cumva prea toleranți. În consecință, o anumită atitudine de suspiciune și dispreț față de străini se poate de-acum sesiza și la „toleranții" amsterdamezi.

Dintre cei trei factori primari necesari vieții — aerul, apa și hrana —, apa a pus și pune cele mai grele probleme locuitorilor Amsterdamului. Una dintre curiozitățile orașului este aceea că, deși construit pe malul unor canale și traversat de rîul Amstel, marele port a suferit dintotdeauna de lipsa apei potabile.

Istoria povestește că în 1540 împăratul Carol Quintul a ezitat să meargă la Amsterdam deoarece a fost informat că apa din oraș era poluată și ar putea să-i afecteze sănătatea. Cititorii își pot imagina cu cît a crescut poluarea apelor Amsterdamului în cei 400 și mai bine de ani care au trecut de la această întîmplare.

În acele vremuri, apa de ploaie colectată de pe acoperișuri în vase speciale constituia sursa principală de apă potabilă a orașului. Aprovizionarea era asigurată de o companie care aducea apa potabilă din rîul Vecht. Locuitorii cei mai bogați și-o procurau din Haarlem ori Utrecht, fiindu-le adusă direct acasă în damigene. Abia în 1853 a fost construită prima conductă prin care se aducea apă din fîntînile săpate în dunele de la Willemspoort. Cu timpul, aceste conducte s-au înmulțit, adăugîndu-li-se altele care preiau apă și din rîul Vecht, după ce este tratată și purificată. Poluarea crescîndă a rîurilor care trec prin Olanda a făcut să se polueze și apele fîntînilor, motiv pentru care tratarea apei trebuia făcută cu cea mai mare atenție.

Amsterdamul se laudă, pe bună dreptate, cu viața sa culturală bogată. Orașul are teatre și orchestre simfonice, aici apar numeroase ziare și reviste, sînt multe edituri; orașul este în fiecare an gazda unui foarte mare număr de reuniuni științifice și culturale internaționale.

Orchestra simfonică de la Concertgebow este cea mai mare din țară și a devenit tot mai cunoscută în lume prin repertoriu și prin ținuta interpretării.

În afara trupelor de teatru și a orchestrelor proprii, responsabilii culturali ai Amsterdamului reușesc an de an să aducă pe scenele orașului cele mai celebre teatre, orchestre simfonice și interpreți din lume. În timpul șederii mele în Olanda am avut ocazia să văd la Amsterdam și Opereta română care, spre marea mea mîndrie și bucurie, a repurtat un frumos succes.

O experiență interesantă desfășoară în Amsterdam un club al tineretului, înființat într-o fostă fabrică de lapte de pe Lijnbaansgracht, în apropierea pieței Lieds-eplein. Acest club a luat ființă în 1970, cînd doi actori olandezi, Cor Schlosser și Wouter de Boer, care dirijau Teatrul Documentar, căutau o scenă unde să joace o piesă. Ei au găsit o fostă fabrică de lapte părăsită, fără lumină electrică, fără apă și fără căldură, într-o stare de nedescris. S-au adresat municipalității care le-a oferit o modestă sumă de bani cu care au făcut curățenie în fosta fabrică. Spectacolele prezentate în acea vară au avut un mare succes, motiv pentru care cei doi actori s-au gîndit să o folosească în tot timpul anului și să o transforme într-un club cu funcțiuni sociale, culturale, artistice și distractive. După zece ani de activitate, clubul avea 40 de salariați și desfășura o largă gamă de activități. Aici se prezintă filme, piese de teatru, concerte de muzică simfonică și ușoară, spectacole de circ, au loc diferite conferințe și dezbateri, dar se poate servi și o masă, se poate bea o bere sau un pepsi. Intrarea era de cinci guldeni de persoană. Cu trecerea anilor, clubul a devenit tot mai cunoscut peste hotare sub numele de „Milky Way". Acest club organizează în fiecare an „Festivalul nebunilor", la care participă trupe de teatru din multe țări. Într-un an a participat și un teatru din România.

Una dintre problemele cu care se confruntă Amsterdamul este cea a *krakeri*-lor, cum sînt numite persoanele ce ocupă ilegal apartamente libere. Se aprecia că în 1981 existau în Amsterdam aproximativ 10 000 de *krakeri* care ocupau aproximativ 5 000 de case. *Krakerii* (în engleză *squatters*) sînt de regulă tineri indigeni ori imigranți care caută locuințe ieftine, cu chirii mai mici. *Krakerii* din Amsterdam au început ocuparea locuințelor din blocurile mai vechi ori pe cele părăsite de oamenii avuți care se mutau în casele proprii cu grădină, în jurul orașului, încă la începutul anilor '70. Am cunoscut personal pe unii *krakeri*. Ei erau foarte bine organizați. Aveau aparate de radio emisie-recepție portabile și în cîteva minute puteau mobiliza cîteva sute sau mii în cazul în care poliția intenționa să-i evacueze pe unii dintre ei.

Deși între *krakeri* se găsesc și hippy sau tineri certați cu munca ori cu legea, cei mai mulți sînt angajați în cîmpul muncii ori studiază, fiind nevoiți a recurge la practica ocupării ilegale de locuințe, deoarece nu pot rezolva altfel nevoia unui adăpost.

Mișcarea *krakerilor* nu a apărut întîmplător în Amsterdam. Acesta împreună cu Utrecht și Nijmegen au fost orașele cu cea mai mare cerere de locuințe. Olandezi și tineri veniți din fostele colonii olandeze s-au tot adunat în Amsterdam, fără a avea asigurată locuința. Oficialitățile nu au abordat cu seriozitate această problemă și astfel, cu trecerea timpului, au fost depășite de situație. Tinerii din Amsterdam au luat legătura cu tinerii, aflați în aceeași situație, din Berlinul de Vest și din Zürich, învățîndu-i toate șmecheriile pe care trebuie să le știe un *kraker*. În vara anului 1981, în Berlinul de Vest și la Zürich, au avut loc grave incidente între poliție și *krakeri*. În opinia lor, a ocupa un spațiu, pe care proprietarul nu dorește să-l închirieze cu o chirie mică — iar persoane dispuse să plătească chirii mari nu se găsesc, motiv pentru care locuința rămîne multă vreme goală — nu constituie o acțiune imorală și ilegală. Ei găsesc că vinovat se face guvernul care nu-l ajută pe cetățean să poată obține o locuință ieftină.

Rotterdam, primul port al lumii, prin care în anul 1980 s-au perindat 218 milioane de tone metrice de mărfuri, plasat într-o poziție strategică la gurile Rinului, se confruntă cu o mulțime de probleme. Creșterea prețului la petrol, recesiunea capitalistă mondială și reducerea

consumului sînt factori care au determinat reducerea la jumătate a petrolului care intra în Rotterdam. Marile rafinării existente în port şi-au redus mereu din capacităţile de lucru, deşi nu s-a închis complet nici una. Reducerea locurilor de muncă, şomajul în creştere au dus la scăderea populaţiei Rotterdamului. În ciuda acestor greutăţi, oraşul are planuri de viitor, lansîndu-se în mari investiţii pentru modernizarea în continuare a portului, dezvoltarea facilităţilor necesare importurilor de cărbuni în locul petrolului, gazeificarea cărbunilor, sporirea transporturilor containerizate etc. Hărnicia şi pragmatismul olandezilor se vădesc şi în viaţa oraşului Rotterdam. Recesiunea nu-i descurajează şi nu-i moleşeşte pe rotterdamezi, ci le oţeleşte voinţa şi-i stimulează la investiţii masive cu ajutorul cărora să oprească declinul şi să reîntoarcă speranţa de progres. Rotterdamezii, ca de altfel toţi olandezii, percep din vreme direcţiile de dezvoltare şi mersul evenimentelor şi astfel se pregătesc temeinic, cu un ceas mai devreme, pentru ziua de mîine. Rotterdamul continuă să fie de două ori mai mare decît următorul său rival, portul japonez Kobe. Această poziţie nu-l liniştește însă, căci locuitorii lui ştiu că, dacă vor sta cu mîinile în sîn, portul lor va decade şi odată cu el întreaga industrie olandeză, căci pe bună dreptate, Rotterdamul este supranumit „motorul" industriei olandeze.

Rinul este cordonul ombilical al Olandei. Fluviul furnizează 80% din apa potabilă, aproape întreaga apă folosită la irigaţii, constituie o sursă de hrană pentru oameni şi, poate mai important decît orice altceva, apele fluviului oferă cel mai eficient sistem de transport.

Între oraşele olandeze care mi-au plăcut şi mi-au rămas vii în amintire se numără şi oraşul Delft, cu piaţa sa medievală încremenită parcă acum trei sute de ani şi reîn-

viată în acest frămîntat sfîrşit de secol. Continui să mă întreb şi acum prin ce miracol s-au putut conserva atît de bine oraşe şi clădiri timp de sute de ani. Ceva războaie au trebuit să treacă, de exemplu, şi prin regiunea Delftului, dar iată piaţa sa, acel Markt care se întinde între Primărie şi Nieuwe Kerk, biserica, cu turnul său înalt de 120 m, clădită între 1383 şi 1496, continuă să-şi păstreze înfăţişarea din evul mediu. Rămînînd în picioare, biserica s-a păstrat peste secole şi programul concertului muzical al celor 48 de clopote din zilele de marţi, sîmbăta şi zilele de sărbătoare. Nieuwe Kerk are pentru olandezi o valoare sentimentală suplimentară ; aici sînt îngropaţi membrii Casei de Orania, aici se află şi mausoleul lui Wilhelm de Orania, cunoscut sub numele de Wilhelm cel Tăcut, părintele Olandei.

Oraş al meşteşugarilor, între care un rol deosebit l-au jucat olarii, Delftul a cunoscut o mare înflorire în secolul al XVII-lea, pe vremea cînd Compania Indiilor Orientale îşi avea sediul aici. Negustorii şi proprietarii de corăbii s-au îmbogăţit datorită comerţului, stare materială reflectată de casele pe care le-au construit.

Această Companie stă de fapt la originea faimei Delftului. Corăbiile sale au adus din China tot felul de vase de porţelan, între care şi porţelan albastru. Olarii locului au început să copieze aceste vase, stilul exotic şi culoarea albastră. În scurtă vreme s-au înmulţit producătorii olandezi de astfel de vase albastre, iar după ce unele curţi regale din Europa au început să comande vase albastre de Delft, faima lor s-a răspîndit în tot continentul.

După ce la începutul secolului al XVIII-lea germanii au descoperit şi secretul porţelanului, au început să-i concureze pe olandezi. În acest secol au început să se impună tot mai mult porţelanurile de Meissen şi Berlin şi mulţi olari olandezi au fost nevoiţi să abandoneze acest meşteşug.

Dacă în secolul al XVII-lea existau în Delft peste 30 de olării, în secolul al XIX-lea au rămas doar trei şi apoi una singură, De Porcelyne Fles, pe care am avut plăcerea să o vizitez. De la deschiderea ei în 1653 şi pînă astăzi, această fabrică a produs îndeosebi vase albastre, pictate

manual. A supraviețuit pentru că o lungă perioadă de timp a produs în principal vase utilitare și un număr redus de bibelouri și de vase decorative. Din cei aproximativ 250 de angajați ai săi, vreo 40 lucrează la producerea vaselor, iar 130 sînt pictori.

Atelierele se află în clădiri vechi, modeste ca arhitectură, motiv pentru care exteriorul nu impresionează. Dar nici prin interiorul lor clădirile nu impresionează. Camere relativ sărăcăcioase, cu utilaje vechi și cuptoare mici. Faima acestor vase albastre o dă măiestria pictorilor, căci 35% din întreaga producție este manuală. În camere separate, bărbați și femei, pictorii-decoratori stau la mese ușor luminate și, aplecați asupra vaselor, realizează modelul și culorile cerute de clienți.

Vasele sînt pictate cu motive orientale, cocoși, flori, mori de vînt olandeze și diferite scene de la țară.

Produsele cu marca firmei De Porcelyne Fles costă între 20 și 20 000 de dolari. Cele mai valoroase vase sînt și astăzi cele albastre, prețul lor reușind să se dubleze în decurs de trei sau patru ani.

Orașul Delft, unde istoria este atît de bine conservată, prin el însuși un mare muzeu, are un număr impresionant de muzee propriu-zise.

Oude Kerk (Biserica Veche), construită în 1240 din lemn și apoi reclădită din piatră în jurul anilor 1500, în forma pe care o păstrează și astăzi, are un clopot uriaș, turnat în 1570, cu o circumferință de 7 metri și o greutate de 9 tone. În interiorul acestei biserici se află înmormîntat un erou olandez, amiralul Piet Hein, care a învins flota spaniolă.

Nu departe de Oude Kerk se află Prinsenhof, fosta reședință regală a lui Wilhelm de Orania, pînă la asasinarea lui, în 1584; acum este muzeu de istorie specializat în pictură și obiecte de valoare ale Casei de Orania-Nassau. Pe peretele care mărginește scara principală, vizitatorilor le sînt arătate urmele gloanțelor care l-au omorît pe Wilhelm de Orania.

Un curios muzeu juridic adăpostește vechea închisoare din turnul Steen, construit în secolul al XIV-lea și înglobat în clădirea Primăriei încă la 1620.

Celui care, ajuns în Delft, îi mai rămîne timp la dispoziție, îi recomand să vadă și alte muzee: Huis Lambert van Meerten Museum, Paul Tetar van Elven Museum, Hofje van Gratie și Hofje van Pauw.

Orășelul Maastricht, așezat pe rîul Maas, în sudul Olandei, la granița cu Belgia, și-a creat o faimă aparte prin dorința și marea ambiție de a deveni primul eurooraș din cadrul Comunității Vest-Europene. După ce în lunga sa istorie, începînd de pe timpul romanilor și pînă în prezent, orășelul a fost asediat de cel puțin 20 de ori, locuitorii lui s-au obișnuit cu străinii și astăzi nimic nu-i poate jigni mai rău decît să li se spună că sînt olandezi tipici. „Maastrichtul este cel mai puțin olandez oraș din întreaga Olandă" va fi răspunsul pe care îl vei primi dacă le vei arunca provocatoarea apreciere. În dorința europenizării și internaționalizării orașului, edilii au botezat multe restaurante și străzi cu nume franceze, engleze, italiene, irlandeze, americane, chineze, germane etc.

Cea mai mare bucurie a locuitorilor acestui oraș a fost organizarea aici a unei reuniuni la cel mai înalt nivel a șefilor de state și guverne din țările membre ale C.E.E.

Orașul, care are în spatele lui atîta istorie, aspiră astăzi la o lume a păcii și înțelegerii, aspirație sinceră și reală pînă la un punct, dar și exagerată puțin din rațiuni turistice și propagandistice.

Este drept că orașul are ce povesti despre trecutul său și are ce arăta în privința arhitecturii. Mușchetarul francez d'Artagnan a murit aici, iar împăratul Carol cel Mare a trăit în Aix-la-Chapelle (astăzi Aachen) și obișnuia să sărbătorească Paștele la Maastricht. Zidurile vechilor cetăți sînt acolo, cu patina vremii, ca și multe edificii publice și case de locuit. Ce fericiți sînt acești olandezi, mă gîndeam, trecînd pe străzile liniștite ale orașului Maastricht! Ei au case vechi de sute de ani. Multe generații la rînd nu au fost nevoite să-și construiască noi locuințe, ci s-au rezumat numai la o eventuală reamenajare a celor existente. Iată, în piața Vrijthof, se mai păstrează biserica Sfîntului Servațius, construită în secolul al VI-lea, fiind de altfel cea mai veche din Olanda.

Sau piața (Markt), unde se află Primăria orașului, construită în 1659, iar puțin mai departe Nelpoort (poarta orașului), construită în 1229.

Orașul are muzee celebre care adăpostesc pînze inestimabile. Vom aminti doar Muzeul Boonefanten care expune multe pînze de Rubens și Breugel.

Centrul orașului este rezervat exclusiv pietonilor, circulația mașinilor fiind interzisă pe o mare rază.

Cel mai vechi oraș olandez se mai ambiționează să ofere și un model de arhitectură și *modern planning*, cum îmi explica însoțitorul meu. Mari garaje subterane au lăsat străzile oamenilor, să circule în voie, feresc aerul de poluare și oferă spațiu unde să se planteze flori. Circulînd numai pe jos, ori pe bicicletă, oamenii se apropie mai mult unii de alții, mai schimbă o vorbă, o glumă, iar tinerii un zîmbet.

Edilii orașului apără cu sfințenie fiecare edificiu vechi, indiferent că este în stil renascentist, gotic, romanic, baroc ori premodern. Fiecare demolare constituie o problemă de importanță crucială, iar construcțiile noi trebuie să se încadreze armonios între cele existente. Lucrările de excavare a fundațiilor, de transport și de ridicare a noilor construcții seamănă cu operațiile chirurgicale. Se lucrează numai în perimetrul afectat noii construcții. În jur, totul e curat și neatins. Fierul-beton și betonul, cărămida, mortarul se aduc ritmic și se încorporează direct în noua construcție. Procedeul l-am văzut și la Amsterdam, unde stăteam la început și mă uitam minute în șir la construcțiile care se ridicau, și nu pricepeam cum se pot înălța fără să fie în jurul lor nici un fel de organizare de șantier. Mașinile care transportau materiale la locul noii construcții nu veneau murdare cu pămînt pe cauciucuri și nici nu plecau cu roțile încărcate de noroi de pe șantier, pentru simplul motiv că nu existau șantiere de construcții. Nu era în jurul noilor construcții

nici praf, vara, și nici noroi, toamna, iarna sau primăvara. Acest mod de construcție este caracteristic întregii Olande, dar parcă aici, la Maastricht, se făcea cu și mai multă eleganță și acuratețe.

O particularitate aparte a orașului și o anumită faimă a sa provin din carnavalurile celebre pe care le organizează și din faptul că are cele mai multe cofetării și restaurante pe cap de locuitor, comparativ cu oricare altă localitate olandeză. Pentru aceste considerente, locuitorii din Maastricht sînt numiți de restul olandezilor „burgunzi", denumire care le face mare plăcere.

Am trăit un an în Amsterdam. Am călcat cu pasul străzile principale construite de o parte și de alta a celor 100 de canale și am trecut peste multe dintre cele 800 de poduri ale sale. Am făcut plimbări cu vaporașele pe vechile și noile canale. Am făcut plimbări cu șalupa prin portul Amsterdam, unul dintre cele mai mari din lume, și m-am plimbat pe cheiurile sale pe lîngă vapoare uriașe purtînd pavilioane ale multor țări ale lumii. Am aterizat pe aeroportul Schiphol și am decolat de pe acest aeroport. Am aflat că prin această poartă aeriană se perindă anual 10 milioane de pasageri și 318 000 tone de mărfuri, el legînd Olanda de 170 de aeroporturi din 80 de țări. Aeroportul Schiphol este celebru pentru ale sale *The tax free shops*, unde poți cumpăra cele mai ieftine țigări, băuturi, aparate electrice, electronice și de fotografiat din Europa. Am cunoscut viața acestui oraș în plină zi și în plină noapte. Am trăit în principal în mediul universitar, dar am fost și în fabrici, în ferme agricole, în casele muncitorilor și țăranilor.

Am călătorit în toată Olanda. Am văzut orașele și satele sale. Am vizitat numeroase muzee și case memoriale. Am fost la Haarlem și Groningen, la Leiden și Breda, la Tilburg și Enschede, la Rotterdam și Den Haag, la Delft și Eindhoven, la Ijmuiden și Nijmegen, la Roosendaal și Alkmaar, la Arnhem și Hilversum, la Zwolle și Deventer,la Amersfoort și Maastricht.

Am cunoscut o toamnă olandeză ploioasă, 18 zile de ploaie continuă și de timp înnourat. Am trăit o iarnă blîndă, cu foarte puțină zăpadă și cu puține canale înghețate. Am cunoscut o primăvară superbă, cu minunatele

cîmpuri de lalele, şi o vară cu soare cald şi mîngîietor pentru orăşenii care iau cu asalt parcurile.

Acum, după trecerea unui timp de la zilele şi nopţile olandeze şi mai ales amsterdameze, ce amintiri mi-au mai rămas ? În ciuda dificultăţilor pe care le implică orice selecţie, cred că trebuie să încep prin a spune că cel mai mult m-au impresionat oamenii. Olandezii sînt oameni harnici şi toleranţi. La prima vedere ei sînt reci şi calmi, dar, observîndu-i îndelung şi cu atenţie, poţi constata că mulţi dintre ei sînt oameni cu suflete calde şi deschişi comunicării cu cei pe care cred că pot să conteze. Olandezii, popor de navigatori care au vînturat lumea, sînt obişnuiţi cu străinii, deşi în raporturile cu aceştia se poate percepe o anumită neîncredere, ori un amestec de aroganţă şi compasiune. Obişnuinţa de a avea colonii, de a le administra şi a răspunde de soarta a milioane de oameni a lăsat o anumită amprentă asupra felului de a fi al olandezilor.

Olandezii se lasă greu convinşi de o nouă idee, dar odată convinşi, ei devin militanţi ardenţi.

Nivelul de instruire a populaţiei este foarte ridicat. Fiecare se străduieşte să înveţe cît mai mult, să se specializeze în domeniul său de activitate. Străduinţa pentru ridicarea nivelului de cultură şi de calificare profesională nu este însă ostentativă, nu se face cu zgomot, cu tînguieli ori cu sublinierea efortului propriu. Fiecare se instruieşte în tăcere, nu pe ascuns, dar nici în văzul tuturor. Olandezii sînt foarte avizi cititori de ziare şi de cărţi. Îi vedeam zilnic citindu-şi ziarele cu multă atenţie şi încredere în valoarea şi seriozitatea informaţiilor pe care le furnizează presa.

Olandezii ţin foarte mult la familie şi la viaţa de familie. Doresc foarte mult să aibă o casă proprie pentru a cărei întreţinere şi înfrumuseţare ei lucrează mereu. Tot timpul am văzut olandezi care îşi vopseau pereţii şi acoperişurile caselor. Cine vizitează casa unui olandez va fi surprins de curăţenia perfectă şi ordinea riguroasă a lucrurilor. Pereţii multor case sînt tapetaţi ; tapetul se schimbă de mai multe ori pe an. Olandezii ţin în interioarele lor foarte multe bibelouri şi obiecte exotice. Fiind

mari călători, au adus şi continuă să aducă în casele lor cele mai ciudate lucruri ca amintiri din ţări străine.

Pentru dotarea locuinţelor cu mobilă, covoare, aparate de toate felurile şi a bucătăriilor cu toate tipurile de oale, cratiţe, farfurii, porţelanuri, ceşti etc., olandezii cheltuiesc, comparativ cu alte popoare, cea mai ridicată parte de salariu, nefiind depăşiţi de nici o altă naţiune.

Pe mulţi turişti îi frapează în Olanda obiceiul de a nu ţine perdele la ferestre, astfel încît oricine trece pe stradă poate privi în casele oamenilor. Aceasta se poate explica prin climă (multe zile cu nori şi cu ploaie), dar are, cred eu, şi motivaţii care ţin de caracterul oamenilor.

Olandezii nu sînt curioşi să vadă cum trăieşte şi ce are în casă vecinul, ori semenul său. El îşi vede de problemele şi treburile proprii. Cît am locuit în Olanda nu am văzut nici un olandez care să se oprească pe stradă şi să se uite în casa cuiva.

Olandezilor le place să gîndească cu propriul lor cap, motiv pentru care cu greu se poate realiza un consens acolo unde există doi sau mai mulţi olandezi. Această trăsătură de caracter îşi lasă puternic amprenta asupra vieţii sociale şi politice. În Olanda există multe partide politice şi multe grupuri sociale şi organizaţii obşteşti. Există partide politice religioase, dar există şi partide politice în care religia nu joacă un rol important. Din punct de vedere religios, 40% dintre olandezi sînt catolici, restul aparţinînd diferitelor culte protestante, cele mai importante fiind Biserica Reformată Olandeză şi Biserica Reformată.

Diviziunea societăţii olandeze are curioase efecte asupra programelor de radio şi televiziune. Orice grup organizat, cu cel puţin 100 000 de membri, are emisiuni speciale la radio şi televiziune. Timpul alocat în programele de radio şi televiziune diferitelor grupuri se stabileşte pe baza criteriului reprezentării proporţionale a acestor grupuri. Ele au asociaţii special constituite pentru a produce şi difuza programe de radio şi televiziune, dispuse în trei categorii, după numărul membrilor : A = cele cu peste 450 000 de membri, B = cele cu peste 300 000 de membri şi C = cele cu peste 100 000

de membri. Cele mai cunoscute sînt : VARA ≡ socialistă, KRO = catolică, NCRV = protestantă, AVRO = liberală, VPRO = liberal-protestantă. TROS și Veronica nu vorbesc în numele unui anumit grup social ori politic, ci difuzează muzică ușoară și programe distractive. Avantajul acestui sistem este că el oferă fiecărui grup posibilitatea să-și spună părerile. Între dezavantaje, cel mai important mi se pare a fi acela că duce la programe slabe, la repetiții și, din lipsă de resurse financiare, la importul de programe, mai ales de filme și piese de teatru din Anglia și S.U.A.

Sediul radioului și televiziunii olandeze se află la Hilversum, un oraș-dormitor în apropierea Amsterdamului, vrînd să se arate și prin asta că nici un oraș nu trebuie să dobîndească prea multă putere, instituțiile importante trebuind să fie dispersate.

Chiar și ziarele și revistele reflectă diviziunea societății olandeze. Oricît de mari cititori ar fi olandezii, lor le place să-și regăsească opiniile și ideile în ziarele și revistele pe care le citesc. Un singur ziar se vrea oarecum neutru. Este vorba de „De Telegraaf", cu un tiraj de aproximativ 600 000 exemplare, care însă, în ciuda independenței afișate, are o clară înclinație spre conservatorism.

Curios mi s-a părut că, în afară de Crucea Roșie, în Olanda mai există și alte organizații caritabile cu aceleași scopuri, purtînd însă alte denumiri : Crucea albă-galbenă (romano-catolică), Crucea verde-oranj (protestantă) și Crucea verde (a celor neutri).

Diviziunii sociale a muncii, în Olanda, i se suprapune într-o formă foarte exactă și diviziunea religioasă și politică. Exemplu tipic de suprapunere a două diviziuni îl constituie Asociația romano-catolică a crescătorilor de capre.

O altă trăsătură specifică a olandezilor este lipsa lor de morgă, comportarea firească, disprețul pentru ostentație, o anumită democrație în raporturile obișnuite dintre oameni. Deși trăiesc într-o societate eminamente burgheză, cu foarte mari deosebiri și bariere de clasă, sociale, economice și culturale, în viața de fiecare zi olandezii nu-și etalează antagonismele și deosebirile. Există un anume

conses tacit de respectare de bună voie a regulilor de conduită socială. Se poate sesiza o străduință generală de a nu jigni pe semenul tău, chiar dacă îți este un inamic social. Asta nu înseamnă că lipsesc antagonismele sociale și de clasă, ci doar că se încearcă să li se dea o anumită exteriorizare civilizată.

Am asistat la mari mitinguri, greve și demonstrații de stradă la care au luat parte mii de oameni. Chiar și aceste demonstrații au decurs într-o notă de „sportivitate".

În societatea olandeză există o puternică luptă de opinii, izvorîtă din multiplele și adîncile diviziuni ideologice, politice, religioase și culturale. Polemicile, chiar cele mai aprige, se desfășoară însă de regulă în termeni civilizați și cu ajutorul argumentelor, făcîndu-se apel în permanență la tehnica persuasiunii.

Și totuși în Olanda există violență. Simțeam chiar o îngrijorare crescîndă față de multiplicarea actelor infracționale și de violență. În multe discuții, localnicii îi acuzau pentru aceasta în principal pe muncitorii străini și pe imigranții de culoare veniți în Olanda din fostele ei colonii și mai ales din Surinam.

Poliția olandeză era tot mai ocupată cu dezmembrarea rețelelor de droguri, cu capturarea marilor traficanți, cu prinderea infractorilor activînd în rețele criminale internaționale.

Solul olandez este sărac și nisipos, lipsit de bogății naturale. Am văzut cu ochii mei camioane care aduceau în Amsterdam pămînt fertil din apropierea frontierei cu R. F. Germania. Pămîntul era așternut în straturi de grosime diferită, peste solul nisipos, urmînd să fie folosit pentru grădinile de zarzavaturi și legume sau pentru cele de flori.

În ciuda condițiilor naturale vitrege în care au trăit, olandezii și-au asigurat un înalt standard de viață și m-am întrebat de multe ori cum de au reușit s-o facă. Au reușit pentru că prima sursă a bogăției și motorul progresului au fost și continuă să fie munca și hărnicia acestei națiuni. Pentru ca pămîntul mlăștinos să devină roditor, olandezul a trebuit să cheltuiască enorm de multă energie. În lupta pentru cîștigarea pîinii de toate

zilele, olandezul a devenit mai isteț, a știut cu timpul mai bine decît alții cum să procedeze pentru a-și face viața mai ușoară.

Mare parte a teritoriului țării fiind sub nivelul mării, olandezii au avut de suferit urgiile cumplite ale catastrofalelor inundații. Au trebuit să treacă sute de ani pînă au reușit să construiască puternicele și elegantele diguri din zilele noastre.

Sărăcia l-a făcut pe olandez mai harnic. Și tot sărăcia l-a făcut navigator și comerciant. Și astfel am ajuns la cel de-al doilea izvor al bogăției olandezilor : comerțul. Fiind obligați să cumpere multe dintre lucrurile de care aveau nevoie, olandezii au trebuit să exporte pentru a-și procura valuta necesară. Cu timpul, fiecare olandez a ajuns la conștiința faptului că dacă nu va produce pentru export nu va putea supraviețui. Astăzi, exportul olandez contribuie an de an cu mai mult de 50% din valoarea produsului național brut. Producînd pentru export, olandezii au fost nevoiți să ridice în permanență calitatea mărfurilor exportate, pentru a nu fi izgoniți de alți concurenți de pe piețele externe.

Practicînd comerțul de foarte multă vreme, olandezii au ajuns comercianți foarte pricepuți. Una dintre isprăvile lor, care va intra în istoria comerțului, a avut loc recent. Despre ce este vorba ? Olanda exporta gaz metan în Belgia, Franța, Elveția, Italia și R. F. Germania Cu aceste țări ea avea contracte pe 10 ani. În 1980, cu mulți ani înainte de expirarea contractelor, Olanda și-a convins partenerii să anuleze vechile contracte și să semneze altele noi în care prețul gazului să fie corelat cu prețul petrolului. Prin această operație, olandezii au realizat o creștere cu 14% a veniturilor obținute din exportul gazului metan.

O a treia sursă de bogăție a constituit-o exploatarea coloniilor pe care această țară le-a avut. Astăzi, această sursă a secat. Nu e mai puțin adevărat însă că un anumit avans, odată cîștigat, continuă să genereze și să ofere șanse mai mari în competițiile cu națiunile sărace, mai ales atîta vreme cît noua ordine internațională nu o va înlocui pe cea strîmbă și nedreaptă care acționează de o așa îndelungă vreme.

Văzînd cum olandezii au știut să schimbe adversitățile naturii în avantaje, cum au reușit să transforme o țară săracă într-un pămînt înfloritor, m-am întrebat și mă întreb cum de noi, românii, n-am fructificat mai bine avantajele pămîntului și bogățiile subsolului. Asta, bineînțeles, înainte de 23 August 1944, cînd și noi și olandezii aveam același sistem social și politic. Olandezii au avut un mare fluviu, Rinul, pe care au făcut și fac mari cărăușii și comerț. Noi am avut Dunărea. Olandezii au avut Marea Nordului prin care au putut naviga pînă în Indonezia și America de Sud, unde și-au cucerit colonii. Noi am avut Marea Neagră prin care am fi putut să ne trimitem vapoarele încărcate cu mărfurile noastre în toate colțurile lumii și să aducem de-acolo alte mărfuri trebuitoare.

Adevărul trist este că noi, românii, nu sîntem independenți decît de o sută și ceva de ani, pînă atunci fiind obligați să muncim pentru marile imperii din jur. De aceea, pînă în anii socialismului, noi nu am construit vapoare, nu am avut flotă, nu prea am făcut comerț, nu am putut profita de condițiile geografice favorabile comerțului internațional.

Dacă produsul muncii trebuie să-l cedezi fără contraechivalent, dacă ești exploatat, atunci cu ce să mai faci comerț ? Și dacă știi că produsul muncii tale nu-ți aparține, atunci nu mai lucrezi cu atîta sîrguință.

Veacurile multe de trai obidit au lăsat, fără îndoială, urme în caracterul și felul de a fi al popoarelor. Muncind mereu pentru alții, cu trecerea timpului mai dispare o parte din elanul și bucuria muncii.

Revenind la Olanda, trebuie să spunem că, din 1959, cînd, la Slochteren, în apropiere de Groningen, a fost descoperit cel mai mare zăcămînt de gaze naturale din lume, această țară nu mai figurează între țările lipsite de bogății naturale. Astăzi, Olanda este un mare exportator de gaze naturale spre cinci țări vest-europene.

În legătură cu modul de utilizare a gazului metan, în societatea olandeză și în guvern există multe discuții. Unii ar dori să se consume cît mai puțin gaz și el să fie conservat o perioadă cît mai lungă, deoarece în rit-

mul actual de consum resursele estimate ar putea fi epuizate peste 20 de ani. Alții doresc să se consume cît mai mult, o parte să se exporte, iar cu banii primiți să se creeze noi locuri de muncă și să se îmbunătățească și mai mult sistemul ajutoarelor sociale. Partidul Muncii și sindicatele olandeze sînt principalele forțe care cer extracții mai mari de gaz metan pentru a fi vîndut la prețurile ridicate determinate de criza petrolului, iar beneficiile realizate să fie folosite în lupta împotriva șomajului.

Ca și în cazul Norvegiei și ca și în viața individului, cazul Olandei dovedește încă o dată că bogățiile pot aduce și necazuri.

LA IZVOARELE DUNĂRII

Mi-a plăcut dintotdeauna să cunosc originea oamenilor, paternitatea ideilor și, în limita posibilului, izvoarele rîurilor și ale fluviilor. În copilărie mergeam pe pîrîurile din sat pînă aflam locul în care ele se formează. Unele curgeau toată vara, izvorînd în locuri înalte, greu accesibile, în mijlocul pădurilor. Altele curgeau numai primăvara, cînd se topeau zăpezile, sau vara, în timpul ploilor torențiale. Urcînd pe firul apei, mă întrebam mereu de ce curg apele de la deal la vale și nu invers, mă întrebam de unde există atîta apă sub pămînt încît să curgă în permanență, cum și pe unde urcă apa în vîrful dealurilor pentru a curge de acolo în jos.

Mai tîrziu am înțeles că ploile explică în mare parte enigma izvoarelor și a fîntînilor. În verile foarte secetoase am văzut secînd multe fîntîni și pîrîuri. Taina izvoarelor și a fîntînilor continuă însă să mă pasioneze. Am fost la izvoarele Izei, ale Someșului și ale Oltului și am avut bucuria de a putea merge la izvorul bătrînului Danubiu. Vederea izvoarelor Dunării mi-a fost prilejuită de una dintre călătoriile pe care le-am făcut în Republica Federală Germania.

Deși nu există o unanimitate de păreri în legătură cu locul exact de unde izvorăște Dunărea, marea majoritate a cercetătorilor consideră că izvorul principal trebuie considerat a fi cel de deasupra localității Furtwangen, din munții Pădurea Neagră. Izvorul se găsește la 2 888 km depărtare de Marea Neagră și la 1 089 metri deasupra nivelului mării. Pînă la Furtwangen se poate merge cu

mașina, iar de acolo pe jos, pe drumuri și cărări bine amenajate pînă la locul de unde țîșnește o apă curată și rece, pe care cu greu îți vine să o numești Dunăre. O placă mare, plasată în apropierea izvorului, certifică și explică turiștilor că acolo este izvorul celui mai mare fluviu din Europa.

Mă uitam la apa care ieșea din pămînt și încercam să-mi închipui Dunărea la Cazane, ori la Hîrșova, ori la Tulcea. Nimic nu prevestea aici Dunărea cea adevărată și, totuși, poate că numai lipsa mea de pricepere și de imaginație mă făcea să nu pot prefigura viitorul fluviu din cercetarea și cunoașterea izvoarelor.

Izvoarele apelor sînt ca și copilăria oamenilor. Cine ar putea să le spună copiilor ce fel de oameni vor ajunge și cum le va fi viața?

Coborînd apoi pe apă în jos, la aproximativ 50 de km, în localitatea Donaueschingen, am putut vedea în grădinile palatului Fürstenberg un mare monument ce vrea să însemne că, de aici în jos, apa ce curge repede spre lungul ei drum merită pe deplin a fi numită Dunăre. Deși pe parcurs mai primește mici afluenți, pînă la Ulm, Dunărea rămîne un rîu curat oarecare ce vine din munții Pădurea Neagră.

După ce trece însă de Ulm, unde se străduie să oglindească în apele sale minunata catedrală gotică avînd unul dintre cele mai înalte și frumoase turnuri din lume, Dunărea începe să prindă puteri pentru a-și dovedi forța și tăria, începe să poarte pe apele sale vaporașe din ce în ce mai mari. Orașul Ulm, locul de naștere al lui Einstein, este și locul în care armata austriacă a lui Mack a capitulat în 1805 în fața lui Napoleon. După aproximativ 600 km parcurși prin Republica Federală Germania, puțin mai jos de Passau, Dunărea se înzdrăvenește de-a binelea, devine mai puternică și, din păcate, mai puțin curată. Odată cu intrarea în Austria, Dunărea capătă alura unui adevărat fluviu, fiind hotărîtă, destul de lată și adîncă, aptă pentru un trafic fluvial tot mai intens și aglomerat.

Am văzut Dunărea la izvoare în perioada în care în R. F. Germania se dezbătea cu multă ardoare ideea rea-

lizării canalului Rin—Main—Dunăre. Din întregul proiect al canalului mai rămăsese de construit un singur tronson, între Nürnberg și Kelheim, porțiune situată în inima Bavariei. Dacă acest proiect deosebit de costisitor se va înfăptui, atunci Dunărea va putea curge nu numai spre Marea Neagră, ci și spre Marea Nordului. Ar fi păcat să nu se realizeze acest proiect care ar facilita enorm comerțul est—vest, de pe urma căruia ar avea de profitat aproape toate țările Europei.

Cum singurul obstacol care stă în calea realizării canalului Dunăre—Rin îl reprezintă costul uriaș al investiției și frica nerecuperării fondurilor, cred că, mai devreme ori mai tîrziu, europenii vor găsi banii necesari și canalul va fi construit. Între timp — așa cum este hotărît — va fi amenajat pentru navigație și Someșul pînă la Dej. Dacă voi mai trăi, în jurul anului 2000, mă voi pregăti de ieșirea la pensie, și atunci voi putea, plecînd din Gîlgău pe Someș, cu o barcă cu motor, să vizitez o mare parte a Europei, să ajung pînă în Marea Nordului și de acolo să urc pe Tamisa pînă la Londra și chiar mai sus.

Intenționez ca această barcă să o construiesc chiar în Gîlgău, din stejarii puternici și sănătoși existenți în pădurile copilăriei mele. Desigur că e vorba de un proiect pentru un viitor ceva mai îndepărtat. Realizarea lui depinde de o multitudine de factori. Dacă lucrurile se vor desfășura normal, înfăptuirea lui în chiar anul sfîrșitului de secol ar putea fi un lucru simplu și firesc.

Numai că apar factori imprevizibili. Un astfel de factor a și apărut în intervalul de timp dintre concepereа acestui plan și momentul așternerii pe hîrtie a acestor însemnări. Despre ce este vorba? În vara anului 1980, plimbîndu-mă într-o zi de concediu prin frumoasele păduri de stejar, am observat foarte mulți copaci uscați. Am intrat în panică. L-am căutat pe pădurar și l-am întrebat de ce se usucă stejarii. El mi-a spus că nu știe, dar unii s-au uscat încă în urmă cu un an. Bănuiește că stejarii au fost loviți de o boală și cel mai bun lucru ar fi ca lemnul uscat, atins de boală, să fie scos urgent din pădure. A trecut încă un an și, în concediul din 1981, mergînd din nou acasă și cercetînd pă-

durea de stejari, am constatat un lucru înspăimîntător. Lîngă aproape fiecare stejar uscat cu un an în urmă, se mai uscau doi sau trei. Era deci vorba într-adevăr de o boală și exista pericolul real ca în cîțiva ani minunata pădure de stejari să moară.

După alertarea forurilor în drept, specialiști din București s-au deplasat la fața locului pentru a diagnostica boala stejarilor și a hotărî tratamentul. Mare mi-a fost stupefacția cînd am aflat concluzia lor : „Stejarii au înghețat și de aceea s-au uscat. Nu este vorba de nici o boală".

Nefiind specialist nu am putut spune nimic, și în fond doresc din toată inima ca aceasta să fie realitatea. Numai că eu nu pot pricepe două lucruri. Cum să înghețe stejarii mari și falnici, căci deși am copilărit prin păduri, eu nu am auzit pînă acum ca stejarii să înghețe. Apoi, de ce în anul 1981 au înghețat numai stejarii care erau în preajma celor înghețați cu un an mai înainte ?

Anii care vor veni vor stabili dacă adevărul este de partea mea ori a specialiștilor. Eu aș dori ca specialiștii să aibă dreptate și pădurea să rămînă falnică, să crească în continuare, astfel încît în anul 2000 să-mi găsesc lemnul din care să-mi fac barca pentru drumul proiectat spre izvoarele Dunării, spre Rin și Tamisa. Dacă însă în anii care vor veni, stejarii vor continua să înghețe, exact în jurul celor uscați în anii anteriori, atunci satisfacția că eu am avut dreptate îmi va provoca o mare durere sufletească. Această satisfacție ar putea să ducă la dispariția pădurii de stejari în marginea căreia m-am născut și am copilărit. Să ne întoarcem însă la călătoriile mele prin R. F. Germania.

Avînd o suprafață de 248 630 km², o populație de 61 milioane locuitori și un produs național brut pe cap de locuitor de 13 450 dolari (1981), R. F. Germania se numără printre cele mai dezvoltate țări ale lumii.

R. F. Germania are un produs național brut care reprezintă 9% din produsul național brut al țărilor industrializate, ocupînd locul trei în lume în rîndul acestor țări, după S.U.A., cu o pondere de 38,2%, și Japonia, cu 15%,

fiind urmată de Franța, cu 7,5%, și Marea Britanie, cu 6,4%.

În exportul mondial, R. F. Germania se plasa pe locul doi, cu 397 miliarde mărci în 1981, înaintea Japoniei, Franței și Marii Britanii.

Iată structura exportului vest-german în 1981, în miliarde mărci : Total = 397 din care : produse ale ingineriei mecanice 62,6 (15,8%), vehicule 62,2 (15,7%), produse chimice 52,5 (13,2%), produse electrice 37,5 (9,4%), produse agricole și alimentare 24,3 (6,1%), fier și oțel 21,0 (5,3%), textile 13,1 (3,3%), produse din metal 11,0 (2,8%), alte produse 112,8 (28,4%).

Repartizarea geografică a exportului vest-german în 1981 a fost următoarea : țările C.E.E. 46,9%, alte țări capitaliste europene 19,2%, America de Nord 7,2%, America Latină 3,5%, Africa 6,3%, Asia 10,7%, țările socialiste 4,9%, Australia, Oceania 0,8%.

Semnificativă mi se pare constatarea faptului că ponderea forței de muncă angajată în industrie se menține foarte ridicată (44,9%) chiar comparativ cu orice altă țară capitalistă dezvoltată. Aceasta este în opinia mea una dintre explicațiile vigorii economice a țării și a locului important pe care îl ocupă în producția industrială mondială.

Cele mai importante sectoare ale industriei vest-germane sînt : industria chimică, industria de automobile, industria constructoare de mașini și industria electrică și electronică.

Industria constructoare de mașini sau ingineria mecanică a fost dintotdeauna considerată punctul forte al economiei vest-germane. Acest sector, în care lucrează peste un milion de muncitori, a deținut multă vreme o cincime din exportul mondial al construcției de mașini. Merită a fi notată structura acestei ramuri industriale : 90% din numărul companiilor vest-germane care lucrează în acest domeniu și care dețin 40% din producția globală a ramurii, utilizează fiecare sub 500 de muncitori. Cu alte cuvinte, aproape jumătate din producția globală a ramurii este deținută de unități de mărime medie, care

au avantajul de a fi flexibile și ușor adaptabile nevoilor clienților, iar pe de altă parte, introduc repede și cu succes în producție toate noile realizări ale cercetării științifice.

Există însă și mari companii care acționează în acest domeniu, ele bucurîndu-se de un bun prestigiu internațional. Aceste companii sînt : Grupul Thyssen, Grupul G.H.H. — din care face parte firma M.A.N., binecunoscută în România —, Grupul Krupp, Mannesmann și Deutsche Babcock.

Industria chimică vest-germană este cea mai puternică din Europa, depășită în lume doar de S.U.A., Japonia și U.R.S.S. În această ramură industrială lucrează peste o jumătate de milion de oameni. Prin intermediul a trei mari concerne cărora li se adaugă și firma Henkel (cu vînzări în 1981 de 8,8 miliarde mărci), R. F. Germania reușește să-și mențină preeminența internațională. Cauza acestei preeminențe este investiția masivă în cercetare și dezvoltare, cu rezultate notabile mai ales în sectoarele farmaceutice și ale substanțelor chimice pentru agricultură.

Agricultura și munca în agricultură se bucură de mare respect în societatea vest-germană. Mai ales după cel de-al doilea război mondial, politicienii vest-germani au avut o atitudine constantă față de sectorul rural, față de agricultură : ei au căutat pe toate căile să descurajeze deplasarea oamenilor de la sat spre oraș. Între altele, prin măsuri financiare și diverse avantaje, industria a fost încurajată să înființeze cît mai multe secții la sate, astfel încît țăranii să poată munci o parte din timp și în industrie. Din cînd în cînd s-au mai auzit glasuri care încercau să protesteze împotriva privilegiilor țărănimii, dar filozofia politică predominantă a continuat să fie cea favorabilă țăranilor.

În R. F. Germania, țăranii reprezintă 5,3% din totalul forței de muncă, ei contribuind cu 2,3% la produsul național brut. Mărimea medie a unei ferme este de 15,5 ha

După intrarea în Piața Comună, țăranii vest-germani au beneficiat de prețuri agricole cu aproximativ 10% mai mari decît cei din celelalte țări membre ale C.E.E.

Este adevărat că alimentele sînt puțin mai scumpe în R. F. Germania decît în celelalte țări membre ale C.E.E., dar avantajul de a nu depinde prea mult de importul de alimente a avut prioritate.

Locuințele familiilor vest-germane sînt bine dotate cu aparatură casnică. Dacă luăm în calcul frigiderele, congelatoarele, mașinile de spălat rufe, mașinile de spălat veselă și televizoarele în culori, vom constata că familiile vest-germane se situează în frunte, așa cum se vede din această statistică privind cinci țări vest-europene, în anul 1979, din punct de vedere al confortului casnic, pe familie, în procente :

Țara	Frigidere, %	Congelatoare, %	Mașini de spălat, %	Mașini de spălat vase, %	Televizoare în culori, %
R. F. Germania	97	58	88	18	65
Olanda	98	44	87	11	68
Italia	89	28	88	16	21
Marea Britanie	89	44	76	4	36
Franța	82	25	78	14	36

În 1980, în R. F. Germania existau 171 657 km de șosele, din care 7 428 km de autostrăzi. În același an, existau 26 300 poduri cu o lungime totală de 924 km.

Am circulat peste poduri de o deosebită frumusețe care legau dealuri și munți, banda de beton a șoselei trecînd la înălțimi amețitoare peste ape, văi și prăpăstii.

Deși am traversat țara cu mașina de la vest la est și de la nord la sud, nu am fost oprit de poliție decît o singură dată, și atunci pentru a fi întrebat de ce merg așa de încet și dacă nu am vreun necaz la mașină. Fără o rețea de drumuri așa de bine dezvoltată, cred că ar fi imposibil de circulat în această țară în care există un număr atît de mare de autoturisme și camioane. Astfel,

pe șoselele din R. F. Germania, în 1980, circulau 25,8 milioane de autovehicule, din care aproximativ 23 milioane de autoturisme. În același an, existau 377 autoturisme la 1 000 de locuitori, comparativ cu 545 în S.U.A., 430 în Canada, 357 în Franța, 276 în Anglia și 189 în Spania. Traficul intens are în R. F. Germania consecințe grave asupra vieții oamenilor. În deceniul șapte, în R. F. Germania au avut loc 3 635 896 accidente rutiere, cu 153 951 de morți și 4 924 936 de răniți.

Nivelul înalt de dezvoltare al Elveției și al Suediei mi l-am explicat, între altele, prin faptul că aceste țări nu au mai participat la războaie de aproximativ două secole, deci prin neutralitatea lor, prin nivelul ridicat de cultură al respectivelor popoare și prin munca lor temeinică.

Spre deosebire de Elveția și Suedia, R. F. Germania a pierdut două războaie mondiale, care i-au distrus economia, a fost obligată să plătească enorme despăgubiri materiale, a suferit cumplite pierderi umane, și cu toate acestea, astăzi, este una dintre cele mai dezvoltate țări capitaliste ale lumii, cu un înalt standard de viață. Care este totuși explicația acestei renașteri din cenușă ca pasărea phoenix?

Nu poate să existe numai o singură explicație, dar una dintre ele, care mi se pare a fi de primă importanță, rezidă în calitatea factorului uman, care influențează preponderent toți ceilalți factori. Caracterul omului, educația și voința sa sînt hotărîtoare pentru nivelul performanțelor sale, la fel cum voința, hotărîrea și ambiția națională sînt determinante pentru dezvoltarea popoarelor.

Încercarea de a explica miracolul german îmi amintește de cugetările a doi mari savanți, un român și un american. Nicolae Iorga rostea un mare adevăr atunci cînd spunea că „vigoarea morală a unui popor înseamnă cel puțin cît stăpînirea unei provincii de către acel popor“ Americanul Theodore W. Schultz, laureat al premiului Nobel pentru economie în 1979, încearcă să convingă lumea de un adevăr simplu și anume că factorul de producție decisiv pentru ridicarea bunăstării oameni-

lor nu este nici spațiul, nici energia, nici pămîntul cultivat, ci îmbunătățirea calității populației și mărimea gradului ei de cunoaștere.

Desigur că după cel de-al doilea război mondial, R. F. Germania a beneficiat de ajutoare financiare substanțiale din partea S.U.A. și a reușit să atragă masive capitaluri internaționale, dar de aici și pînă la reconstruirea aproape a întregii industrii, a orașelor bombardate, a podurilor și căilor de comunicație distruse, la realizarea impresionantei rețele de autostrăzi, drumuri și căi ferate moderne de azi, este un drum foarte lung, care nu poate fi parcurs decît printr-un efort uman susținut, hotărît, inteligent și sistematic.

După treizeci de ani de la pierderea celui de-al doilea război mondial, R. F. Germania și-a vindecat aproape toate rănile, s-a refăcut, consolidat și modernizat. Timpul este scurt dacă se are în vedere tot ceea ce s-a făcut.

Este însă oare R. F. Germania scutită de probleme, a fost ea oare ocolită de puternica și prelungita criză economică a sistemului capitalist? Nici vorbă de așa ceva. Alături de alte țări capitaliste dezvoltate, și R. F. Germania a resimțit la sfîrșitul deceniului al șaptelea și începutul deceniului al optulea efectele crizei economice. Dacă, spre exemplu, în 1974, R. F. Germania a realizat un surplus comercial de 51 miliarde mărci și un sold pozitiv al balanței de plăți de 29 de milioane mărci, în 1980, excedentul comerțului vizibil a fost de numai 9 miliarde mărci, în timp ce deficitul balanței de plăți a ajuns la 29 miliarde mărci. Pe o pantă descendentă s-a aflat poziția R. F. Germania și în ierarhia comercială mondială. Deși continuă să ocupe locul al doilea după S.U.A. în exportul capitalist mondial și, în cifre absolute, realizează un export dublu față de Japonia, R. F. Germania nu mai reprezintă uriașul de odinioară al comerțului mondial. Comparativ cu anul 1970, în 1980, ponderea R. F. Germania a scăzut de la 13% la 10%, în comerțul mondial, și de la 9% la 7%, în producția industrială mondială.

În anumite domenii tradiționale, cum ar fi construcțiile de mașini și industria chimică, declinul R. F. Ger-

mania a fost şi mai dramatic. O anumită dare înapoi în ierarhia mondială se înregistrează şi în domeniul inovaţiilor tehnologice, deşi acest sector ar putea să o ajute cel mai mult în depăşirea crizei economice.

Balanţa financiară a R. F. Germania este puternic îngreunată de preţul tot mai mare al energiei importate. Astfel, în anul 1981, factura pentru energia importată s-a ridicat la aproximativ 70 miliarde mărci, ceea ce reprezintă într-adevăr o sumă fabuloasă.

Cel mai puternic a suferit economia vest-germană de pe urma celui de-al doilea şoc petrolier. Creşterea produsului naţional brut a fost în 1978 de numai 3,6%, în 1979 de numai 4,5%, iar în 1980 de numai 1,8%.

Concomitent, au scăzut şi rezervele monetare vest-germane de la 89 miliarde mărci în 1979 la 63 miliarde mărci în 1980.

Procesul regresiv al economiei a adus cu sine o creştere fără precedent a şomajului, cifra celor fără de lucru ajungînd la 1 113 300 la sfîrşitul anului 1980, la 1,3 milioane în 1981 şi depăşind 2 milioane la sfîrşitul anului 1982.

Pentru reechilibrarea balanţei de plăţi vest-germane, în 1981, volumul exporturilor a crescut cu 10%, iar importurile au fost reduse cu 5%, reuşindu-se o diminuare a deficitului financiar la 7,5 miliarde mărci.

Speranţe îndreptăţite şi-au pus vest-germanii în industria automobilelor, care în 1981 a crescut cu 8%, deşi, pe ansamblul economiei, investiţiile industriale au sporit doar cu 0,2%.

Întrucît şi în anul 1982 exporturile au cunoscut o puternică creştere, R. F. Germania a reuşit încă în 1982 să-şi echilibreze balanţa comercială şi chiar să realizeze un important sold activ.

Astfel, în 1982, balanţa comercială a R. F. Germania a înregistrat un excedent record de 51,2 miliarde mărci (aproximativ 21,4 miliarde dolari), dublu faţă de cel înregistrat în 1981, respectiv 27,7 miliarde mărci. Importurile au sporit în 1982 numai cu 2 la sută faţă de anul precedent, reprezentînd 376,6 miliarde mărci, în timp ce

exporturile au sporit cu 8 la sută, atingînd cifra de 427,8 miliarde mărci.

Balanţa de plăţi curente a fost şi ea excedentară în 1982 cu 7,5 miliarde de mărci.

O dificilă problemă pentru R. F. Germania o constituie natalitatea. Media naşterilor în această ţară este una dintre cele mai scăzute din lume. După 1972, numărul morţilor a depăşit aproape în fiecare an numărul celor născuţi, situaţie care duce la scăderea numărului populaţiei. Pentru explicarea acestui fenomen au fost enumerate numeroase cauze. În opinia mea, principalele cauze ar fi următoarele : preţul ridicat al locuinţelor, costul foarte mare pe care îl implică creşterea şi educarea copiilor, dorinţa părinţilor de a asigura o bunăstare materială copiilor, creşterea numărului femeilor angajate în cîmpul muncii.

Lipsa acută a locuinţelor este una dintre problemele pe care societatea vest-germană nu le-a rezolvat. Imediat după război au fost construite rapid locuinţe simple şi ieftine. Locuinţele care se construiesc în prezent sînt enorm de scumpe, preţul unui apartament ajungînd la un sfert de milion de mărci vest-germane.

Un alt fenomen cu care s-a trezit confruntată R. F. Germania a fost acela al muncitorilor străini. În perioada de relativă înflorire economică, societatea vest-germană a încurajat imigrarea masivă a forţei de muncă străine care a fost utilizată la muncile cele mai grele. Cînd criza economică a început să-şi arate colţii şi şomajul să crească vertiginos, cei mai afectaţi au fost desigur muncitorii străini. Criza economică a dus totodată şi la încordarea relaţiilor sociale dintre muncitorii străini şi germanii nativi. Diferite sondaje de opinie arată că aproximativ 50% dintre vest-germani sînt mai mult ori mai puţin ostili muncitorilor străini, în timp ce alţi 22% sînt reci, distanţi şi ambivalenţi în sentimentele lor faţă de muncitorii străini. Ca cifră globală, la sfîrşitul anului 1981 existau în R. F. Germania 4 629 000 de muncitori străini, din care 1 546 311 turci, 637 313 iugoslavi, 624 505 italieni, 299 303 greci, 176 955 spanioli, 109 417 portughezi şi 1 235 975 provenind din alte ţări, mai ales din Africa

de Nord. Populația străină se concentrează doar în cîteva landuri. Astfel, 78% dintre străini trăiau în 1980 în următoarele patru landuri : Renania de Nord—Westfalia, Baden-Wurtemberg, Bavaria și Hessa. La Frankfurt și la Offenbach, un locuitor din cinci este străin, în Stuttgart 18,3% din populație o constituie străinii, iar în München ponderea străinilor în totalul populației este de 17,3%.

Încă din primii ani ai deceniului al optulea, autoritățile vest-germane au limitat tot mai drastic numărul imigrărilor, încercînd să le reducă cît mai mult posibil. Pe de altă parte, au încurajat în toate felurile reîntoarcerea în țările de baștină a muncitorilor străini. Datorită concentrării muncitorilor străini în anumite orașe și în anumite industrii și servicii, o plecare masivă a lor ar duce însă la mari dezorganizări în societatea vest-germană. Astfel, de exemplu, străinii reprezintă 27% din muncitorii turnătoriilor vest-germane, 22% din personalul hotelurilor și restaurantelor, 25% din totalul minerilor, 20% din muncitorii textiliști și 15% din muncitorii oțelari. Pe scurt, muncitorii străini au devenit un „rău" necesar.

R. F. Germania a ajuns pe nesimțite să ocupe locul întîi în lume în privința numărului de bănci și sucursale. Astfel, în 1980, în R. F. Germania exista o sucursală bancară la 1 400 de oameni, comparativ cu una la 4 000 de oameni în Anglia, una la 5 000 în Italia și una la 6 000 în S.U.A. În același an, numărul total al sucursalelor existente în țară s-a ridicat la 44 666. Perioada prelungită de recesiune prin care a trecut R. F. Germania, începînd cu 1974, a îngustat cîmpul de activitate al băncilor vest-germane, capitalurile începînd să emigreze mai ales spre Luxemburg, unde reglementările legale le erau mai favorabile și de unde sperau să poată participa mai ușor la afacerile monetar-financiare europene și internaționale. Recesiunea economică a acționat în sens invers față de înmulțirea băncilor. Pe de altă parte, majorările de salarii au adus o povară în plus pe seama băncilor, care au început să-și concedieze angajații, nemaiavînd de unde să le plătească salariile.

Menționarea tuturor acestor probleme și dificultăți cu care a fost confruntată R. F. Germania și care sînt

reale și au pus la grea încercare economia și societatea vest-germană, nu trebuie să ne facă să nu vedem și părțile sănătoase ale economiei acestei țări, sau să nu sesizăm semnele de revenire din criză, chiar dacă aceste semne, la data redactării acestor însemnări, sînt încă foarte puțin manifeste.

Unul dintre sectoarele industriale care pare să contribuie din plin la înviorarea economiei vest-germane este cel al construcției de autovehicule. Numai în primele șase luni ale anului 1982, exportul de autoturisme a crescut cu 26%, ajungînd la 1 183 000 bucăți, ceea ce a permis o creștere a producției cu 16%, în ciuda continuării recesiunii pe piața internă. Exportul vest-german de autovehicule s-a cifrat în 1981 la 60 miliarde mărci, sumă suficientă pentru plata importului de petrol. Tot al doilea autoturism produs în R. F. Germania este exportat, la fel cum sînt exportate două din cele trei camioane produse.

Fapt semnificativ este că R. F. Germania a reușit să cîștige în concurența cu Japonia atît pe piața internă, cît și pe piețele de export din țările occidentale.

Industria aerospațială este încă modestă, totalul vînzărilor în 1981 fiind doar de 11,5 miliarde mărci și utilizînd o forță de muncă de numai 76 000 oameni. O explicație este și faptul că, pînă la mijlocul anilor '50, R. F. Germania nu a avut permisiunea aliaților să dezvolte această industrie. Și această industrie dă însă semne de avînt, specialiștii prevăzîndu-i pentru anii următori o mare dezvoltare.

Speriate de recesiunea economică, firmele vest-germane și-au sporit serios investițiile în domeniul cercetării, mai ales în sectoarele microelectronicii, ingineriei tehnologice și chimiei. Se așteaptă ca roadele acestor investiții să se arate cît mai curînd.

Se poate spune că economia vest-germană a ieșit din ultima recesiune într-o formă mult mai bună decît competitorii ei europeni. Această situație se datorează în bună măsură giganților săi industriali, deși nici rolul jucat de firmele mici și mijlocii nu este de neglijat. Aceste din urmă companii produc mărfuri care reprezintă aproape jumătate din totalul vînzărilor de pe piața

vest-germană. Șaptezeci și trei la sută din totalul firmelor vest-germane utilizează între 1 și 100 de angajați, iar douăzeci și două la sută dintre firme utilizează între 100 și 500 de angajați. Succesul lor economic se datorează marii flexibilități, ceea ce le permite să se adapteze rapid schimbărilor impuse de tehnologie ori de cererile pieței.

Concluzia multor studii referitoare la economia vest-germană prezintă în final una dintre cheile succesului economic al acestei țări : îmbinarea învățămîntului cu producția și deprinderea copiilor, încă de mici, cu munca și disciplina muncii, cu viața.

Se consideră că R. F. Germania este cea mai puțin protecționistă țară din toată Europa Occidentală. Încă din primii ani ai existenței sale, autoritățile vest-germane au văzut în protecționismul vamal un rău absolut, motiv pentru care această țară a devenit campioana „dezarmării" vamale. În opinia vest-germanilor, abolirea taxelor vamale și libera circulație a mărfurilor stimulează dezvoltarea economică și progresul științific. Încă din perioada negocierilor premergătoare înființării Pieței Comune, vest-germanii s-au pronunțat pentru dispariția barierelor vamale chiar și unilateral.

Această concepție economică liberalistă nu-i împiedică însă pe vest-germani să-și asigure o protecție eficace a pieței lor interne prin intermediul cunoscutelor norme tehnice, instrumentul lor preferat. Orice produs care se vinde pe piața vest-germană trebuie să corespundă unor norme tehnice de calitate. Datorită standardului tehnic ridicat al produselor vest-germane, normele tehnice aplicabile pe piața vest-germană constituie un greu obstacol pentru industriile mai puțin dezvoltate din alte țări.

Inspectori germani incoruptibili verifică respectarea acestor condiții chiar și la fața locului, pe fluxul de producție, în țările furnizoare de produse pentru piața vest-germană. Pentru multe produse, aceste norme tehnice de calitate sînt tot așa de voluminoase ca și cărțile de telefon ale marilor metropole.

Tehnica germană are tradiții vechi și bine consolidate. Calitatea produselor germane este binecunoscută în lume. Ori de cîte ori oamenii văd pe un produs *made*

in Germany, ei au certitudinea că este vorba de un produs de calitate, în care poți avea încredere. Puțină lume știe însă cum s-a ajuns la acest *made in Germany*. La propunerea Angliei, prin Tratatul de la Versailles, încheiat după primul război mondial, Germania a fost obligată să imprime pe toate produsele sale *made in Germany*, astfel încît comerțul cu aceste produse să poată fi controlat și eventual îngrădit și limitat. Cu trecerea timpului, această sancțiune s-a transformat în avantaj, într-un argument în favoarea vînzătorilor de produse germane. Eticheta *made in Germany* a devenit o garanție sigură a calității produsului respectiv.

Din cauza concepției sale economice liberaliste, R. F. Germania nu a fost implicată în prea multe războaie economice cu partenerii săi comerciali. Spre deosebire de francezi și italieni, vest-germanii reușesc să-și protejeze piața internă, exclusiv prin folosirea normelor tehnice. Și alte țări utilizează sistemul normelor tehnice, însă baremul și exigențele normelor tehnice germane continuă să rămînă etalonul mondial.

S.U.A. și Franța utilizează pentru protecția pieței interne o mulțime de tehnici juridice. Folosind diferite interpretări și clasificări vamale ale mărfurilor, atît S.U.A. cît și Franța mînuiesc cu dexteritate codurile vamale. Vom da doar un singur exemplu. O cunoscută firmă franceză producătoare de articole de sport lansează la un moment dat pe piață o bluză sport care avea ca semn distinctiv un mic crocodil. În scurtă vreme, această bluză se bucură de un succes imens și cucerește piața americană, în ciuda unei bariere vamale de 14%. După un timp, americanii găsesc un tertip juridic și îi schimbă clasificarea vamală. Datorită micuțului crocodil, bluza este trecută în categoria articolelor brodate și decorate și este impusă la o taxă vamală de 32%. După mai mulți ani de negocieri infructuoase și procese pierdute pe la diferite autorități americane, francezii recurg și ei la un truc. Cu un vapor trimit bluzele și cu alt vapor „crocodilii". După ce trec separat prin vamă, „crocodilii" sînt cusuți la locul lor pe bluzele atît de căutate în America.

Normele tehnice îi scutesc pe vest-germani de folosirea taxelor vamale și a tuturor jongleriilor juridice,

utilizate cu multă dezinvoltură de majoritatea țărilor capitaliste dezvoltate.

Mulți politologi compară R. F. Germania cu un uriaș înlănțuit care însă începe să-și rupă lanțurile. Limitele pe care istoria le-a impus germanilor și evoluția separată a celor două state germane sînt realități care deocamdată continuă să existe. Întrebarea care se pune este cum va evolua R. F. Germania în viitor, cînd la conducerea ei vor veni noile generații, care nu au cunoscut fascismul și care nu se simt vinovate de crimele săvîrșite de Germania hitleristă. Această nouă generație, încă tînără, se simte de pe acum eliberată de orice fel de răspundere pentru trecut.

Dacă mulți ani, nimeni în R. F. Germania nu folosea conceptul de interes național și interese germane, anii din urmă, începînd cu guvernarea lui Helmut Schmidt, au adus în discuție și acest concept, menționîndu-se că interesele germane nu coincid întotdeauna cu cele ale S.U.A. ori ale celorlalți aliați occidentali.

Creșterea puterii militare a S.U.A. în Europa îngrijorează mase tot mai largi de oameni ai muncii din R.F. Germania, căci, în timp ce pentru S.U.A., Europa reprezintă doar unul dintre multele posibile teatre operaționale mondiale, pentru vest-germani situația continentului Europa este de importanță vitală.

Una dintre decepțiile profunde pe care vest-germanii le-au încercat față de S.U.A. a fost să afle din presă că administrația Carter a hotărît să producă bomba cu neutroni, fără ca măcar să informeze guvernul vest-german, necum să-l consulte.

Am avut lungi discuții cu tineri din R. F. Germania care vizitaseră țări socialiste. Ei văzuseră acolo numeroase filme înfățișînd crimele săvîrșite de Germania hitleristă, cît și filme despre al doilea război mondial, în care trupele germane erau ridiculizate. Acești tineri se arătau revoltați că la atîția ani de la terminarea războiului mai rulează astfel de filme, cît și din cauză că lor li se părea că aceste filme nu prezintă obiectiv evenimentele istorice.

În vara anului 1982 am vizitat din nou R. F. Germania, pentru a participa la o conferință internațională cu tema „Destinderea și asigurarea păcii". Conferința a fost organizată de Centrul Internațional Sonnenberg și la ea au participat 101 delegați din 15 țări.

Centrul Internațional Sonnenberg este o organizație neguvernamentală, înființată în 1951, cu sediul în R.F. Germania, care își propune să contribuie la mai buna cunoaștere a națiunilor europene, la stimularea înțelegerii și circulației valorilor cultural-științifice, la înlesnirea apropierii politologilor, oamenilor de știință și cultură, indiferent de convingerile și opțiunile lor politice și ideologice, prin conferințe politico-culturale.

Conferințele Centrului Internațional Sonnenberg se țin la sediul său situat în munții Harz, la o altitudine de 700 m, într-o frumoasă poiană înconjurată de brazi falnici, în apropierea stațiunii de odihnă St. Andreasberg (Oberharz). Ele se deosebesc de alte conferințe internaționale atît prin spirit, cît și prin organizare și modul concret de desfășurare. Pe întreaga durată a întîlnirii, participanții locuiesc în același perimetru. Ședințele oficiale alternează cu pauze lungi, în care participanții se reunesc în grupuri mai mari, ori mai mici, după subiectul dezbătut, după preferințele fiecăruia sau amiciții și simpatiile care se creează pe parcurs. Se discută mult, de dimineața și pînă noaptea tîrziu ; în ședințele plenare, în timpul meselor, în timpul excursiilor și plimbărilor prin pădurile din jur. Cele mai multe seri se termină cu lungi, pasionante, contradictorii, dar argumentate discuții.

Și această conferință, ca de altfel toate manifestările organizate sub egida Centrului Internațional Sonnenberg, s-a desfășurat sub deviza „Să învingem prejudecățile, să ne înțelegem reciproc și să acționăm responsabil". Politologi și ziariști, profesori și cercetători științifici, reprezentanți ai diferitelor mișcări ecologice și pacifiști, bărbați și multe femei, credincioși sau atei, reprezentînd un spectru larg de vederi politice, s-au întîlnit la Sonnenberg pentru a discuta despre nevoia destinderii și imperativul asigurării păcii.

Am asistat la dezbateri vii și pasionante, la dialoguri și replici realiste, dar și de multe ori utopice, la înfrun-

țări de opinii divergente și la convergențe neașteptate de aprecieri ori valori împărtășite. Majoritatea intervențiilor făcute în ședințele oficiale au evidențiat o cunoaștere aprofundată a vieții internaționale actuale și a factorilor ce influențează pozitiv ori negativ evoluția prezentă și viitoare a relațiilor interstatale. Au fost și intervenții naive care, folosind însă argumentele logicii firești, descumpăneau adesea gîndirea sofisticată a analiștilor profesioniști.

Pe măsură ce conferința avansa, devenea tot mai clar că dorința continuării destinderii și voința menținerii păcii sînt aspirații și determinante politico-volitivo-psihologice comune tuturor participanților, tuturor națiunilor europene.

Selectarea cauzelor stărilor conflictuale din lume, depistarea factorilor responsabili pentru actualele încordări și tensiuni, ca orice proces de stabilire a unei vinovății, au înaintat cu greu, anevoios. Nu s-a putut ajunge la o sentință de blamare, de condamnare unanimă, lucru pe care de altfel nici nu și l-a propus Conferința. Încetul cu încetul, printr-un consens sui-generis, s-au degajat însă un număr de idei larg împărtășite.

O primă concluzie a fost aceea că vinovate de actualele stări tensionale și conflictuale din lume se fac acele forțe care doresc menținerea și reîmpărțirea sferelor de influență și de dominație. Concernele și grupurile militaro-financiare, care realizează profituri fabuloase de pe urma cursei înarmărilor, au fost, de asemenea, găsite ca principali vinovați pentru deteriorarea destinderii în Europa și în lumea întreagă. În al treilea rînd au fost blamate superputerile și marile puteri, a căror competiție și lipsă de acord afectează grav interesele statelor mici și mijlocii. Critici aspre și rechizitorii nemiloase au fost adresate liderilor politici belicoși care, de dragul menținerii la putere, sacrifică interesele majore ale națiunilor și popoarelor.

O a cincea și cea mai semnificativă concluzie a fost aceea că stă în puterea și voința popoarelor, a forțelor progresiste și pacifiste de pretutindeni, să prevină izbucnirea unui nou război mondial, să imprime un curs rea-

list politicii internaționale și să impună soluțiile pașnice oricăror conflicte internaționale. Pentru ca această posibilitate să se transforme în realitate, participanții au reliefat necesitatea creșterii solidarității internaționale dintre toate forțele păcii, indiferent de nuanțele politice, credințele religioase ori determinările și motivațiile acestor forțe, necesitatea sporirii contactelor umane și a circuitului de valori.

De neuitat va fi pentru mine intervenția făcută de chinezul Brian Wang în ședința de închidere a conferinței. Iată esența spuselor sale : Majoritatea celor ce au participat și au luat cuvîntul la conferință provin din țări bogate, unele foste mari puteri coloniale, care după secole de exploatare au reușit să-și făurească un înalt nivel de trai. Acum vor pace, acum toată lumea spune că pacea este cel mai de preț lucru pentru omenire. Ceea ce nu s-a subliniat în conferință este faptul că această pace mai trebuie să fie și dreaptă, mai trebuie să fie și echitabilă. Fără o pace dreaptă, echitabilă, nici nu va fi pace cu adevărat pe acest pămînt. Popoarele în curs de dezvoltare vor și ele pace, dar nu orice pace și nu pace cu orice preț. Are și pacea un preț, pe care, dacă cei bogați nu vor dori să-l plătească, pacea mult dorită nu se va realiza.

Vor stărui îndelung în mintea mea discuțiile unei după-amieze, dintr-o subgrupă de lucru, în legătură cu utilitatea introducerii în școală a unei discipline despre pace. S-au înfruntat două tabere. Unii considerau că este nevoie de introducerea unei discipline noi, în care copiii să fie învățați despre pace, valoarea ei umană și nevoia promovării ei. Alții considerau că nu este nevoie de o disciplină nouă, ci este necesar să se regîndească disciplinele deja existente : literatura, istoria, geografia etc.

Utile au fost și discuțiile referitoare la alte probleme politice, nelegate direct de tema conferinței. În timp ce Margaret Everley ne vorbea adesea despre mișcarea ecologică engleză, despre importanța prezervării mediului înconjurător, soțul său, profesorul universitar Barry Everley, care a fost și copreședinte al conferinței, funcție pe care și-a îndeplinit-o impecabil, sublinia necesitatea de a educa noua generație astfel încît, pe baza unor re-

gul morale prestabilite, să-şi poată realiza satisfacţiile interioare. Dacă oamenii vor fi fericiţi, ei nu vor avea instincte agresive. Oamenii fericiţi nu fac război, spunea el.

Polonezii Gajda Jósef şi Polaczkiewicz Andrzej ne-au vorbit despre istoria Poloniei, despre trecutul şi prezentul ei, despre problemele şi viitorul patriei lor.

Ca român, am avut marea bucurie să constat că mulţi participanţi cunoşteau bine iniţiativele de pace ale României, avînd cuvinte de stimă şi preţuire pentru eforturile constante ale ţării noastre de întărire şi extindere a conlucrării economice şi spirituale a naţiunilor europene.

Am avut însă şi momente de dezamăgire, cînd am constatat că există o mare discrepanţă între cunoaşterea valorilor politice româneşti şi a celor culturale. Participanţii europeni, politologi, profesori, oameni de cultură, aveau informaţii sărace în privinţa contribuţiilor culturii româneşti la patrimoniul universal. Le-am vorbit despre Nicolae Milescu, Dimitrie Cantemir, Neagoe Basarab, Mihai Eminescu, Octavian Goga, Traian Vuia, Nicolae Paulescu, George Enescu, Constantin Brâncuşi, Nicolae Grigorescu, Gogu Constantinescu, Ştefan Odobleja şi, în timp ce le vorbeam, realizam încă o dată cît de puţin facem pentru propaganda noastră culturală în străinătate.

Pe măsură ce conferinţa progresa, pe măsură ce creşteau informaţiile furnizate de fiecare participant, pe măsură ce se prăbuşeau falsele imagini datorate neştiinţei ori dezinformării, sporea tot mai mult încrederea reciprocă, se deschideau inimile şi se închegau prieteniile. Odată prejudecăţile înlăturate, înţelegerea reciprocă creştea simţitor şi odată cu ea apăreau speranţa şi convingerea tuturor că oamenii pot trăi în pace şi bună înţelegere, chiar dacă între ei continuă să existe deosebiri politice şi filozofice.

Pe parcursul conferinţei, în ciuda dificultăţilor de limbă şi a deosebirilor de vederi, s-au creat numeroase prietenii şi s-au stabilit contacte utile între participanţii veniţi din diferite ţări. În ceea ce mă priveşte, îmi voi aminti cu plăcere de discuţiile cu colegii de cameră,

polonezii Jósef şi Andrzej, precum şi cu englezii Dorcas şi Rupert Alterskye, Barry şi Margaret Everley, Norman Radley şi Richard Radevsky, cu chinezul Brian Wang, cu norvegianul Sjolyst Steinar, cu danezii Breinholt Nielsen Lone, Ib şi Birgit Ronne, cu germanii Kurt Neuman, Frieder Schöbel şi Helga Korte, cu italianul Italo Maggiulli, cu maltezul Joe Zammit Ciantar, cu bulgarul Lubomir Lilov şi cu mulţi alţi participanţi la această conferinţă.

Realizasem astfel cea de-a patra vizită în R. F. Germania. Reuşisem să văd un mare număr de oraşe vest-germane, să mă opresc şi chiar să dorm cîteva nopţi în sate vest-germane, să stau de vorbă cu mulţi oameni, să vizitez uzine, muzee şi expoziţii, să petrec ceasuri minunate în staţiuni de odihnă, să admir construcţii vechi şi noi, să călătoresc cu maşina pe autostrăzi, încercînd să cunosc cît mai bine realităţile vest-germane, să înţeleg gîndirea şi modul de a trăi al acestui popor.

Din numeroasele note, însemnări, informaţii, aş mai reţine cîteva impresii şi constatări.

Cultivaţi şi instruiţi, vest-germanii sînt foarte mari cititori. Ei sînt abonaţi sau cumpără zilnic 26 milioane de ziare şi 20 milioane de reviste. În vara anului 1981, revista „Stern" se tipărea în 1,66 milioane exemplare, revista „Quick" în 1,1 milioane, revista „Der Spiegel" în 934 000 exemplare, în timp ce „Hör Zu" şi „T.V. Hören und Sehen", reviste de programe radio şi T.V., se tipăreau în 3,8 şi respectiv 2,6 milioane exemplare.

S-a nimerit ca într-un an să-mi petrec sărbătorile de iarnă în R. F. Germania. Pregătirile încep încă din primele zile ale lunii decembrie. Fiecare familie îşi caută un brad pe măsura locuinţei, după cum şi podoabele tradiţionale: globuri colorate, lumînări, figurine, beteală argintie etc. Să ofere daruri celor dragi şi apropiaţi este nu numai o plăcere, ci şi o regulă pe care nici un german nu o încalcă. Găsirea darului potrivit este o chestiune serioasă, care presupune preocupare şi cheltuială de timp şi nu se poate face la întîmplare. Am văzut persoane care ţin evidenţa exactă, an de an, pentru

a nu dărui de două ori același obiect uneia și aceleiași persoane. Desigur, cadourile se aleg după punga celui care cumpără și după preferințele celui care le primește.

Cele mai obișnuite cadouri pentru copii sînt păpușile și jucăriile mecanice. Adulții își oferă aparate de radio, videocasetofoane, schiuri, cravate, ceasuri, mănuși, căciuli, inele, cărți, costume naționale, tablouri, vase decorative etc. etc.

Foarte mulți germani obișnuiesc să-și petreacă o parte a concediului de odihnă în timpul sărbătorilor de iarnă. Cei care, dintr-un motiv sau altul, nu pot să plece în concediu în această perioadă, se consideră de-a dreptul nefericiți.

Am cunoscut vest-germani deschiși, prietenoși, cu suflet cald, și aproape tot atît de expansivi și guralivi ca și italienii. Această constatare m-a uimit, căci le mersese faima de a fi reci, închiși și mai zgîrciți la vorbă. E drept că am trăit mai mult între tineri. Adulții sînt cu siguranță mai reținuți.

Obiceiul vest-germanilor de a ieși din localitatea lor în fiecare sîmbătă și duminică m-a descumpănit la început. Îmi plac și mie excursiile și ieșirile la aer liber, dar să plec de acasă în fiecare săptămînă mi se pare ceva mai puțin obișnuit. La ei este chiar o regulă.

Se pare că la ora actuală vest-germanii sînt cei mai mari turiști din lume.

Deși R. F. Germania a depus mari eforturi în ultimii ani pentru dezvoltarea turismului, deși în foarte multe orașe și sate există bazine de înot și de tratament, deși au fost înființate și ocrotite prin lege multe parcuri naturale, vest-germanii preferă turismului intern pe cel extern. În 1981, turiștii vest-germani au cheltuit în exterior suma de 40 miliarde dolari, în timp ce R. F. Germania a încasat de la turiștii străini doar 14 miliarde dolari. Datorită acestui fapt, R. F. Germania realizează cea mai deficitară balanță turistică, prin comparație cu oricare altă țară a lumii. Tendința vest-germanilor de a cheltui în străinătate sume mari este în continuă creștere. Tot mai mulți vest-germani doresc să-și petreacă vacanțele în străinătate, îngreunînd an de an balanța financiară a țării. Cu toate acestea, ca urmare a crizei economice care

afectează tot mai mult pe fiecare membru al societății, în anii '80, '81 și '82 numărul turiștilor vest-germani care își petrec concediul de odihnă în străinătate a fost mai redus comparativ cu anii '70. Cei mai mulți vest-germani călătoresc în Austria, Italia, Elveția și Spania.

Cred că merită să stărui puțin asupra a două muzee miniere pe care le-am văzut în R.F. Germania. Ambele sînt în munții Harz, sediul vrăjitoarei care merge pe mătură, personaj binecunoscut în folclor.

Munții Harz au jucat un rol important în dezvoltarea industrială a Germaniei. Datorită bogățiilor lor subterane, s-au umplut de mine, punctul culminant al înfloririi fiind în secolul trecut. Continuă să stîrnească uimire și admirație sistemele ingenioase de colectare și unire a tuturor pîraielor și apelor acestor munți și de folosire a energiei lor la învîrtirea unor uriașe roți care furnizează, la rîndul lor, energia necesară scoaterii minereului din mină și măcinării acestui minereu.

Locuitorii munților Harz obișnuiesc să spună că la ei se realizează una dintre marile minuni ale lumii, și anume aceea că apele curg la deal. Pare o glumă, dar fapt este că niște delegați englezi la Conferința Sonnenberg cu tema „Destinderea și asigurarea păcii" nu numai că fuseseră convinși de gazde că la ei apele ar curge și la deal, dar încercau să mă convingă și pe mine de acest lucru. Putea-voi oare să uit vreodată cum m-am dus cu prietenii mei englezi pe malul unui pîriu splendid amenajat și cum au încercat ei să-mi arate că apa aceea repede, cristalină și rece ca gheața curge la deal? Era într-adevăr o iluzie optică, realizată de meșteri iscusiți.

Bogățiile minelor din Harz au început încet, încet să secе și minele au trebuit închise. Pentru oamenii care trăiau din minerit a urmat o perioadă grea. Unii au părăsit regiunea, alții s-au recalificat, deși nu a fost ușor să găsească locuri de muncă în alte industrii.

Salvarea le-a venit de unde nimeni poate nu se aștepta, de la turism. Munții Harz au o climă dulce, ceea ce a favorizat dezvoltarea turismului. Orășelele miniere

de ieri au devenit astăzi foarte căutate stațiuni de odihnă și de tratament. Cea mai mare și mai cunoscută este Bad Harzburg, dar există încă o mulțime de alte mici stațiuni, atrăgînd fiecare un mare număr de turiști în toate sezoanele anului, mai ales în timpul verii și iarna.

O atracție suplimentară sînt muzeele miniere amenajate în regiune. Eu am vizitat muzeul mineritului din Goslar și Mina lui Samson din St. Andreasberg.

Ceea ce au comun cele două muzee este caracterul lor pronunțat educativ prin prezentarea minelor și a vieții minerilor exact cum au fost și cum au evoluat. Muzeele nu sînt ceea ce s-ar putea crede : un număr de săli cu exponate. Muzeele sînt de fapt însăși fostele mine.

Să luăm de exemplu Mina lui Samson. Acest muzeu este amenajat chiar la gura puțului fostei mine Samson. Muzeul cuprinde în primul rînd o clădire anexă, în sălile căreia sînt expuse un număr extrem de mare de roci conținînd aproape toate tipurile de substanțe metalifere și nemetalifere. Avem deci, în primul rînd, un vast muzeu mineralogic. Urmează apoi istoricul mineritului. Sînt expuse unelte, de la cele mai rudimentare și pînă la cele folosite în momentul închiderii minei. Sînt apoi prezentate instalațiile și mașinăriile folosite în mină. În continuare vedem locuințele minerilor, interioarele cu mobilierul, ustensilele de bucătărie, îmbrăcămintea minerilor și a nevestelor lor, după cum și industria casnică : torsul, țesutul, croșetatul.

După ce vizitatorul parcurge toate aceste săli, îndrumat de un ghid serios și competent, se familiarizează cu viața minerilor, la locul de muncă și în sînul familiei, el părăsește această clădire anexă și intră în clădirea care adăpostește intrarea propriu-zisă în mină.

Aici nu mai este nimic amenajat special, totul este exact ca pe timpul cînd oamenii intrau sub pămînt și scoteau la suprafață minereul. Roțile uriașe din lemn mișcate de apa ce vine pe jgheaburi, apoi întreg angrenajul de roți dințate, din lemn și ele, care transformă mișcarea de rotire, apoi coliviile, ascensoarele primitive pentru oameni ori pentru minereu. Înaintăm pe galerii, coborîm pe suitoare, mergem pe galerii mai strîmte, din tavan ne picură apă pe cap și haine. Ritmul se accelerează, ghi-

dul ne roagă să nu ne răsfirăm. Mă întreb dacă acesta este traseul obișnuit ori s-a întîmplat ceva. Becurile de pe galeria strîmtă și umedă sînt tot mai rare. E umezeală, din loc în loc sînt bălți pe care le trecem peste scînduri groase. Minutele trec și vizitatorii își continuă drumul. La un moment dat vedem lumina zilei și apoi ieșim afară, în partea opusă locului pe unde am intrat. Sîntem puțin dezorientați, dar ghidul ne explică repede unde ne aflăm, ne mulțumește că am vizitat mina, ne spune la revedere și pleacă, lăsîndu-ne descumpăniți.

În tot timpul cît a durat vizita la acest muzeu, ghidul nu ne-a spus că munca în mină a fost grea, că minerii erau relativ slab plătiți, că ei trăiau și munceau în condiții aspre, că erau exploatați etc. Ne-a dat numai explicații neutre, însă foarte exacte. Nu a făcut comentarii. A prezentat doar faptele. Le-a prezentat însă în așa fel, încît informațiile și impresiile vizuale au produs un impact profund, mișcîndu-ne sufletele. Cu toții ne miram de condițiile grele în care munceau pe vremuri minerii germani și îi compătimeam.

Pentru mine, această vizită a fost o scurtă alunecare în secolele XVIII și XIX, urmată de revenirea la realitățile prezente după ce visul s-a terminat. Am luat apă la pantofi, ba am intrat și în noroi. Oare de ce nu ne-o fi prevenit ghidul și ne-a lăsat să pătrundem în galerii care cu ce era încălțat ?

M-au impresionat autenticitatea muzeului, seriozitatea și competența ghidului. Iată că, indirect, propaganda și efectul scontat se pot realiza în modul cel mai temeinic. Te lasă pe tine să tragi concluzii, numai că totul este astfel pregătit încît se pot trage numai un anumit gen de concluzii și anume exact acelea dorite de organizatori. Mă gîndesc că vizitarea unui astfel de muzeu îi ajută pe tineri să cunoască viața grea a înaintașilor, le arată de unde s-a plecat și unde s-a ajuns, le cultivă mîndria patriotică și dragostea față de țară. Toate aceste obiective se realizează însă în mod discret, cu tact, fără violentarea convingerilor și a judecăților proprii.

Spre deosebire de ghizii altor muzee, din alte țări ale lumii, ghidul de la acest muzeu nu a lăudat nimic, nu a criticat nimic, nu a vrut să ne învețe nimic. Ne-a spus

doar ceea ce era strict necesar pentru a putea înțelege noi mai bine exponatele muzeului. Acest fapt m-a frapat de la început, deși numai spre sfîrșit am realizat că zgîrcenia la vorbă nu era întîmplătoare și nici nu se datora incompetenței sau plictiselii, ci era gîndită, era determinată de o foarte bună pregătire, de competență, ghidul dovedind finalmente o profesionalitate desăvîrșită, „nemțească".

Vorba unui mare scriitor român : Poți să studiezi industria germană în toate amănuntele, să cunoști mecanismele sociale și structura economică a statului, dar dacă nu i-ai studiat pe Goethe și pe Hegel, dacă nu l-ai citit pe Fichte și n-ai ascultat prelung muzica lui Beethoven sau nu cunoști paginile lui Heidegger despre locul Germaniei în Europa, este foarte greu să poți intra într-un dialog adevărat cu nemții și este foarte greu să-i înțelegi cu adevărat.

Nu doresc nici să confirm și nici să infirm această opinie, dar experiența mea personală pledează tocmai în favoarea tezei mai sus enunțate. De cîte ori se întîmpla ca, în discuțiile cele mai obișnuite, interlocutorul să observe că ești familiar cu operele marilor oameni de artă și cultură germană, sesizai deîndată o anume schimbare, o mai mare deschidere parcă, o mai prietenească atenție, o mai evidentă receptare a ideilor și gîndurilor exprimate.

Cred că pînă la un punct o asemenea atitudine este comună tuturor națiunilor. Poate însă că la germani e mai evidentă.

În ceea ce privește înțelegerea propriu-zisă a felului lor de a fi, de a gîndi și de a reacționa, desigur că aceasta se realizează mai repede și mai eficient dacă înainte de a le vizita țara le-ai studiat istoria și te-ai familiarizat cu muzica lor, cu filozofia și literatura, adevăr, și acesta, valabil pînă la un punct.

Pe de altă parte, și gîndirea geniilor unui popor o înțelegi mai bine, dacă ai trăit un timp în mijlocul acelui popor, dacă i-ai cunoscut cît de puțin viața, dacă i-ai văzut satele, orașele, fabricile și ogoarele, școlile și muzeele.

Dintre orașele vest-germane în care m-am oprit mai mult, avînd timp să vizitez diferite obiective economice ori turistice, voi menționa doar cîteva.

Am vizitat orașul Göttingen, celebru prin Universitatea sa și prin contribuția pe care a adus-o și o aduce la dezvoltarea științei și culturii în R. F. Germania. De asemenea, Nürnbergul, vechi oraș german, unde s-au născut poetul și dramaturgul Hans Sachs (1494—1576) și celebrul pictor Albert Dürer (1471—1528). Am stat o zi și o noapte în Frankfurt pe Main, orașul unde s-a născut Goethe, astăzi capitala financiară a R.F. Germania. Orașul este dominat la propriu și la figurat de zgîrie-norii care adăpostesc sedii și sucursale ale băncilor vest-germane sau internaționale. Acest oraș are și cel mai mare și mai aglomerat aeroport din țară.

Am trecut de două ori prin München, dar am avut prea puțin timp la dispoziție și nu am putut vizita toate locurile dorite. Am văzut Pinacoteca, stadionul olimpic, grădina zoologică și m-am plimbat pe străzile din centrul orașului, în jurul pieței Marienplatz unde, în fiecare zi, la ora 11, marele ceas din turnul (Glockenspiel) lui Neues Rathaus atrage un numeros public.

Cel mai bine țin minte gara din München, care este tot așa de aglomerată ca și gara București-Nord. Muncitori turci, greci și iugoslavi, cu bagaje multe și sărăcăcioase, aglomerează sălile de așteptare și peroanele la care sosesc sau de la care pleacă trenurile spre sud-estul Europei.

Despre orașul Hamburg voi spune doar că este unul dintre marile porturi ale lumii, orașul în care s-a născut compozitorul Felix Mendelssohn Bartholdy (1809—1847), nepotul lui Moses Mendelssohn (1729—1786), savantul german evreu care a încercat prin scrierile sale să reformeze și să modernizeze iudaismul.

Cum orice lucru trebuie să aibă un început și un sfîrșit, doresc ca aceste însemnări, începute în sudul R. F. Germania, să le închei în nord, cu amintirea Hamburgului, oraș și port, cu statut de Land.

DE PE SOMEȘ PE TAMISA

S-a întîmplat ca una dintre călătoriile mele în Anglia să urmeze unui concediu petrecut la Gîlgău, pe Someș. În dimineața de dinaintea plecării spre București am mai făcut o plimbare prin pădurea din jurul casei. Am mers apoi acasă, mi-am luat bagajele, m-am urcat în mașină și am plecat la aeroportul Someșeni, de lîngă Cluj-Napoca. După o scurtă așteptare în aeroport și aproximativ 50 de minute de zbor am aterizat la București-Băneasa.

În aceeași zi, la ora 13, decolam de pe aeroportul București-Otopeni, iar la orele 16 aterizam la Londra, pe aeroportul Heathrow, după ce făcusem și o escală la Bruxelles.

Destinația finală era de această dată Edinburgul, spre care am plecat a doua zi, după o noapte petrecută la Londra.

După ce am găsit un hotel mic și ieftin, aproape de gara Victoria, și m-am instalat, am făcut o lungă plimbare pe străzile Londrei.

Ținta principală a acelei după-amieze a fost statuia lui Nelson din Trafalgar Square. După ce am revăzut leii din jurul statuii englezului care a contribuit semnificativ la șubrezirea imperiului visat de Napoleon, am coborît agale pe Whitehall către Parlamentul englez.

Am trecut pe lîngă Westminster, gîndindu-mă la talentații meșteri constructori care în milioane de ceasuri de cioplire și sculptare în piatră au făurit această capodoperă arhitectonică. Cît calm și cîtă răbdare, ce efort uriaș și de durată au trebuit să fie încorporate în acest palat ce adăpostește unul dintre cele mai vechi parlamente europene, care cu atît de mulți ani în urmă a avut curajul să-și înfrunte regii, deposedîndu-i încet-încet de toate puterile lor politice.

Cînd soarele scăpăta spre asfințit, am ajuns pe malul Tamisei. Nu am trecut pe Westminster Bridge, ci am urcat pe malul apei spre Catedrala Sf. Paul. Eram singur și din cînd în cînd mă opream să văd vapoarele care treceau pe fluviu. La un moment dat, privirea mi s-a oprit asupra unor oameni care stăteau pe malul fluviului cu undițele aruncate. Nu-mi venea să cred. M-am apropiat de ei și, salutîndu-i, i-am întrebat politicos dacă pescuiesc. Mi-au răspuns afirmativ și chiar mi-au arătat cîțiva pești pe care îi prinseseră. M-am uitat la pescari, la pești, la apa murdară a Tamisei și atunci mi-a revenit în minte imaginea acelei dimineți, cînd fusesem pe malul Someșului.

Trăiesc pești în această apă murdară ? — i-am întrebat pe pescarii englezi. Acum nu mai este așa de murdară și nici așa de poluată, mi-au răspuns ei. De cîțiva ani au reapărut peștii și în Tamisa, întrucît gradul ei de poluare a mai scăzut ca urmare a marilor amenzi pe care le plătesc fabricile care deversează ape reziduale în Tamisa, mi-au mai spus pescarii, care erau de-a dreptul volubili.

Le-am mulțumit pentru amabilitate și mi-am continuat drumul gîndindu-mă la strania coincidență a acelei zile. La plimbarea de dimineață pe malul Someșului și la plimbarea de acum, la asfințitul soarelui, pe malul Tamisei.

În acel moment am început să înțeleg mai bine ce înseamnă nevoia protejării mediului înconjurător. De atunci, ori de cîte ori văd rîuri poluate, mă cutremur și visez la o criză petrolieră mondială care să oblige omenirea să se reîntoarcă la natură, la o criză energetică adevărată, care să oprească toate industriile poluante, la legi draconice pe care să le aplice judecători supuși doar principiului *Fiat iustitia pereat mundum.*

Progresul, ca orice altceva pe lumea asta, are un preț. Dacă acest preț e poluarea, atunci e prea mare și nu trebuie plătit.

În discuțiile ulterioare cu colegii englezi, le-am cerut mai multe informații în legătură cu lupta împotriva poluării. Odată cu informațiile, ei mi-au sugerat să vizitez orașul Sheffield, unul dintre cele mai importante centre siderurgice ale Angliei, pentru a vedea cu ochii mei cum a fost posibilă salvarea de la moartea prin poluare a acestei localități.

Întîmplarea a făcut ca după un timp să ajung și în Sheffield.

În loc să întîlnesc un oraș plin de fum și de funingine revărsată din multele coșuri de furnale, am găsit o stațiune de odihnă, cu un soare strălucitor, care mîngîia cu razele sale aurii frumoasele clădiri în stil victorian din centrul orașului. Lipsa zgîrie-norilor face ca acest oraș să aibă o personalitate marcantă, neasemănîndu-se cu orașele moderne din întreaga lume.

Sheffieldul nu a fost însă totdeauna așa cum arată astăzi. Mi s-a spus că în perioada interbelică și imediat după cel de-al doilea război mondial, poluarea era atît de mare încît nu se mai vedea soarele nici în cele mai senine zile de vară. În 1959, Consiliul orășenesc a pornit lupta împotriva poluării și prin măsuri drastice a reușit ca în 1972 să elibereze complet orașul de fumul furnalelor. Odată cu aerul curat care a pătruns în oraș, a reînceput și înviorarea lui economică și socială.

Datorită poziției sale geografice și faptului că nu este poluat, în ultimii ani, orașul Sheffield a început să fie tot mai căutat de organizatorii diferitelor reuniuni internaționale. Frumoasele lui împrejurimi, pădurea Sherwood, Peak National Park și o salbă de lacuri atrag numeroși turiști.

Se dovedește astfel că stă în puterea omului să facă din rai iad și chiar să realizeze reversul, să facă din iad rai. Ar fi bine ca oamenii să învețe unii din experiența altora. Simplu în teorie, dar de puține ori realizat în practică.

A doua zi, după patruzeci de minute de zbor cu un avion Tristar, am ajuns în capitala Scoției.

Veneam la Edinburgh pentru a participa la cel de-al X-lea Congres Mondial al Asociației Internaționale de Știință Politică, avînd ca temă principală de dezbatere „Politica în timp și spațiu".

Marea majoritate a celor peste o mie de participanți străini au fost cazați la căminele studențești ale Universității. Plasate la marginea orașului, pe un cîmp pe care, din cauza sărăciei solului, nici iarba nu era prea vioaie, căminele erau construcții moderne, oferind condiții excelente de viață și de studiu. Compuse din camere pentru o singură persoană, cu dușuri, grupuri sanitare și facilități pentru pregătirea unor mese ușoare ori pentru spălarea și călcarea unor articole vestimentare, aceste cămine, deși date în folosință de cîțiva ani, lăsau impresia că au fost inaugurate în cinstea noastră. A fost greu să găsesc fie și un semn de uzură, firească la orice imobil folosit un anumit număr de ani, cu atît mai mult cu cît nu era vorba de o casă particulară, ci de un hotel studențesc. De la tapetul pereților, la mochetă, de la mobilier, la robinetele din baie, de la aragazurile din micile bucătării, la ceștile, farfuriile și celelalte mici ustensile casnice, totul arăta ca și cum ar fi fost nou, abia folosit.

Între ședințele Congresului, fiecare își folosea timpul în funcție de preferințe. Îmi amintesc că mulți participanți obișnuiau să meargă destul de des la *Royal Commonwealth Pool* pentru a înota și a se destinde.

În ceea ce mă privește, foloseam toate minutele libere pentru a cunoaște orașul și împrejurimile. Timp de zece zile, cît a durat Congresul și cît am stat în Edinburgh, am parcurs pe jos zeci de kilometri, ajungînd să cunosc destul de bine capitala Scoției.

Punctul de atracție al orașului îl constituie fără doar și poate Castelul, vechea fortăreață construită pe vîrful unei stînci, chiar în mijlocul orașului. Se spune că actuala construcție a fost ridicată în secolul al șaptelea, de către Edwin, rege de Northumbria.

Există un singur drum spre Castel, Royal Mile, care se termină cu urcușul unui mare număr de trepte, pînă ce ajungi în vîrful stîncii care domină prin înălțimea sa nu numai orașul, ci și marea, oferind o privire de ansamblu asupra întregii așezări, inclusiv asupra împrejurimilor, atît dinspre apă cît și dinspre uscat.

Pe marginile abrupte ale stîncii, pentru ocrotirea fortăreței, au fost construite puternice ziduri de piatră. Suprafața cuprinsă în interiorul acestor ziduri este redusă. Castelul nu are prea multe și largi încăperi, iar suprafața curții nu este nici ea prea mare. În incintă se află o foarte mică biserică înălțată în 1076, de către Sfînta regină Margareta. Este cel mai vechi edificiu din Edinburgh care continuă să fie folosit. La Castel, vizitatorilor li se arată apartamentele regale, marele salon pentru banchete, coroana Scoției și sceptrul, piese de mobilier, veșminte și obiecte de folosință vechi de sute de ani. Ghidul se oprește cîteva minute și asupra camerei în care a locuit Maria Stuart. Tunul vechi din curtea Castelului oferă ghidului un pretext pentru o glumă despre zgîrcenia scoțienilor. În timp de pace, tunul anunța miezul zilei. Pentru asta trebuiau trase douăsprezece salve. Constatîndu-se că se face o mare risipă de pulbere, s-a hotărît să nu se mai tragă douăsprezece salve, ci una singură, la ora unu, urmînd ca printr-o scădere simplă locuitorii Edinburgului să afle cînd a fost ora 12.

Scoțienii sînt, într-adevăr, ingenioși. Remarcasem încă la urcuș lățimea exagerată a treptelor care duc la Castel. Grăbit însă să nu mă pierd de grup și atent la explicațiile ghidului, nu am reușit să-mi dau seama de ce sînt atît de late. La coborîre, lucrurile s-au lămurit de la sine. Pe scări erau așezați numeroși turiști care urmăreau concertul în aer liber al unei orchestre. Scările erau deci folosite și ca tribune pentru spectacolele care

se organizau pe o esplanadă de beton aflată între ultimele trepte care duceau la Castel și altele care coborau spre oraș.

Cum vii de la Castel, mergînd acum pe Royal Mile, ajungi la Catedrala St. Giles, edificiu gotic impozant prin mărime și frumusețe arhitectonică, adăpostind un mare număr de monumente istorice și de pietre funerare. În spatele Catedralei St. Giles se află Parlamentul, sediul parlamentului scoțian între 1639 și 1707. În prezent, această clădire veche, încărcată de istorie, cu un mare vitraliu care ilustrează inaugurarea Curții Supreme de către regele James al V-lea, în 1532, găzduiește Tribunalul Suprem al Scoției.

Chiar în fața Catedralei sînt situate Camerele municipale, locul unde își țin ședințele membrii Consiliului municipal sub prezidența Lordului Provost, primarul orașului. Aici a oferit Lordul Provost o recepție în cinstea participanților la Congres. Pe invitație, în colțul din stînga, sus, scria „Admit one", iar în colțul din dreapta, jos, „7,00 p.m. — 10,00 p.m. Buffet Supper", ceea ce vrea să însemne că scoțienilor le plac lucrurile clare.

În apropiere de Catedrala St. Giles, în Lawnmarket, se află Lady Stair's House, o casă construită în 1622, proprietate a municipalității, care conține importante colecții de manuscrise și obiecte personale ce au aparținut marilor scriitori scoțieni Robert Burns, Sir Walter Scott și Robert Louis Stevenson.

Continuînd drumul pe Royal Mile întîlnești după un timp un alt important punct turistic, Casa lui John Knox. Clădirea a fost construită în 1496, cu două etaje și mansardă. Ea are o valoare istorică, căci s-a prezervat intactă, fără adăugiri ori modificări, fiind un model de casă scoțiană din secolul al XV-lea. Valoarea ei este dublată de faptul că aici a locuit John Knox pe

cînd era preot la St. Giles. Casa-muzeu conține multe obiecte care au aparținut marelui predicator și reformator religios.

Pe aceeași „cale regală", la o anumită distanță de Casa lui John Knox, se află Canongate Tolbooth, fosta închisoare a orașului, și aceasta vestigiu al arhitecturii scoțiene, datînd din secolul al XVI-lea (1591). În prezent, clădirea aceasta, cu trei etaje, mansardă, un turn înalt și ascuțit și un ceas montat pe fațadă, adăpostește un mare muzeu care conține, între altele, și colecțiile J. Telfer Dunbar de costume tradiționale scoțiene din zonele muntoase ale țării.

În fața fostei închisori se află Huntly House, casă tipică de oraș, datînd din anul 1517, care găzduiește Muzeul de Istorie al orașului.

La capătul străzii Royal Mile, într-un parc ce se întinde pe multe hectare, vizitatorul ajunge la Palatul Holyroodhouse, reședința oficială a Maiestății Sale Regina Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord cînd se deplasează la Edinburgh.

La început, Palace of Holyroodhouse a găzduit oaspeții episcopiei de Holyrood, cu ale cărei ruine se învecinează azi palatul. A devenit Palat regal în timpul regelui James al IV-lea, cînd acesta a făcut din Edinburgh capitala Scoției, la începutul secolului al XVI-lea. Palatul, așa cum arată astăzi, este rezultatul modificărilor pe care i le-a adus regele Charles al II-lea, începînd cu 1671.

Dintre monumentele capitalei scoțiene, primul care atrage privirea vizitatorilor este cel ridicat în cinstea lui Sir Walter Scott. El se află pe Princes Street, în parcul cu același nume. Monumentul a fost terminat în 1844, fiind construit după planurile arhitectului George Meikle Kemp. Are forma unei săgeți gotice de 67 metri înălțime. La baza săgeții, sub o cupolă, se află statuia lui Sir Walter Scott, executată de Sir John Steell și dezvelită în 1846. După ce urci 287 de trepte, pînă în vîrful turnu-

lui, ajungi într-un balcon înelar, de unde obții o nouă priveliște asupra orașului.

Un muzeu interesant este Scottish National Portrait Gallery, fondat în 1882 pentru „a ilustra istoria Scoției prin portretele principalilor ei protagoniști". Conform scopului pentru care a fost înființat, el conține un foarte mare număr de portrete ale scoțienilor celebri, începînd cu secolul al XVI-lea și pînă în zilele noastre.

O galerie similară există și la Londra, unde sînt expuse portretele englezilor celebri.

Scriind aceste rînduri mă întreb, de ce nu avem și noi, românii, o galerie a portretelor românilor celebri, începînd cu Decebal ?

În Edinburgh am mai vizitat și alte locuri istorice, monumente și muzee, între care amintesc : Royal Scottish Museum, Royal Scottish Academy, National Gallery of Scotland, City of Edinburgh Art Centre, Acheson House, Museum of Childhood, Gladstone's Land, Greyfriarskirk, Scottish National Museum of Antiquites, Royal Botanic Garden, Lauriston Castle, Forth Bridges.

Orașul Edinburgh are tot ce-i trebuie pentru a putea fi invidiat de alte așezări umane : trecut istoric, construcții edilitare din diferite epoci și în diferite stiluri arhitectonice, statui și castele, muzee, parcuri, marea și dealuri mari în apropiere, un rîu și un port, academie și universitate de prestigiu, aeroport, o modernă rețea de drumuri și căi ferate, un Festival internațional artistic, a cărui reputație este în continuă creștere, atrăgînd timp de trei săptămîni artiști celebri și tot mai mulți turiști.

Festivalul de la Edinburgh a luat ființă în perioada postbelică, din credința, poate naivă, dar altruistă că relațiile dintre națiunile lumii se pot îmbunătăți prin buna cunoaștere și înțelegere a realizărilor din domeniul culturii.

Astăzi, festivalul este privit mai mult în termeni economici, rațiunea lui majoră fiind aceea de a atrage turiști care să lase cît mai mulți bani, pentru bugetul orașului. Așa se și explică de fapt diversificarea spectaco-

lelor de la operă şi concerte simfonice la film, televiziune, radio, muzică de jazz şi rock etc., fiecare cu un mic festival propriu.

Festivalul se deschide în jurul datei de 15 august şi ţine trei săptămîni.

Edinburgul se mai poate lăuda, şi nu în ultimul rînd, cu faimoasa băutură numită whisky, pe care o produce de mai bine de cinci secole, păstrînd cu sfinţenie secretul fabricării.

Odată cu descoperirea petrolului în Marea Nordului, oraşul a dobîndit un atu nesperat, ceea ce, parafrazînd cuvintele poetului, va adăuga la lungul său trecut un viitor de aur.

În încheierea acestor scurte însemnări despre Edinburgh, doresc să mai fac doar o remarcă. Deşi în Marea Britanie se introdusese cu mulţi ani în urmă sistemul zecimal, inclusiv diviziunea lirei sterline, scoţienii foloseau tot vechile diviziuni în shillingi şi pence. Astfel, un tur al oraşului cu autobuzul a costat o liră şi doi shillingi.

Înainte de a trece la consemnarea altor impresii şi note din călătoriile prin Marea Britanie doresc ca într-o scurtă paranteză să povestesc o întîmplare din copilărie, legată într-un fel de Anglia.

Era în vara anului 1948. Terminasem ca premiant clasa întîi. A fost cel mai valoros premiu pe care l-am primit vreodată. Fusese primul concurs pe care îl cîştigasem, prima întrecere serioasă, oficială, în cursa vieţii, la care participam.

De atunci am mai luat şi alte premii, am trecut peste multe examene şi m-am mai clasat uneori pe locul întîi. Dar niciodată nu m-am mai bucurat atît de mult şi nu m-am mai simţit atît de fericit.

Folosind tăbliţa utilizată şi de către tata, în primul an de şcoală am învăţat să scriu şi să citesc destul de bine.

În vara primei mele vacanţe, şi a primei mele victorii, s-a întors din război vecinul nostru, Mînzat Niculae, care fusese luat prizonier de francezi şi stătuse trei ani în lagăr.

Vecinul Niculae participase, ca şi tata, la al doilea război mondial alături de armata maghiară, satul nostru fiind situat în zona cotropită de Ungaria prin Dictatul de la Viena din 1940.

El nu a putut dezerta din armată atunci cînd aceasta se retrăgea prin Cehoslovacia din faţa ofensivei armatelor sovietice şi române, aşa cum făcuseră alţi oameni din sat. S-a tot retras cu armata maghiară pînă în Germania, unde a fost luat prizonier de către francezi.

În lagăr s-a împrietenit cu prizonieri comunişti evrei şi unguri. După ce s-a întors acasă a ajuns secretar de partid pe comună, iniţiind înfiinţarea Gospodăriei Agricole Colective şi făcînd mult bine oamenilor din sat.

La venirea din lagăr, a adus cu el şi o mică revistă ilustrată, cu o hîrtie netedă şi lucioasă cum nu mai văzusem pînă atunci. Ne-a spus că este englezească. Ne uitam la poze şi mîngîiam hîrtia catifelată cu palmele noastre aspre.

Vecinul mi-a dat-o spunîndu-mi: „Să înveţi s-o citeşti şi să-mi spui şi mie ce scrie în ea."

Am fost tare mîndru de darul pe care mi-l făcuse vecinul. Admiram minunatele clădiri din ilustraţiile revistei, citeam literă cu literă cuvintele, dar nu puteam înţelege nimic.

Clădirea care mi-a plăcut cel mai mult, era un palat pe care îl asemuiam cu cele din poveşti. Era aşezată pe malul unei ape. În faţa ei era un vapor. Sub ea scria: Westminster.

În toamnă, cînd au început cursurile, am mers cu revista la şcoală şi le-am arătat-o colegilor. Din cauza ei era să dau însă de bucluc, căci cineva m-a pîrît la învăţător, acesta mi-a cerut revista, a răsfoit-o, mi-a confiscat-o şi m-a întrebat de unde o am. I-am spus. El nu m-a crezut şi l-a chemat pe tata la şcoală. Tata a confirmat spusele mele. Învăţătorul tot nu a crezut, bănuind că revista a fost adusă în sat de „partizani". Văzînd cum stau lucrurile, tata s-a dus la vecin, care între timp ajunsese secretar de partid pe comună, şi l-a spus necazul cu revista. Numai ce-l văd pe vecin că intră în clasă, se duce la învăţător, vorbeşte ceva cu el, după care acesta îi dă revista. Vecinul o ia şi pleacă.

Seara, cînd m-am întîlnit cu vecinul, acesta mi-a dat înapoi revista, spunîndu-mi să nu o mai duc la școală, căci umblă zvonuri că prin pădure ar fi „partizani" și văzînd revista unii pot crede că avem legături cu „partizanii".

L-am ascultat și nu am mai dus-o la școală. După vreo doi—trei ani însă, în criza de hîrtie, mama a început să rupă foi din ea și să înfășoare cu ele slănina și brînza pe care i-o punea în straiță fratelui meu care mergea cu oile. Cînd am descoperit faptul, revista era deja ruptă pe jumătate. Mama zicea că este foarte bună pentru învelit slănina, căci nu se rupe ca ziarul și nici nu trece grăsimea prin ea. M-am necăjit, am plîns și am salvat ce mai rămăsese. Ulterior, în împrejurări necunoscute, a dispărut și restul paginilor. Cu trecerea anilor am uitat complet și revista și povestea legată de ea.

Mi-am amintit totul abia cînd am vizitat prima dată Westminsterul. Spre marea mea tristețe, cînd m-am întors din Anglia, nu i-am mai putut spune vecinului Niculae că am fost în Palatul Westminster, că am asistat la o dezbatere în Camera Comunelor, că am vizitat și Camera Lorzilor, că am văzut Big-Benul, vestitul ceas din turnul clădirii Parlamentului englez. Nu i-am mai putut spune că Westminsterul a fost construit în 1840, în stil gotic, că se întinde pe malul Tamisei, avînd o lungime de 275 metri, că într-adevăr Palatul este de o deosebită frumusețe arhitectonică.

Nimic din toate acestea, și nici multe altele nu i le-am mai putut spune bunului vecin și marelui comunist care a fost Mînzat Niculae, căci el murise de o boală grea, cu cîțiva ani înainte de prima mea călătorie la Londra.

Această primă călătorie o făceam în 1971, pe cînd eram la studii în Olanda. Prețul biletului de tren Amsterdam—Londra și retur, clasa a doua, inclusiv vaporul, a fost de 11,70 lire sterline.

Am plecat din gara centrală a Amsterdamului la ora 9,38 și am ajuns la Hoek van Holland Haven la ora 11,01. În acest port m-am îmbarcat pe vasul olandez Koningin Juliana, care a părăsit cheiul la ora 11,30. Un vapor mare, cu patru punți, pentru pasageri și autovehicule,

două restaurante și două baruri, pentru fiecare clasă cîte unul. Mai avea o sală de film, dormitoare, un club cu bibliotecă și diferite jocuri, cîteva saloane pentru odihnă și lectură. Toate acestea, pe puntea a doua, acoperită. Pe puntea de sus, descoperită, erau bănci și șezlonguri pentru cei care doreau să stea în aer liber. Întrucît era vară, cald și soare, am stat aproape tot timpul pe puntea de sus, bucuros să văd marea și vapoarele care treceau prin acest aglomerat coridor dintre Anglia și continent. Și am văzut o mulțime de vapoare : unele, în depărtare, zărindu-se doar fumul coșurilor, în timp ce altele, printre care și cîteva petroliere uriașe, au trecut chiar foarte aproape de noi.

Călătoria cu vaporul pînă în portul englez Harwich a durat șase ore și jumătate. După alte patruzeci de minute, părăseam Harwich-ul într-un tren electric cu direcția Londra. Ceea ce-mi amintesc în legătură cu acest tren este că, deși toate vagoanele erau de clasa întîi, eu am căutat în zadar o agățătoare pentru haină, ea nefiind de găsit în compartiment. Fără nici o oprire, trenul m-a dus în gara Liverpool Street din Londra, oprind exact la ora 20,00.

Soseam într-o sîmbătă seara, la o oră la care se întunecase și se aprinseseră becurile londoneze galbene, de ceață, care dau oamenilor acea stranie înfățișare cadaverică. Eram parcă într-o altă lume, cu totul și cu totul deosebită de ce văzusem și întîlnisem pînă atunci. Aveam adresa unui mic hotel, situat undeva pe lîngă British Museum. Îmi fusese recomandat de un coleg belgian din Anvers, care îmi spunea că ori de cîte ori merge la Londra trage la acest hotel situat central, mic, vechi, curat și foarte ieftin. Avînd telefonul hotelului, am sunat din gară pentru a întreba dacă mai sînt locuri. Am avut noroc și fără prea mare dificultate am reușit repede să ajung la el, folosind bineînțeles și metroul.

Era vorba de Bedford Private Hotel, pe Taviton Street nr. 22—24, W.C.1., la trei minute de mers pe jos de Universitate, foarte aproape de British Museum. Am avut o cameră *single*, cu baie, pentru care am plătit 4 lire sterline pe noapte, *breakfast included*.

În acea noapte, ca de altfel în toate acele cîteva nopți ale primei mele șederi la Londra, am dormit foarte puțin, între două și patru ceasuri, căci avînd norocul de o vreme minunată, nopțile băteam străzile Londrei de unul singur, slujindu-mă, atunci cînd mă îndepărtam prea mult de centru, și de o hartă care s-a dovedit a fi foarte exactă și de un ajutor extraordinar pentru unul ca mine, pornit să cunoască Londra, de unul singur.

În chiar prima mea noapte londoneză am ajuns la Trafalgar Square și am admirat imensa coloană pe care se află statuia lui Nelson. De aici am coborît pe Whitehall, pe partea dreaptă, ajungînd după un timp la nr. 10, Downing Street, locuința primului ministru englez, în fața intrării căreia era un polițist. Am trecut pe lîngă el, foarte aproape, fără să-i zic ceva și fără ca el să-mi dea atenție. Am mai mers puțin pe Downing Street, după care m-am întors tot pe Whitehall și mi-am continuat drumul pînă la Westminster. Big-Ben-ul arăta ora 1 și 20 de minute. Am trecut Tamisa pe Westminster Bridge, m-am dus pînă spre London County Hall, după care m-am întors pe același drum pînă la Trafalgar Square și de acolo la hotel, unde am ajuns spre ziuă, frînt de oboseală și surescitat de atîtea locuri noi văzute. Cu foarte mare greutate am putut închide ochii o oră, o oră și jumătate. Reconfortarea mi-a venit de la baia caldă și odihna într-un pat vechi și solid, de fier.

Norocul meu a fost că pe strada pe care se găsea hotelul, precum și în împrejurimi, era o liniște de mormînt, ceva ce azi nu mai cred nici eu că a fost posibil.

A doua zi era duminică. După ce am mîncat acel prim *breakfast* englezesc care a constat dintr-un pahar de suc de ananas, unt, dulceață, *ham and eggs* și o cafea, am plecat în aventura mea londoneză, avînd ca aliat lumina soarelui și harta orașului. Ținta mea a fost Guidhall, inima City-ului londonez. Citisem atît de mult despre acest City, încît atracția lui era irezistibilă.

Duminica în City nu se mai află nici un om, cu excepția paznicilor marilor bănci, dar nici ei nu stau la vedere. În acea duminică dimineață eram aproape sin-

gurul care umbla prin City. Mergeam pe jos și priveam clădirile masive purtînd firmele diferitelor bănci. Sobre, reci, construite să înfrunte veacurile. Din aceste clădiri s-a exercitat mulți ani o dominație asupra întregii lumi. Între timp, puterea capitalului englez a mai scăzut, dar băncile londoneze, băncile ale căror clădiri erau în fața ochilor mei, continuau să mai aibă o mare influență în viața economică internațională.

Cînd englezii vor alege calea comunismului, cînd vor naționaliza aceste bănci, abia atunci, mă gîndeam eu, se va pune capăt dominației exercitate de marele capital financiar, avînd un puternic sediu și aici, în City, asupra unei mari părți a globului pămîntesc. Dar cînd va fi oare aceasta?

M-am plimbat nestingherit pe străzile din City. După ce am admirat multe construcții realizate într-un stil arhitectonic atît de potrivit destinației lor, am părăsit City-ul, îndreptîndu-mă spre Turnul Londrei, fosta închisoare celebră a Londrei, devenită astăzi muzeu de faimă. Am plătit taxa de rigoare, am vizitat Turnul, am simțit fiorii disperării atîtor oameni întemnițați aici pe nedrept, m-am cutremurat la vederea locurilor unde și a uneltelor cu care s-au tăiat atîtea capete încoronate, ori de viță nobilă, și am priceput mai bine că făurirea unui imperiu nu este o glumă, că lupta pentru putere, ori pentru menținerea puterii, a fost dintotdeauna, și pretutindeni, o luptă pe viață și pe moarte, că în spatele elegantelor maniere englezești stau multe secole de cruzime și de pedepse incredibile în zilele noastre.

Pentru o taxă adițională am văzut și bijuteriile coroanei regale a Marii Britanii. Acestea nu pot fi descrise și cred că nici n-ar avea vreun rost s-o fac eu. Unii oameni au șansa să le vadă și atunci ei înțeleg mai bine ce înseamnă o bijuterie. Cei mai mulți oameni nu au șansa să le vadă și cu toate acestea trăiesc fericiți, avînd o idee vagă despre bijuterii și tezaure regale.

Ieșind cu bine din Turnul Londrei, mulțumind Celui de Sus că sînt vizitator și nu condamnat, am făcut o plimbare peste Tower Bridge, celebru pod de fier londonez peste Tamisa, care, la trecerea marilor vase, se

„rupe" în două, ridicîndu-se în sus, făcînd astfel loc vapoarelor. Am avut prilejul să văd și eu cum se ridică și cum coboară.

Tower Bridge este o construcție impresionantă și ingenioasă, mai ales dacă ne gîndim la data executării lui. După ilustrate și descrierile anterioare mi-l imaginam însă mult mai mare decît este în realitate. Această ușoară decepție a contactului direct cu lucruri și opere celebre am mai trăit-o și în alte împrejurări, de exemplu atunci cînd m-am aflat față în față cu *Mona Lisa* ori cînd am văzut palatul Versailles.

De neuitat va fi pentru mine prima vizită la Westminster Abbey. Impresionează înainte de orice grandoarea catedralei, aspectul ei exterior, stilul ei specific, inconfundabil. Odată cu biletul de intrare, am primit și o mică foaie de hîrtie în care se atrage atenția că, deși ești turist și dorești să vizitezi un loc în care sînt înmormîntați mulți dintre englezii celebri, este de dorit să nu uiți că te găsești într-un lăcaș religios, unde timp de 900 de de ani s-a oficiat Sfînta Comuniune. Urîndu-ți-se bun venit, ți se mai dau cîteva informații despre catedrală. Apoi ești rugat să păstrezi o atitudine respectuoasă, să vorbești cu glas scăzut, pentru a nu deranja slujba religioasă.

Am vizitat în liniște biserica, admirîndu-i întreaga splendoare și simplitate. Am zăbovit în fața pietrelor funerare, retrăind istoria Angliei în timp ce citeam numele cioplite în piatră.

O privire ridicată în sus, în această biserică în care au fost încoronați și înmormîntați aproape toți monarhii britanici din anul 1066 și pînă în zilele noastre, te face mic, îți ia respirația, te umilește, umplîndu-te în același timp de admirație pentru genialitatea și arta creatoare a omului. O astfel de construcție, cu o linie arhitectonică ce se apropie de perfecțiune, ți se pare ireală și imposibilă, deși ea există, deși ochii tăi o văd și tu ești chiar înlăuntrul ei.

Frumusețea fără de seamăn a arcadelor gotice, înălțimea fără pereche, perfecțiunea sculpturilor de pe margini, opere irepetabile și greu de evaluat, te copleșesc.

Mormintele monarhilor din această catedrală sînt mai mult dovezi ale nimicniciei omenești, ale nonsensului puterii politice în comparație cu genialitatea meșterilor care au durat această construcție minunată ce continuă să existe și să fascineze oamenii la peste o mie de ani de la ridicarea ei.

Spre deosebire de alte locuri și țări, aici nu sînt înmormîntați numai regii Angliei, ci și poeți, scriitori, oameni de știință, generali. Imperiala Anglie cinstește deopotrivă memoria tuturor marilor săi bărbați.

La National Gallery, care adăpostește multe dintre cele mai valoroase pînze aparținînd pictorilor englezi, am fost luat în primire de tineri pictori care mi-au explicat picturile, încercînd să mă facă să le înțeleg mai bine prin luminarea vieții autorilor acestor pînze. Acest mod de concepere a funcției educative a muzeelor mi s-a părut deosebit de meritoriu. Furnizînd vizitatorului anumite date despre viața artistului, despre bucuriile și necazurile sale, acesta va înțelege mai bine picturile pe care le vede și despre care pictorii-ghizi îți vorbesc cu pasiune și competență.

Cred că și noi ar trebui să facem mai multă educație vizitatorilor muzeelor noastre, în chiar clipele cînd ei vin să vadă exponatele.

Mă pot considera norocos pentru șansa de a fi putut admira picturile fostei case italiene Gonzaga, cumpărate în 1620 de către regele englez Carol I, de la ducele de Mantua, Vincenzo Gonzaga. La muzeul Victoria și Albert au fost reunite pentru prima dată, după 350 de ani, splendorile familiei Gonzaga. Lucrări de Tițian, Tintoretto, Rubens, Mantegna, Giulio Romano, Paolo Veronese, Correggio și Giovanni Bellini, alături de numeroase piese de mobilier de valoare, bijuterii și ceramică, achiziționate de regele englez cu modesta sumă de 62 000 de scuzi, sînt astăzi opere de artă de inestimabilă valoare aparținînd colecțiilor engleze.

Cine dorește să înțeleagă mai bine istoria Marii Britanii trebuie neapărat să viziteze Muzeul Național Maritim din Londra, care înfățișează elocvent dimensiunea

factorului maritim în ascensiunea imperiului britanic. Chiar și numai picturile avînd ca subiect lupte navale ori corăbii prinse de furtună, fără a mai vorbi de restul exponatelor acestui muzeu, te ajută să cunoști mai bine sufletul englezului, impactul lăsat asupra modului de gîndire și de comportare de către factorul maritim.

Chiar drumul pînă la Greenwich, unde este situat muzeul, făcut cu un vaporaș luat din Westminster, este nu numai instructiv ci și reconfortant, oferind în minimum de timp un maximum de informații. În timp ce vaporul coboară pe Tamisa, pe sub privire îți trec fostele mari docuri și cheiuri ale Tamisei. Decăderea celui mai mare port al lumii se putea deduce văzînd antrepozitele și magaziile părăsite, cheiurile cu buruieni, puținătatea traficului fluvial, vechile corăbii abandonate ori transformate în hoteluri și restaurante plutitoare. Nostalgia gloriosului trecut venea și din apele marelui fluviu, din malurile sale, din ambianța prin care treceam.

Mîndria de ultimă oră a londonezilor este ceea ce ei numesc Thames Barrier, un fel de porți ale rîului Tamisa, construite la Woolwich. Rolul acestor porți este să ferească Londra de inundații. Zece porți, construite de-a latul fluviului Tamisa, pot opri complet curgerea apei ori înaintarea fluxului care urcă pe Tamisa din Marea Nordului. Fiecare stăvilar este montat între doi stîlpi, două picioare de beton, adînc înfipte în albia fluviului. Stăvilarele centrale, în număr de patru, construite pe mijlocul Tamisei, au fiecare o lățime de 61 de metri, fiind destinate transportului fluvial și permițînd trecerea vapoarelor de mare tonaj. Restul stăvilarelor, care nu sînt navigabile, au fiecare cîte 31,5 metri lățime.

Cum funcționează aceste stăvilare? Ele sînt ca un trunchi de copac secționat în două, o lamă de oțel, pe o parte dreaptă, iar în partea opusă rotundă. Această lamă stă pe fundul fluviului cu partea concavă îngropată în albia Tamisei. La cele două capete, lama este prinsă de două roți, care o pot răsuci, aducînd-o în poziție verticală, astfel încît să rețină curgerea apei, ori înaintarea undei fluxului marin.

Greutatea uneia dintre cele patru porți uriașe este de 3 200 tone. Alte două porți mai mici au cîte 900 de tone fiecare, la care se adaugă încă patru porți de cîte 220 de tone fiecare.

Construcția acestor stăvilare a început în 1974 și a durat nouă ani, pînă în 1983, costul lor total, inclusiv anumite amenajări ale malurilor Tamisei în aval, ridicîndu-se la impresionanta sumă de 732 milioane lire sterline (aproximativ 1,5 miliarde dolari).

Acest proiect, de o deosebită dificultate, dar și măreție tehnică, a fost executat de către o întreprindere mixtă anglo-olandeză constituită special în acest scop de către două firme engleze, Costain Civil Engineering și Tarmac Construction, și de către compania olandeză Hollandsche Beton Maatschappij care au cîștigat licitația internațională pentru executarea proiectului, organizată de Consiliul Marii Londre.

Mașinăriile și porțile stăvilarului au fost executate și montate de către alte două firme engleze, Davy-Loewy și Cleveland Bridge, care au constituit și ele o societate mixtă special pentru acest proiect.

Descris cel mai adesea ca a opta minune a lumii, stăvilarul peste Tamisa este prezentat de presa engleză ca o dovadă incontestabilă a ingeniozității, competenței și experienței de cea mai înaltă clasă a inginerilor și specialiștilor englezi și olandezi. Robustețe, simplitate și eficiență maximă sînt adjectivele cel mai des folosite pentru aprecierea acestei gigantice și impresionante construcții, din care ochiul omului nu vede decît capetele stîlpilor de beton susținînd uriașele porți și mașinăriile ce le ridică și coboară; capetele au forma unor vaporașe, cu două cochilii de scoică la extremități, amintind de acoperișul Operei din Sydney.

În două rînduri am fost la British Museum, unul dintre muzeele londoneze cu intrare liberă. El adăpostește comori istorice și arheologice ale omenirii. Mă întreb însă ce ar mai rămîne din el dacă, în temeiul unei noi ordini internaționale, Marea Britanie ar trebui să restituie Egiptului, Greciei, altor țări ale lumii, exponatele de la British Museum aparținînd acestor țări?

M-am plimbat prin Hyde Park şi am ascultat şi eu cîteva expuneri făcute cu patos de bărbaţi care se urcaseră pe scaune pentru a-şi domina astfel auditoriul în continuă schimbare.

Am admirat şi St. Paul's Cathedral, cea mai mare biserică din Anglia, unde sînt înmormîntaţi Nelson şi Wellington.

Cîteva bune ceasuri le-am petrecut la Old Beyly, Curtea penală a Londrei, unde am asistat la un proces.

Nu am scăpat nici schimbarea gărzii de la 11,30, de la Buckingham Palace, pe care nu am putut-o însă urmări în linişte din cauza turiştilor care mă înconjurau şi care filmau ori fotografiau încontinuu.

Marea Britanie are 45 de universităţi, dintre care opt în Scoţia, cinci în Ţara Galilor şi două în Irlanda de Nord. Am avut ocazia să vizitez universităţile din Londra, Oxford, Cambridge, Edinburgh, Manchester, Reading şi Strathclyde.

În universităţile engleze învaţă aproximativ 300 000 de studenţi, corpul profesoral depăşind cifra de 30 000. Admiterea în universităţi se face pe bază de examene. Aproximativ jumătate dintre studenţi locuiesc în căminele studenţeşti. Încă un sfert de milion de studenţi învaţă în cadrul diferitelor institute politehnice şi al altor institute de învăţămînt superior. Cursurile durează de regulă trei sau patru ani, doar învăţămîntul medical şi veterinar durează cinci şi, respectiv, şase ani.

Universitatea din Oxford, una dintre cele mai celebre din lume, a fost înfiinţată în secolul al XII-lea. Au urmat cea din Cambridge, înfiinţată în secolul al XIII-lea, şi apoi universităţile scoţiene St. Andrews, Glasgow, Aberdeen şi Edinburgh, înfiinţate în secolele al XV-lea şi al XVI-lea.

Universitatea Strathclyde a fost înfiinţată în 1796 de către John Anderson. La început, ea a purtat numele de Royal College of Science and Technology. Transformarea Colegiului în Universitate a avut loc în 1964. În 1981, universitatea avea patru departamente principale: Inginerie şi arhitectură, Ştiinţă pură şi aplicată, Administraţie şi business, Arte şi studii sociale. În 1981, corpul profesoral număra 750 de persoane la aproximativ 6 500 studenţi.

La data cînd am vizitat-o, această universitate era confruntată, ca de altfel şi alte universităţi engleze, cu lipsa de fonduri financiare. Datorită scăderii an de an a alocaţiilor bugetare de la guvern, universitatea era pusă să-şi revizuiască programul de activitate, să renunţe la anumite discipline, să reducă numărul studenţilor ori al cadrelor didactice, pentru a putea să se înscrie în limitele fondurilor disponibile.

Cel mai mult aveau de suferit disciplinele de ştiinţe sociale şi facultatea de farmacie. Datorită dificultăţilor financiare, această universitate a fost nevoită să mărească taxele universitare şi să reducă numărul burselor acordate studenţilor englezi ori străini.

Scoţia de Vest şi în principal zona oraşului Glasgow a fost, alături de Midlans, leagănul revoluţiei industriale din Anglia. Marile industrii manufacturiere s-au dezvoltat aici foarte puternic, atrăgînd după ele un înfloritor comerţ. Oraşul Glasgow construia vapoare, fabrica locomotive, producea cărbune şi oţel, mărfuri pe care le exporta apoi în toate colţurile marelui imperiu britanic.

Dezvoltarea industrială a Glasgow-ului a fost favorizată de existenţa celor două universităţi ale oraşului (University of Glasgow şi University of Strathclyde). Ambele s-au remarcat şi continuă să se remarce prin departamentele lor tehnice: ştiinţă aplicativă, tehnologie, inginerie, iar mai recent, prin microelectronică, microbiologie şi biotehnologie. Se apreciază că Scoţia are astăzi, exceptînd Silicon Valley din S.U.A., cele mai numeroase unităţi de cercetare, învăţămînt şi producţie din domeniul microelectronicii.

Vechile clădiri ale Universităţii Strathclyde sînt situate în inima oraşului. În faţa intrării principale se află o frumoasă statuie care-l reprezintă pe James Watt sprijinit cu cotul stîng pe celebrul său vas cu aburi.

O experienţă interesantă de la această universitate este aceea referitoare la şcoala sa de arhitectură. Deoarece s-a înfiinţat foarte tîrziu, celelalte facultăţi de arhi-

fectură din țară au tratat-o cu neîncredere și au denumit-o, oarecum în deriziune, facultate de „instalatori". Ele ar fi dorit ca această facultate să nu aspire la formarea de arhitecți și designeri cu pretenții de creație artistică, să se mulțumească doar cu formarea de constructori și instalatori, lăsînd pe seama vechilor facultăți problemele de artă ale acestui domeniu.

Cum se întîmplă de obicei în astfel de cazuri, tînărul colectiv al facultății nu s-a lăsat intimidat de tratamentul condescendent, ci s-a avîntat cu curaj spre pătrunderea tainelor atît ale vechii științe a construcțiilor, cît și ale metodelor și tehnicilor avansate, inclusiv ale folosirii computerelor. Totodată, facultatea s-a angajat în explorarea unor domenii neabordate de surorile ei mai mari. Îmbinînd deziderateie vieții moderne și nevoia unor noi construcții cu arta conservării, restaurării în stil de epocă a unui mare număr de edificii, facultatea a reușit cu succes să se opună politicii autorităților locale de demolări masive. Aplicînd metode moderne, doi foști studenți ai facultății au reușit să conserve multe clădiri vechi din Glasgow care fuseseră sortite demolării.

Împletind în mod armonios cerințele cercetării cu practica, facultatea și-a deschis o fereastră spre viitor, activitatea de învățămînt devenind și utilă și productivă în același timp. Ca o recunoaștere a valorii acestei tinere facultăți, în ultimii ani, diferite proiecte executate de studenții săi au cucerit numeroase premii naționale și internaționale, infirmînd astfel prezicerile invidioșilor.

Campusul universitar de la Strathclyde are o notă aparte, care-l deosebește de alte campusuri studențești, mai ales prin replica în oțel a pietrelor megalitice de lîngă Stornaway. Grupul acestor stîlpi de oțel, sculptați, dar mai ales turnați și montați pe verticală, este cunoscut sub numele de Steelhenge.

Impresionează și la Strathclyde conviețuirea modernității cu tradiția și istoria. Privite din afară, vechile clădiri ale universității nu trădează prin nimic dotarea tehnică ultramodernă a laboratoarelor și echipamentele științifice cu ajutorul cărora se inițiază în cele mai noi discipline întreprinzătorii studenți scoțieni. Vechilor clă-

diri li se adaugă însă și clădiri și laboratoare recent construite din cărămidă, beton, oțel și sticlă.

Predominantă în preocupările profesorilor și studenților acestei universități este finalitatea practică, utilitară a procesului instructiv-educativ. Contactele universității cu industria din Glasgow sînt reciproc profitabile. Aceste contacte nu sînt însă urmare a unor directive venite de la Ministerul Educației ori de la Guvern, ci sînt impuse de viață, de nevoia supraviețuirii universității și de dorința absolvenților de a putea fi utili industriilor. Acestui scop îi servește și organizarea unui mare parc științific în imediata apropiere a universității. Este vorba de fapt de o zonă vastă, destinată construirii de noi laboratoare, stații pilot, mici uzine și fabrici în care să se testeze și să se experimenteze noile creații științifice ale profesorilor și studenților. Acest parc științific a fost organizat în comun de cele două universități din Glasgow, Agenția Scoțiană de Dezvoltare și Consiliul Districtual Glasgow.

În raport de specificul fiecărei facultăți, universitatea încheie în fiecare an numeroase contracte de cercetare ori de asistență tehnică, cu organisme guvernamentale, municipale, cu firme industriale ori cu institute de cercetare. Cu ajutorul acestor contracte, universitatea reușește să cunoască nevoile reale ale vieții, reușește să-și pună în aplicare invențiile și inovațiile și reușește să adune fonduri pentru propria ei existență.

Dintre domeniile științifice în care Universitatea Strathclyde deține un rol de avangardă vom cita doar cîteva.

Un domeniu este biotehnologia, care în următorul deceniu poate deveni tot atît de importantă cum este astăzi *chips*-ul pentru computere și electronică. Pentru mărirea șanselor de reușită în acest domeniu, biotehnologia a fost legată de alte discipline cum ar fi : biochimia, microbiologia, ingineria chimică și ingineria genetică.

Datorită lungilor legături cu industria constructoare de vapoare din Glasgow, facultatea de construcții și tehnologie maritimă are o bună reputație internă și internațională. În prezent, accentul se pune pe tehnologia *offshore*, pe exploatarea surselor primare de energie, pe

tehnica minieră de pe fundul oceanelor, pe găsirea de containere sigure pentru combustibilul nuclear, pe prevenirea riscurilor care pot apărea din fisurarea centralelor atomoelectrice în caz de cutremure etc.

Facultatea de farmacie, una dintre cele mai mari și mai importante din întreaga Mare Britanie, are puternice și tradiționale legături cu spitalele din zonă. Ea își concentrează activitatea nu atît pe știința prescrierii de medicamente și pe prepararea lor, cît pe cercetarea efectelor principale și secundare ale medicamentelor asupra corpului omenesc. Personalul acestei facultăți este angajat în descoperirea de noi medicamente, de noi metode de administrare a medicamentelor, de îmbunătățire atît a farmaciei clinice, cît și a chimioterapiei.

Secția de electronică și telecomunicații este puternic angajată în studiul și perfecționarea microprocesoarelor. Pentru a demonstra variatele întrebuințări ale microprocesoarelor au fost semnate contracte de asistență tehnică cu Ministerul Apărării, cu Poșta, cu British National Oil Corporation și cu Science and Engineering Research Council. Specialiștii de la acest departament al universității sînt cu toții convinși că Scoția poate și trebuie să devină un centru internațional de cercetări și producție microelectronică.

Toate țările occidentale sînt pline de castele. Ca număr absolut, Marea Britanie deține locul întîi. Multe castele au devenit muzee, unele sînt locuite de către proprietarii lor, în timp ce altele, nu puține la număr, sînt părăsite ori își așteaptă cumpărătorii. Din ce în ce mai multe castele engleze trec în stăpînirea milionarilor americani, în lumea cărora a devenit o modă cumpărarea de castele.

Neavînd bani suficienți pentru cumpărarea unui castel, m-am mulțumit doar să privesc și să admir de la distanță numeroasele edificii care apar în cîmpul vizual în goana mașinii ori a trenului.

Pasiunea pentru arhitectură, mai ales pentru arhitectura veche, m-a făcut să mă opresc adesea în fața cîte unui castel, palat ori biserică ce poartă pecetea evului mediu.

Mult mi-au plăcut vechile clădiri ale universităților din Oxford și Cambridge.

M-au interesat politica guvernamentală de restaurare și modalitățile tehnice de realizare a restaurărilor. Am aflat că restaurarea este o problemă de care se ocupă atît Guvernul cît și autoritățile locale. În ciuda crizei economice și a nevoii de a reduce cheltuielile guvernamentale, restaurarea unor importante obiective istorice și arhitectonice este continuată. După o restaurare care a durat șase ani, marele turn al Colegiului Magdalena de la Oxford a redevenit o bijuterie arhitectonică mult mai valoroasă astăzi decît în secolul al XV-lea, cînd a fost construit.

În Marea Britanie, restaurarea are în vedere nu numai palatele, castelele, cetățile, bisericile, edificiile publice, ci și locuințele particulare.

Una dintre modalitățile folosite de către arhitecții englezi pentru conservarea vechilor construcții este modificarea completă, mergînd pînă la reconstruirea integrală a clădirii propriu-zise, dar cu menținerea intactă a fațadelor. Nu toată lumea este mulțumită cu această modalitate de modernizare, deoarece, argumentează pe bună dreptate opozanții, cu trecerea timpului se va ajunge la distrugerea integrității istorice a fondului edilitar din vechime.

Am apreciat la englezi lipsa de entuziasm pentru arhitectura modernistă, căci această atitudine îmi consolida propriile-mi simțăminte și gusturi.

Utile au fost pentru mine discuțiile cu arhitecți englezi în legătură cu noile construcții ale peisajului urbanistic.

Arhitectura modernă este dominată în Anglia de ideea de raționalitate și de imperativul funcționalității. Construcțiile realizează în principal nevoile omului în timpul serviciului și al odihnei. Ele au foarte puține elemente ornamentale. Arhitectura funcțională face casă bună cu metodele moderne de construcție, cu standardizarea și prețul de cost. Zidurile sînt din beton, drepte, în culori închise, care rezistă mai mult, acoperișurile sînt plate. Ferestrele, pe cîteva tipo-dimensiuni, cu rame de oțel și aluminiu, sînt aproape identice. Clădirile construite

din beton prefabricat, din oțel și sticlă nu pot să nu semene unele cu altele.

Împărțirea spațiului în interiorul clădirilor se supune de asemenea funcționalității și nevoii de comoditate.

Din nefericire, funcționalizarea clădirilor, standardizarea planurilor, șablonizarea și reducerea continuă a prețului de cost, în multe țări din lume, au atras după sine urîțirea orașelor, a mediului ambiant. În scurtă vreme, clădirile funcționaliste ale anilor '60 și '70 vor fi date de urmașii noștri drept exemple de cum nu trebuie să construim.

O clădire modernă, exemplu de utilitate și funcționalitate, este Centrul Pompidou din Paris, care a sacrificat unul dintre elementele clasice, pereții, de dragul realizării unor funcționalități maxime pentru scări și diferite conducte și cabluri.

Lipsa frumuseții arhitectonice a acestei clădiri i-a făcut pe italieni să afirme cu malițiozitate că francezii, după ce au ridicat o sondă de petrol în mijlocul Parisului (aluzie la Turnul Eiffel), au mai construit și o rafinărie.

Muncind și locuind în construcții moderne, după un anumit timp, oamenii au început să înțeleagă că o clădire nu este numai o îmbinare practică de elemente, ci că ea este și un simbol. Privim, contemplăm și judecăm clădirile nu numai prin prisma conformismului față de utilitate și a satisfacerii unor criterii funcționale, ci și cu sufletul, și prin prisma bucuriei și satisfacției estetice pe care le realizează. Oamenii încep să fie dezamăgiți de arhitectura modernă. Ei simt tot mai intens că ceva nu e în regulă cu această arhitectură care nu ia în considerație toate nevoile omului. Deși există aproape o unanimitate în privința faptului că arhitecturii actuale îi lipsește ceva, în legătură cu acest „ceva" părerile sînt împărțite. Unii spun că-i lipsește dimensiunea umană, alții că nu are caracteristici locale, alții că n-ar fi decorativă, alții că este prea rece, alții că nu are forme, alții că este dăunătoare sănătății.

Adevărul este că arhitectura reflectă în mod imediat nivelul de dezvoltare a unei societăți, concepțiile politice dominante, caracterul și structura psihică a popoarelor.

În societatea britanică am sesizat existența unei preocupări serioase față de arhitectura prezentului, dar și a viitorului, preocupare paralelă cu aceea pentru menținerea și prezervarea vechilor construcții.

Interesant mi s-a părut la unele clădiri engleze moderne modul de vopsire a pereților exteriori în stilul *Trompe l'oeil*, prin intermediul căruia se reușește să se creeze impresia de adîncime și spațiu. Am văzut cum mulți porumbei, înșelați de imaginile de pe pereți, voiau să se așeze pe crengile copacilor ori pe pervazurile ferestrelor pictate pe zidurile exterioare ale unor clădiri.

În afară de Londra și Edinburgh, în Marea Britanie am mai vizitat și alte orașe ori locuri istorice importante. Am fost la Birmingham și Conventry, Stratford upon Avon, Manchester. Am zăbovit lîngă mormîntul modest al lui Winston Churchill din satul în care s-a născut. Pe piatra funerară nu sînt înscrise decît numele decedatului, anul nașterii și anul morții.

Timpul scurt pe care l-am petrecut în Marea Britanie și numărul restrîns de locuri vizitate nu-mi îngăduie aprecieri și generalizări cu mari pretenții de exactitate. De aceea, în continuare mă voi rezuma la unele constatări și la menționarea cîtorva impresii și considerații pe care timpul, ori o mai profundă cunoaștere a societății britanice, ar putea să le modifice.

În drumurile mele prin Marea Britanie, ori de cîte ori am avut ocazia, m-am oprit prin sate, încercînd să văd cum trăiesc țăranii englezi.

Această țară puternic industrializată are o agricultură modernă, cu producții foarte ridicate, asigurînd circa 53% din necesarul intern, deși în acest sector lucrează numai aproximativ 2,8% din populația activă a țării. Într-o perioadă de zece ani, Marea Britanie și-a dublat producția totală de grîu, ajungînd să producă, în 1980 8,4 milioane tone față de 4,2 milioane tone produse în 1970. Din punct de vedere al producției medii de grîu la hectar, în 1981, Marea Britanie a ocupat locul al doilea în lume, fiind întrecută doar de Olanda. Producții mari la hectar realizează Marea Britanie și la alte culturi agricole cum ar fi sfecla de zahăr și cartofii.

În ceea ce privește producția medie anuală, Marea Britanie realizează aproximativ 5 000 de litri de lapte la o vacă, fiind depășită cu puțin doar de Olanda, Norvegia și Suedia.

Deși cunosc bine rolul pe care l-a jucat oaia engleză în dezvoltarea industrială a țării, a fost pentru mine surprinzătoare constatarea că, în 1981, Marea Britanie avea peste 32 milioane de oi, aproape dublu față de România, menținîndu-se pe locul al șaptelea în lume în ceea ce privește numărul de oi, după Australia, U.R.S.S., R. P. Chineză, Noua Zeelandă, Turcia, India.

Semnificativă pentru prețuirea de care continuă să se bucure în societatea britanică profesiunea de cioban este și menținerea acelei vechi tradiții de a se conferi anual o medalie de aur celui mai bun cioban din țară.

În anul 1981, această medalie a fost cucerită de către ciobanul Simon Jones, de 27 de ani, care și-a îngrijit singur turma lui de 220 de oi, obținînd cele mai bune rezultate. Între faptele reținute de juriu a fost și aceea că, într-o singură noapte, Simon Jones a asistat singur nașterea a 90 de miei.

Medalia se înmînează în Camera Comunelor, într-un cadru festiv, de către ministrul de interne.

Este semnificativă această tradiție de prețuire a ciobanilor în superindustrializata Anglie a anilor '80.

Englezii sînt cei mai mari consumatori de cartofi din lume. În 1981, fiecare englez a mîncat în medie 107 kg de cartofi. Cifrele comparative pentru alte țări europene sînt : belgienii și irlandezii 100 kg, olandezii 80 kg, vestgermanii 74 kg, francezii 73 kg, danezii și grecii 70 kg, italienii 40 kg.

În Anglia, consumul de lapte sub formă lichidă a scăzut în 1981 la nivelul anilor '60. În cifre absolute, el a fost în 1981 de numai 6,4 miliarde litri pe an, comparativ cu 7 miliarde litri, cît a fost recordul absolut atins în anii '70. Prețul unei sticle de lapte de 1 pint (0,56 litri) era în 1981 de 19 cenți.

O prezență activă în viața societății britanice o au și organizațiile vegetarienilor, formate din cetățeni care, din diferite motive, nu consumă carne. Țin minte una

dintre campaniile purtate de Vegetarian Society din Londra împotriva fermierilor crescători de vaci pentru lapte. Vegetarian Society reproșa fermierilor că, deși vacile produc lapte pentru hrana viteilor și nu pentru oameni, fermierii nu numai că lasă foarte puțin lapte viteilor, dar în ultima vreme îi hrănesc cu biberonul, luîndu-le și plăcerea de a suge. Chiar atunci cînd fermierii nu opresc accesul viteilor la mamele lor, se plîngea Vegetarian Society, mulți viței nu pot să sugă deoarece ugerele vacilor au crescut atît de mult încît au ajuns aproape de pămînt, stînjenindu-i pe viței la supt sau împiedicîndu-i pur și simplu să mai sugă.

Un alt lucru care cred că îi caracterizează pe englezi este numărul mare de organizații obștești avînd ca scop protejarea naturii, a animalelor, păsărilor, peștilor, fără a mai vorbi de societățile caritabile care își propun să-i ajute pe săraci, bătrîni, bolnavi, handicapați etc.

Voi menționa doar o singură organizație de acest fel, nu una dintre cele importante, dar în opinia mea semnificativă tocmai prin acest aparent neatractiv scop al său. Este vorba de Trustul Englez al Voluntarilor pentru Conservare (The British Trust for Conservation Volunteers), al cărui sediu se află în Wallingford, Oxfordshire, și care are 12 sucursale în țară. Scopul său este să promoveze „munca fizică voluntară pentru conservarea naturii la orașe și la sate". Între altele, Trustul organizează echipe de voluntari care lucrează cîteva zile la sădirea pomilor, săparea de șanțuri, construirea de garduri, marcarea potecilor, curățarea terenurilor de spini, înlăturarea resturilor și a gunoaielor din locurile de popas etc.

Am întîlnit o echipă de astfel de voluntari plantînd pomi nu departe de Coventry. Am stat de vorbă cu unii dintre ei, aflînd de fapt abia atunci de existența organizației lor. Pot să mărturisesc că englezii cu care am discutat aveau o înaltă conștiință patriotică.

În Anglia funcționează numeroase cursuri serale pentru persoanele adulte. Aceste cursuri sînt organizate de universități, școli, organisme de stat și organizații obștești. Participanții trebuie să plătească o taxă care

variază în funcție de regiune, tipul cursului și durata lui. De regulă, aceste taxe sînt între 15 și 60 lire sterline pe an, pentru cursuri de două ore a cîte 30 de săptămîni. Tema acestor cursuri este extrem de variată : limbi străine, geografie, geologie, botanică, agricultură, reparații de radio, televizoare, automobile, arta aranjării florilor, pictură etc.

Acest gen de cursuri sînt sprijinite și încurajate de autoritățile locale, căci multe dintre ele ajută la ridicarea calificării profesionale a locuitorilor. Unii le frecventează ca să învețe ceva de folosit în meseria lor, în timp ce alții văd în ele un mod plăcut de a-și petrece timpul liber, de a dobîndi cunoștințe într-un domeniu diferit de specialitatea lor.

Deși, în anii '70, Marea Britanie a cunoscut cea mai ridicată rată a inflației din Europa (excepție făcînd Grecia), prețurile bunurilor de consum crescînd anual cu 15,5%, standardul de viață al englezilor continuă să fie ridicat. În 1979, 92% dintre familii aveau un frigider, 47% aveau și un congelator, 67% aveau telefon, 55% încălzire centrală, 66% televizor în culori. În 1982, o familie engleză din patru poseda televizoare cu videocasetofoane.

Dacă la începutul secolului al XX-lea constructorii navali englezi produceau mai mult de jumătate din vapoarele lumii, iar steagul britanic flutura pe mai mult de jumătate din flota mondială, în 1981, șantierele navale engleze nu mai produceau decît 1,8% din tonajul maritim mondial, iar flota britanică reprezenta doar 5% din flota mondială, cu un tonaj de 33 milioane tone *dead-weight*.

Recesiunea economică prelungită prin care trece și industria britanică a constrîns autoritățile guvernamentale la reduceri continue ale bugetelor destinate învățămîntului, științei și culturii.

Constrîns de lipsa mijloacelor financiare, Guvernul conservator condus de Margaret Thatcher s-a văzut nevoit să sacrifice și sectorul cultural, cerînd instituțiilor culturale să se autofinanțeze.

Reducerea subvențiilor guvernamentale afectează în primul rînd companiile de operă, operetă și teatru.

Marea dificultate a instituțiilor culturale britanice este că și în perioadele anterioare au fost nevoite să practice prețuri foarte ridicate pentru biletele de intrare la spectacole. Astfel, de exemplu, Royal Opera House, Covent Garden din Londra, companie de prestigiu internațional, a reușit pînă în 1982 să se autofinanțeze în proporție de 50%, numai practicînd prețuri de intrare accesibile doar bogaților. Costul unui bilet la Covent Garden depășește 6 lire sterline pentru 75% din locuri.

Dacă prețurile biletelor de intrare va trebui să crească și mai mult, sălile vor rămîne goale, căci muncitorul englez nu-și poate permite extravaganța să plătească bilete așa de scumpe, chiar dacă este iubitor de muzică ori de teatru.

Voci tot mai numeroase și mai prestigioase din cercurile artistice britanice deplîng neputința Guvernului de a menține acest domeniu al culturii cel puțin la nivelul actualelor performanțe artistice. Am citit în presa britanică articole semnate de personalități artistice de primă mărime care, plîngîndu-se de reducerea continuă a subvențiilor guvernamentale pentru arte, acuzau Guvernul de erodarea prestigiului internațional al culturii și artei britanice.

Confruntat însă cu stabilirea inexorabilă de priorități clare pentru un buget tot mai mic, Guvernul englez este în imposibilitate să mai ofere sectorului artistic chiar cele 180 milioane de lire sterline pe an, cît primea pînă în 1982, adică mai puțin de 0,3% din bugetul guvernamental.

Într-o seară londoneză, la un pahar de whisky, cineva dintre cei prezenți a lansat ideea cinică potrivit căreia, în afară de „industria" crimei, nici o altă ramură industrială nu este în Anglia în avînt. Iar dintre infracțiuni, spunea interlocutorul, pe primul loc se află spargerile. Încet, încet, de aici s-a închegat o discuție serioasă, lungă, calmă dar hotărîtă în legătură cu rolul preventiv al diferitelor instalații de alarmă, de la cele mai simple la cele mai sofisticate, bazate pe ultimele cuceriri ale electronicii. În discuție au fost aduse foarte multe argumente, cei prezenți pledînd pro și contra. Citînd pe re-

prezentanții firmelor producătoare de instalații de alarmă, partizanii acestor mecanisme încercau să ne convingă despre eficiența lor. Oponenții, invocînd cifre furnizate de poliție și alte date exacte, susțineau că sistemele de alarmă nu împiedică pe nimeni să pătrundă într-o locuință. Doar sistemele de siguranță fizică pun anumite piedici în calea spărgătorilor. Sistemele de alarmă nu numai că nu împiedică sau descurajează pe spărgători, dar creează mari probleme poliției prin alarmele false. În cazul multor sisteme de alarmă, ponderea alarmelor false se ridică pînă la 85% și chiar mai mult.

* * *

Englezii sînt foarte mîndri de munca lor. Să faci un lucru cît mai bine, aceasta îmi pare a fi una dintre lozincile britanice.

Deși salariile englezilor sînt, comparativ cu ale celorlalți vest-europeni, mai mici, ei se arată mulțumiți de *job*-ul lor, căutînd mai ales ca munca pe care o desfășoară să fie interesantă.

Încrederea în semenii lor este foarte mare la englezi, motiv pentru care ei acordă o importanță deosebită respectării promisiunilor făcute. Englezii au o încredere aproape totală în poliția lor și în corectitudinea comportamentului organelor de stat. Nemulțumiți, englezii își exprimă protestul mai ales prin petiții și prin scrisori către organele de a căror activitate au a se plînge.

Englezii pun mare preț pe libertatea persoanei și pe egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii.

Încălcarea normelor de circulație pe drumurile publice, inclusiv depășirea limitei de viteză, este sancționată, indiferent cine se găsește la volanul unei mașini. Țin minte că am citit în „The Times" cum a fost amendată prințesa Anne pentru depășirea cu foarte puțin a limitei de viteză.

O importanță deosebită o au la englezi familia și viața de familie, deși în ultimii ani și în Marea Britanie s-au

înmulțit divorțurile, ajungîndu-se la un divorț la patru căsătorii.

La ei acasă, i-am găsit pe englezi prietenoși, săritori, gata oricînd să-ți fie de folos.

Voi încheia spunînd că nu am întîlnit în nici o altă țară pe care am vizitat-o o amabilitate atît de sinceră și promptă ca în Marea Britanie.

CASTELELE, OȚELUL ȘI BĂNCILE LUXEMBURGULUI

Marele Ducat al Luxemburgului nu are decît 2 586 km², o populație de 360 200 de locuitori și 275 km de cale ferată, dar cu toate acestea a reușit să rămînă stat independent și să ajungă la o dezvoltare economică pe care o invidiază multe state mari și puternice.

Consemnat din anul 963, Luxemburgul a fost succesiv sub stăpînire germană, austriacă, spaniolă și franceză. Congresul de la Viena din 1815 i-a dat statut de Mare Ducat. Coroana Marelui Ducat a aparținut regelui olandez Wilhelm întîiul și în 1890 coroana a trecut ramurii mai vechi a Casei de Nassau, ramură care domnește și astăzi

Cetățenii Marelui Ducat sînt cu toții poliglоți Ei vorbesc luxemburgheza, franceza și germana. Mulți vorbesc și engleza.

Foarte mîndri de istoria și tradițiile naționale, luxemburghezii întreține cu multă grijă tot ce este vechi : case, castele, școli, biserici, drumuri și poduri.

În raporturile cu străinii sînt corecți, politicoși, dar au o anumită reticență, semn poate al prea multelor invazii și cuceriri la care au fost supuși în lunga lor istorie. Luxemburghezii nu au ceea ce se cheamă zîmbetul pe buze.

În ciuda dimensiunilor sale reduse, Luxemburgul este astăzi unul dintre cele mai prospere state membre ale Comunităților Vest-Europene. Luxemburghezii au un venit național cu două treimi mai mare decît englezii, tot al treilea luxemburghez posedă un automobil și un telefon, fiecare cetățean primește lunar prin poștă cîte o

copie a dezbaterilor parlamentare. Deși nici Luxemburgul nu a scăpat de efectele negative ale crizei economice capitaliste, șomajul în această țară a rămas sub 1%.

Principala atracție a Marelui Ducat o constituie castelele, peste 126 la număr, orășelele și satele pline de pitoresc și farmec. În Luxemburg, castelele pot apărea în cele mai neașteptate locuri, situate pe cele mai inaccesibile dealuri, deasupra văilor, prăpăstiilor, în marginea satelor ori la răscruce de drumuri.

Trecînd pe străzile orașelor și satelor, ai adesea impresia că parcurgi tărîmurile de basm ale copilăriei. Aceasta și pentru că totul în jurul tău este mai pe măsura omului, lipsind construcțiile-gigant care aduc adesea depersonalizare și răceală.

Pentru a menține atmosfera și arhaicul medieval, autoritățile s-au angajat în realizarea de masive lucrări de renovare și restaurare. Sume mari de bani se cheltuiesc pentru ca toate vechile edificii, de la marile castele, la casele modeste de pe ulițele adesea strîmte, să fie refăcute și consolidate după planurile și concepția inițiale.

Un exemplu elocvent a ceea ce înseamnă hotărîrea de a renova o clădire și ambiția de a nu te zgîrci la bani atunci cînd dorești o restaurare perfectă îl poate constitui proiectul de la Vianden care demonstrează că merită să cheltuiești oricît de mulți bani dacă vrei să-ți conservi moștenirea culturală.

Dacă cineva vrea să cunoască și să retrăiască atmosfera unor veacuri demult apuse ale evului mediu, vizitarea Luxemburgului, mai mult decît a oricărui alt colț al Europei, poate satisface această dorință. În plină atmosferă medievală te găsești atunci cînd vizitezi castelul de la Clervaux, sau cel de la Hollenfelds sau cînd treci pe sub vechile porți și arcade ori meditezi la vechimea zidurilor de piatră din Echternach.

Orașul Luxemburg este situat pe mai multe coline stîncoase. Peste văile și prăpăstiile dintre diferite stînci au fost construite 110 poduri și viaducte, unele dintre ele masive și impresionante.

Datorită așezării sale strategice, datorită fortificațiilor, construite în evul mediu pe stînci abrupte, datorită tu-

nelurilor, care legau între ele diferitele părți componente ale localității, Luxemburgul, capitala ducatului, a fost în decursul multor secole, una dintre cele mai puternice fortărețe ale Europei.

Astăzi, fosta fortăreață a orașului Luxemburg, veche de peste 1000 de ani, este locul cel mai vizitat al orașului, spre care se îndreaptă orice turist grăbit să prindă pe pelicula aparatului de fotografiat imagini dintre cele mai frumoase ale acestor locuri.

Marele Palat ducal, de o sobrietate aparte, este situat pe o stradă îngustă, aproape de piața dominată de statuia ecvestră a lui William al II-lea, considerat făuritorul statului modern.

Printre alte edificii mai importante din Luxemburg se numără și sediul societății producătoare de oțel, Arbed, având un stil apropiat de cel al sediului C.E.C. din București.

Din vechiul fort al Luxemburgului a rămas bine conservată o intrare străjuită de trei turnuri.

Imaginile văii Alzette care străbate orașul și a aceleia denumită de localnici Vallée de la Petrusse rămîn mult timp în amintire prin firescul amenajărilor și simplitatea unui bun gust desăvîrșit.

Turistul care a ajuns în Luxemburg merită să-și piardă cîteva ore pentru vizitarea Muzeului național care găzduiește o largă varietate de opere artistice. Colecțiile muzeului încep cu obiecte ale artei și civilizației romane și galeze și sfîrșesc cu picturi și sculpturi moderne luxemburgheze și străine.

Una dintre clădirile moderne, care atrage atenția călătorilor străini este Teatrul municipal, un amestec de arhitectură aztecă, gotică și cu accente de ultramodernism.

Teritoriul Marelui Ducat este predominant deluros, acoperit în mare parte cu pădure ce urcă destul de mult în zona Ardennes. Terenul agricol este restrîns, mai ales pe valea rîului Moselle. În această zonă se practică o agricultură modernă, țăranii căutînd să smulgă pămîntului cît mai multe roade. Predomină podgoriile, cu un vin bun pe care producătorii se străduie să-l facă să difere de soiurile similare din Belgia, Franța ori R. F. Germania.

În agricultură nu este ocupată în prezent decît 5% din forța de muncă activă. Oficialitățile consideră că procentul este prea mic față de importanța acestui sector economic în viața oricărui popor. Pentru acest motiv există un program, bine pus la punct, care are ca scop atragerea spre agricultură a surplusului de forță de muncă ce se eliberează în industrie.

În zona agricolă merită a fi vizitat orășelul Mondorf-les-Bains, stațiune cochetă balneoclimatericâ recomandată suferinzilor de ficat și reumatism.

Mare producătoare de oțel, realizînd cea mai mare producție de oțel pe cap de locuitor din lume, economia luxemburgheză a fost pusă la grea încercare de criza care bîntuie de mulți ani industria europeană de ramură.

În 1980, producția de oțel a Marelui Ducat a scăzut cu 6,7%, ajungînd la 4 620 000 tone. Dacă, înainte de criza industriilor oțelului, grupul Arbed se lăuda cu faptul că realizează a patra parte din produsul național brut, 45% din producția industrială, 56% din exporturile luxemburgheze și oferea locuri de muncă pentru 33% din forța de muncă industrială, în anul 1980 grupul Arbed a înregistrat pierderi de aproximativ 40 de milioane dolari care au trebuit să fie suportate de stat. Comparînd totuși situația grupului Arbed cu aceea a producătorilor de oțel din Belgia, Franța și R. F. Germania, concernul luxemburghez se dovedește a fi cea mai eficientă companie producătoare de oțel.

Puternică este și industria chimică, reprezentată în principal de fabrica de cauciucuri a concernului Goodyear, de la Colmar-Berg, și de sucursala lui Du Pont of America care realizează produse din plastic și material fotografic.

Scăderea cîștigurilor realizate de industria oțelului și reducerea locurilor de muncă oferite, au fost compensate prin dezvoltarea uimitoare a sectorului bancar. Cele 112 bănci care operează pe teritoriul său utilizează 5% din forța de muncă luxemburgheză, tot atîta cît

agricultura. Se apreciază că băncile străine, care operează în Luxemburg, ar avea depozite de aproximativ 100 miliarde dolari, comparativ cu 280 miliarde, cît au cele din Londra.

După apariția eurodolarilor, cam prin a doua jumătate a anilor '60, în Luxemburg au început să se înmulțească băncile străine. Poziția geografică, concesiunile fiscale, excelentele sisteme de comunicații și chiria relativ scăzută au făcut ca Luxemburgul să devină locul preferat al marilor bănci. În 1980, băncile străine din Luxemburg au operat euroîmprumuturi reprezentînd 25% din totalul celor realizate în cadrul C.E.E.

Radio Luxemburg a început să emită pe unde lungi în 1932. Cine și-ar fi imaginat că, în decurs de 50 de ani, Radio Luxemburg va ajunge unul dintre cele mai populare posturi de radio din Europa, bucurîndu-se de o audiență medie de 40 milioane de ascultători?

Din 1954 au început și emisiunile de televiziune. În prezent, atît radioul cît și televiziunea Luxemburgului sînt cele mai profitabile rețele de transmisiuni din Europa.

Deși, în epoca transmisiunilor prin satelit, concurența în domeniul radio-televiziunii a devenit nemiloasă, iar numărul ascultătorilor și telespectatorilor luxemburghezi aproape că nu contează, radio-televiziunea din Luxemburg (R.T.L.) își propune să ajungă la o audiență de 80 milioane de telespectatori.

Succesul acestei companii se datorește exclusiv calității programelor, cunoașterii dorințelor oamenilor cărora le vine în întîmpinare.

Compania utilizează 400 de oameni în Luxemburg și 1 000 în studiourile sale din Franța, Anglia și R. F. Germania. Folosind priceperea și pasiunea acestor oameni, Compania R.T.L. aduce Luxemburgului faimă internațională și venituri bănești substanțiale.

Fără o bază solidă de auditori și telespectatori naționali proprii, R.T.L. are, teoretic, cea mai slabă poziție competițională în raport cu vecinii săi. Orice cetățean din Luxemburg poate prinde programele de radio și T.V. ale vecinilor · Belgia, Franța și R. F. Germania. Nu există nici măcar bariera limbii. În ciuda acestor împre-

jurări totalmente nefavorabile, în lipsa unor subvenții din partea statului și în lipsa oricărei alte protecții, R.T.L. continuă să-și extindă aria de audiență.

Exemplul acestei companii ar trebui mai bine cunoscut de cei care, avînd condiții de zeci de ori mai bune, dau un randament de zeci de ori mai slab.

Se apreciază că, într-un an de zile, turiștii străini petrec în Luxemburg cinci milioane de nopți. Hotelurile nu pot primi decît aproximativ o cincime din numărul turiștilor străini. Restul folosesc campingurile, casele particulare, castelele și reședințele guvernamentale. Pe străzile orașului Luxemburg am văzut foarte mulți tineri cu rucsacurile în spate, cei mai mulți cărîndu-și în spinare cortul și multe din cele necesare, inclusiv ceva hrană.

Fiind o țară așa de mică, de regulă, turiștii rămîn foarte puțin în Luxemburg. Maximum cîteva zile și asta dacă sînt oameni de afaceri, ziariști ori funcționari din țările membre ale C.E.E. veniți cu treburi oficiale la instituțiile C.E.E. cu sediul în Luxemburg.

Peisajul natural al Luxemburgului oferă o mare bucurie turiștilor prin varietatea și frumusețea lui, încît nu este de mirare că turismul este al patrulea izvor de venituri pentru țară, după Arbed, sistemul bancar și radio-televiziune.

Cunoașterea succeselor, dar și a necazurilor, cu care se confruntă statele mici și mijlocii ale Europei este în opinia noastră chiar mai utilă decît experiențele pozitive ale marilor puteri. Celor care afirmă că națiunile și statele mici sînt fenomene anacronice ale istoriei, celor care se străduiesc a ne convinge că revoluția științifică și tehnică nu se poate realiza în condiții optime decît în state cu spațiu și resurse imense, li se poate opune între altele și exemplul Luxemburgului.

Deși suprafața Luxemburgului reprezintă astăzi numai un sfert din cît era în 1815, căci între timp Belgia, Prusia și Franța au luat fiecare cîte o parte, acest stat mic joacă un rol important în domeniul politicii externe vest-europene, iar în ultima vreme și în domeniul financiar-bancar internațional.

Fiind un stat mic, expus poftelor expansioniste ale altora, Luxemburgul a intrat de timpuriu în diferite uniuni și comunități europene, sperînd ca astfel să-și poată apăra mai bine interesele naționale.

În 1842, Luxemburgul aderă la Zollverein, în 1921 formează împreună cu Belgia o uniune economică și monetară, iar în 1948 formează o nouă uniune economică — Benelux — împreună cu Belgia și Olanda.

Participant activ la demersurile vizînd realizarea integrării vest-europene, Luxemburgul a dus o luptă acerbă pentru a face ca pe teritoriul său să-și stabilească sediul cît mai multe instituții vest-europene.

În 1952, cea mai importantă instituție a Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului, Înalta Autoritate, a fost instalată în Luxemburg, în speranța că, fiind situat în mijlocul Europei Occidentale, Luxemburgul ar putea deveni cu timpul un fel de capitală a Europei Occidentale, în genul lui Washington D.C.

După Bruxelles, Luxemburgul este astăzi al doilea centru al C.E.E., găzduind sediul următoarelor instituții comunitare: Curtea de Justiție, Banca de Investiții, Curtea de Conturi, Centrul de Calcul Electronic, Secretariatul Parlamentului și cîteva direcții ale Comisiei Executive. Consiliul de Miniștri al C.E.E își ține și el timp de trei luni pe an toate ședințele în Luxemburg, iar Parlamentul Vest-European este și el obligat ca un număr de ședințe să le țină în Luxemburg.

Clădirile afectate instituțiilor Comunității Vest-Europene sînt grupate mai ales pe platoul Kirchberg, legat de oraș printr-un nou viaduct și prin bulevardul Robert Schumann. Construcții moderne din beton și oțel, realizate după planuri ale unor arhitecți ingenioși și înfrumusețate cu lucrări de artă modernă, între care vizitatorul poate recunoaște ușor pe cele aparținînd lui Henry Moore, sediile instituțiilor comunitare oferă excelente condiții pentru variate reuniuni internaționale. Curtea de Justiție a Comunității Vest-Europene are galerii speciale pentru public, unde pot fi întîlniți ziariști, diplomați și tineri juriști dornici a vedea la fața locului cum lucrează această Curte de Justiție unică în felul său în lume prin

competență și prin părțile implicate în cauzele pe care le judecă.

În toate instituțiile comunitare lucrează aproximativ 6 000 de persoane care, împreună cu familiile lor, reprezintă un procent important din populația orașului Luxemburg.

Găzduirea atîtor instituții comunitare este un cîștig pentru Luxemburg din mai multe puncte de vedere. Sub aspect valutar, Luxemburgul beneficiază de un venit de aproximativ 360 milioane de dolari pe an, ceea ce reprezintă aproximativ 1 000 dolari pentru fiecare locuitor al Marelui Ducat.

Lupta pentru stabilirea aici a instituțiilor comunitare nu este încă încheiată, concurența cea mai mare existînd între Luxemburg, Belgia și Franța.

Lipsa unei capitale în care să fie găzduite toate instituțiile C.E.E. a devenit tot mai supărătoare mai ales pentru parlamentarii vest-europeni care sînt mai mult pe drumuri, alergînd între Luxemburg, Bruxelles și Strasbourg.

Între România și Luxemburg există vechi relații politice și economice care se dezvoltă cu succes și în prezent.

Relațiile diplomatice dintre cele două țări au fost stabilite la 5 decembrie 1910.

Care sînt totuși problemele cu care se confruntă astăzi Luxemburgul, căci nu există națiune care să nu aibă de soluționat o problemă sau alta?

Cea mai mare problemă a Luxemburgului este rata scăzută a natalității. În 1978, această rată era de 8,2 născuți la 1 000 de locuitori. Dacă imigrarea de eurocrați și de muncitori necalificați va continua în ritmul ultimilor ani, se apreciază că, în jurul anului 2000, străinii vor reprezenta 34% din populația țării. Pentru stimularea natalității s-au adoptat o varietate de măsuri: au fost sporite alocațiile familiale, a fost mărit concediul de naștere și au fost acordate remunerații speciale tuturor femeilor care cresc copii.

O altă problemă este diversificarea industriei, căci dependența strictă de oțel a pus și pune deja serioase probleme economiei țării.

Combaterea inflației și a șomajului care, chiar dacă au rate mai scăzute decît în alte țări, afectează tot mai mult viața de fiecare zi a luxemburghezilor, este o altă preocupare majoră actuală a Luxemburgului.

Românii, a căror principală coordonată istorică este lupta multimilenară pentru prezervarea ființei naționale și apărarea pămîntului strămoșesc, leagă ușor cu luxemburghezii dialogul și prieteniile.

Ceea ce surprinde plăcut la cetățenii acestui mic dar dinamic stat vest-european este grija de a-și menține și conserva identitatea și specificul național, de a dezvolta larg colaborarea cu alte popoare, dar de a nu renunța la independența și suveranitatea națională.

Deși campioni ai integrării vest-europene, luxemburghezii concep această integrare ca un cadru de colaborare și construcție juridică de natură să le permită un cuvînt egal ca importanță cu al celorlalți parteneri, nicidecum ca o dominație a celor mari și puternici.

Prin multiplicarea relațiilor de colaborare, Luxemburgul dorește, și în fapt reușește, să joace un rol politic mult mai mare decît dacă ar menține o poziție de izolare.

Ca și românii, luxemburghezii cred puternic în dreptul și echitatea internațională, motiv pentru care studiul dreptului este la mare cinste în această țară care de altfel furnizează mulți funcționari internaționali.

Ambițioși și harnici, mîndri de trecutul lor, conștienți de nivelul înalt de dezvoltare atins, dar și de necazurile și problemele cu care sînt confruntați, atenți și grijulii la tot ce ar putea să afecteze independența și suveranitatea statului lor, luxemburghezii își conving interlocutorii că lumea de azi și de mîine este și va fi și lumea națiunilor mici și mijlocii, chiar mai mult decît a fost lumea de ieri.

Cucerită de romani în anul 51 î.e.n., ajunsă sub stăpînirea francilor merovingieni în secolul al IV-lea, apoi sub carolingieni ca o enclavă în Lotaringia, Belgia se organizează în comitate și ducate în perioada feudalității. Flandra, Brabantul, Hainaut, etc. au jucat un rol important în epoca feudală a Europei Occidentale.

Multă vreme, teritoriul actualei Belgii a aparținut casei de Bourgogne. În 1477, odată cu căsătoria Mariei de Bourgogne cu arhiducele Maximilian, sub denumirea de Țările de Jos, împreună cu Olanda, Belgia a trecut în stăpînirea Casei de Austria. În 1579, șapte provincii din nordul Țărilor de Jos, cunoscute sub numele de Provinciile Unite, au devenit independente, în timp ce provinciile din sud au intrat sub dominație spaniolă. Teatrul unor numeroase lupte sub Ludovic al XIV-lea, Belgia a revenit din nou Austriei, în urma hotărîrilor Congreselor de la Rastadt și Utrecht. Exploatarea austriacă și noile reglementări, pe care împăratul Iosif al II-lea a dorit să le impună Belgiei, au dus la mai multe revolte între 1788—1790. Din 1794 Belgia a intrat sub stăpînire franceză. În 1815, ea s-a unit cu Olanda. În urma revoluției din 1830, Belgia a reușit să-și cucerească independența de stat.

Prima constituție belgiană (din 1831) a servit ca model pentru prima constituție a României.

În 1831, Belgia devine neutră, neutralitate garantată de marile puteri ale vremii. Cît de eficiente sînt garanțiile internaționale și cît de puternică este neutralitatea

unui stat mic, care stă în drumul unei mari puteri, s-a văzut în 1914, cînd Belgia a fost ocupată de Germania.

Un moment important în istoria Belgiei a fost, în 1908, transformarea statului Congo într-o colonie, de pe urma căreia belgienii vor obține multe avantaje materiale.

După cel de-al doilea război mondial, împreună cu Olanda și Luxemburg, Belgia devine campioană a integrării vest-europene.

Pînă la urmă, integrarea vest-europeană a adus destule foloase belgienilor. Alegerea orașului Bruxelles drept sediu al principalelor organisme comunitare vest-europene, precum și avantajele desființării taxelor vamale în interiorul Pieței Comune au atras masiv capitaluri străine și au stimulat investițiile interne.

Cu o suprafață de 30 522 km², o populație de 10 milioane locuitori și un produs național brut pe cap de locuitor de 11 920 dolari (1981), Belgia poate fi considerată o țară capitalistă dezvoltată, făcînd parte din liga statelor mici.

Din punct de vedere geografic, Belgia are un teren plat, cea mai mare înălțime ridicîndu-se doar la 700 m față de nivelul mării. Subsolul belgian conține puține resurse naturale, cu excepția cărbunilor, ale căror rezerve se pare însă că nu sînt atît de mari cît se credea pînă nu demult.

Dezvoltarea industrială a Belgiei a început cu ramura textilă. Belgienii cumpărau lîna din Anglia, o prelucrau și apoi făceau un foarte bun comerț cu produsele finite, de înaltă calitate. În întregul ev mediu, postavurile flamande, dar și alte țesături erau foarte căutate în întreaga Europă.

Datorită cărbunilor din subsolul țării, în secolul al XIX-lea, în Belgia au luat un mare avînt industria metalurgică și alte ramuri industriale înrudite. Dezvoltarea industrială rapidă a mai fost favorizată și de bogăția minereurilor rare existente în fosta colonie belgiană Congo. Pierderea acestei colonii, în anul 1960, a fost puternic resimțită de industria și economia belgiană, care de atunci fac mari eforturi de readaptare la noile condiții. Tocmai cînd aceste eforturi începuseră să dea roade, a venit criza

energetică și, odată cu ea, și diferite conjuncturi externe nefavorabile.

Începutul anilor '60 a adus și desființarea barierelor vamale între țările membre ale C.E.E., încît industria belgiană a trebuit să facă față concurenței produselor, scutite de taxe vamale, care veneau mai ales din R. F. Germania și Franța.

Integrarea vest-europeană a avut și efecte pozitive asupra economiei belgiene, stimulînd afluența de capital străin și, odată cu aceasta, investițiile, însă, pe ansamblu, industria belgiană a făcut față cu mare greutate concurenței produselor străine, s-a modernizat mai încet, motiv pentru care continuă să traverseze o perioadă de incertitudini, dificultăți, cu rezultatul trist al reducerii numărului locurilor de muncă și al creșterii neîntrerupte a ratei șomajului.

În ciuda încercărilor disperate din cadrul Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului, prima organizație integrațională vest-europeană, și apoi în cadrul mai larg al C.E.E., cel mai puternic au fost afectate minele și oțelăriile belgiene. La început s-au închis multe mine pe considerentul că erau mai puțin productive decît cele din alte țări membre ale C.E.E., apoi au intrat în criză și oțelăriile belgiene.

În locul minelor și oțelăriilor închise au început să apară industrii nemetalifere la Liège și Anvers, bazate pe cocs importat din S.U.A. și pe minereuri nemetalifere importate din Africa.

Industria textilă belgiană este și ea profund afectată de criză. An de an se închid noi și noi fabrici textile, deoarece ele nu mai pot face față concurenței produselor din țările în curs de dezvoltare, care asaltează însăși patria europeană a industriei textile.

Sectorul industriei chimice cunoaște o oarecare înviorare, dar, și în acest domeniu, belgienii nu au șanse prea mari, fiind puternic concurați de industriile chimice vest-germane și engleze.

Belgia mai produce și anumite tipuri de mașini-unelte, aparataje electrice, motoare, locomotive și are și o industrie de armament. La începutul anilor '80 nici în

aceste domenii belgienii nu erau însă mîngîiați de un vînt prea prielnic.

În secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, agricultura belgiană a servit drept model întregii Europe Occidentale. Dezvoltarea agriculturii țărilor vecine după cel de-al doilea război mondial a fost însă atît de puternică, încît agricultura belgiană s-a trezit că rămîne în urmă. Nu s-ar putea spune că agricultura belgiană nu este dezvoltată, însă producția, randamentul general al fermelor agricole sînt mai scăzute decît în Olanda, Danemarca și chiar Elveția. Astfel, producția medie de grîu la hectar era, în 1980, de 4 470 kg, comparativ cu 6 300 kg în Elveția și 6 200 kg în Olanda. O vacă belgiană a dat în medie, în anul 1980, numai aproximativ 4 000 litri de lapte, comparativ cu 5 019 litri în Olanda. La 100 ha, belgienii au avut în anul 1980 doar 203 bovine și 619 porcine, comparativ cu olandezii care au avut 253 bovine și 1 117 porcine. Este adevărat însă că olandezii au folosit, în anul 1980, la un hectar de teren arabil, 769 kg îngrășăminte chimice (substanță activă), în timp ce belgienii au folosit doar 558 kg.

Comparativ cu celelalte țări vest-europene, agricultura belgiană este mai puțin modernizată. Cu excepția Italiei, Belgia are cele mai mici ferme (ca întindere) din cadrul C.E.E. Două treimi din fermele agricole au sub zece hectare, numai una din zece depășind suprafața de douăzeci de hectare. Gradul de mecanizare este și el mai scăzut decît în țările vecine. Cum, la începutul anilor '80, Belgia avea cea mai ridicată rată a șomajului din Europa Occidentală, o reducere a numărului fermelor, corelată cu o mai accelerată modernizare, nu ar face altceva decît să sporească numărul șomerilor, cu un procent serios provenit dintre țăranii mai puțin productivi.

Salvarea agriculturii belgiene a venit de la C.E.E. Datorită Politicii Agricole Comunitare, subsidiile primite de țăranii belgieni de la organismele comunitare au reprezentat în mulți ani aproximativ 7% din totalul bugetului comunitar, în timp ce ponderea producției agricole belgiene nu se ridica la mai mult de 4% din totalul producției agricole a C.E.E. În cifre absolute, subsidiile primite de țăranii belgieni de la C.E.E. au fost de

aproape un miliard de dolari în fiecare an. La aceste ajutoare comunitare trebuie să adăugăm și ajutoarele Guvernului belgian. În fiecare an, între 1975—1982, aproximativ 10 000 de fermieri belgieni au obținut ajutoare financiare de la stat pentru modernizări și diferite alte investiții.

În ciuda acestor avantaje, agricultura belgiană traversează o perioadă grea, soarta multor țărani fiind grav afectată de concurența produselor agricole din celelalte țări membre ale C.E.E.

Horticultorii olandezi, mult mai eficienți, îi concurează pe belgieni, chiar pe propria lor piață, fără a mai vorbi de piețele externe. Cultivatorii de cereale și producătorii francezi de vinuri sînt, de asemenea, într-o poziție avantajoasă față de belgieni, reușind să obțină, la hectar, producții mai mari și mai ieftine.

Dezavantajul principal al țăranilor belgieni față de vecinii lor este că se modernizează abia acum, cînd au crescut atît de mult prețurile atît la combustibili, cît și la mașinile agricole.

Cît timp însă va mai funcționa principiul comunitar al subvenționării agriculturii, țăranii belgieni vor putea supraviețui, chiar dacă veniturile lor vor fi relativ mai mici decît ale țăranilor olandezi, danezi ori francezi.

Ca și Olanda, Belgia are o rețea de căi de comunicație densă, modernă și bine articulată. Căile ferate, autostrăzile, fluviile și canalele navigabile brăzdează întreaga țară.

Avînd o poziție geografică avantajoasă și dispunînd de multă vreme de bune rețele de căi de comunicație, Belgia s-a lansat puternic în viața comercială internațională. De o lungă perioadă de timp, comerțul exterior al Belgiei contribuie cu mai mult de jumătate la valoarea produsului național.

În 1979, de exemplu, comerțul exterior al Belgiei era de 116,5 miliarde dolari, comparativ cu al Suediei care, în același an, realizase doar 56 miliarde dolari, în timp ce Elveția realizase 55 miliarde dolari, Spania doar 43 de miliarde, iar Danemarca 33 miliarde dolari.

Exportul are o importanță vitală pentru Belgia, căci ea exportă peste 50% din producția sa industrială. De-

clinul activității economice pe plan internațional a afectat foarte serios nu numai industria, ci și comerțul exterior belgian.

Instabilitatea guvernamentală a influențat și ea negativ evoluția vieții economice belgiene la sfîrșitul anilor '70 și începutul anilor '80.

Slăbiciunea politică a guvernelor care s-au perindat la cîrma Belgiei a grăbit declinul ei economic și a mărit datoriile statului care, în 1980, au ajuns să reprezinte 8% din produsul național brut, comparativ cu 0,7% în Franța și 2,8% în Olanda. În același an, rata șomajului ajunsese la 11,6% din întreaga forță de muncă (344 000 șomeri).

Dacă în perioada de prosperitate economică slăbiciunile Guvernului nu fuseseră vizibile, în perioada de recesiune ele au ieșit imediat la iveală.

Cel mai greu afectată de criză este Valonia, cu centrele sale miniere și siderurgice : Liège, Charleroi și Mons, în secolul trecut centrele industriale cele mai importante, care plasau Belgia printre țările industrializate. În întreaga perioadă postbelică, Valonia a urmat un constant proces de declin, în timp ce Flandra a continuat să se industrializeze, devenind tot mai bogată. Valonia, leagănul industrial al țării, care dădea comunității francofone o anumită preeminență asupra flamanzilor, suferă acum un continuu declin atît pe plan material, cît și pe plan sentimental : orgoliu rănit, pierderea unei poziții privilegiate. Această determinantă economică explică în mare măsură explozia rivalităților dintre cele două comunități lingvistice și culturale.

Cu aceasta ne apropiem de fapt de una dintre contradicțiile acute, cu care este confruntată Belgia de mai multă vreme, contradicția dintre valoni și flamanzi. Valonii, mai puțini ca număr și la ora actuală mai săraci, și flamanzii, majoritari și mai bogați, trăind într-o regiune mai prosperă din punct de vedere economic.

În trecut, valonii au fost majoritari. Ei au pierdut însă în concurența cu flamanzii datorită natalității lor mai scăzute.

Deși în 1980 Belgia a sărbătorit 150 de ani de la crearea ei ca stat independent, unitatea statală și mai

ales națională este departe de a se fi realizat. Opoziția dintre flamanzi și valoni are și cauze economice, motiv pentru care, în perioada de declin economic, această opoziție devine mai acută și neînțelegerile mai greu de soluționat. Rivalitățile mocnite dintre cele două comunități irump cu violență tocmai în momentele de criză economică.

Din 1963 Belgia este împărțită în trei regiuni lingvistice distincte, demarcarea fiind făcută prin lege. În nord flamanzii, și în sud valonii. Orașul Bruxelles constituie cea de a treia regiune în cadrul căreia funcționează principiul bilingv, atît franceza cît și flamanda fiind considerate limbi oficiale, motiv pentru care multe denumiri sînt date în ambele limbi.

Un alt punct slab al Belgiei este instabilitatea politică, determinată de rivalitățile dintre flamanzi și valoni. Dintre țările occidentale, numai Italia întrece Belgia în ceea ce privește numărul mare de guverne care s-au succedat la cîrma țării. Astfel, în 35 de ani, în perioada 1945—1980, Belgia a avut 30 de guverne.

Instabilitatea politică a fost favorizată și de numărul mare de partide politice care activează în societatea belgiană.

Iată cum arăta tabloul partidelor politice belgiene, ponderea și importanța lor, materializată în locurile obținute în parlamentul țării la alegerile din noiembrie 1981:

Denumirea partidului	Locuri	
	Camera reprez.	Senat
— Partidele Socialiste (Valon și Flamand)	62	31
— Partidele Social-Creștine (Valon și Flamand)	61	30
— Partidele Liberale (Valon și Flamand)	51	25
— Partidul Volksunie (Naționalist Flamand)	20	10
— Partidul Comunist	2	1
— Frontul Democratic al Francofonilor — Adunarea Valonă (Regionalist Valon)	8	4
— Partidul Vlaams Blok (Regionalist Flamand)	1	—
— Partidul Ecologist	4	4
— Uniunea Democratică pentru Respectarea Muncii (UDRT)	3	1
Total locuri :	212	106

La toate necazurile mai sus enumerate se adaugă problema muncitorilor străini.

Numărul străinilor rezidenți în Belgia este de aproximativ 750 000, cuprinzîndu-i atît pe muncitori cît și pe funcționarii internaționali de la sediile diferitelor organizații internaționale și pe membrii corpului diplomatic.

Și în Belgia, ca și în alte țări occidentale, muncitorii străini au fost bineveniți în perioada de relativă prosperitate economică, fiind urîți și respinși în perioada de criză economică.

Societatea belgiană cheltuiește mari sume de bani pentru educație și cultură, deși în această țară o parte a învățămîntului secundar și universitar se desfășoară în școli și facultăți particulare. În foarte mulți ani, peste 7% din venitul național a fost alocat învățămîntului.

Cea mai mare universitate din țară se află la Louvain. Este o universitate catolică, fondată în 1426, avînd în jur de 25 000 de studenți. Urmează Universitatea Liberă din Bruxelles, cu aproximativ 10 000 de studenți, Universitatea Flamandă din Gand, cu 9 000 de studenți, și Universitatea din Liège, cu 7 000 de studenți. În afară de acestea există și alte centre universitare, cu facultăți și institute politehnice ori de alte profile.

În 1968, la Universitatea din Louvain, disputele dintre studenții valoni și flamanzi au devenit atît de grave, încît s-a ajuns la încăierări, lupte și distrugeri de bunuri. În urma acestor evenimente, Guvernul belgian a hotărît să construiască o nouă universitate la 20 km depărtare, pe locuri folosite pînă atunci pentru agricultură. Așa s-a născut Universitatea Louvain la Neuve, unde s-au mutat studenții de limbă franceză, lăsîndu-i pe flamanzi în vechea clădire medievală din secolul al XIV-lea. Noul oraș universitar a fost construit și este administrat de universitate. Este plănuit să ajungă pînă la 50 000 de locuitori, între care aproximativ 15 000 să fie studenți.

Arhitecții au prevăzut o astfel de dispunere a instituțiilor, locuințelor, magazinelor, parcurilor și terenurilor sportive, încît locuitorii să nu aibă nevoie să folosească nici un mijloc de transport, indiferent că ar trebui să ajungă la cursuri, la serviciu, la cumpărături, la cinema sau pe un teren de sport.

Concepția arhitectonică a orașului este modernă și în același timp tradițională. Nu sînt admise clădirile înalte și se cere tuturor celor care construiesc să contribuie cu 2% din valoarea construcției la plantarea arborilor, la amenajarea de parcuri și spații verzi. În oraș nu sînt admise industriile poluante, astfel încît ambianța în care oamenii trăiesc să nu aibă nici un fel de efecte nocive asupra sănătății lor.

Orașul este condus și administrat de universitate. Clădirile necesare universității au fost construite cu ajutorul unui împrumut pe termen lung oferit de Guvern. Pentru construcția propriu-zisă s-a recurs la unități de construcții mai mici care au ridicat clădiri după o mare diversitate de planuri și soluții constructive, astfel încît orașul are un farmec particular, eleganță și bun gust. Un oraș-grădină, cu clădiri separate de copaci și parcuri, cu străzi liniștite și curate, cu magazine al căror număr și dispunere sînt în funcție de frecvența cu care locuitorii le vizitează. Magazinele alimentare sînt mai numeroase, pe cînd cele pentru bunuri de folosință îndelungată sînt mai puține și plasate în centru.

În 1972 s-au mutat în oraș primii 800 de studenți împreună cu profesorii lor. La începutul anului 1980, numărul lor trecea deja de 6 000.

În apropierea universității a fost lăsat un mare spațiu în care să se dezvolte cu timpul un așa-numit „Parc științific", adică laboratoare de cercetare aparținînd companiilor industriale, după modelul marilor universități engleze și americane.

Avantajul vecinătății dintre universități și unitățile industriale este pretutindeni recunoscut în țările dezvoltate din punct de vedere industrial. Profesorii universitari și studenții lucrează în laboratoarele de cercetare proprii, precum și în cele ale companiilor industriale, pe bază de contracte de cercetare, care sînt

reciproc avantajoase. Unitățile industriale pun la dispoziția studenților fonduri și tehnologie avansată necesară cercetării, iar aceștia, împreună cu profesorii lor, vin cu știința și cu prospețimea ideilor noi.

Într-un termen relativ scurt, un mare număr de companii industriale s-au și implantat cu laboratoare și centre de cercetare pe lîngă Universitatea Louvain la Neuve.

Prima a fost I.B.M. care, în 1971, a înființat un centru de administrare și cercetare. Au urmat apoi companii cunoscute cum ar fi Monsanto, Abbot Laboratories, Omnium Chimique, Cyanamid Benelux, Continental Pharma etc. pînă la treizeci, cîte existau la începutul anului 1981. Dintre acestea, jumătate erau angajate numai în cercetare științifică.

Belgienii se laudă pe drept cu faptul că ei au avut primul ziar din Europa. Este vorba de „Nieuwe Tygingen", editat în 1625.

În prezent, belgienii au 44 ziare, din care 28 în franceză, 15 în flamandă și 1 în germană.

Disputa lingvistică afectează atît presa cît și radioul și televiziunea. Televiziunea, de exemplu, are două canale : unul în franceză și altul în flamandă.

Am fost în Belgia de mai multe ori. În perioada cît am studiat în Olanda, mergeam la Bruxelles, la sediul Comisiei C.E.E., pentru informare și documentare. După aceea, cei mai mulți dintre colegii mei de la Institutul Europa din Amsterdam au ajuns funcționari internaționali în organismele comunitare cu sediul în Bruxelles. În anii din urmă, deși am mulți prieteni la Bruxelles, drumurile mele prin această capitală s-au rărit. Am mai trecut însă de cîteva ori prin Bruxelles, în drum spre Franța, Anglia ori Olanda.

Fiecare reîntîlnire cu foștii mei colegi de studii, deveniți azi mari personalități în cadrul Comisiei C.E.E., este un plăcut prilej de reamintire a anilor de tinerețe, după care, în jurul unui pahar de vin, discuțiile alunecă inevitabil spre probleme politice, spre integrarea vest-europeană, spre colaborarea dintre Est și Vest, spre colaborarea dintre România și C.E.E. și spre colaborarea dintre C.E.E. și C.A.E.R.

Cel mai bine mă simt în compania italienilor Bruno Dotta, înalt funcționar în cadrul Comisiei C.E.E., și Gaetano Testa, consilier juridic în secretariatul Consiliului ministerial al C.E.E. La început vorbim în franceză ori în engleză, dar după un timp, ei, împreună cu întreaga lor familie, trec pe italiană, uitînd mereu că eu nu sînt italian. De cîte ori protestez, ei îmi amintesc că și data trecută au vorbit în italiană, iar eu le-am răspuns în engleză. „Tu înveți italiana și noi engleza", îmi spun ei mereu. Adevărul este că în linii mari îi înțeleg, iar atunci cînd nu pricep ceva, ei îmi explică în franceză și rar de tot și în engleză.

Gaetano Testa și-a construit o vilă proprietate particulară într-o comună din apropierea Bruxelles-ului. În seara cînd m-a invitat să-i văd casa, nevasta lui a pregătit special pentru mine cele mai bune macaroane pe care știa să le facă. La masă au mai venit și alți italieni, colegi cu Testa și vecini cu casele. Toți au lăudat macaroanele și au mîncat cu o poftă și o bucurie pe care eu n-o mai cunoscusem pînă atunci. Eu de-abia am gustat cîteva macaroane, pentru a n-o jigni pe doamna Testa care însă a observat lipsa mea de pasiune pentru macaroanele sale și s-a necăjit nespus căci, mi-a explicat ea ulterior, niciodată pînă atunci nu-i reușiseră atît de bine macaroanele. Femeia-i tot femeie, mă gîndeam eu. Se bucură cînd te vede că mănînci și îți place mîncarea gătită de ea și se întristează cînd nu-ți place ceea ce a gătit.

În acea seară am aflat de la prietenii mei italieni despre marile dificultăți pe care le-au întîmpinat cu localnicii, după ce și-au construit casele în acea zonă. Inimiciția lor față de italienii care-și cumpăraseră mici parcele de pămînt și-și construiseră case în satele belgiene se manifestase în cele mai neașteptate moduri. Șicane prin neprimirea copiilor italieni la grădiniță și la școală, servirea mai puțin promptă la prăvălie ori cu alte ocazii, reticențe în raporturile directe etc., etc. Interesant era că italienii înțelegeau legitimitatea atitudinii belgienilor, ei declarîndu-mi de fapt că nu doresc să se sta-

9 — c. 330

bilească definitiv în Belgia, dar că şi-au construit case întrucît banii se devalorizează şi că atunci cînd nu vor mai lucra la C.E.E., ei îşi vor vinde casele şi se vor reîntoarce în Italia.

Discutînd însă mai mult despre viitorul lor, am înţeles că erau îngrijoraţi de perspectiva unei eventuale reîntoarceri în patrie. După atîţia ani munciţi în calitate de funcţionari internaţionali la Bruxelles, ei nu mai aveau prieteni în Italia, la o eventuală întoarcere nu aveau nici un loc de muncă asigurat, ori, în cel mai bun caz, se aşteptau să primească posturi mărunte. Vorbindu-mi de colegii lor de facultate care au rămas în Italia, Testa îmi spunea că mulţi au făcut cariere frumoase, la care ei nici nu se mai poate gîndi. „Cît stau la Bruxelles e bine, căci sînt bine plătit, dar dacă nu voi mai fi aici, nu ştiu ce va fi cu mine", îmi spunea cu sinceritate amicul meu italian, unul dintre cei peste zece mii de funcţionari internaţionali ai C.E.E. care lucrează în Bruxelles.

De cînd a devenit sediul principalelor instituţii ale Comunităţii Economice Europene, Bruxelles a căpătat aerul unui oraş politic, dominat de negocierile interminabile dintre cei şase, care au devenit cei nouă, apoi zece şi acum chiar doisprezece membri ai Pieţei Comune.

Aspiraţia de a deveni capitală a Europei de Vest este susţinută cu argumente tot mai puternice în plan urbanistic. Oraşul s-a modernizat într-un ritm rapid, construcţiile noi înmulţindu-se în anii '70 ca ciupercile după ploaie. Oraşul vechi este prezervat cu mare grijă, însă restul oraşului şi periferiile se schimbă fără încetare. Se construiesc zgîrie-nori, bulevarde mari şi poduri suspendate, se prelungeşte mereu metroul care circulă atît la suprafaţă cît şi sub pămînt, se amenajează noi parcuri şi locuri de recreare.

Odată cu dezvoltarea profilului său politic şi diplomatic, oraşul îşi sporeşte şi importanţa comercială şi financiară. Un număr tot mai mare de organizaţii internaţionale îşi stabilesc sediul în Bruxelles, în timp ce companii transnaţionale deschid şi ele birouri şi filiale, cu ajutorul cărora speră să cunoască mai bine sforăriile

politice şi economice şi apoi să-şi apere şi să-şi promoveze mai eficient propriile interese.

Plimbîndu-te pe străzile Bruxelles-ului eşti impresionat de numărul mare de bănci pe care le întîlneşti la tot pasul.

Atrase spre acest oraş de poziţia lui geografică şi politică în cadrul C.E.E., multe bănci străine şi-au deschis sucursale la Bruxelles, loc considerat ideal şi el pentru ansamblul operaţiunilor europene. După cele trei mari bănci belgiene, Société Générale de Banque, Banque Bruxelles Lambert şi Kredietbank, bănci străine importante cum sînt Barclays Bank, The National Westminster Bank, Amro Bank, Morgan Guaranty, Deutsche Bank, Midland Bank etc. au deschis şi ele sedii în Bruxelles.

Bursa din Bruxelles, deşi nu a ajuns încă să rivalizeze cu cele mai mari burse ale lumii, se apropie încet, încet de eşalonul principalelor burse internaţionale.

Cu trecerea timpului, oraşul Bruxelles cîştigă tot mai mult ca urmare a disputei dintre Franţa, Anglia, Italia şi R. F. Germania în legătură cu sediul definitiv al instituţiilor C.E.E. Nici unul dintre aceşti patru mari membri ai C.E.E. nu va accepta ca sediul organismelor C.E.E. să fie pe teritoriul unuia dintre celelalte trei state. Din această cauză, oraşul Bruxelles, situat şi la mijlocul C.E.E., va rămîne capitala Comunităţilor Vest-Europene, aceasta dîndu-i o şansă pe care nici un alt oraş vest-european nu o mai are.

Grand Place, o piaţă pătrată, înconjurată de clădiri de o mare frumuseţe arhitectonică, cu faţadele pline de dantelă realizată în piatră, este principalul punct de atracţie turistică al capitalei belgiene. Una dintre clădirile acestei pieţe, care se singularizează prin turnul său zvelt, realizat din coloane, este chiar Primăria oraşului.

Grand Place din Bruxelles nu cred să aibă pereche şi rival în lume. Întregul ansamblu, mărimea pieţei şi a clădirilor, stilul arhitectonic, fineţea realizării artistice se îmbină şi armonizează într-o astfel de manieră încît creează impresia lucrurilor de excepţie.

Cine a trecut o dată prin această piață nu poate s-o mai uite. Ochiul rămîne prizonierul pietrelor cioplite și sculptate, al nenumăratelor ornamente, înfloriturî și decorațiuni care împodobesc clădirile patrulaterului. Totul este făcut cu un asemenea rafinament artistic, cu o atît de mare siguranță a măsurii și proporțiilor, încît pare de o frumusețe ireală, o piață de basm, ceva de vis ori de film.

Ale cui au fost minunatele clădiri din Grand Place ? Clădirea cu turn în stil gotic a fost și a rămas a Primăriei. Construcția ei a început în 1402, în plină epocă de înflorire și prosperitate a Brabantului. Fațadele acestei splendori gotice sînt împodobite cu zeci de statuete și ornamente cioplite toate în piatră. Faimoasa artă a dantelăriei flamande a fost transpusă și în piatră, pentru a o face nemuritoare.

Casa Regelui, a doua clădire importantă a pieței, a aparținut la început ducilor de Brabant. Ea a devenit Casa Poporului în timpul republicii și a dobîndit actualul nume odată cu urcarea lui Filip pe tronul Spaniei. Ea a fost construită în secolul al XVI-lea, cu un secol mai tîrziu decît Primăria. A suferit mai multe deteriorări, fiind incendiată și bombardată în 1695 de către mareșalul francez Villeroi și din nou ruinată în secolul al XIX-lea, fiind apoi restaurată respectîndu-se toate detaliile și planurile stilului său gotic original.

A treia clădire, de fapt un grup de clădiri alăturate, a fost sediul breslelor din oraș. Aceste clădiri poartă pecetea stilului baroc, armonizîndu-se însă bine complexului arhitectonic al pieței.

Zidurile acestui patrulater, cu dantelăria lor încremenită în piatră, cernite de vreme, dovezi ale fastului, bogăției și talentului oamenilor vechiului Brabant, uimesc și fascinează privirea turistului modern, obișnuit cu dizgrațioasele blocuri din beton, înviorează inimile obosite de trepidația acestui secol al vitezei și încurajează sufletele sensibile ale artiștilor care visează să lase și ei ceva în urma lor.

Rezervată exclusiv pietonilor, această piață, în care se mai vînd doar flori, rămîne mîndria orașului și a în-

tregii țări. Imaginea ei, a clădirilor ei, alături de copilașul Manneken-Pis, este multiplicată pe milioane de cărți poștale ilustrate care sînt trimise de vizitatorii orașului în lumea întreagă.

Alături de Grand Place, două alte opere arhitectonice trebuie neapărat pomenite. Este vorba de catedrala Sfîntul Mihail, construită în secolul XIII, locul unde se află moaștele Sfintei Gudula, patroana orașului Bruxelles, și Palatul de Justiție.

Dacă edificiile din Grand Place și catedrala Sfîntul Mihail sînt bijuterii arhitectonice, Palatul de Justiție este o clădire monumentală, după știința mea, figurînd între cele mai maiestuoase Tribunale ale lumii. O clădire masivă, construită din blocuri mari de piatră, plănuită anume să impresioneze și să pară veșnică. Este și foarte bine plasată, la capătul bulevardului Rue de la Régence care urcă de la Palatul Regal și se termină în larga piață din fața Palatului de Justiție. Fundația a fost săpată pe un dîmb, ceea ce îl face și mai înalt, masiv, impunător. Are și Palatul de Justiție frumusețea sa arhitectonică, mai ales cupola rotundă susținută de coloane, așezată pe o altă cupolă pătrată, avînd în cele patru colțuri statui și animale mitologice.

Palatul de Justiție inspiră omului exact ceea ce trebuie pentru funcția socială pe care o îndeplinește : răceală, sobrietate, trăinicie, seriozitate, solemnitate, ușoară senzație de transcendență, imparțialitate, atotputernicie.

Apropiindu-mă de Palatul de Justiție eram mai mîndru ca oricînd de profesia ce mi-am ales-o, căci nu-i nimic mai important în viața oamenilor decît să vadă că li s-a făcut dreptate. Există oare un vis mai important al omului decît visul dreptății ? Există oare vreo sete mai mistuitoare decît setea de dreptate ? Există oare durere mai mare în sufletul oamenilor decît nedreptatea ? Există ceva mai frumos pe lume decît dreptatea ?

Împreună cu prietenul meu Bruno Dotta, într-o zi frumoasă, cu soare, am făcut o plimbare cu mașina pînă la Waterloo, pentru a vedea celebrul loc al bătăliei în care a fost înfrînt Napoleon de către armatele engleze

și prusace, înfrîngere fără de care nimeni nu știe cum ar fi evoluat Europa și cum ar fi arătat ea în zilele noastre.

Am citit mult despre această bătălie și despre cauzele înfrîngerii lui Napoleon. Aprecierea că, dacă în noaptea premergătoare zilei luptei decisive nu ar fi plouat și nu s-ar fi udat praful de pușcă al soldaților francezi, Napoleon ar fi cîștigat bătălia și Europa ar fi avut un alt destin, mi se pare exagerată, dar o consider ca un bun exemplu al rolului pe care hazardul îl poate juca în istorie.

Cum arată Waterloo ? Este o cîmpie întinsă și destul de dreaptă. Se spune că la 18 iunie 1815 ar fi arătat exact ca și acum, întrucît au fost luate măsuri să nu se construiască nimic și să nu se modifice structura și fizionomia reliefului întregii suprafețe pe care s-au desfășurat celebrele bătălii.

Ceva totuși s-a schimbat față de acele vremuri, căci, imediat după victoria trupelor aliate, englezii au construit o enormă piramidă de pămînt, în vîrful ei, pe un soclu de beton înalt de vreo 15 metri, fiind plasat un leu falnic, leul englez, care își ține laba dreaptă din față pe globul pămîntesc, privind triumfător și mîndru, ceea ce vrea să simbolizeze dominația imperiului britanic asupra întregului glob.

Atît leul, cît și globul sînt frumoase opere artistice, leul jucîndu-se parcă cu globul pămîntesc. Atîta doar că figura de stil nu mai corespunde nici realității și nici spiritului vremii, ea rămînînd însă o dovadă clară, o sugestivă ilustrație artistică a unor vremi apuse. Înconjurînd monumentul, încercam să răzbat zarea cu privirea, admirînd cîmpurile bine lucrate, pline de recolte bogate, ce se întindeau de jur împrejurul piramidei. În partea opusă cîmpiei pe care a avut loc bătălia, la capătul unor largi parcele de pămînt, am văzut case mari, solide, aparținînd desigur proprietarilor acelor locuri. Nu era nici sat, nici oraș, ci un fel de zonă rezidențială cu suprafețe mai mici ori mai mari pe care se face agricultură intensivă. În realitate, era o zonă agricolă cu case aparținînd țăranilor belgieni, peisaj cu totul diferit de al satelor românești de la șes, cu casele lor înghesuite unele în altele. Aici vedeam case împrăștiate, fie la marginea, fie la mijlocul tarlalei de pămînt a fiecărui proprietar, cu drum asfaltat pînă în curte, irosindu-se astfel multe hectare de pămînt fertil, furat agriculturii.

Pe de altă parte, nu era rău. Mă gîndeam la satele moților din Munții Apuseni, răspîndite pe toate dealurile, între doi vecini existînd distanțe apreciabile, ceea ce face ca vecinătatea să fie agreabilă, vecinul nestîndu-ți tot timpul în „coaste", neluîndu-ți din spațiul tău vital, lăsîndu-te să te organizezi cum îți place și cum vrei în curtea și pe bucata ta de pămînt.

Era multă lume la Waterloo în acea după-amiază. Marea majoritate, străini. În spațiul de parcare de la baza monumentului erau multe mașini germane, olandeze, norvegiene, suedeze, engleze. Nu am văzut însă nici o mașină franceză. Aceasta a fost de fapt constatarea care mi s-a părut cea mai importantă. Una dintre lecțiile pe care le-am primit atunci. Adesea m-am gîndit la acest lucru, el rămînîndu-mi în amintire alături de imaginea leului care ține laba pe globul pămîntesc.

La Antwerp am mers de unul singur ca să văd casa memorială a marelui pictor Rubens. Am avut însă ghinionul ca în ziua respectivă casa-muzeu să fie închisă. A trebuit să mă mulțumesc doar cu o plimbare prin oraș și prin port.

Fără să simt o atracție a mării, cu trecerea timpului am realizat că porturile mă fascinează, că atmosfera și viața orașelor-porturi, deosebite mult de restul orașelor, mă mișcă, stîrnind în mine nostalgii pe care nu am dorit nici să mi le explic și nici să mi le precizez.

Orașele-porturi par să aibă o dimensiune în plus față de celelalte. Prin vasele care vin și pleacă, ele sînt parcă mult mai legate de restul lumii decît de țara căreia îi aparțin.

Antwerp este situat pe rîul care în Valonia se cheamă l'Escaut, iar în Flandra, Schelde, nu departe de locul unde se varsă într-o limbă de golf a Mării Nordului, lungă de aproximativ 70 km. În port pot să intre vapoare cu un tonaj de pînă la 80 000 tdw. În anul 1980,

acest port a avut un trafic de 82 milioane tone de mărfuri, situîndu-se pe locul trei în Europa, după Rotterdam, care a realizat un volum de operațiuni de 278 milioane tone, și după Marsilia care, în acel an, a încărcat și descărcat 103 milioane tone de mărfuri.

Portul se întinde pe 11 000 ha și prin înalta lui dotare tehnică rivalizează cu orice port din lume în privința operativității încărcărilor și descărcărilor. Un record cu care se mîndresc docherii acestui port este acela de a fi încărcat 5 419 automobile în numai 28 de ore.

Plimbîndu-mă prin portul Antwerp am tot căutat un vapor românesc, dar în acea zi n-am zărit nici unul, deși aș fi dorit să văd nu unul singur, ci multe, foarte multe vapoare cu steagul tricolor. Mi-ar fi plăcut nespus de mult să aud acolo vorba românească și să constat nemulțumirea localnicilor că vasele românești au ajuns să monopolizeze transporturile maritime spre și din Antwerp.

ȘI ÎN ELVEȚIA AM VĂZUT ȚĂRANI LA COASĂ

Trenul cu care călătoream în Elveția a oprit în gara centrală Cornovin din Geneva, exact la ora și minutul indicate în broșura cu mersul trenului existentă în fiecare compartiment. În timp ce ochii îmi rămăseseră pironiți la ceasul electric din gară, gîndurile-mi zburau spre țară și spre anii copilăriei, cînd părinții îmi cereau adeseori să potrivesc ceasul nostru cu pendulă, din perete, după trenurile care treceau prin gara satului. În Elveția deceniului opt, lucrurile se prezintă altfel : mecanicii de locomotivă sînt cei care se pare că potrivesc mersul trenurilor cu mersul ceasornicelor.

Ca multe alte așezări umane, Geneva are și ea o istorie lungă. După ce a fost mai întîi orașul alobragilor, a cunoscut cinci secole de dominație romană, devenind apoi capitala burgunzilor, ostrogoților și francilor. În 1034 a fost încorporată în imperiul german de regele Conrad Salicul, care însă a lăsat să funcționeze un guvernămînt local, condus de un episcop. Perseverînd în lupta pentru independență, genevezii au obținut în 1530 recunoașterea drepturilor lor de către ducele de Savoia. În 1535, mișcarea protestantă reușește să-l alunge pe episcop și să declare Geneva independentă. Este epoca în care în viața orașului se impune predicatorul Calvin, Geneva devenind metropola calvinismului și patria protestantismului, între zidurile ei găsindu-și refugiu persecutații religioși de toate felurile, între care nu putem să nu-l amintim pe John Knox (1505—1572), reformator scoțian, unul dintre fondatorii presbiterianismului. Deși democrată la origine, guvernarea Genevei a încăput pe mîna aristocrației, con-

fra căreia poporul s-a răsculat de mai multe ori în 1707, 1738, 1762, 1782 și 1792. În 1798, Geneva a fost ocupată de francezi, ocupație care a ținut pînă în 1814, cînd și-a recîștigat definitiv independența.

De numele Genevei se leagă și viața altor mari bărbați a căror înrîurire asupra gîndirii filozofice și social-politice umane nu este nici acum încă pe deplin evaluată. Este vorba între alții de Jean-Jacques Rousseau și Voltaire.

Casele-muzeu și statuile marilor gînditori și reformatori sînt cercetate și vizitate de un mare număr de turiști. Într-o după-amiază de toamnă însorită am ajuns și eu la Ferney, unde „patriarhul" Voltaire și-a trăit ultima parte a vieții.

Contemplarea și atingerea obiectelor care au aparținut oamenilor celebri pot trezi în sufletul vizitatorilor stări și sentimente contradictorii. Camerele, mobilele, cărțile și alte obiecte sînt dintre cele obișnuite epocii și nivelului material al posesorului. Luate în sine, ele nu au o valoare mai mare decît le-o dau vechimea și calitățile lor intrinseci. Numai relația dintre obiecte și un anumit om le dă o aură deosebită. De fapt, nu o carte în sine ne înfioară și nici un anumit scaun, ci gîndul că acele lucruri au aparținut unui om important, care a creat ceva în viață, care a lăsat ceva după el.

M-am bucurat desigur că am ajuns să văd locurile unde au trăit Rousseau și Voltaire, ale căror gînduri, idei și convingeri le studiasem cu ani în urmă. În casele lor memoriale mă cuprindea însă parcă mai tare regretul că noi, românii, nu acordăm mai multă atenție tuturor implicațiilor și avantajelor pe care le are organizarea de case memoriale. În anii din urmă s-a făcut ceva în acest sens, dar mai sînt încă multe de făcut. Văzînd mormîntul lui Voltaire, mă gîndeam la Simion Bărnuțiu, ale cărui oseminte se găsesc într-o nișă a bisericii din Bocșa, județul Sălaj, și care ar merita o casă memorială în satul natal. Mă gîndeam că imobilele unde au trăit Eminescu și Slavici, Sadoveanu, Goga, Rebreanu și atîția alți mari oameni de cultură români ar putea deveni case memoriale.

Dar mai bine să ne reîntoarcem la consemnarea impresiilor legate de călătoriile prin Elveția.

Favorizată de neutralitatea țării și de așezarea sa geografică pe malul lacului Léman, cel mai mare din munții Alpi (82 km lungime, 8 km lărgime medie și 307—308 m adîncime), lacul de unde își trage apele Rhonul, Geneva și-a cîștigat o binemeritată faimă de mare centru politic internațional. Orașul s-a impus lumii mai ales între cele două războaie mondiale, cînd a găzduit sediul Ligii Națiunilor.

Treburile care m-au dus la Geneva au prilejuit și vizite la cîteva dintre sediile unor organizații internaționale : G.A.T.T., Organizația Internațională a Muncii, Asociația Europeană a Liberului Schimb, Crucea Roșie Internațională etc. Am vizitat și Centrul European de Cercetări Nucleare (C.E.R.N.) care își are sediul într-o comună situată nu departe de Geneva, chiar pe granița cu Franța. De fapt, granița dintre cele două țări trece chiar prin clădirea unde-și are sediul această organizație internațională, pereții unor camere marcînd și delimitarea celor două țări.

Una dintre constatările făcute și cu această ocazie a fost că funcționarii internaționali care lucrează în secretariatele organizațiilor internaționale, deși ar trebui să fie imparțiali și obiectivi, caută pe toate căile să-și ajute propriile țări. Constatînd aceasta, am simțit o nouă strîngere de inimă la gîndul că sînt atît de puțini români în aceste secretariate.

În afară de organizațiile internaționale, sînt găzduite și alte instituții care mențin și sporesc faima Genevei. Este vorba de instituțiile de învățămînt și cultură. Un loc aparte în viața orașului și al țării îl joacă Universitatea din Geneva și Institutul de Înalte Studii Internaționale, unde și un număr de români și-au luat în ultimii ani doctoratul în științe politice și juridice.

Geneva are mari muzee de istorie, de științe naturale și de artă. M-au frapat bogatele colecții de arme și armuri expuse în multe dintre muzee. Asta mă făcea să-mi amintesc că Elveția, deși neutră, este unul dintre statele cele mai bine înarmate, cu serviciul militar obli-

gatoriu și cu o participare a întregului popor la activitatea de instruire și pregătire pentru apărarea patriei.

Profitînd că au apă din abundență, edilii orașului au construit multe fîntîni arteziene, dintre care una, plasată chiar pe lac, aruncă o coloană de apă pînă la înălțimea de 100 de metri, oferind, mai ales în timpul nopții, feerice jocuri de apă și lumină.

Geneva este un cunoscut și important oraș turistic, motiv pentru care locuitorii și comercianții săi sînt amabili, politicoși și foarte atenți la solicitările turiștilor

Deși cînd am vizitat Geneva ceasurile nu mă mai impresionau ca în copilărie, imaginea nenumăratelor vitrine pline cu cele mai felurite modele de ceasuri mi-a rămas vie în memorie.

Oricît de importantă ar fi pentru Elveția, Geneva nu este decît unul dintre orașele sale. Berna, capitala statului, Zürich, centru financiar și economic, Lausanne, Montreux, Evian, St. Moritz, St. Gall, Basel etc. sînt orașe și tot atîtea stațiuni turistice, cu propria lor istorie, cu preocupările și grijile prezentului și viitorului.

Dacă Elveția continuă să fie locul preferat de marii milionari ca să-și depoziteze banii și un centru turistic important, se cuvine subliniat faptul că această confederație de state și națiuni, care nu are o suprafață mai mare de 41 238 km² și o populație cu puțin peste șase milioane locuitori, a reușit să ajungă unul dintre statele cele mai dezvoltate din punct de vedere industrial.

În 1981, produsul național brut pe cap de locuitor al elveților era de 17 430 dolari, cel mai mare din Europa. În același an, Elveția avea, comparativ cu celelalte țări europene, cel mai mic număr de șomeri.

Este interesantă structura ocupațională a elveților. În 1980, din totalul populației de 6 314 000 locuitori, populația activă reprezenta 2 770 000. Din aceasta, 7,4% lucra în agricultură, 39,3% în industrie și 53,3% în alte sectoare, în principal în sectorul servicii.

Elveția este de multă vreme o țară a băncilor și un important centru financiar internațional. La începutul anului 1984 funcționau în Elveția 570 de bănci și companii financiare, cu un capital de peste 260 miliarde

dolari. Se apreciază că încă pe atîția se aflau în conturile acestor bănci bani cu care băncile elvețiene fac investiții ori se lansează în tot felul de alte operații bancare.

Datorită secretului operațiunilor financiare nu se poate ști însă precis cîți bani sînt depuși la băncile elvețiene și nici care este cu adevărat puterea financiară a acestei țări. Chiar crizele economice prin care trec țările occidentale au pînă la un punct un efect pozitiv asupra Elveției, căci în astfel de situații capitaliștii caută un loc sigur pentru banii lor. Or, care alte bănci pot oferi mai multă siguranță decît băncile elvețiene ?

Deși țară așa de mică, datorită acestui rol de centru financiar, precum și datorită vigorii industriale, francul elvețian joacă în ultima vreme un rol internațional tot mai vizibil.

La mijlocul anului 1980, de exemplu, pe piața eurodevizelor existau franci elvețieni echivalînd 46 miliarde de dolari S.U.A.

În ciuda numărului lor mare, băncile elvețiene oferă locuri de muncă pentru numai 2% din populația activă și plătesc impozite directe care reprezintă doar 7% din totalul acestui gen de impozite.

Rolul de centru financiar internațional pe care îl joacă Elveția aduce desigur multe avantaje elvețienilor. Bunăstarea lor este clădită însă în principal pe muncă și bună administrare, pe competență și seriozitate, pe spirit inovator în cîteva domenii ale tehnicii foarte chibzuit selectate.

Neutralitatea și lipsa războaielor pe teritoriul țării sînt factori favorizanți, dar nu hotărîtori, dacă ne gîndim la relieful muntos, la sărăcia de resurse naturale, la faptul că Elveția nu are ieșire la mare.

Ceasurile elvețiene, medicamentele, brînzeturile sînt cele mai bune din lume nu datorită unor factori externi, ci datorită calităților poporului helvetic. Seriozitatea, ca trăsătură de caracter, obișnuința și dorința de a face temeinic orice lucru, acestea sînt adevăratele cauze și explicații ale prestigiului produselor elvețiene și ale nivelului înalt de viață al elvețienilor.

Dezvoltarea industrială a Elveției nu s-a realizat fără dificultăți, chiar dacă au existat condiții prielnice, căci au trebuit învinse multe obstacole, între care lipsa de materii prime, lipsa de resurse energetice și îngustimea pieței interne. Învingînd adversitățile naturii, Elveția se prezintă astăzi cu o industrie diversificată și cu posibilități de expansiune.

Industria ceasurilor, faimoasă o lungă perioadă de timp, a început să fie afectată de concurența industriilor similare din Japonia și S.U.A. Producătorii elvețieni de ceasuri sînt confruntați și cu revoluția tehnologică produsă de apariția ceasurilor electronice. Există un anumit declin al industriei elvețiene a ceasurilor, materializat în reducerea unităților producătoare de la 1 278, cîte existau la mijlocul anilor '60, la mai puțin de 900, la începutul anului 1980. În ultimii ani a avut loc și o reducere a numărului muncitorilor angajați în producția de ceasuri, totalul lor scăzînd sub 50 000.

Deși Elveția realizează aproximativ 30% din totalul producției mondiale de ceasuri (83,7 milioane bucăți din totalul de 320 milioane), în 1980, valoarea totală a exportului elvețian a fost de numai 3,1 miliarde franci elvețieni, ceea ce a reprezentat doar 7,2% din totalul exporturilor elvețiene, comparativ cu 11,9%, în 1970.

Datorită marelui succes de care s-au bucurat ceasurile mecanice elvețiene, Elveția s-a orientat cam tîrziu și cu reticență spre ceasurile electronice produse de Japonia și S.U.A., care devin tot mai la modă. Acum, elvețienii cheltuiesc uriașe sume de bani pentru cercetare și dezvoltare în industria ceasurilor, în dorința de a se pune la punct cu noile tehnologii electronice, pentru a-și menține supremația mondială în producția și vînzarea de ceasuri.

Convinse pe deplin de importanța majoră a progresului tehnic, firmele elvețiene se situează pe primele locuri în lume în ceea ce privește fondurile investite pentru cercetare și dezvoltare. Ponderea sumelor afectate cercetării de către firmele particulare elvețiene a ajuns la 75% din volumul total al fondurilor elvețiene destinate cercetării științifice și progresului tehnic.

Pe ansamblul țării, Elveția cheltuiește pentru cercetare și dezvoltare sume ce reprezintă aproximativ 2,5% din produsul național brut, procentaj foarte ridicat, similar cu cel al S.U.A. și superior cotelor alocate de foarte multe alte țări dezvoltate.

Ironia face ca ceasul electronic să fi fost inventat de către un inginer elvețian, pe nume Max Hetzel, în 1954. Pe atunci, elvețienii nu l-au prețuit, considerînd că nu este pe măsura înaltei lor calificări. Invenția a fost preluată de americani și apoi de japonezi, care în scurtă vreme au reușit să inunde piețele mondiale cu ceasurile electronice. Într-un tîrziu, au început să le producă și elvețienii.

1979 a fost anul cel mai greu, căci japonezii tocmai anunțaseră că pentru prima dată Japonia a produs mai multe ceasuri decît elvețienii.

Fără a neglija importanța ceasurilor ieftine, elvețienii se orientează asupra ceasurilor de lux, foarte scumpe, ale căror prețuri ajung pînă la 50 000 dolari S.U.A. În multe țări ale lumii, inclusiv în Japonia, a avea un ceas bun, elvețian, are semnificația unui anumit statut social. Cei mai mari cumpărători de ceasuri scumpe elvețiene sînt arabii. Se povestește că un arab a plătit un ceas elvețian cu șase milioane de franci elvețieni.

Deși elvețienii sînt zgîrciți cu informațiile referitoare la sistemul bancar și industrial, din datele cunoscute se poate afirma că firmele elvețiene produc multe milioane de ceasuri în afara Elveției, în Hong Kong sau Singapore, unde forța de muncă este mult mai ieftină.

Un studiu al evoluției industriei elvețiene a ceasurilor și al tendințelor de viitor arată că, deși volumul producției de ceasuri ieftine se menține ridicat, în viitor se profilează o reducere treptată a producției acestui tip de ceasuri, care este lăsată pe seama țărilor mai slab dezvoltate industrial, Elveția intenționînd să se dedice ceasurilor scumpe, ceasurilor sofisticate care necesită materii prime reduse, dar multă știință și care aduc mari profituri.

Întrucît industria producătoare de ceasuri este concentrată în principal în văile din Jura, reducerea numărului angajaților creează probleme tot mai mari, mo-

tiv pentru care autoritățile cantonale, în colaborare cu cele federale, încearcă să găsească soluții de eliminare a monoproducției și de implantare de noi industrii care să preia forța de muncă eliberată de industria ceasurilor.

În afară de ceasuri, Elveția produce o gamă largă de alte mărfuri industriale. Din totalul exportului, care contribuie în proporție de 30% la formarea venitului național, o treime este reprezentat de mașini și unelte și o cincime de produse chimice, în rîndul cărora medicamentele ocupă o pondere importantă. Urmează, în ordine, textilele și produsele alimentare. O tonă de produse exportate valorează cît opt tone de produse importate.

Este curioasă dezvoltarea în Elveția a unei puternice industrii chimice, deși materiile prime se importă. Două sînt domeniile mari în care industria chimică elvețiană și-a făurit un nume și prestigiu internațional, industria medicamentelor și industria agro-chimică. Prin intermediul medicamentelor, tot mai mulți români au aflat de firmele elvețiene : Sandoz, Ciba-Geigy, Roche/Sapac etc. În domeniul produselor farmaceutice, trei mari companii elvețiene, cu sediul în Basel, satisfac 10% din cererea mondială de medicamente.

Datorită îngustimii pieței interne, cea mai mare parte a producției industriei chimice ia drumul exportului. În 1979, exportul elvețian de produse chimice s-a ridicat la suma de cinci miliarde dolari.

Prin descoperirea medicamentului cunoscut sub numele de Valium, considerat unul dintre cele mai bune tranchilizante, firma elvețiană Hoffmann La Roche a dat una dintre cele mai mari lovituri de afaceri din istoria sa. Mulți ani de zile, afacerile firmei au crescut în mod spectaculos, ajungîndu-se ca, la punctul maxim de glorie al Valiumului, valoarea acestui singur medicament să reprezintă 60% din totalul vînzărilor realizate de firmă, vînzări care se cifrau în acei ani la aproximativ 1 miliard și jumătate de dolari. După un număr de ani, faima Valiumului a început să scadă, astfel că în 1978 el nu a mai reprezentat decît 25% din totalul vînzărilor firmei, ajunse atunci la 2,5 miliarde dolari.

Pentru a rămîne în plutonul fruntaș al firmelor farmaceutice, Hoffmann La Roche cheltuiește sume mari (între 400—500 milioane dolari anual) pentru cercetare. În descoperirea de noi medicamente sînt angrenați specialiști care lucrează direct ori indirect pentru firmă, toate cheltuielile, dotarea științifică și tehnică fiind suportate de firmă. Bolile cărora firma speră să le descopere noi medicamente sînt : artrita, afecțiunile cardiovasculare și cancerul.

Curios este faptul că, în opinia cercetătorilor științifici din cadrul firmei Hoffmann La Roche, descoperirea unui medicament împotriva cancerului ar adăuga doar 1,5 ani duratei medii a vieții, pe cînd descoperirea unui medicament care să vindece bolile de inimă ar prelungi cu 15 ani durata medie a vieții.

În activitatea de cercetare științifică menită să descopere noi medicamente, cercetătorii firmei La Roche folosesc în principal două metode : testarea efectului diferitelor amestecuri de substanțe chimice asupra bolilor și asupra organismelor umane și biotehnologia.

Elveția este cunoscută în lume și prin lifturile pe care le produce. Ascensoarele Schindler, existente încă la unele edificii mai vechi din București, sînt produse de compania elvețiană cu același nume. Această companie a luat ființă în 1874, la Lucerna, și a început să producă lifturi din 1890. Astăzi, firma Schindler a ajuns pe locul doi în lume, cu o pondere de 10% din vînzările mondiale de lifturi, fiind întrecută doar de concernul american Otis. În 1982, firma Schindler își realiza 65% din venituri din vînzări de lifturi și 35% din serviciile de reparații și întreținere.

O ramură industrială tradițională, industria textilă, este concentrată în principal în partea de est a țării, producînd mai ales pentru export, aproximativ 75% cu destinația spre țările C.E.E. ori E.F.T.A

Cum este nevoită să importe cea mai mare parte a energiei pe care o consumă, nici Elveția nu a fost scutită de criza energetică. Săracă în resurse energetice și dezvoltată industrial, la începutul anilor '80, Elveția nu

10 — c. 330

avea în funcțiune decît patru centrale nucleare : două la Beznau, una la Muhleberg și una la Goagen Daniken. Construcția celei de-a cincea centrale nucleare, la Leibstadt, deși aprobată în principiu, nu începuse.

Și în Elveția, ca și în alte țări occidentale, mișcarea antinucleară este foarte puternică, iar construirea de centrale atomoelectrice se face tot mai greu acceptată de populație din cauza marilor pericole pe care aceste centrale le prezintă pentru viața oamenilor și pentru echilibrul ecologic. În cadrul unui referendum, din 1979, a fost respinsă ideea de a se renunța complet la construirea de centrale nucleare, însă procentul celor care se pronunță împotrivă crește pe zi ce trece și este foarte posibil ca, în viitor, în cadrul unui alt referendum, decizia să fie exact inversul celei de acum.

Întrucît ritmul construcției de noi centrale nucleare este foarte lent, cele mai optimiste calcule arată că, în anul 2000, energia produsă de aceste centrale nu va reprezenta mai mult de 13%, față de 3%, cît reprezenta în 1975.

Sintetizînd impresiile mele din țara băncilor, a diplomaților, a turismului, a unor industrii ultramoderne, constat că de fapt nici nu am amintit despre ceea ce mi s-a părut cu adevărat semnificativ : atitudinea față de pămînt și față de agricultură.

Impresia cea mai puternică mi-au lăsat-o elveții cînd i-am văzut muncind pămîntul, cînd le-am înțeles dragostea pentru pămînt și natură, cînd i-am văzut cum cultivă, îngrijesc și prețuiesc fiecare palmă de pămînt, cînd i-am văzut cum își mențin curate și în bună stare drumurile și străzile, cum ocrotesc pădurile, apele, animalele și peștii, cît de serios luptă împotriva poluării, cum se bucură de limpezimea apelor lor curgătoare.

Așa cum s-a întîmplat și în multe alte țări ale Europei, dialogul cel mai cald, simplu și emoționant l-am avut și în Elveția cu țăranii.

Imaginea dealurilor cultivate cu viță de vie, a numeroaselor terase, sprijinite pe ziduri construite temeinic, cu piatră și ciment, imagine a primilor kilometri parcurși cu trenul pe pămîntul helvetic, n-o voi uita niciodată.

Chiar cele mai abrupte pante, cu sol sărac și greu accesibil, sînt îngrijite și folosite. Pădurea este pădure, drumurile drumuri, iarba iarbă și întregul pămînt cultivat. Nu am văzut nici o palmă de pămînt lăsat în părăsire, neîngrijit, dealuri năpădite de spini și tufărișuri, nu am văzut muncă de mîntuială.

În vara primei mele călătorii în Elveția am văzut foarte mulți oameni lucrînd pămîntul, deși știam că în această țară țăranii nu reprezintă mai mult de 6—7% din întreaga populație.

Am văzut lucrînd mașinile, dar am văzut și oameni cosind și strîngînd fînul cu furca și cu grebla, exact ca în anii copilăriei mele.

Producțiile agricole elveține sînt foarte mari comparativ cu cele românești. Astfel, consemnez că producția medie de grîu pe hectar în România era de 2 500 kg (1981), iar în Elveția de 4 480 kg (1980) ; producția medie de cartofi era în România de 14 400 kg (1981), iar în Elveția de 36 000 kg (1980) ; producția medie de sfeclă de zahăr era în România de 19 200 kg (1981), iar în Elveția de 50 500 kg (1980) ; producția medie anuală de lapte pe o vacă era în Elveția de 4 156 kg (1980), în timp ce în România era doar de 1 809 kg (1980).

Cum sînt satele elveține ? În primul rînd este foarte greu să stabilești dacă o localitate e oraș ori sat. În al doilea rînd, nu corespund aproape deloc imaginii tradiționale pe care o avem despre sat. Drept criterii ale delimitării satului de oraș s-ar putea folosi următoarele : obiectul activității locuitorilor, mărimea localității, arhitectura clădirilor. Dar și aceste criterii sînt relative. Deși în sate ocupația principală o constituie cultura pămîntului și creșterea animalelor, aproape în fiecare sat există și ateliere industriale și secții ale diferitelor fabrici, unde sînt muncitori care lucrează permanent, în timp ce țăranii lucrează numai în perioadele în care nu sînt ocupați cu muncile agricole. Nici mărimea localității nu este concludentă. Sigur că, de regulă, orașele sînt mai mari decît satele, dar sînt și orașe mici și sate mari. De obicei, în sate nu sînt clădiri cu multe

etaje, predominînd casele cu un etaj, cel mult două. Sînt însă și orașe fără clădiri cu multe etaje. Ca regulă generală, stațiunile montane nu au clădiri cu prea multe etaje. Pentru a complica și mai mult lucrurile, vom adăuga că și o parte a locuitorilor din orașe cultivă pămîntul și cresc animale. Ca să nu mai spunem că, în orice localitate, fie sat ori oraș, există hoteluri și pensiuni, magazine, oficii poștale, unități prestatoare de servicii și alte instituții administrative și culturale în raport de numărul locuitorilor, de nevoile și tradițiile lor.

Cît am umblat prin Elveția nu am văzut drumuri nepavate, neasfaltate, praf sau noroi. Nici în sate, unde circulă și animalele și tractoarele... Animalele nu circulă, de regulă, pe drumurile publice. Ies din grajd direct pe pășune. Cresc animale numai țăranii care au teren suficient pentru pășune.

Există o foarte mare specializare a țăranilor. Cei care cresc vaci de lapte se îngrijesc exclusiv de hrana și mulsul lor, de selecția celor mai bune exemplare. Desigur, un țăran care are vaci cu lapte cultivă și o anumită suprafață de teren, dar o cultivă pentru hrana vitelor. La fel procedează podgorenii, crescătorii de porci, oi, capre, păsări sau cei care cultivă cereale, cartofi sau zarzavaturi, flori ori fructe.

În timpul iernii, cînd munca la cîmp cere mai puțin timp, țăranii lucrează în ateliere industriale, își repară uneltele și se pun la punct cu noutățile științifice din domeniul lor de activitate. Tradițional, o mare parte a ceasurilor elvețiene au fost produse în sate ori în localități mici. Diferite repere ale diferitelor mașini sînt de asemenea realizate în mici ateliere rurale.

Muncind pămîntul cu atîta rîvnă și îngrijindu și cu dragoste animalele, elvețienii reușesc, la unele produse agricole, nu numai să-și acopere nevoile interne, ci chiar să realizeze surplusuri pentru export. Este vorba mai ales de produse lactate, brînzeturi.

Între produsele alimentare cu care elvețienii și-au cîștigat un binemeritat prestigiu pe plan internațional, menționăm ciocolata și brînzeturile Care să fie explicația ? Calitatea laptelui, calitatea prelucrării și faptul

că elvețienii sînt cei mai mari consumatori de ciocolată și brînză din lume. Consumul mediu anual de ciocolată pe cap de locuitor este de 10,2 kg. În ordine, urmează norvegienii cu 6,8 kg, englezii și belgienii cu 6,6 kg, în timp ce italienii sînt la coada clasamentului, cu 0,9 kg pe cap de locuitor.

Elvețienii argumentează că omului modern, care este în tot mai mare criză de timp, pretutindeni în lume, un baton de ciocolată dulce și plăcută la gust îi alină foamea, dîndu-i totodată într-o formă concentrată un aliment sănătos.

În 1978, considerat an record, consumul de brînză pe cap de locuitor a fost de 12,48 kg, ceea ce i-a situat pe elvețieni pe primul loc în lume.

Elvețienii nu pot însă consuma întreaga producție internă de brînză. Din totalul producției anuale, de aproximativ 120 000 tone, în interior se consumă doar jumătate, cealaltă jumătate fiind destinată exportului. Pe piața mondială, prețul brînzeturilor elvețiene este foarte ridicat, datorită calității excepționale.

Agricultura elvețiană primește și ea subvenții de la stat. În 1981, de exemplu, autoritățile federale au alocat o subvenție în valoare de un miliard și jumătate de franci elvețieni. Din această sumă, 660 milioane au fost folosiți pentru încurajarea producției de lapte, care altfel nu ar putea exista, și apoi pentru subvenționarea produselor lactate, pe care altfel cumpărătorii nu le-ar putea cumpăra. Cea mai mare parte din restul sumei a fost folosită sub forma unor ajutoare bănești directe, oferite micilor fermieri. Ajutorul este în funcție de pămînt : cu cît este mai sărac, cu atît este mai mare suma oferită de stat. Fermele mici sînt încurajate, iar fermele mari penalizate. Crescătorii de animale sînt subvenționați dacă au maximum 15 vaci. O fermă mai mare de 15 vaci este considerată neeconomică și, în consecință, nu este subvenționată. Restul animalelor sînt echivalate în raport cu vacile, astfel o vacă este echivalată cu 5 porci, deci cine are mai mult de 75 de porci nu primește subvenții de la stat.

Pentru a-i determina pe țărani să rămînă în munți, statul elvețian protejează agricultura proprie și piața

produselor agricole prin taxe vamale de import, controale severe la frontieră și fixează totodată prețuri ridicate pentru produsele agricole vîndute pe piața internă. Vameșii și proprietarii de magazine alimentare colectează o parte din banii populației urbane și îi varsă în fondurile de ajutorare a țăranilor. În ultimă instanță, consumatorii sînt cei care subvenționează agricultura.

Importul de vinuri, din țări care îl produc la prețuri mai mici, este permis numai în anii în care producția proprie nu este suficientă pentru a acoperi cererea, și chiar și atunci cu plata unor substanțiale tarife vamale. La fel se întîmplă și cu zahărul. Elveția produce puțin zahăr. Diferența este importată din țările care vînd zahărul mai ieftin. Pe piața internă, tot zahărul se vinde, însă la prețul ridicat al zahărului produs în țară.

Ca urmare a subvenționării producției de lapte, s-a ajuns chiar la supraproducții. Desigur că laptele elvețian și produsele lactate sînt scumpe, printre cele mai scumpe din lume, dar ele există cu prisosință, sînt produse în țară și independența Confederației nu este amenințată. Consumatorul elvețian de produse alimentare plătește prețuri ridicate pentru menținerea producției agricole interne.

Scopul acestei politici este menținerea țăranilor, menținerea agriculturii proprii cu orice preț. Acest scop este justificat din punct de vedere social — menținerea țărănimii, din punct de vedere militar strategic, în caz de război ori blocadă. Elveția își poate satisface nevoile de hrană din resurse proprii; în același timp este și o obligație constituțională, căci constituția țării prevede obligația statului „să mențină o populație rezonabilă de țărani".

Încercînd să-i compar pe țăranii elvețieni cu transilvănenii mei, voi spune doar atît: că între ei sînt foarte multe asemănări, dar și unele deosebiri. Dragostea pentru pămînt și animale, hărnicia, tenacitatea și dîrzenia caracterului, prețuirea libertății, a dreptății, democrației, dragostea față de natură și față de locurile natale îi apropie. Dar, în timp ce transilvănenii au terminat ultimul război acum 40 de ani, elvețienii n-au mai avut războaie de aproape 200 de ani; în timp ce elvețienii s-au eliberat de sub Habsburgi în 1315, după lupta de la Morgarten, transilvănenii s-au eliberat de sub dualismul austro-ungar doar în 1918. Ca să nu mai vorbim și despre alte deosebiri. Cititorul le poate afla singur.

Elvețienii dețin recordul mondial al economiilor realizate în fiecare an.

De exemplu, în 1981, ei au economisit în medie 14 000 dolari (în același an, belgienii au economisit 9 000 dolari). Firește, pentru a economisi sume mari este nevoie mai întîi să le dobîndești. Dintr-un venit mare se poate realiza o economie mare, iar dintr-un venit mic, o economie mică. Tot atît de adevărat este însă că, dintr-un venit mare, se pot realiza cheltuieli mari. Este exact ceea ce nu fac elvețienii. Ei nu numai că sînt bogați, dar continuă să realizeze cele mai mari economii. Este demn de reținut obiceiul bun al economisirii.

În Elveția, autostrăzile s-au construit cu banii automobiliștilor. În 1962 s-a votat, prin referendum, o lege care prevedea că prețul litrului de benzină se mărește cu 30 de centime. Suma rezultată din această majorare a fost folosită exclusiv la construirea de autostrăzi. În 1983, deci în 20 de ani, sistemul de autostrăzi care străbate întreaga țară, legînd-o și cu țările vecine, a fost terminat. Atunci, elvețienii nu au știut ce să mai facă cu cele 30 de centime. Să le perceapă în continuare și să le folosească pentru alte sisteme de transport ori să reducă prețul benzinei? Întrucît decizia inițială a fost adoptată prin referendum, noua decizie a trebuit luată tot prin referendum.

Ca tip de stat, Elveția este o Confederație alcătuită din 26 de cantoane, fiecare canton avîndu-și guvernul, administrația și legile sale proprii. În 1291, trei cantoane, Schwyz, Uri și Nidwalden, au pus bazele Confederației elvețiene. Tratatul de pace din Westfalia (1648) a făcut prima recunoaștere internațională a Confederației ca stat independent.

În 1815, Congresul de la Viena a recunoscut neutralitatea permanentă a Elveției.

Datorită structurii de stat și compoziției populației, Elveția diferă fundamental de oricare alt stat european. Din punct de vedere al limbii vorbite, populația elvețiană se împarte astfel: 65% vorbesc germana, 18% franceza, 12% italiana și 1% retoromana. Dintre cantoane, 19 utilizează în administrație limba germană, 5 franceza și unul italiana (Ticino). Din punct de vedere al religiei, 13 cantoane sînt protestante și 13 catolice.

Guvernul Confederației, compus doar din șapte miniștri, are în sarcina sa apărarea țării, relațiile externe, transporturile și serviciile poștale, educația, pensiile și ocrotirea mediului înconjurător. Restul problemelor sînt de competența cantoanelor.

În Elveția, orice decizie se ia după foarte serioase consultări și calcule, astfel încît să nu se neglijeze nici un interes major. Din această cauză, procesul decizional este lung și greoi, dar deciziile finale sînt echilibrate, trebuind să țină cont de interesele cantonale, lingvistice, confesionale și politice.

Actuala constituție a țării datează din 1918. Între timp, prin intermediul referendumului, ea a fost modificată de mai multe ori. În 1965, Parlamentul federal a declanșat procesul de revizuire a constituției. În 1982, referindu-se la progresul lucrărilor de revizuire, ministrul elvețian al justiției și-a exprimat speranța că revizuirea constituției se va termina pînă în 1991, cînd Confederația va sărbători aniversarea a 700 de ani de la întemeiere.

Fiind o țară mică, formată din mai multe comunități lingvistice, *mass media* din Elveția prezintă caracteristici aparte. Cu excepția televiziunii și a ziarului „Neue Zürcher Zeitung", toate celelalte mijloace de informare au un caracter local. Fiecare comunitate urmărește televiziunea țării cu aceeași limbă : elvețienii de limbă germană urmăresc televiziunea germană, elvețienii de limbă franceză, televiziunea franceză, iar elvețienii de limbă italiană, televiziunea italiană. La fel se prezintă situația și cu presa. Pe lîngă ziarele locale,

fiecare comunitate citește și ziarele de aceeași limbă din țara vecină.

Elveția este țara capitalistă cu cel mai larg sistem al democrației directe. Atît la nivel federal, cît și la nivel cantonal, în Elveția au loc în fiecare an mai multe referendumuri.

Dacă vom lua anul 1980, vom vedea că în acest an au avut loc cinci referendumuri la nivel federal și, numai într-o singură săptămînă din luna septembrie, mai multe referendumuri la nivelul a opt cantoane.

Unul dintre referendumurile federale a fost în legătură cu separarea bisericii de stat. Acest referendum s-a încheiat printr-un vot negativ (78,9% din voturile exprimate). Un altul s-a organizat în legătură cu purtarea centurii de siguranță. Acesta s-a încheiat printr-un vot pozitiv (51,6% din voturile exprimate).

Dintre referendumurile cantonale din 1980 îl vom menționa pe cel din cantonul Zürich, în legătură cu centrala nucleară de la Kaiseraugst, cîștigat de cei care au fost pentru cu 60,6%. Sau referendumul din Saint-Gall, inițiat de toate partidele politice, prin care poporul a fost întrebat dacă este de acord cu reducerea de la 20 la 18 ani a vîrstei de la care tinerii pot să voteze. La această întrebare, poporul a răspuns negativ în proporție de 62,1%.

La 26 septembrie 1982, cetățenii din orașul Zürich au fost invitați să se pronunțe în legătură cu șase probleme cantonale. În primul rînd, ei au trebuit să aprobe, prin vot, planul autorităților cantonale de a cheltui 18 150 000 franci elvețieni pentru construirea unei noi clinici de psihiatrie. Celelalte cinci chestiuni au fost următoarele : construirea unui spital în valoare de 32 milioane de franci elvețieni pentru orășelul Winterthur, introducerea asigurării federale pentru caz de boală, o nouă definire a relațiilor dintre biserică și stat în interiorul cantonului, două proiecte de construcții de locuințe. Construirea clinicii de psihiatrie a fost respinsă de cetățeni, care au aprobat însă construirea spitalului în Winterthur.

Elveţienii sînt chemaţi la urne în fiecare an de trei—patru ori, la cele trei nivele : federal, cantonal şi comunal. Participarea la vot diferă în funcţie de chestiunea pusă în dezbatere. Se observă că, de regulă, tinerii sub 30 de ani nu prea se deranjează să voteze. Grupul care merge masiv la urne, indiferent de problema supusă referendumului, este cel format din elveţienii de limbă germană între 50—60 de ani. Cea mai constantă şi mai cuprinzătoare participare la referendumuri se realizează în cantonul Schaffhausen, unde participarea la vot este obligatorie.

Societatea elveţiană este confruntată şi ea cu destule probleme. Între acestea, contestaţia ecologică şi revolta juvenilă au căpătat în anii '70 o amploare fără precedent.

Mişcarea de opoziţie împotriva programului nuclear cîştigă noi aderenţi şi-şi intensifică propaganda. Această mişcare este susţinută de grupul de coordonare a asociaţiilor ecologice şi este animată de Fundaţia elveţiană pentru energie. Iniţiativele ei, în anul 1980, vizau neînlocuirea actualelor centrale atomice la sfîrşitul activităţii lor şi căutarea altor surse de energie. Lucrările la centrala nucleară de la Kaiseraugst au fost oprite în 1975 ca urmare a protestului popular. Pentru ca această centrală să poată fi pusă în funcţiune este necesar acordul majorităţii cantoanelor, acord exprimat numai de un număr redus dintre ele. Curios este că nici Comisia federală pentru energie nu a putut furniza suficiente argumente ca să demonstreze necesitatea acestei centrale. În 1980, în Elveţia funcţionau doar patru centrale nucleare care furnizau aproximativ 14 miliarde kilowaţi/oră.

Revolta juvenilă provine mai ales din lipsa unor locuinţe cu chirii mai mici, accesibile. Ea a avut rădăcini interne, dar a fost stimulată şi de succesul mişcării tinerilor din Amsterdam şi Berlinul Occidental, care ocupau cu forţa locuinţele goale, pe care apoi refuzau să le evacueze. De exemplu, cauza imediată a revoltelor din 31 mai 1980 din Zürich, care s-au terminat cu încăierări între tineri şi poliţie, răniţi şi sute de arestaţi, a fost anunţul autorităţilor administrative ale acestei ca-

pitale financiare elveţiene, referitor la acordarea unei importante subvenţii pentru Opera din oraş. Acesta a fost considerat de către tinerii lipsiţi de locuinţe un gest elitist. „Mişcării" (Die Bewegung) născute în noaptea de 31 mai 1980 i s-au alăturat şi studenţii nemulţumiţi de condiţiile lor de viaţă. La 4 iunie 1980, reprezentanţi ai „Mişcării" au fost primiţi de responsabili ai organismelor executive municipale, cărora le-au cerut autorizaţia de a amenaja „un centru autonom" în „Fabrica roşie" (Rote Fabrik) dezafectată, din cartierul Wollishofen. Agitaţiile din Zürich au continuat aproape toată vara, extinzîndu-se apoi şi în Berna, Geneva şi Lausanne.

Aceste incidente au divizat societatea elveţiană. Mulţi au recunoscut justeţea motivaţiilor tinerilor manifestanţi, cerînd autorităţilor să ia măsurile cuvenite pentru a se îmbunătăţi condiţiile de viaţă ale unei importante părţi a tineretului elveţian. Pe de altă parte, s-au creat şi comitete de sprijin în favoarea forţelor de ordine şi a autorităţilor administrative.

O altă problemă nesoluţionată şi care divizează societatea elveţiană este aceea a prezenţei străinilor pe teritoriul ţării. În 1980, totalul rezidenţilor străini se cifra la 880 000 de persoane (14% din populaţia totală), din care mai mult de 675 000 erau muncitori străini. Prezenţa masivă a străinilor este adusă mereu în discuţie de către organizaţiile naţionaliste care, în ciuda eşecului „iniţiativei xenofobe" de a opri imigrarea, continuă să sublinieze pericolul pe care îl reprezintă străinii pentru societatea elveţiană şi să ceară limitarea ori interzicerea totală a stabilirii lor în Elveţia.

Elveţia este o ţară eminamente muntoasă, în interiorul frontierelor sale aflîndu-se inima munţilor Alpi. Diferitele masive muntoase sînt despărţite de văi, care adesea se termină în multe şi frumoase lacuri. Datorită reliefului, comunităţile umane din această ţară au fost dintotdeauna comunităţi închise, păstrînd între ele slabe legături. Astăzi, localităţile Elveţiei sînt legate prin linii aeriene, căi rutiere şi feroviare care cuprind ţara ca o pînză de păianjen. Printr-un efort constructiv fără

precedent, țara este plină de drumuri și căi ferate care merg de-a lungul văilor, urcă pe munți ori îi străpung prin tunele celebre cum sînt Simplon și St. Gotthard, trec peste văi și prăpăstii pe poduri și viaducte de o mare frumusețe, ingeniozitate tehnică și mai ales utilitate practică. Multe trenuri electrice care urcă pante abrupte folosesc trei șine, cea din mijloc fiind dințată și pe aceasta cățărîndu-se locomotiva, prevăzută și ea cu roți dințate speciale. Este uluitor să constați existența unor linii ferate duble pe cele mai insolite și prăpăstioase culmi de munte. Trenuri electrice, formate din două vagoane, se cațără ori coboară pante greu accesibile chiar pentru piciorul omului.

Un alt mijloc de transport este telefericul. Cabinele și scaunele pe cabluri sînt atît de numeroase, încît, practic, ele au intrat deja în peisajul montan elvețian.

Automobiliștii au la dispoziție numeroase campinguri dotate cu tot ceea ce îi este necesar unui om modern. Deși țară montană, Elveția are un număr destul de mare de aeroporturi, dintre care unele internaționale.

Am trecut prin mai multe zone turistice cu faimă din Elveția. Am fost în Valais, în Berner Oberland, în Brunnen, pe lacul celor patru cantoane, în Porrentruy, unde am vizitat, între altele, castelul prinților eclezias-tici de Basel. Am fost la Davos și Klosters, de unde am urcat cu cabina la Gotschnagrat (2 285 m), iar de acolo la Weissfluhjach (2 693 m) și Weissfluh (2 834 m). Cel mai mult mi-au plăcut însă lacul Lucerna, orașul cu același nume și împrejurimile, precum și lacul Maggiore, cu celebra stațiune Locarno.

Tenero, o mică localitate situată la patru kilometri de Locarno, are cea mai plăcută climă. Scăldată în vegetație subtropicală și în același timp situată la cîțiva kilometri de Alpi, este un loc ideal pentru un plăcut concediu de odihnă. De aici, se poate urca pe valea Verzasca spre localitățile montane cu nume sonore la propriu și la figurat : Vogorno, Lavertezzo, Frasco și Sonogno.

Ascana, cu climatul său mediteranean și vegetația bogată, Bellinzona, cu cetatea sa medievală atît de bine

conservată, apoi drumul văii numită Riviera, pînă la Rodi și pînă la vîrful Campolungo (2 343 m), vor rămîne locuri foarte puternic și plăcut întipărite în memorie.

Toate amintirile despre drumurile mele prin Elveția se subsumează însă unei admirații pentru ceea ce omul poate să facă atunci cînd muncește cu hărnicie, dăruire și inteligență, știind să transforme dezavantajele în avantaje. Elveția, stat superindustrializat, se prezintă vizitatorului ca o sumă de grădini amenajate în munți. Este statul cel mai bogat din lume, cu cel mai redus aparat funcționăresc și cu o puternic înrădăcinată democrație burgheză directă.

O MARE FERMĂ AGRICOLĂ CU ATELIERE MECANICE

Țară joasă, de cîmpie, formată dintr-o peninsulă și 406 insule, cu o suprafață de numai 43 100 km^2, Danemarca are o populație cu puțin peste cinci milioane de locuitori. Ei îi aparțin și insulele Feroe (1 400 km^2) din Oceanul Atlantic și insula Groenlanda (2 176 000 km^2), care au însă autonomie administrativă.

Mai mult de un sfert din populația acestei țări trăiește în Copenhaga, capitala țării (1 800 000 de locuitori), iar dacă mai adăugăm trei orașe, Aarhus, Aalborg și Odense, aflăm cu ușurință unde locuiesc jumătate dintre danezi.

Danemarca, patria filozofului Søren Kierkegaard, părintele existențialismului, a astronomului Tyge (Tycho) Brahe, a fizicianului atomist Niels Bohr, a navigatorilor Vitus Jonassen Bering și Knud Rasmussen, a scriitorilor Hans Christian Andersen, Martin Andersen Nexö și a sculptorului Bertel Thorvaldsen, a compozitorilor Carl Nielsen și Vagn Holomboe și a tuturor celorlalți danezi, este o țară industrial-agrară dezvoltată Unii o numesc însă o mare fermă agricolă, cu multe ateliere mecanice.

Economia ei se caracterizează printr-un grad înalt de mecanizare a producției, prin prelucrarea la un nivel ridicat a materiei prime.

Danemarca dispune de puține bogății și resurse naturale și, cu toate acestea, produsul național brut pe cap de locuitor a fost în 1981 de 13 120 dolari.

Continuînd tradițiile științifice ale unor înaintași celebri, oamenii de știință danezi sînt angajați, în acest sfîrșit de secol, în cîteva domenii de cercetare prioritară, între care menționăm : energia atomică, construcțiile navale, electrotehnica și electronica, genetica.

Urmași ai vikingilor, danezii au avut cîndva un mare imperiu, dominînd aproape toate teritoriile peninsulei scandinave, o parte a Angliei, Normandia, precum și întregul Slesvig-Holstein.

Trăind astăzi pe un teritoriu modest și sărac în bogății și resurse naturale, danezii continuă să joace un rol important în viața economică și comercială internațională. Avînd învățămîntul elementar de șapte clase obligatoriu încă din 1814, danezii sînt astăzi un popor instruit, care pune mare preț pe educație și știință. Sînt de altfel printre primii în lume care au ajuns la concluzia educației permanente, a reciclării continue, pentru întreaga populație. Prima universitate populară din Danemarca a fost deschisă în anul 1344.

Danemarca posedă astăzi una dintre cele mai bine puse la punct rețele de învățămînt și cercetare științifică. Cele mai importante organisme de cercetare științifică din Danemarca sînt : universitățile din Copenhaga, Aarhus și Odense, centrele universitare Roskilde, Aalborg și Esbjerg, Universitatea tehnică, Universitatea veterinară și agricolă, Colegiul farmaceutic, Laboratorul de cercetări nucleare Riisoe, Institutul de cercetări marine, Institutul meteorologic, Institutul de cercetări sociale, Institutul danez pentru problemele educației și învățămîntului.

Industria deține în Danemarca o pondere de 27% în formarea venitului național, iar agricultura aproximativ 7%, însă industria este strîns legată de agricultură. Industria s-a dezvoltat pe baza materiilor prime și a combustibililor din import, precum și a produselor agricole proprii. În structura exporturilor, produsele industriale reprezintă aproximativ 70%, iar produsele agricole, alimentare și peștele circa 30%, cu mici diferențe de la un an la altul.

Principalele ramuri industriale sînt : industria construcțiilor de mașini (motoare, utilaj pentru industria alimentară, utilaj frigorific, mașini agricole, construcții navale) și industria alimentară : conserve de carne și pește, produse lactate, margarină, zahăr. Sînt dezvoltate de asemenea industria electronică, industria chimică (îngrășăminte), industria textilă, industria cauciucului și cea a porțelanului.

Danemarca și-a cucerit o bună faimă prin aparatele medicale sofisticate pe care le produce. Astfel, firma Disa Elektronic furnizează aproape jumătate din exportul mondial de echipamente electromiografice. Insulina produsă în Danemarca este de asemenea cunoscută în lume, deși descoperirea ei se datorează medicului român Nicolae Paulescu.

Trei pătrimi dintre firmele daneze au mai puțin de 50 de angajați. Cea mai mare parte a producției lor constă din componente, mecanisme de control, fitinguri și accesorii. Există multe piese daneze în automobile, frigidere și alte feluri de mașini care poartă marca engleză, vest-germană, americană ori suedeză. Și această dimensiune redusă a firmelor daneze contribuie la impresia că în fond Danemarca nu este nimic altceva decît o mare fermă agricolă.

Pînă în 1984, în Danemarca nu a fost construită nici o centrală atomo-electrică. Incertitudinile izvorîte din tratarea deșeurilor radioactive și securitatea centralelor, costul lor ridicat și dorința populației de a menține un mediu înconjurător nepoluat au făcut ca această țară, deși lipsită de resurse energetice, să nu recurgă la serviciile atomului.

Un cunoscut profesor danez, Eggert Petersen, a elaborat un studiu referitor la posibilitatea aprovizionării cu energie excluzînd centralele nucleare. Bazat în principal pe petrolul din Marea Nordului, pe gazele naturale și cărbune, studiul preconizează și construirea a 4 000 de mori de vînt gigant și a altor 20 000 de mori mai mici, precum și instalarea de captatoare solare pe fiecare acoperiș de casă.

Un plan energetic guvernamental preconiza ca în 1985 centralele electrice să funcționeze în proporție de 80% pe bază de cărbune. Același indice este preconizat și pentru centralele termice și industriale.

Aproape jumătate din industria daneză este concentrată în Copenhaga și împrejurimi, precum și în estul peninsulei Iutlanda. Restul regiunilor țării sînt mai slab industrializate, avînd în schimb ferme agricole foarte bine puse la punct.

Și în cazul Danemarcei, ca și în acela al altor țări dezvoltate, comerțul exterior joacă un rol important în economia țării. Danemarca realizează aproximativ dublul comerțului exterior al României, deși are o suprafață și o populație de aproximativ cinci ori mai mică decît țara noastră.

Ca și norvegienii, danezii sînt foarte mari pescari. Cu aproximativ 400 de ani în urmă, cînd Danemarca stăpînea Norvegia și Islanda, danezii pretindeau a fi stăpînii absoluți ai Atlanticului de Nord, emițînd permise speciale de pescuit pentru străinii dornici să pescuiască în această regiune și rezervîndu-și ca zonă exclusivă o parte din apele ce înconjură Islanda.

Avînd în vedere acest lung trecut, nu este de mirare că danezii insistă pentru o cotă de pescuit cît mai mare în cadrul reglementărilor C.E.E., convenite în 1982 de cei nouă membri (mai puțin Danemarca, aceasta pretinzînd un mai larg acces în apele teritoriale engleze).

Au fost ani cînd Danemarca singură a pescuit aproximativ o treime din tot peștele prins de țările membre ale C.E.E.

Cei aproximativ 11 000 de pescari danezi au pescuit în 1975, an record, 1 760 000 tone de pește, cea mai mare parte a acestuia mergînd, după prelucrare, la export și realizîndu-se de pe urma lui încasări mai mari decît la exportul de unt.

Popor de navigatori, urmași ai celebrilor vikingi, danezii sînt mari constructori de vapoare. Industria construcțiilor navale a fost și continuă să fie una dintre ramurile principale ale industriei daneze. Această țară mică a construit circa 3% din tonajul maritim mondial

și flota ei comercială continuă să fie una dintre cele mai mari din lume.

Cel mai înalt punct al regiunii danez, Yding Skovhoj, nu atinge decît 173 de metri. Cîmpia daneză este întreruptă din cînd în cînd de coline dulci care au contururi suple. Nu există văi adînci ori pante abrupte. Cînd pămîntul nu este neted și drept, ca în palmă, el se ondulează ușor, lăsînd ochiului o imagine calmă.

După ce am cunoscut Danemarca și Olanda cu reliefuI lor, exclusiv de cîmpie, am început să prețuiesc mai mult văile și dealurile transilvane, fără a mai vorbi de munții Carpați.

Ca unul care m-am născut la țară și am fost țăran înainte de a fi ceea ce sînt, am dorit să-i cunosc pe agricultorii danezi. Deși puțini la număr și lucrînd o suprafață redusă de pămînt, aceștia reușesc de mai mulți ani să ocupe locul întîi în lume la exportul de *bacon* (acea șuncă specială, cu straturi alternative de slănină și carne, atît de bună la omletă) și locul trei în exportul mondial de unt și brînză, concurînd cu olandezii, elvețienii, francezii și neozeelandezii

Am vrut să aflu care sînt explicațiile faptului că de mai multe zeci de ani, danezii, alături de olandezi și elvețieni, au cele mai mari producții agricole din Europa și ponderea cea mai ridicată a exportului din totalul producției agricole. Am dorit să caut la ei acasă explicația faptului că de mulți ani producția agricolă daneză depășește de trei ori necesitățile proprii, în timp ce populația ocupată direct în agricultură a scăzut continuu. Astfel, dacă în 1950, populația ocupată în agricultură reprezenta 21%, în 1980, doar aproximativ 7% din întreaga populație mai lucra în agricultură. În cifre, dintre cei 5,1 milioane danezi, doar aproximativ 350 000 sînt implicați în activitățile agricole.

Iată unele dintre constatări, concentrate în cifre și sumare explicații.

În întreaga țară există aproximativ 122 000 de ferme agricole. În medie, o fermă are 24 hectare de teren și este lucrată, de regulă, de o singură familie. Numai una din șapte ferme utilizează muncitori agricoli pe durata unui an întreg.

Unul dintre secretele succesului agricultorilor danezi este acela că în decursul a zeci și zeci de generații ei au descoperit culturile care dau cele mai mari recolte pe suprafețe restrînse și pe un sol nu tocmai generos.

Din totalul întregii suprafețe arabile, aproximativ 60% este destinată cerealelor, 26% cultivării de nutreturi de diferite tipuri, 10% pentru rădăcinoase (sfeclă de zahăr și sfeclă furajeră, cartofi etc.) și restul, de aproximativ 4%, pentru producerea de semințe. Dintre cereale, orzul reprezintă peste 80%, urmat de grîu, secară și ovăz. Producțiile obținute la hectar sînt între cele mai mari din lume.

Din însăși structura de folosință a pămîntului și din structura cerealelor se poate deduce că danezii folosesc cerealele mai ales pentru hrana animalelor. Creșterea animalelor reprezintă ocupația principală a agricultorilor danezi și cea de a doua explicație a succesului lor. Agricultorii danezi au sesizat repede una dintre consecințele industrializării rapide : producătorii de hrană și în special de carne se reduc mereu, iar cererea de alimente și mai ales de carne, crește tot mai mult. Cine va avea alimente și mai ales carne va realiza un cîștig tot mai mare. Veniturile realizate din creșterea animalelor reprezintă în Danemarca 90% din totalul veniturilor fermelor agricole. Danezii au 1 200 000 de vaci cu lapte și aproximativ 1 800 000 capete tineret bovin, 1 milion de scroafe, de la care în fiecare an obțin și sacrifică, după îngrășare, 11 milioane de porci, aproximativ 5 milioane de găini, peste 3 milioane de nurci, 60 000 de oi și aproximativ 60 000 de cai.

Din totalul producției agricole, aproximativ 70% se exportă, ceea ce reprezintă aproximativ 26% din totalul exporturilor daneze. Dacă la aceasta mai adăugăm aproximativ 6%, cît reprezintă valoarea peștelui și a blănurilor, ajungem la un total de aproximativ 32%.

Exporturile agricole daneze au, în mare, următoarea structură : 5,5% bacon, 3,5% carne de vacă, 3% carne de porc, 2,3% brînză, 2,5% unt, 4,6% conserve de carne și produse lactate și 4,5% alte produse agricole.

Cel mai mare consumator de produse agricole daneze este Anglia. Aproximativ 45% din baconul consumat în această țară, precum și o mare parte din untul pe care-l mănîncă englezii provin din Danemarca. Al doilea mare cumpărător de produse agricole daneze este R. F. Germania.

M-a surprins însă faptul că în ultimii ani Danemarca a început să vîndă produse agricole și mai ales unt, lapte conservat, brînză și alte produse prelucrate, în țări relativ îndepărtate ca Japonia, Iran, Arabia Saudită, Kuweit etc. Mă gîndeam cît de apropiată este România, și geografic și politic, de țările arabe și cît de avantajos ar fi pentru noi să furnizăm mai multe produse agricole acestor țări.

Altă explicație a succesului agriculturii daneze stă în calitatea produselor sale. Orice produs agricol, vîndut pe piața internă ori exportat de Danemarca, este controlat, în faze succesive, de către specialiști plătiți de fermierii înșiși. Nu statul are grijă de controlul de calitate al produselor agricole, ci înșiși producătorii. Fermierii danezi știu că, dacă produsele lor nu sînt de cea mai bună calitate, își pierd creditul de care se bucură, mărfurile lor nu vor mai fi cumpărate și astfel însăși existența lor ca fermieri va fi afectată.

Deși producția medie de lapte a unei vaci este de aproximativ 4 700 litri pe an, dacă se ia în considerație o medie de grăsime de 4,4%, laptele danez este considerat a fi cel mai bun din lume. Se apreciază că o singură vacă produce, într-un an, 200 kg de unt de calitate superioară.

Pentru realizarea unei eficiențe cît mai mari și pentru menținerea produselor la un standard cît mai înalt, agricultorii danezi sînt bine instruiți și foarte receptivi la introducerea în producție a rezultatelor cercetărilor diferitelor institute de specialitate. Există organisme speciale de stat, cooperatiste ori particulare, care dau consultații de specialitate țăranilor. Fermierii se țin la curent cu noutățile din domeniul agriculturii, atît cu cele din țară cît și cu cele din străinătate.

Și cu aceasta am ajuns la cea de a patra și cea mai importantă explicație a succesului agriculturii daneze : calitatea oamenilor.

Toate cărțile daneze ori străine care analizează agricultura acestei țări și încearcă să explice succesele ei pe un sol relativ sărac oferă ca explicație principală faptul că țăranii danezi au o cultură solidă și o înaltă calificare.

Ca argument în plus, față de propriile noastre constatări referitoare la caracteristicile țăranului danez, vom aduce și ceea ce ziarul englez „Financial Times" relata în numărul său din 4 decembrie 1982 despre aventura unei duzini și jumătate de țărani danezi care în 1978 au cumpărat pămînt în Portugalia, în regiunea Alentejo. Profitînd de faptul că prețul pămîntului era destul de scăzut în Portugalia, în vreme ce în Danemarca era foarte ridicat, un număr de țărani danezi s-au hotărît să cumpere pămînt în Portugalia. Fermele cumpărate se întindeau pe cîte 50 pînă la 300 de hectare și noii stăpîni s-au hotărît să le cultive cu grîu, orz, floarea soarelui și măslini.

Pămîntul acesta era cu mult mai sărac decît cel din Danemarca și, cu toate acestea, danezii și-au propus să producă aproximativ 4 tone cereale la un hectar, față de 1—1,5 tone, producția medie din Portugalia.

Noii proprietari au primit aceleași credite și în aceleași condiții ca și portughezii : 18 000 escudos pentru un hectar arat, însămînțat și fertilizat, restituibili în 10 ani, cu o dobîndă pe jumătate față de cea pentru împrumuturi comerciale. Dacă ei cumpără un tractor, o mașină agricolă ori un plug mecanic, dacă sapă o fîntînă ori realizează un sistem de irigare, Institutul pentru Dezvoltarea Agriculturii, subvenționat de stat, îi finanțează cu 85% din cost, sumă ce urmează a fi restituită în 10 ani cu, 13% dobîndă (dobînda pe piața comercială fiind de 24%).

În ciuda acestor avantaje, dificultățile birocratice și numărul mare de hîrtii ce trebuie completate, plus timpul pierdut îi descurajează atît de tare pe danezi, încît aceștia sînt gata să lase totul baltă și să fugă acasă chiar și cu ajutorul unei bărci.

„Conflictul dintre noțiunile scandinave și portugheze de eficiență — arată autoarea engleză a relatării — este unul dintre marile prețuri ce trebuie plătite pentru plăcerea pionieratului. Portughezii se uită mirați, cu ochii mari, la tinerii danezi care își conduc și repară singuri tractoarele, se scoală în zori și muncesc în cîmp pînă noaptea. Și mai straniu li se pare acestor oameni, obișnuiți cu hrană multă, cum tinerii danezi se mulțumesc dimineața cu un iaurt și arată totuși ca o reclamă pentru un producător de vitamine".

Încheindu-și relatarea, autoarea engleză crede că este puțin probabil ca portughezii să imite obiceiurile culinare ale danezilor, dar sigur e faptul că unii țărani portughezi au început să imite tehnicile și metodele de lucru ale danezilor.

Pentru a înțelege însă și mai bine secretul agricultorilor danezi, felul în care ei au reușit să ducă faima agriculturii daneze departe, peste hotarele patriei, trebuie cunoscută istoria țării, felul în care țăranii danezi au luptat pentru pămînt, cum l-au dobîndit și cum l-au lucrat. În Danemarca, reforma agrară a fost realizată în 1788, cu un an înaintea Revoluției franceze din 1789, nobilii și feudalii danezi pierzînd marile moșii. Țăranii danezi sînt proprietari ai pămîntului lor de aproximativ 200 de ani. Ca orice țăran de pe lumea asta, ei și-au iubit pămîntul, i-au pătruns tainele, l-au lucrat cu dragoste și cu pricepere sporită de la generație la generație. Iată ceea ce nu se vede cu ochiul liber, dar se înțelege cu ușurință și explică de asemenea succesul agriculturii daneze.

Anul 1788 este foarte important, fiind considerat data nașterii libertății țăranului danez. În cinstea lui a fost ridicat, în capitala daneză, un obelisc, numit simbolic Obeliscul Libertății.

Majoritatea țăranilor danezi sînt uniți în cooperative agricole și mai mult de 70% din producția agricolă totală este prelucrată și vîndută prin cooperative, organul reprezentativ și de coordonare al agricultorilor danezi fiind Consiliul Agricol care reunește pe plan național totalitatea cooperativelor agricole.

Marea influență politică pe care țăranii danezi o exercită asupra Guvernului se explică între altele prin ex-

Am călătorit prin mai multe ținuturi ale Danemarcei și am stat de vorbă cu țărani, reprezentanți ai cooperativelor agricole, și funcționari de stat avînd sarcini în domeniul agriculturii. Am pus nenumărate întrebări și am strîns documente, statistici și variate informații scrise. Cele mai prețioase au rămas însă cele obținute în discuțiile directe cu oamenii și ceea ce am văzut cu propriii mei ochi, adică satele, cîmpurile, animalele și mici frînturi din viața țăranilor danezi.

Cînd multe dintre cifrele și statisticile adunate vor fi date uitării, cînd între mine și această călătorie se vor așeza tot mai mulți ani, în amintire îmi vor rămîne totuși cîteva lucruri.

Ca, de pildă, vizita la o fermă de creșterea vacilor de la Vallö, localitate situată la aproximativ 40 km de Copenhaga. Este vorba de una dintre fermele de la care România a cumpărat mai multe vaci. O fermă mică, dar modernizată, fără nimic spectaculos. După ce am vizitat-o pășind prin iarba verde și grasă unde păștеau animalele, am asistat la mulsul vacilor. În timp ce admiram curățenia de farmacie a ringului pentru muls, unde doi oameni mulgeau 124 de vaci în aproximativ o oră, privirea mi-a fost captată de conductele de material plastic transparent prin care curgea laptele de la aparatul de muls. Toate se strîngeau într-un bazin din material inoxidabil, plasat undeva lîngă un perete care dădea spre curtea fermei. Mi s-a părut că bazinul ar fi prea mic pentru a primi tot laptele muls în decursul unei zile. Atunci am întrebat și iată aproximativ dialogul meu cu gazdele :

— Încape, căci în fiecare zi vine cisterna de trei ori și transportă laptele muls.

— Dar dacă se întîmplă să nu vină într-o zi, ce faceți cu laptele ?

— Cum să nu vină, vine !

— Și nu vi s-a întîmplat niciodată să nu vină cisterna și laptele să rămînă și să se strice ? am insistat eu.

— Nu, nu ni s-a întîmplat asta niciodată

Imposibil am continuat eu să-mi exprim încrederea, acum din simpla dorință de a-l contrazice.

Atunci, mulgătorul, bărbat mai în vîrstă, a stat puțin pe gînduri, după care mi-a spus :

— Parcă îmi aduc aminte că s-a întîmplat o dată și așa ceva. În prima zi cînd nemții ne-au ocupat țara, în al doilea război mondial, parcă mașina care transporta laptele n-a venit, dar de atunci nu s-a mai întîmplat să nu vină ori să întîrzie.

Acest răspuns m-a lăsat multă vreme pe gînduri și ori de cîte ori îmi aduc aminte de el mă gîndesc la ceea ce înseamnă corectitudine, punctualitate și lucru bine făcut.

În apropiere de Vallö, ca de altfel și în alte multe locuri, am văzut case de basm, unele mici, de numai două—trei camere, altele mari, cu parter și etaj, învelite cu stuf și paie, dar bine întreținute, de parcă ar fi fost noi, deși multe vor fi fost construite acum o sută, două ori chiar trei sute de ani. Ce frumoase case și cît de firesc păreau implantate în peisajul rural danez ! Uite, m-am gîndit văzîndu-le, cum dărîmăm noi fără milă casele vechi, aproape că nu mai vezi prin satele noastre case învelite cu paie, șindrilă ori trestie. Am construit, este adevărat, multe case moderne, adevărate vile, dar am construit prin sate și multe blocuri din beton, plate, fără șarpante, inestetice. Am renunțat prea repede și nejustificat la multe materiale tradiționale de construcție, între care lemnul și piatra, iar pentru acoperiș, șindrila și paiele, pentru a utiliza aproape exclusiv betonul, țigla și plăcile din azbociment.

Ce case ieftine, sănătoase și fermecătoare se pot construi din bîrne și lut, cu acoperișuri ușoare din șindrilă ori paie ! Nu mă gîndesc să nu mai folosim ciment și fier, fiind și ele binevenite în gospodăriile moderne, mă gîndesc însă la păstrarea unui echilibru între om și natură, la modernizare prin păstrarea tradiției, la posibilitatea existentă într-o societate socialistă de a îndruma și direcționa mult mai ușor viața și conduita oamenilor, arhitectura și construcțiile spre astfel de modele care să fie în consonanță cu trecutul, cu posibilitățile prezentului și ale viitorului, și mai ales în consonanță cu mediul înconjurător, cu natura și sufletul oamenilor.

M-a mai impresionat în Danemarca numărul mare de reclame pentru consumul de lapte și produse lactate. În ziare, reviste, la radio și televiziune, reclame luminoase, panouri mari, toate îndeamnă oamenii să consume lapte, arătîndu-le valoarea nutritivă a acestui aliment. Pe zidurile clădirilor, pe garduri, am văzut reclame dintre cele mai ingenioase : pisici fericite care beau lapte, copii care plîng și după ce beau lapte rîd etc., etc.

Desigur că, în ciuda marilor realizări, și agricultura daneză continuă să fie amenințată de mari pericole și să fie adesea zguduită de conjunctura nefavorabilă de pe piețele mondiale. În lupta pentru eficiență și în acerba concurență capitalistă, mulți fermieri mai mici și mai săraci dau faliment, fiind obligați să-și părăsească domiciliul și satul natal, ori să lucreze ca salariați agricoli în fosta lor fermă care a trecut în proprietatea altora, cu mai mulți bani. Dependența de piețele externe de desfacere implică mari primejdii, putînd periclita în fiecare moment bunăstarea țăranului danez.

Chiar în aceste condiții însă, dacă facem o comparație cu agricultura altor țări capitaliste, constatarea care se impune este aceea că danezii au reușit cel mai bine pînă în prezent să facă să coexiste o industrie dezvoltată cu o agricultură modernă. Deși populația ocupată în agricultură este puțină, nimeni nu vorbește în Danemarca de transformarea satelor în orașe, ba dimpotrivă, există multă preocupare pentru stimularea cetățenilor să se mute de la orașe la țară. Călătoria în Danemarca mi-a întărit și mie speranța că va veni o zi în care și noi, în România, vom îndemna mai insistent oamenii să se mute de la oraș în sate. și să învețe agricultura. Pentru ca această zi să sosească mai devreme, ar trebui ca cel puțin intelectualitatea provenită din țărani să abordeze mai temeinic, mai constant și mai responsabil destinul și nevoile satului românesc, ar trebui ca mijloacele noastre de comunicare să facă o mai susținută propagandă pentru specializarea tineretului în cea mai nobilă și mai frumoasă meserie, meseria de agricultor.

Plecat seara din Amsterdam cu un tren expres, după ce am trecut prin R.F. Germania, pe traseu folosind și

ferry-boat-ul, am ajuns în dimineața următoare în gara din Copenhaga. Vocea deosebit de blîndă, de caldă, cu o muzicalitate aparte, a *speaker*-iței care anunța sosirile și plecările trenurilor m-a mișcat și emoționat profund. Deși nu pricepeam nici un cuvînt, mi se părea că glasul mi se adresează și mie, nu mie anume, ci și mie, parcă spunîndu-mi bun venit și explicîndu-mi că mă aflu într-o țară cu oameni pașnici și prietenoși, care, chiar dacă nu mă cunosc, vor încerca să-mi fie de folos.

În timp ce de la microfoanele gării se revărsau întruna anunțurile într-o limbă, cu un glas și un timbru care mă fermecau din ce în ce mai mult, trăgeam valiza după mine, îndreptîndu-mă spre cutiile metalice unde să o închid și să scap de povara ei. Odată eliberat de greutatea valizei, cu cheița boxei în buzunar, am început să cercetez gara, oamenii, anunțurile, am început, cu alte cuvinte, să mă orientez în spațiu. Cu destulă ușurință am descoperit biroul de informații de unde am aflat tarifele transportului în comun, cîteva date despre orarul instituțiilor, muzeelor și magazinelor și am primit gratuit o hartă a orașului, editată de Asociația de Turism din Copenhaga. Cu această hartă în mînă am ieșit din gară și m-am îndreptat spre parcul Tivoli, situat foarte aproape de gară.

Traversînd parcul Tivoli, am ajuns destul de repede în fața Primăriei orașului Copenhaga, în piața numită de danezi, pe limba lor, Radhus Pladsen. Ajuns în această piață, primul lucru pe care l-am făcut a fost să caut o bancă liberă, cu fața spre Primărie. Odată această bancă găsită, m-am așezat lîngă un bătrînel elegant și am început să admir clădirea Primăriei, clădirile din jur, florile din piață și să privesc mai cu luare-aminte oamenii care se plimbau, ori se deplasau mai grăbiți spre treburile lor. Destul de repede am înțeles că marea majoritate sînt turiști străini, ponderea localnicilor fiind destul de redusă. Dominau vorbitorii de engleză și mai ales cei de engleză americană.

Așa cum aveam să realizez ulterior, după ce am umblat mai mult prin Copenhaga, Primăria municipiului este una dintre cele mai frumoase și reprezentative clădiri din capitala daneză

Palatul Primăriei (Radhus), construit între 1892—1905 într-un stil specific evului mediu nordic, are și influențe evidente ale Renașterii lombarde.

Arhitectul Primăriei a fost danezul Martin Nyrop, această clădire fiind considerată cea mai importantă creație a sa.

În mijlocul fațadei, înconjurată de mai multe statui, se află statuia întemeietorului orașului, episcopul Absalom, ținînd sabia în mîna dreaptă și crucea în mîna stîngă.

Pentru a vizita clădirea Primăriei m-am alipit unui grup de pensionari americani, în felul acesta avînd posibilitatea să înțeleg și informațiile furnizate de ghid.

Clădirea este din cărămidă roșie, ornamentată cu rînduri de calcar alb. Ornamentația este diversă și plină de fantezie. Aspectele reprezentative sînt subliniate de ferestrele largi și statuia aurită a episcopului Absalom, așezată deasupra intrării principale. Turnul înalt de 111 m, în care un astromecanic vestit, Jans Olesen, a construit un ceas care continuă să funcționeze, dă clădirii o distincție aparte. Portalul intrării principale amintește de influența stilului romanic. Holul principal are trei laturi perfect simetrice din punct de vedere arhitectural (cu coloane la primul etaj), iar al patrulea — chiar în față — are forma unei măreț fațade din epoca Renașterii. Fiecare salon are o decorație specifică.

Busturi ale oamenilor celebri danezi decorează holul principal, din care urcă două scări, cea a burghezilor și aceea a primarului. Pereții scărilor și coridoarele Primăriei sînt acoperiți cu picturi murale, tapiserii și tablouri.

După vizita la Primăria orașului, am trecut prin Stroget, grup de străzi pe unde este interzisă circulația mașinilor, am intrat într-un magazin alimentar, mi-am luat cîteva sandvișuri, o cutie cartonată de lapte nesmîntînit, un pahar de carton și m-am întors în celebrul Tivoli, un fel de Cișmigiu, mult mai mare însă, avînd și ceva din Muzeul Satului și ceva din parcurile de distracții pentru copii și adulți. Ca să fiu drept, nu m-a prea impresionat Tivoli-ul danez, dar trebuie să recunosc că ideea aceasta simplă, de a crea în mijlocul marilor orașe parcuri dis-

tractive, are o mare importanță socială, aceste parcuri oferind locuri de odihnă, plimbare și distracții pentru un mare număr de oameni.

După ce mi-am astîmpărat foamea și am băut laptele cu un gust extraordinar, aproape tot atît de bun ca laptele de bivoliță din Transilvania, am hoinărit un timp la întîmplare pe mai multe străzi din apropiere, ajungînd într-un tîrziu în Jarmers Plads. De aici am luat-o ușor pe Strada Studenților (Studiestraede), pătrunzînd astfel în „Cartierul Latin" al capitalei daneze. Această stradă este plină cu magazine de antichități. Am intrat în cîteva dintre ele, nu cu gîndul de a cumpăra, ci pentru a le compara cu cele din Amsterdam, Bruxelles ori din alte orașe occidentale vizitate. După ce am trecut de Vor Frue Kirke, am luat-o la stînga, pe Norregade, unde m-am oprit mai mult la biserica germană St. Petri, cea mai veche din oraș, construită în 1450. În dreapta ei, pe strada Norregade, se află clădirea principală a Universității din Copenhaga, construită între 1831—1836. Inițial a servit drept palat medieval pentru episcopul orașului. În apropierea Universității se află Sinagoga, construită în 1833.

Înainte de a intra în clădirea principală a Universității, am mai căutat o bancă de odihnă, căci nimic nu m-a obosit mai mult într-o țară străină decît mersul pe jos și banii puțini din buzunar.

De fiecare dată cînd am fost în străinătate am avut bani foarte puțini, dar chiar așa de puțini cum am avut cînd am fost în Danemarca nu mai avusesem niciodată pînă atunci. Poate din această cauză, pe măsură ce se apropia noaptea, creștea și oboseala picioarelor mele.

Contactul cel mai direct îl avusesem cu strada, cu zidurile exterioare și arhitectura caselor și instituțiilor. În afară de ghid, de explicațiile primite de la el, în afară de discuțiile cu chelnerii și personalul hotelurilor, turistul grăbit nu are nici timp și nici ocazii să cunoască mai în profunzime felul de a fi al oamenilor din țările pe care le vizitează. Turistul mai mult vede, fotografiază și filmează.

Este firesc ca ori de cîte ori călătorim într-o țară străină să dorim să vizităm cît mai multe locuri, să cu-

noaștem cît mai bine oamenii și obiceiurile țării. Timpul călătoriilor în străinătate fiind însă scurt, fiecare încearcă să-l valorifice după cum se pricepe. În funcție de interesul turistului, de timpul și resursele financiare, se fixează obiectivele vizitelor și ale documentării.

Cele mai vizitate locuri într-o țară străină sînt, desigur, muzeele și monumentele istorice.

În zilele șederii mele în Danemarca, avînd avantajul de a fi singur, mi-am organizat programul după dorințele și mijloacele financiare. La început m-am plimbat pe străzile și prin parcurile din Copenhaga și apoi am vizitat marile ei muzee.

Să reamintim cititorului că data întemeierii orașului Copenhaga, capitala statului, este considerată a fi anul 1167, cînd episcopul Absalom a construit un fort de apărare în satul de pescari Havn. Orașul devine capitală în anul 1443.

Avînd un interes mai vechi pentru modul în care se guvernează popoarele mici și mijlocii, încă în prima zi petrecută în capitala daneză, și fără prea mare greutate, am reușit să identific sediul principalelor instituții politico-administrative. Palatul Christiansborg adăpostește Parlamentul, Curtea Supremă, Consiliul de Miniștri și saloanele de reprezentare ale reginei Margareta a II-a.

Interesîndu-mă de istoria acestei clădiri nu prea impresionante în exterior, am aflat că palatul actual este cea de-a cincea clădire construită pe acel loc. După ce castelul construit de episcopul Absalom în anul 1167 a fost distrus în 1251 și demolat în 1369, pe același loc a fost construit un nou palat, declarat de Erik de Pomerania reședință regală. Cu trecerea timpului, palatului i s-au adăugat noi clădiri și anexe, care l-au urîțit, motiv pentru care a și fost demolat. Între 1732 și 1738 s-a construit un nou palat, sub formă de patrulater, care a luat denumirea de Christiansborg — după numele regelui Christian al VI-lea, care a finanțat lucrarea. În 1794 și 1884, două mari incendii au ruinat palatul. De fiecare dată a fost refăcut, cu bani adunați din colecte publice. Clădirea actuală a fost terminată în 1916, după planurile arhitectului Thorvald Jorgensen.

Arhitectura oraşelor şi satelor spune multe despre trecutul unui popor, despre nivelul său de dezvoltare, despre spiritul său, despre fizionomia şi filozofia sa

Elementele originale ale arhitecturii daneze provin din păstrarea anumitor trăsături specifice construcţiilor vikingilor. Odată însă cu utilizarea pietrelor şi a cărămizilor, specificul viking se pierde şi influenţa străină devine predominantă. Ca şi în alte ţări, şi în Danemarca, bisericile sînt cele mai bine prezervate construcţii. Cele mai multe dintre bisericile în funcţiune şi astăzi au fost construite în secolul al doisprezecelea. La început s-a folosit ca material de construcţie travertinul, apoi granitul şi cărămizile arse.

Oraşul Roskilde, prima capitală daneză, se află la treizeci de minute de Copenhaga. Punctul principal de atracţie al oraşului îl constituie Catedrala, unde sînt înmormîntaţi toţi regii din ultimii opt sute de ani. Catedrala Roskilde are un stil gotic timpuriu. Este una dintre primele construcţii realizate din cărămidă roşie. Cele două turnuri pătrate din faţă, din cărămidă roşie, ca şi restul Catedralei, sînt de fapt temelia a două turnuri foarte ascuţite şi lungi, ca nişte suliţe, ce seamănă foarte bine cu turlele bisericilor maramureşene, exceptînd doar faptul că nu sînt din lemn.

Am mai vizitat Muzeul Corăbiei Vikinge, iar în apropierea oraşului, la Lejre, am fost în Satul Antic, un centru important de cercetări arheologice. Foarte instructive sînt vechile case ţărăneşti, reconstruite în acest perimetru de cercetare arheologică şi istorică.

Numeroase castele şi case boiereşti sînt un amestec de stil renascentist, baroc, cu influenţe germane şi flamande, multe dintre ele avînd şi funcţii de apărare. Unul dintre cele mai frumoase castele daneze este cel de la Egeskov din Funen, iar unul dintre cele mai vestite este Castelul Cronborg de la Elsinore, ajuns celebru datorită lui Shakespeare şi operei sale „Hamlet"

Maiestuos, impozant şi rece este Palatul Justiţiei din capitala daneză construit între 1805—1815, fiind principala operă a arhitectului C. F. Hansen. Pe frontonul in-

trării principale, străjuită de şase coloane masive de inspiraţie dorică, se află inscripţia: „O ţară trebuie să se fondeze pe drept". Această inscripţie este luată din Jyske Lov (Codul Iutland) din 1241, una dintre primele codificări daneze şi europene.

Universitatea din Copenhaga, înfiinţată în urmă cu patru sute de ani (1479), cu un număr de aproximativ 30 000 de studenţi, are în zestrea sa edilitară, alături de clădirea principală, realizată în secolul trecut, şi clădiri construite încă în secolul al XV-lea. Astfel, clădirea în care funcţionează senatul universitar a fost ridicată în 1420. Numărul mare al clădirilor vechi spune multe. Înseamnă că acele clădiri au fost temeinic construite, din materiale rezistente, în principal piatră, înseamnă că pe acele locuri nu au avut loc cutremure, războaie, răscoale, incendii. Şi mai înseamnă că nu toate generaţiile au fost nevoite să-şi construiască locuinţe, biserici, şcoli, universităţi, ci doar să întreţină zestrea edilitară şi, eventual, s-o modernizeze.

Dintre muzeele vizitate în Copenhaga doresc să menţionez în primul rînd Muzeul Naţional care se află chiar în faţa Palatului Regal (Christiansborg). Am zăbovit mai mult în faţa pietrelor runice, studiate pentru prima dată de către medicul-arheolog danez Ole Worm (1588—1654) care a şi întemeiat Muzeul Naţional.

O dovadă a preţuirii pe care danezii o au pentru trecutul lor, pentru specificul lor naţional am găsit-o în sălile în care sînt expuse costume de copii, bărbaţi şi femei din ultimele trei secole.

De un interes aparte pentru mine au fost şi sălile rezervate etnografiei diferitelor popoare. Mai bogat este reprezentată viaţa materială, culturală şi religioasă a eschimoşilor. Am putut să văd corturi, unelte, veşminte, obiecte de artă şi cult, făurite de aceşti oameni ai iernilor veşnice, care au reuşit să trăiască în cele mai neprielnice locuri şi condiţii.

Am fost surprins plăcut cînd, trecînd prin sălile muzeului, am descoperit cabinetul de lucru al scriitorului Martin Andersen Nexö. Ce frumos ar fi, mă gîndeam eu, să avem şi noi în muzeul nostru naţional, o reconsti-

tuire a mesei de lucru a lui Eminescu, a unei camere în care a trăit și scris acest geniu al românilor.

Un alt important muzeu este cel dedicat lui Bertel Thorvaldsen (1770—1844), cel mai mare sculptor danez. Construit în 1848 și situat în apropierea Palatului Regal Christiansborg, muzeul expune lucrările și colecțiile de obiecte care au aparținut lui Thorvaldsen.

În mijlocul muzeului se află mormîntul lui Thorvaldsen, fiul unui islandez care a părăsit Reykjavik-ul pentru a se stabili la Copenhaga. În galeria sculpturilor monumentale am putut admira pe acelea care imortalizează pe Schiller, Eugen de Lichtberg, Maximilian de Bavaria etc.

În cadrul colecțiilor care au aparținut sculptorului, se pot remarca opere ale pictorilor danezi, dar mai ales ale pictorilor norvegieni din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, precum și lucrări ale artiștilor cu care s-a împrietenit sculptorul în timpul celor patruzeci de ani petrecuți la Roma.

Deși muzeul conține multe lucrări importante ale lui Thorvaldsen, unele piese ale sale, poate dintre cele mai valoroase, se găsesc în altă parte. Astfel, chiar în Copenhaga, vizitatorul care iubește sculptura poate admira în Catedrala Nôtre-Dame statuile lui Christos și ale celor doisprezece apostoli, opere remarcabile ale lui Thorvaldsen.

Am avut norocul să pot vizita și Castelul Rosenborg, locul în care se păstrează giuvaerurile, coroanele și tezaurul regal.

În schimbul unei taxe de șapte coroane daneze, aproximativ un dolar, sumă fabuloasă pentru punga mea, am pătruns și în Acvariul de la Strandvejen, Charlottenlund, unul dintre cele mai mari acvarii din Europa, în care sînt expuși publicului peste 3 000 de pești din toate apele globului.

Plecînd din piața Kongens Nytorv, cartier al aristocrației, diplomației și luxului, cu hoteluri, restaurante și cafenele, am mers pe malul canalului pînă într-un mic port turistic, apoi am luat-o la stînga, tot pe marginea portului, pînă am ajuns în Parcul Churchill. Nu am intrat în biserica engleză, ci mi-am continuat drumul pînă în

dreptul Micii Sirene, statuia-simbol a orașului Copenhaga, operă a sculptorului E. Eriksen.

Așezată pe o stîncă nu prea mare, această femeie, ale cărei picioare de la genunchi în jos se transformă în înotătoare de pește, multiplicată în milioane de exemplare, a ajuns una dintre vederile carte-poștală trimise cel mai des de turiștii care vizitează Copenhaga.

Și de data aceasta am constatat că vederile cărți-poștale din diferite orașe sînt mai impresionante decît obiectele concrete pe care le reproduc. Mica Sirenă este o sculptură frumoasă și valoroasă, de dimensiuni modeste. Așezată acolo, pe malul apei, pe pietre, ea nu ar atrage cu nimic atenția vizitatorilor dacă aceștia n-ar fi văzut-o încă de demult, pe vederile primite de la prietenii care vizitaseră anterior Copenhaga, în pliantele turistice, pe vederile de la toate chioșcurile din Copenhaga, în cărțile despre Danemarca.

Celebritatea este mai mult o operă propagandistică, valoarea are adesea o dimensiune subiectivă. Desigur că se pleacă de la realitate, desigur că orice celebritate are o bază reală, dar reală este numai baza și nu întregul edificiu subiectiv, format în timp, prin propagandă, plecîndu-se de la această realitate.

Am privit multă vreme Mica Sirenă, admirînd talentul creatorului ei. Alături de talentul modelării ca atare am admirat și simplitatea așezării ei pe micile stînci, ceea ce o apropie de natural, de firesc, de credibil. Parcă a ieșit atunci din apă și s-a așezat pe piatră pentru a se încălzi la soare. Momentul surprins de sculptor este acela al meditației, al unui gînd care zboară la ceva.

Din 1913, de cînd micuța și grațioasa sirenă a fost așezată acolo, pe malul mării, ea a amintit multor mii și mii de turiști despre vechile legături ale danezilor cu marea.

Am vizitat în Copenhaga și două cimitire: Holmens Kirkegard și Assistens Kirkegard. În acest al doilea cimitir sînt înmormîntați mulți danezi celebri, între care: sculptorul Bissen, savantul H. C. Orsted, pictorul Eckersberg, scriitorul H C. Andersen și filozoful Søren Kierkegaard. Astfel, după ce, trecînd pe Bredgade (Strada Largă),

am văzut, la nr. 70, casa în care a murit la 11 noiembrie 1855 Søren Kierkegaard, părintele existențialismului modern, am reușit să văd și mormîntul acestui fiu de țărani danezi, care a reușit să se impună lumii întregi.

Cimitirele sînt păstrate într-o perfectă ordine și curățenie, liniștea lor contrastînd puternic cu vacarmul automobilistic al străzii.

Cum toate călătoriile mele prin Copenhaga le-am făcut pe jos, adeseori pentru odihnă ori fugind de poluarea străzii căutam scurte refugii în parcuri, cimitire ori străzi cu circulație automobilistică mai scăzută. Norocul meu a fost că orașul are suficiente parcuri, iar unele muzee au bănci pentru odihnă.

În orașul Hillerod, situat la 36 km de Copenhaga, am avut plăcuta ocazie de a vizita fostul Palat Regal Frederiksborg, construit între anii 1602—1625. Castelul Frederiksborg mi s-a părut a fi și el una dintre cele mai frumoase construcții din Danemarca. Plasat la marginea unui parc, pe malul apei, construit în formă de U, cu intrarea pe un pod peste apă, este o adevărată bijuterie arhitectonică. Distrus de un mare incendiu în 1859, palatul a fost refăcut din temelii în 1874, cu ajutorul unei chete publice. J. C. Jacobsen, proprietar al unor fabrici de bere, plăcîndu-i castelul, a reușit în 1878 să-l preia și să-l transforme în Muzeu de Istorie Naturală, punîndu-l sub administrația Fondului Carlsberg.

Castelul a fost mobilat și decorat în așa fel încît să ofere o imagine cronologică vie a istoriei țării. El are 70 de camere decorate prin donații particulare, în special din partea familiei regale. Sala cavalerilor, prin colecțiile de goblenuri și prin ornamentație, este una dintre cele mai frumoase din Europa. Biserica palatului, bogată în ornamentații, își păstrează aceeași formă pe care a avut-o în secolul al XVII-lea. Galeria de picturi, orga construită de Compenius în 1617, precum și colecția de efigii și steme ale conducătorilor străini ce au primit „Ordinul Elefantului" reprezintă atracția principală din biserică.

Parcul palatului, desenat de J. C. Kriger în anul 1720, este considerat cea mai frumoasă grădină în stil baroc din nordul Europei.

Chiar dacă în zilele noastre castelele și-au pierdut importanța și ponderea politică de odinioară, prezența ori lipsa lor continuă să fie semnificativă pentru cunoașterea și înțelegerea istoriei unui popor.

Însemnările mele despre Danemarca aș vrea însă să le termin cu evocarea primelor legături și contacte dintre români și danezi, care se pierd în negura vremilor. O mărturie interesantă asupra începuturilor acestor legături a fost descoperită în 1957, cînd într-o bisericuță din secolul al X-lea, de pe dealul Tibișirului, de la Basarabi-Murfatlar, au fost identificate inscripții runice și obiecte vikinge ce pun în evidență existența unor legături întîmplătoare între navigatorii vikingi, în drumul lor spre Bizanț, și populația română din Dobrogea.

Alte mărturii despre relațiile dintre români și danezi ne vin de la Iacob Heraclit Despot, care înainte de a se urca pe scaunul Moldovei (1561—1563), în peregrinările sale prin Europa, s-a aflat o scurtă vreme și în Danemarca.

În anul 1841, marele povestitor danez Hans Christian Andersen a făcut o călătorie prin Dobrogea și în continuare pe Dunăre, de la Cernavoda la Turnu Severin, descriind apoi într-un jurnal de călătorie frumusețea locurilor și a obiceiurilor românești.

Primul document oficial asupra relațiilor româno-daneze consemnează întrevederea, la 11 aprilie 1879, a principelui Grigore Basarab Brîncoveanu, trimisul domnitorului României la curtea regelui Christian al IX-lea al Danemarcei, pentru a notifica independența României. Trimisul român a înmînat regelui Danemarcei însemnele ordinului „Steaua României", ca simbol al independenței țării. Ca urmare a acestei întrevederi, la 10 mai același an, regele Danemarcei a însărcinat pe ministrul danez la Viena, Christian Frederik von Falbe, să întreprindă o misiune specială pe lîngă domnitorul României, pentru a notifica recunoașterea de către Danemarca a independenței de stat a României. Trimisul danez a înmînat cu acel prilej domnitorului României însemnele „Marelui Ordin al Elefantului", cea mai înaltă distincție daneză a timpului.

La 24 ianuarie 1853, Danemarca a înființat primul său consulat la Galați, urmat în 1879 de un consulat onorific danez la Sulina și în 1916 de un consulat la București.

Primul consulat onorific român în Danemarca a fost deschis la 24 decembrie 1882, la Copenhaga.

Am ajuns pe pămîntul Norvegiei călătorind cu trenul. Plecat după miezul nopții din Copengaha, am trecut granița spre dimineață. Cînd s-a luminat de ziuă, străbăteam alene o frumoasă pădure de fag. La un moment dat, trenul s-a oprit în mijlocul pădurii. Deschizînd fereastra am observat că nu era nici o stație. După un timp, cîțiva studenți americani, din același vagon, au început și ei să se intereseze de cauza opririi trenului. Conductorul norvegian ne-a explicat că de bună seamă mecanicul a oprit pentru a pescui doi—trei păstrăvi dintr-un mic rîu ce curgea prin apropiere. Alții și-au dat cu părerea că oprirea s-a făcut pentru ca unii dintre călători să poată vedea răsăritul soarelui. S-au emis și alte ipoteze, unele mai năstrușnice decît celelalte. În final am aflat și adevăratul motiv. Curentul electric a fost „tăiat" din lipsă de energie și locomotiva electrică s-a oprit pentru a simula un caz de necesitate și a se aprecia timpul necesar punerii în funcțiune a unei locomotive cu aburi, menținută în parcul de rezervă strategică.

După aproximativ 45 de minute a apărut într-adevăr o locomotivă cu aburi care folosea drept combustibil lemnele. Această locomotivă ne-a remorcat pînă la prima stație, de unde, rețeaua electrică fiind între timp „reparată", ne-am continuat drumul cu locomotiva electrică, ajungînd cu bine la Oslo.

Norvegia se întinde între 57°57′31″ și 71°11′8″ latitudine nordică, punctul cel mai de nord al țării fiind totodată și al Europei. De la nord la sud, în

linie dreaptă, teritoriul norvegian măsoară 1 752 km. Partea cea mai lată, din sud, are 430 km, iar partea cea mai îngustă, în nord, lîngă Narvik, are numai 6,3 km. Dacă spre est, Norvegia are graniță terestră cu U.R.S.S., Finlanda și Suedia, la vest ea se mărginește numai cu Oceanul Atlantic. Coasta de vest a Norvegiei este crenelată de o multitudine de intrînduri ale mării înspre uscat, *fjords* (fiorduri) de o frumusețe cu totul aparte. Unele sînt largi, deschise navigației, în timp ce altele sînt mici și strîmte. Cel mai lung fiord, Sognefjorden, măsoară 204 km lungime, iar al doilea, Hardangerfjord, 170 km.

Vîrfurile de munți cele mai înalte sînt Glittertinden, 2 472 metri, și Galdhopiggen, 2 469 metri. Lacul cel mai mare, Mjosa, are 368 km^2.

Norvegia este brăzdată de o mulțime de rîuri de munte, scurte și repezi. Cel mai lung și cu cel mai mare debit este Glomma, de 598 km.

Țara are o suprafață de 323 895 km^2, căreia i se mai adaugă arhipelagul Svalbard (Spitzbergen), 62 700 km^2, insula Jan Mayen, 380 km^2, insula Bouvet, 58,5 km^2, și insula Petru Întîiul, 249,2 km^2. Suveranitatea Norvegiei se întinde și asupra unei părți din continentul antarctic, numită Pămîntul Reginei Maud, denumire dată în cinstea soției regelui Haakon al VII-lea (1869—1938).

La 1 ianuarie 1982, Norvegia avea 4 100 000 locuitori. Cele mai mari orașe norvegiene sînt : Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger, Drammen.

La ora actuală, Norvegia ni se înfățișează ca o țară dezvoltată din punct de vedere industrial, ponderea diferitelor sectoare economice la formarea produsului național brut fiind următoarea : agricultură 3,3%, silvicultură 0,8%, pescuit și vînătoare 0,9%, extracția de petrol și gaze naturale 8,6%, alte industrii extractive 0,5%, industriile manufacturiere 17,2%, electricitate și ape 3,9%, construcții și lucrări publice 7,2%, comerț 13%, hoteluri și restaurante 1,3%, transporturi maritime 4,6%, alte transporturi și telecomunicații 6,1%, activități bancare și de asigurare 3,2%, afaceri imobiliare 4,9%, servicii comerciale 2,6%, servicii furnizate societății 19,4%, altele 2,5%.

Avînd un teren muntos, Norvegia nu poate cultiva decît 2,1% din suprafața sa. Cu toate acestea, agricultura este modernă, ultramecanizată.

Din totalul populației active, în agricultură și silvicultură lucrează numai 6,9%.

Creșterea animalelor acoperă nevoile țării cu lapte, unt, brînză și carne, rămînînd chiar și surplusuri pentru export.

Producția medie de lapte pe o vacă depășește 5 000 litri pe an.

Fermele agricole sînt în general mici, nu depășesc în medie cinci hectare, fiind lucrate de membrii familiei.

În afară de pămînt, fermierii mai au în proprietate și păduri, din exploatarea cărora își întregesc veniturile. Deși pare ciudat, Norvegia este mare producătoare de legume și fructe, realizînd și aici surplusuri chiar pentru export. Am vizitat Norvegia în septembrie și am fost în mai multe zile în piața capitalei, uimit, de fiecare dată, de marea varietate de legume indigene. Nu numai că am văzut aproape toate legumele pe care le văd în mod curent în piețele de la București, dar mărturisesc că am văzut legume și zarzavaturi necunoscute în România. Norvegienii importă desigur anumite produse alimentare, fructe și zarzavaturi. Dar în piață țăranii își vindeau propriile produse, nu cele importate, care se vînd în magazine speciale. Și, colac peste pupăză, piața era și cam lipsită de cumpărători. Prețurile erau însă mult mai piperate decît cele cu care noi sîntem obișnuiți în România. Pur și simplu mă îngrozeam citind prețurile frumos afișate de fiecare țăran lîngă marfa lui.

Țăranii norvegieni sînt exportatori de blănuri, între care vulpi și vizoni. Totodată, ei cresc un animal mai puțin întîlnit în alte țări, anume renul, de la care iau carne și piei, o parte mergînd la export. Sînt țărani care au turme de peste 1 000 de reni.

Norvegienii nu sînt mari consumatori de carne, în schimb ei mănîncă multe produse lactate, media consumului anual de lapte proaspăt pe cap de locuitor fiind de peste 285 litri, comparativ cu 278 litri în Anglia (1982).

Norvegia este țara cu cel mai mare consum de energie electrică pe cap de locuitor din lume. Ea își produce întreaga energie electrică numai din amenajarea căderilor de apă. Ba, mai mult, exportă energie electrică și și-a dezvoltat industrii mari consumatoare de energie electrică. Deși săracă în materii prime, grație resurselor de energie electrică ieftină, obținută din hidrocentrale, Norvegia și-a dezvoltat o industrie a feroaliajelor și a prelucrării metalelor neferoase. S-a ajuns astfel ca Norvegia să fie unul dintre primii patru mari producători mondiali de titan, al treilea producător mondial de ferosiliciu, al șaselea de aluminiu și unul dintre primii producători mondiali de magneziu.

Deși Norvegia deține doar 0,10% din populația lumii, această țară are următoarele ponderi în exportul mondial : 14% la pește și conserve din pește, 12% la nave, 10% la aluminiu, 6,8% la nichel etc.

Domeniile în care Norvegia deține un loc prioritar în lume sînt transportul maritim și construcția de nave. Încă de pe vremea vikingilor, norvegienii au fost un popor de navigatori, iar flota norvegiană a fost de aproximativ un secol mereu între primele trei—patru din lume, ca număr de vase și capacitate de transport.

În 1979, flota comercială norvegiană totaliza 23 milioane tone deadweight, reprezentînd 8% din tonajul mondial și figurînd astfel pe locul al patrulea în lume, după Japonia, Grecia și Anglia.

Norvegienii au 4 300 km de cale ferată, din care 2/3 electrificată. Rețeaua de drumuri este bine pusă la punct, existînd aproximativ 40 000 km de șosele asfaltate. Norvegienii au peste 1 milion de automobile, deci un automobil la 4 persoane.

Norvegienii sînt considerați cei mai mari pescari din lume. Aproximativ 30 000 de pescari pescuiesc în medie pe an 3 milioane tone pește, revenind aproximativ 100 de tone de pescar, record mondial nedoborît încă, după cîte știu. Norvegia singură deține 5% din întreaga cantitate de pește prins într-un an. Tonajul de pește prins de norvegieni este triplu față de cel al englezilor, de patru ori mai mare decît al francezilor și de opt ori mai mare decît al vest-germanilor.

Cititorul va înțelege desigur că patru milioane de norvegieni nu pot consuma 3 milioane de tone de pește, motiv pentru care 85% din peștele prins este exportat, reprezentînd pînă la 12% din exporturile norvegiene. Peștele este uscat, sărat, afumat sau congelat. Aproximativ 250 de uzine de congelare formează un adevărat lanț frigorific care prelucrează și conservă peștele.

Norvegia, care fusese una dintre cele mai sărace țări din Europa de Vest, a ajuns astăzi, datorită petrolului și gazelor naturale descoperite pe platoul său continental, una dintre cele mai bogate țări din lume în resurse naturale.

Aceste imense bogății care sînt petrolul și gazele naturale au contribuit în ultimii ani cu 15% la formarea produsului național brut și cu 25% la exportul norvegian, deși producția de petrol era de aproximativ 50 milioane tone.

În 1982, norvegienii exploatau petrol în trei cîmpuri petrolifere : Ekofisk, Statfjord și Frigg.

Exploatarea petrolului la Statfjord, în Marea Nordului, a început în 1979, cînd a intrat în funcțiune platforma marină Statfjord A, cu o capacitate de producție zilnică de 215 000—220 000 barili, deși a fost plănuită să poată extrage 300 000 barili pe zi. A doua platformă, Statfjord B, a intrat în funcțiune în noiembrie 1982. Greutatea ei totală este de 800 000 tone. Ea a fost construită la Stavanger, în Norvegia. Era la vremea respectivă cel mai mare și mai greu obiect construit de om vreodată și deplasat de la locul construcției. Costul acestei platforme a fost de 1,9 miliarde dolari. Deși mai mare decît Platforma A, Platforma B va extrage doar 180 000 barili pe zi, deoarece guvernul norvegian a cerut constructorilor să ia mai multe măsuri de siguranță și de confort pentru muncitorii de pe platformă.

Pentru construirea acestei platforme de extracție s-au folosit 56 000 tone de ciment, care ar fi fost suficient pentru 5 400 apartamente, 245 000 tone de balast și 31 500 tone de oțel, cantitate de oțel cu care se puteau construi cîteva turnuri Eiffel. Platforma are un generator electric de 38 MW, 42 de puțuri de extracție și poate

înmagazina 1,9 milioane barili de petrol. La construcția ei au participat aproximativ 40 000 oameni de la 300 de firme din mai multe țări.

Contribuția hotărîtoare au avut-o firmele norvegiene care și-au dovedit prin această realizare priceperea și competența executării unor proiecte *off-shore* de cea mai mare anvergură. Iată cîteva dintre firmele norvegiene care au lucrat pentru această platformă : F. Selmer, Hover-Eleffsen, Thord Furuholmen, Moss Rosenberg, Fredricksstand Mekaniske Verksted, Aker Group etc.

Platforma C, care se află în construcție, va costa aproximativ 2,4 miliarde dolari, va intra în funcțiune în 1987 și va avea o capacitate de 210 000 barili pe zi.

Pe Platforma B lucrează pînă la 700 de oameni. Ea dispune de un hotel cu 100 de camere avînd fiecare două paturi, o sală de cinema în care rulează în fiecare zi alt film, o bibliotecă, o sală pentru videoteleviziune, săli de sport, o saună și o sală de dans.

Muncitorii lucrează în ture de 12 ore cu 12 ore libere, timp de două săptămîni, după care beneficiază de trei săptămîni libere. Datorită condițiilor grele de muncă, salariul lor este cu aproximativ 40% mai mare decît al celor din întreprinderile de pe uscat.

Rezervele sigure de petrol descoperite pînă în 1984 erau de 2 miliarde tone, la care se adaugă gaze naturale echivalate cam în aceeași cantitate. Toate aceste rezerve au fost descoperite numai în perimetrul de la sud de cercul polar. În anii următori, ca urmare a noilor explorări, există speranța să se descopere rezerve și mai bogate de petrol și gaze naturale.

În 1981 au fost descoperite importante zăcăminte de gaze naturale în zona numită Tromsöflaket. Primele estimări indică rezerve de 100 pînă la 200 miliarde metri cubi de gaze naturale.

În 1982, Norvegia furniza 14% din gazul natural importat de Europa Occidentală. Gazul era extras prin sondele marine situate în perimetrele Ekofisk și Frigg și de acolo pompat la St. Fergus, în Scoția, și Emden, în R. F. Germania.

În mod ciudat, apariția bruscă a bogăției petrolului a adus în societatea norvegiană mari bucurii dar și mari neliniști. Se discută foarte mult cum să fie utilizate veniturile, ce industrii să se dezvolte, ce sectoare sociale și economice să fie ajutate. Mulți oameni simpli, dar și specialiști, oameni de cultură și oameni politici sînt îngrijorați că petrolul va aduce inflația, va distruge industriile tradiționale, va face ca populația să se lenevească, o va obișnui cu traiul prea bun, va duce la dependența țării de importatorii de petrol etc., etc.

În legătură cu gazele naturale, problemele care se pun sînt oarecum similare, dar la complicațiile celelalte se mai adaugă problema transportului.

Într-un termen scurt va trebui soluționată dilema transportului gazului natural spre țările importatoare, prin lichefiere ori prin conducte care să treacă prin Suedia ori Danemarca spre R. F. Germania și eventual Franța și Elveția.

Iată așadar că nici apariția bruscă a petrolului în viața unei societăți, în chiar perioada de criză a energiei, nu aduce numai bucurii, numai liniște și pace socială, ci și neliniști și noi probleme. Căci ce pace socială poate să existe în această țară mică sub aspectul populației, care s-a trezit peste noapte cu un asemenea ploconi, cînd Norvegia înregistrează un șomaj tot mai mare, în 1980, cifra șomerilor ridicîndu-se la aproximativ 25 000 persoane, ceea ce reprezintă 1,5% din forța de muncă ?

Desigur că veniturile realizate de pe urma petrolului și gazelor naturale sînt mari și ele vor crește în continuare. Cititorii trebuie însă să înțeleagă că aceste venituri nu intră numai în bugetul statului și în buzunarele norvegienilor sau, mai corect, nu intră mai întîi, nu intră în întregime În fapt, veniturile ce revin Norvegiei de pe urma exploatării petrolului și gazelor naturale nu sînt mai mari de aproximativ 10% Restul veniturilor aparțin marilor companii transnaționale, cărora le-au fost concesionate diferite perimetre pentru explorare și exploatare.

Aceste companii trebuie să-și amortizeze atît uriașele investiții din perioada de explorare, cît și costurile fabuloase ale platformelor de exploatare, ale căror prețuri au

ajuns și au trecut de 1 miliard de dolari, fiind în continuă creștere. Și desigur că aceste companii transnaționale sînt, și în acest caz, avide să realizeze beneficii dintre cele mai mari.

Au fost create și companii norvegiene, de stat și particulare, pentru explorarea și exploatarea petrolului.

Pentru prospectarea și exploatarea petrolului din Marea Nordului, statul norvegian a înființat în 1972 compania Statoil, cu sediul la Stavanger. Ea se ocupă cu prospectarea, exploatarea, transportul, prelucrarea și vînzarea pe piață a produselor petroliere provenite din platoul continental norvegian. Este subordonată Ministerului Petrolului și Energiei. În toate cîmpurile nou deschise prospectării, Statoil deține cel puțin 50%, beneficiind în unele cazuri de o clauză de creștere ulterioară de pînă la 80%, în situația în care cîmpul petrolifer se va dovedi deosebit de bogat în petrol. În 1980, această companie avea 650 de salariați, dintre care 40% cu studii superioare, și un capital de 500 milioane dolari.

Între companiile particulare norvegiene care se preocupă de petrol menționăm : Norsk Hydro A. S., Saga Petroleum A. S. etc.

Există în Norvegia un foarte larg curent de opinie, cu un *lobby* influent, care militează pentru încetinirea extracției petroliere. Această mișcare a reușit să obțină stabilirea unui plafon de extracție maxim de 90 milioane tone de țiței pentru anul 1990.

O caracteristică a norvegienilor este gradul lor ridicat de instruire. Încă printr-o lege din secolul al XVIII-lea s-a prevăzut obligativitatea instrucțiunii publice, iar de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, școala a fost obligatorie pentru copiii pînă la 14 ani. Din 1959, obligativitatea s-a extins pînă la nouă clase.

Norvegia are patru universități. Universitatea din Oslo a fost fondată în 1811, cea din Bergen în 1946, cele din Trondheim și Tromsö în 1969. În 1980, la aceste patru universități învățau 40 000 de studenți.

Interesul norvegienilor față de instruire mi s-a părut a reieși din următoarele cifre statistice ale anului 1978.

În acel an, din totalul populației de 20 ani, 22,5% erau studenți, din totalul celor de 21 ani, 23,4% erau studenți, din totalul celor de 22 ani, 22% erau studenți, din totalul celor de 23 ani, 18,9% își continuau studiile, iar din totalul celor de 24 ani, 15,2% continuau să studieze.

Norvegia alocă fonduri însemnate pentru cercetarea științifică. Există patru consilii de cercetare care coordonează această activitate ce se desfășoară în universități, institute specializate și la marile firme. În mod special, cercetarea s-a concentrat spre problemele specifice ale țării și ale zonei geografice înconjurătoare : oceanografie, biologie marină, meteorologie, industria electrotehnică, industria hîrtiei și industria feroaliajelor.

Gradul de informare și instruire al norvegienilor rezultă cu prisosință și din numărul mare al publicațiilor care apar în țară. În 1979, în Norvegia existau 53 de cotidiene, cu un tiraj zilnic de 1 704 302 exemplare, 14 săptămînale, cu un tiraj de 2 185 931 exemplare, și 116 reviste de specialitate, cu 1 555 765 exemplare, ceea ce totalizează 5 445 998 exemplare la o apariție.

Numai în domeniul agriculturii apăreau, în 1979, zece publicații de specialitate, cu un tiraj de aproximativ 245 000 exemplare.

In 1979, în Norvegia existau 1 163 431 televizoare, din care 704 083 în culori. În același an, cele douăsprezece teatre din țară au avut un număr de 1 486 471 spectatori, iar cele patru orchestre simfonice au avut 166 896 auditori.

Popor mic ca număr, norvegienii și-au adus o valoroasă contribuție la patrimoniul spiritual al omenirii. În literatură, norvegienii i-au avut pe Henrik Wergeland (1808—1845), marele poet național, pe Henrik Ibsen (1828—1906), Björnstjerne Björnson (1832—1910), laureat al premiului Nobel, Jonas Lie (1833—1908), Olav Dunn (1876—1939), Knut Hamsun (1859—1952), laureat al premiului Nobel, Sigrit Undset (1882—1949), laureată a premului Nobel, Johan Bojer (1872—1952) ; în muzică ei l-au dat pe compozitorul Edvard Grieg (1843—1907), în pictură pe Edvard Munch (1863—1944) și în sculptură pe Gustav Vigeland (1869—1943).

În epoca mai apropiată nouă, în literatura norvegiană s-au impus nume noi, între care citäm : Arnulf Overland (1889—1968), Sigurd Noel (1890—1960), Ronald Fangen (1895—1946), Nordahl Grieg (1902—1943), Aksel Sandermose (1899—1965), Tarjei Vesaas (1879—1970), Cora Sandel și Johan Borgen.

Merită să insistăm puțin asupra personalității scriitorului norvegian Björnstjerne Martinius Björnson, de la a cărui naștere s-au împlinit 150 de ani la 8 decembrie 1982.

Björnson a fost romancier, poet, dramaturg, critic literar și luptător politic de prim rang pentru emanciparea națională a Norvegiei și proclamarea independenței sale de stat.

Pentru români, Björnson are însă o importanță, o semnificație și o rezonanță aparte. El a fost una dintre cele mai celebre personalități străine ale timpului său care a luat apărarea cauzei drepte a românilor transilvăneni. A fost o apărare dezinteresată, pornită exclusiv din înțelegerea îngrozitoarelor nedreptăți ce se făceau națiunii române din Transilvania de către Imperiul austro-ungar.

Condamnarea politicii șoviniste a Ungariei, de maghiarizare forțată a românilor din Transilvania, a făcut-o Björnson în 1907, cînd s-a organizat la München un congres internațional pentru pace.

La acest congres a fost invitat să participe și Björnson. El avea pe atunci 75 de ani și era o celebritate mondială. Aflînd că la acest congres urma să participe și contele Apponyi, ministrul maghiar al învățămîntului, campion al maghiarizării forțate a românilor din Transilvania, inițiator al legilor antinaționale, Björnson refuză să participe la congres explicîndu-se într-o scrisoare adresată președintelui congresului, scrisoare publicată în presa occidentală. Iată ce a zis Björnson : „Apreciez că este o mare onoare pentru mine faptul că m-ați invitat la un congres care urmărește un scop atît de nobil. Ar fi trebuit, totodată, să mă reținși să nu mă angajez în atacuri atît de violente ca cele pe care le fac împotriva acelora dintre participanți care vorbesc de pace la congres, dar care pe de altă parte, acasă la ei, subjugă ori încearcă să subjuge popoare, fără măcar a le permite să protesteze

vreodată. Cel mai mare fariseism constă în a excomunica războiul, a te face apostolul păcii, fără a începe totodată cu propria țară. Dacă, spre exemplu, contele Apponyi, actualul ministru al învățămîntului în Ungaria, care acționează într-un mod rușinos contra naționalităților, ar veni la acest congres de pace în calitate de reprezentat al poporului său, eu voi face tot ce îmi va sta în putință pentru ca acesta să fie expulzat din sală...".

A încercat să vină în sprijinul contelui maghiar un alt conte, Fr. Schönborn, publicînd un articol neconvingător în „Neue Freie Presse"

Björnson răspunde în același ziar, demascînd și mai clar politica opresivă maghiară și solidarizîndu-se cu națiunile asuprite din Imperiul autro-ungar : „A declara la tine, în Ungaria, război numeroaselor națiuni și a face, în același timp, declarații pacifiste la congrese — iată un lucru ce nu poate fi tolerat. Or, reprezentantul cel mai caracteristic al acestei înșelăciuni organizate este contele Apponyi. Acesta e motivul pentru care eu l-am pus la index, atunci cînd chestiunea a fost supusă judecății Europei".

Contele Apponyi a anunțat că va merge la congres „cu fruntea sus". La această insolență răspunde Björnson cu celebrul articol publicat de „Neue Freie Presse" — „Cu fruntea sus". Citäm din acest articol : „Contele Apponyi afirmă că se va prezenta la congres «cu fruntea sus». Dar cine s-ar îndoi de aceasta ? S-a prezentat vreodată, vreun opresor de popoare, altfel ?

A fost votată o lege școlară cum nu s-a mai văzut niciodată în lume... Prin această lege sașii, românii, croații, rutenii, slovacii sînt destinați de a fi subjugați rînd pe rînd spiritului și voinței maghiare căci... acest spirit și această voință sînt... cele mai vechi, cele mai nobile și cele mai evoluate din întreaga lume și acestea pot mai bine și mai rapid să conducă spre progres. Sub imperiul acestei legi, mii de emigranți vor fi înghesuiți în vagoane de marfă cu desagii și zdrențele lor. Contele Apponyi va rămîne în mijlocul lor — cu fruntea sus ! Va fi o consolare ! Va fi o consolare, atît pentru cei care pleacă, dar și pentru cei care rămîn, în momentul despărțirii !

Dacă, totuși, copiii rămași acasă nu vor putea învăța maghiara, căci este o limbă dificilă — și nu învață nimic, Ungaria fiind printre țările cu cei mai mulți analfabeți din Europa — ce importanță are ? Iată, contele A. este printre ei — cu fruntea sus ! Bisericile goale, goale deoarece serviciul religios se face în maghiară, nu-i nimic, A. le va umple singur el însuși — mereu — cu fruntea sus !...

Aș cita argumente și documente emanate de la popoarele oprimate de statul maghiar. Dar nimic nu importă — căci contele A. le așteaptă — cu fruntea sus !".

Românii nu pot să-l uite niciodată pe Björnson pentru sprijinul pe care el l-a acordat cauzei drepte a populației transilvănene.

În cronica prieteniei dintre români și norvegieni, marele Björnson a semnat o pagină cu litere de aur.

Ar merita a fi spuse mult mai multe lucruri despre raporturile lui Björnson cu românii.

Ne rezumăm însă a mai spune doar că Mihai Eminescu îl consideră pe Björnson unul dintre cei mai mari dramaturgi ai lumii, punîndu-l alături de Shakespeare și Victor Hugo. Pe Eminescu l-a impresionat faptul că Björnson a înțeles spiritul națiunii lui și a scris pentru această națiune.

Pe cînd Björnson nu avea decît 33 de ani, deci cu mult înainte de a fi ajuns poet național al norvegienilor, Eminescu îi intuiește calitățile și-l dă exemplu scriitorilor români de teatru. Fericită și semnificativă această prețuire.

În Norvegia, toți artiștii profesioniști (scriitori, muzicieni, pictori, sculptori etc.) sînt organizați în uniuni care monopolizează respectivul gen artistic și asigură patronarea lui.

Pentru sprijinirea artelor, în Norvegia există un Fond Cultural, administrat din 1964 de către Consiliul Culturii. Menirea principală a acestui Fond este să sprijine literatura națională norvegiană, amenințată de *best-seller*-urile de limbă engleză. Oricărei cărți publicate de un scriitor norvegian i se asigură o vînzare minimă de 1 000 de exemplare care sînt cumpărate din banii Fondului Cultural pentru bibliotecile publice. Se apreciază că în general un tiraj de 1 200 de exemplare este rentabil atît pentru editori cît și pentru autori.

Fondul Cultural are un buget anual de aproximativ 12 milioane dolari. Din acești bani, aproximativ 35% sînt folosiți pentru subvenționarea literaturii. Cu restul sumei sînt subvenționate celelalte genuri artistice.

Fondul Cultural asigură un venit garantat de aproximativ 10 000 dolari pe an artiștilor și scriitorilor talentați, oferindu-le astfel o bază materială de subzistență necesară creației și ferindu-i de grija căutării unei slujbe.

Organisme guvernamentale specializate organizează expoziții de artă plastică pe care le itinerează în toată țara, după reguli și trasee dinainte stabilite. Alături de picturile oferite de artiștii expozanți, acestea cuprind și un anumit număr de tablouri celebre ale picturii clasice norvegiene. Se urmărește atît încurajarea tendinței patriotice, naționale, cît și educarea și familiarizarea publicului larg cu valorile picturii naționale.

Orchestre simfonice, cuartete muzicale, alte formații muzicale, teatre și diverse grupuri artistice au și ele un program obligatoriu de turnee prin țară, avînd sarcina să dea programe chiar și în localitățile cele mai îndepărtate, de dincolo de cercul polar. Locuitorii unui anumit sat știu că în fiecare an, în ziua X, vor putea urmări pe scena căminului cultural din satul lor o anumită trupă teatrală, în ziua Y, o orchestră simfonică, în săptămîna Z o expoziție itinerantă de pictură etc.

Politica norvegiană de subvenționare și sprijinire a artelor a fost concepută în principal de guvernele social-democrate. Guvernul conservator, venit la cîrma țării în 1981, încearcă să reducă subvențiile guvernamentale și încurajează organismele artistice să se orienteze tot mai mult spre autofinanțare.

Și Norvegia, ca și toate țările dezvoltate, organizează anual un anumit număr de festivaluri artistice, menite a stimula creația și a dezvolta contactele culturale dintre artiștii norvegieni și străini. Cel mai important eveniment artistic al țării îl constituie Festivalul internațional al artelor de la Bergen care are loc în fiecare an, în

13 — c. 339

mijlocul verii. La acest festival participă artiști norvegieni și străini, el constituind una dintre numeroasele modalități prin care arta norvegiană încearcă să se afirme în viața artistică internațională.

Norvegienii, acest popor de numai patru milioane de oameni, nu trăiesc complexe de inferioritate, dar nici nu lasă la voia întîmplării evoluția artistică a societății lor. Menținerea identității naționale, prezervarea limbii, a obiceiurilor și valorilor naționale validate de istorie constituie deziderатul explicit al politicii guvernamentale în domeniul artistic.

Legile care reglementează modalitățile prin care statul subvenționează mișcarea artistică prevăd întocmai direcțiile de evoluție pe care statul dorește să le încurajeze.

Societatea norvegiană nu-și risipește banii pe orice neizbînzi artistice și nici nu-i sînt indiferente izvorul de inspirație ori existența sau nu a unei finalități educative a operelor artistice.

Societatea norvegiană subvenționează pe acei artiști care contribuie în domeniul lor de activitate la dezvoltarea artei naționale norvegiene, la îmbogățirea patrimoniului național artistic.

Norvegiei i-au dus faima exploratorii mărilor și oceanelor și ai celor doi poli : Roald Amundsen (1872—1929) și Fridtjof Nansen (1861—1930), laureat al premiului Nobel.

Primul secretar general al O.N.U. a fost un norvegian, Trygve Lie, iar Asociația Internațională de Științe Politice l-a avut ca președinte pe norvegianul Stein Rokkan.

Cel mai mare oraș al Norvegiei este Oslo, capitala țării, care în 1930 avea o populație de 454 823 locuitori. În 1048, era o micuță comunitate comercială. Distrus de mai multe ori de incendii (în 1624, regele Christian al IV-lea a luat hotărîrea să-l reconstruiască din temelii), noul oraș a fost numit Christiania, după numele regelui. Cu trecerea timpului, orașul s-a dezvoltat, iar în 1814, cînd Norvegia s-a separat de Danemarca, și-a asumat rolul de centru administrativ. În 1925 și-a redobîndit vechiul nume, Oslo.

Capitala norvegiană are o poziție geografică excelentă. În sud este mărginită de apele fiordului Oslo, iar în nord

orașul se împrăștie printre parcuri, dealuri și coline, pierzîndu-se în pădurile ce-l înconjură.

Vara, locuitorii lui au la îndemînă pentru recreare apele fiordului care sînt pline de bărci cu pînze ori cu motor și pădurile din imediata sa apropiere. În acest anotimp, în zilele nelucrătoare, orașul se golește complet, dînd senzația de părăsire.

Centru politic și cultural al țării, orașul oferă vizitatorului un mare număr de locuri interesante, obiective turistice, între care muzeele, prin număr, varietate și valoarea exponatelor, ocupă un loc central.

Orașul nu are zgîrie-nori și, de altfel, clădiri cu cîteva etaje se găsesc doar în centrul lui. În rest, el se compune din case tip vilă, cu un etaj, maximum două. Orașul nu te obosește, fiind construit mai pe măsura și gusturile omului.

Primăria orașului, așezată chiar în fața portului, construită din cărămidă roșie, are două turnuri paralelipipedice care încadrează o clădire centrală pătrată. A fost începută în 1931 și terminată în 1950.

De la construirea Primăriei și pînă în prezent nu s-a soluționat controversa stîrnită între locuitorii orașului în legătură cu fațada clădirii. Unii susțin că fațada clădirii ar fi spre port, în partea de sud, în timp ce alții pretind că fațada principală este în partea opusă, în nord.

Controversat este și stilul construcției. Unii îl găsesc prea greoi, sobru și lipsit de estetică, în timp ce alții îl consideră ca un succes al arhitecturii moderne norvegiene.

Pe turnul dinspre est, la 59 metri înălțime, a fost montat un mare ceas, al cărui minutar are 5,72 metri lungime. Ceasul a fost fabricat de firma Ungerer din Strasbourg.

Birourile Primăriei sînt plasate în cele două turnuri, în clădirea centrală aflîndu-se numai sălile de recepții.

Ciudată mi s-a părut și mie această construcție, care pe dinafară și de la distanță nu prea seamănă a Primărie, ci mai degrabă a fabrică, a depozit portuar.

În interior Primăria are însă decorațiuni fastuoase. La decorarea ei au participat toți marii artiști din țară. Intrarea în clădirea Primăriei este liberă. Nu am văzut nici un portar, nu am văzut pe nimeni cu bonuri

de intrare. După ce am tot căutat un portar, ori un birou de informații unde să întreb dacă am voie să intru sau nu în clădire, negăsind pe nimeni, am pătruns în Primărie. M-am plimbat prin imensele sale holuri și coridoare, am admirat interioarele din marmură atît de luxoase și atît de bogat împodobite cu tot felul de opere de artă, după care, neavînd a mă adresa municipalității cu nici o plîngere, am părăsit clădirea fără să mă fi întrebat cineva ce caut și ce doresc.

Nu departe de Primărie se află Castelul Akershus, construit în secolul XIV, de către regele Haakon al V-lea Magnusson. Este foarte curios programul pentru public al acestui castel. El este deschis doar între 15 aprilie și 16 mai și între 15 septembrie și 31 octombrie.

Din explicațiile primite și din observarea planului acestui castel-fortăreață, am aflat că la început principala lui funcție a fost de apărare. Apărarea castelului s-a bazat pe patru turnuri puternice : Turnul Viteazului, Turnul Cîntecul Păsării, Turnul Tunului și Turnul Fecioarei. Castelul Akershus a jucat un rol deosebit de important în istoria Norvegiei, fiind, în același timp, simbolul cel mai important al puterii. La castel au locuit mulți monarhi norvegieni, cel mai mult stînd regele Haakon al VI-lea și regina Margareta. În timpul uniunii de la Kalmar, reședința regală s-a mutat în Danemarca. Castelul a suferit ulterior o serie de deteriorări, inclusiv datorită unor incendii, și a fost supus mai multor renovări. În 1642, sub regele Hannibal Sehested, castelul a devenit din nou reședință regală, ultimul rege care a locuit aici fiind Frederik al IV-lea, la 1704.

După restaurarea din 1738—1748, castelul a găzduit Curtea Supremă de Justiție, după care, pînă la mijlocul secolului al XIX-lea, a fost sediul Arhivelor Statului.

A suferit din nou deteriorări serioase, cu excepția bisericii castelului, care a fost mai puțin afectată, fapt pentru care, în perioada 1930—1940, ca urmare a unei decizii guvernamentale, castelul a fost reconstruit în forma actuală.

În prezent, Castelul Akershus este transformat în muzeu, dar servește și pentru recepții oficiale.

Prima lui curte interioară este ocupată de cazărmi și clădiri utilizate și acum de armată.

Vizitatorilor le sînt deschise numeroase săli ale castelului. Dintre camerele vizitate am reținut, pentru frumusețea lui, salonul lui Christian al IV-lea, care posedă un admirabil mobilier din secolul al XVII-lea și o minunată tapiserie reprezentînd o lecție de echitație (după Jordaens). Am vizitat și cabinetul de lucru al marelui scriitor Henrik Wergeland care între 1840—1845 a fost conservatorul arhivelor regale, pe care în acea vreme le găzduia castelul.

Unul dintre cele mai modeste palate regale văzute de mine este palatul din Oslo. Avînd un stil clasic, proporționat, palatul a fost construit de arhitectul V. Linstow în perioada 1825—1848, la cererea regelui Karl XIV Johan (fostul mareșal Bernadotte). Este o construcție de cărămidă tencuită, fiind cea mai reprezentativă clădire în stil clasic, alături de Universitatea din Oslo.

Fațada palatului nu are nici un fel de ornamente, cu excepția unui portal de deasupra intrării, care susține o terasă de pe care se ridică șase coloane rotunde ce susțin acoperișul terasei.

Palatul are două etaje. Parterul și etajul al doilea sînt destinate personalului de serviciu, în timp ce primul etaj cuprinde camerele pentru acțiuni oficiale. Palatul nu este deschis pentru public.

În fața palatului regal se află statuia ecvestră a lui Karl XIV Johan. Strada care coboară din fața statuii se numește tot Karl XIV Johan. Pe această stradă principală care traversează centrul orașului se află Stortingul (Parlamentul), Teatrul Național, Catedrala și Universitatea.

Stortingul, clădire în formă de U, avînd la mijloc sala de ședințe, iar pe laturile exterioare birourile deputaților, a fost construit între 1861—1866. Intrarea în Parlament e liberă. Interioarele Parlamentului sînt decorate de artiști norvegieni într-un stil cît mai apropiat de tradiția națională.

Știind că Stortingul este organismul care decernează în fiecare an premiul Nobel pentru pace, am dorit să mă interesez de procedură. Am fost îndrumat pentru documentare la Institutul Nobel, nu departe de Storting, pe

Drammensveien, la nr. 19. Lăsînd această vizită pentru o altă zi, din păcate această zi nu a mai venit

În apropierea Stortingului se află și Universitatea. În fața clădirii principale sînt așezate statuile juristului A. M. Schweigaard și istoricului P. A. Munch. Intrarea în clădirea principală a Universității este marcată de coloanele grecești striate, care dau clădirilor un anumit echilibru și o notă de distincție. Dacă nu se socotește demisolul, clădirea principală a Universității nu are decît un etaj. Am vizitat aula, clădire inaugurată abia în 1911, cu ocazia centenarului Universității, săli de clasă și biblioteca. În parcul Universității am putut vedea cîteva pietre runice, vechi de aproximativ 1500 ani.

În afara clădirilor vechi, Universitatea are și clădiri noi, moderne, ridicate într-o altă parte a orașului.

În apropierea Universității se află două muzee remarcabile. Muzeul de Istorie al Universității cuprinde trei mari secții. Secția antică grupează vestigii preistorice și frumoase obiecte din epoca medievală. Reține atenția sala rezervată artei vikingilor și obiectele lucrate în aur și argint expuse în sala tezaurului. A doua secție reunește piese etnografice din întreaga lume. Cele mai valoroase sînt cele adunate de Amundsen de la eschimoși, precum și cele provenind din Indonezia, Zair și Oceania. Secția de numismatică posedă o bogată colecție de medalii străine și norvegiene, între care cele primite de Nansen și Amundsen.

Al doilea muzeu vecin Universității este Galeria Națională care cuprinde picturi și sculpturi norvegiene din secolele XIX și XX, lucrări de artă din celelalte țări nordice, precum și pînze parținînd școlilor flamandă, franceză și spaniolă.

Nu departe se află și Muzeul Artelor Aplicate, în care sînt expuse valoroase lucrări de artă decorativă norvegiene și străine. Principala atracție a muzeului o constituie tapiseria Baldishol, de la sfîrșitul secolului al XII-lea.

Muzeul Munch, deschis în 1963, pe strada Kjollberggata, găzduiește colecțiile de picturi lăsate de marele artist norvegian orașului Oslo în 1944, la moartea sa, și bineînțeles multe pînze ale acestui pictor. Muzeul conține

aproximativ 1 100 de pînze și 4 500 de desene. Privind zeci și zeci de pînze semnate de Munch înțelegi parcă mai bine sufletul omenesc în ceea ce are el frumos, dar înțelegi și durerea și necazurile oamenilor.

Alte muzee mai importante ale capitalei sînt : Muzeul Poștei, Muzeul Norvegian al Științelor Tehnice, Muzeul de Istorie Naturală, Muzeul de Mineralogie și Geologie, Muzeul pe Paleontologie, Muzeul orașului Oslo, Muzeul Sonja Henie și Niels Onstad etc.

Contemporanul lui Edvard Munch (1863—1944), sculptorul Gustav Vigeland (1869—1943), este cinstit deopotrivă de către toți norvegienii. În afara muzeului ce-i poartă numele, operele lui principale pot fi admirate în Parcul Frogner.

Punctul central al parcului îl constituie Monolitul, bloc de granit compact, înalt de 17 m, în care au fost sculptate 121 de corpuri omenești. Subiectul principal îl constituie ciclul vieții.

Printre atracțiile principale ale capitalei norvegiene se numără și muzeele de pe mica peninsulă Bygdöy : Muzeul Corăbiilor Vikinge, Muzeul Fram, Muzeul Kon-Tiki, Muzeul Navigației Maritime și Muzeul Folcloric (Muzeul Satului).

Cu multe sute de ani în urmă, cele trei corăbii vikinge — expuse în muzeul cu acest nume — au fost ridicate pe uscat și folosite drept sicrie și morminte pentru conducătorii vikingilor.

În aripa dreaptă a muzeului se află corabia Tune, prima descoperită, în 1867, în apropiere de Rolvsy, comuna Tune, la sud-est de Oslo. Ea a fost foarte prost conservată și este expusă în starea în care a fost descoperită. Mormîntul de pe ea a fost violat și a rămas puțin mobilier funerar.

În aripa stîngă a muzeului se află expusă corabia Gokstad, cea mai robustă și cea mai mare. Are o lungime de 23 m, o lățime la mijloc de 5,30 m și 32 de rame. A fost dezgropată în 1880, la Gokstad, lîngă Sandefjord, nu departe de Tonsberg. A fost mormîntul unui bărbat de aproximativ 50 de ani (poate Olav Geirstadalv, fiul vitreg al reginei Assa).

Cea mai frumoasă corabie este cea din mijloc, numită Oseberg, după localitatea unde a fost descoperită, în 1904. A fost demontată și reconstruită cu minuțiozitate, fiind de departe cel mai frumos exponat al muzelui. Are o lungime de 21,5 m și o lățime la mijloc de 5,10 m. Prova este foarte înaltă și se termină cu un cap de dragon. Sculptura în lemn a acestui cap de dragon este o dovadă incontestabilă a talentului artistic al vikingilor. Se presupune că această corabie ar fi fost construită în jurul anului 800.

În partea din spate a corăbiei s-au găsit, într-o cameră mortuară, osemintele a două femei, una tînără și una bătrînă. Urmîndu-se firul tradiției vikinge, s-a ajuns la presupunerea că vasul Oseberg ar fi mormîntul reginei Assa și al servitoarei ei. Corabia mai conținea trei cufere închise cu lacăte și multe alte lucruri.

În partea din spate a muzeului sînt prezentate obiectele găsite pe corabia Oseberg și în tumulul care a acoperit vasul : textile, diferite ustensile de bucătărie, unelte de lucru, cuverturi, perne, cearșafuri, îmbrăcăminte, lămpi din fier etc.

Cele trei corăbii vikinge, cu toate obiectele ce le-au avut, ne ajută să înțelegem mai bine fascinanta viață a vechilor locuitori din nordul Europei. Aflăm cum lucrau, ce unelte aveau, ce mărfuri produceau, cum își țeseau hainele, într-un cuvînt, gradul de civilizație atins de vikingi și, mai presus de toate, înțelegem cum vikingii, folosind astfel de corăbii, au putut să descopere America cu cîteva secole bune înaintea lui Cristofor Columb.

Mărimea, forma, materialul solid din care au fost confecționate corăbiile (lemn de stejar și de pin), acționarea lor atît cu vîslele cît și cu pînzele dezvăluie cu claritate ideea că erau menite a înfrunta orice dificultăți ale unei navigații în plină mare. Caracteristicile acestor nave fac dovada clară a marelui talent de constructori de corăbii și de navigatori al vikingilor.

Nu departe de corăbiile vikinge se află clădirea construită pentru a adăposti o altă corabie celebră, nava polară Fram. Cu această corabie, marele navigator Fridtjof Nansen a realizat prima expediție la Polul Nord, între anii 1893—1896. Tot cu această navă, Otto Sverdrup a

efectuat ulterior o altă expediție în nordul continentului american, iar Roald Amundsen a efectuat, între anii 1910—1914, expediția la Polul Sud.

Singurul vas din lume care a înaintat cel mai mult spre nord și apoi s-a apropiat cel mai mult de Polul Sud se odihnește astăzi într-o clădire special amenajată pentru a-l cuprinde. În fața vasului, chiar sub provă, au fost așezați un bizon și un cîine, împăiați, pentru ca oamenii să poată mai ușor sesiza dimensiunile corăbiei.

Nu departe de Muzeul Fram se află, într-o clădire mică, pluta Kon-Tiki cu care Thor Heyerdahl și colegii lui au traversat Pacificul de Sud în anul 1947. El a plecat la 28 aprilie din Callao — Peru și a ajuns, după 101 zile de navigație, la 7 august, pe atolul Raroia, la est de Tahiti. Pluta lui Thor Heyerdahl are dimensiuni modeste. A fost construită din lemn de balsa (specie de lemn foarte ușor, ce se găsește în Ecuador). Privind-o și pipăind-o, nu-mi venea parcă să cred că a putut parcurge peste 8 000 km, că este pluta, devenită celebră, prin voința și iscusința unui norvegian, care a demonstrat că populațiile din Polinezia provin din America și că acestea au putut călători pe distanțe uriașe, cu plute foarte simple.

Tot aici am mai văzut pluta Ra II, construită din papirus, cu care Thor Heyerdahl a plecat din Maroc în Antile, în 1970, precum și rezultatele expedițiilor aceluiași Heyerdahl în Insulele Galapagos (1953) și în Insulele Paștelui (1955—1956).

Muzeul Navigației Maritime, inaugurat în 1974, în localuri moderne și admirabil adaptate acestui scop, prezintă întreaga istorie maritimă a Norvegiei. Sînt expuse documente, piese de epocă, obiecte și instrumente marinărești, uniforme, fotografii și modele miniaturale ale tuturor tipurilor de bărci, corăbii și vapoare norvegiene. 16 proiectoare automate de diapozitive înfățișează vizitatorului cele mai importante momente ale navigației maritime.

Cel mai vechi muzeu din Bygdöy este Muzeul Folcloric sau, mai exact, un muzeu al satului norvegian. La fel ca la Muzeul Satului din București, aici au fost aduse și remontate peste 100 de case țărănești din toată Norvegia. Se poate urmări astfel evoluția vieții rurale din Norvegia.

din evul mediu și pînă în secolul al XVIII-lea. Spre deosebire de Muzeul Satului din București, norvegienii au reconstituit tot aici și un vechi cartier urban (Gamlebyen). Unele case sînt mobilate și posedă toate ustensilele necesare vieții unei familii, pe cînd altele sînt goale. În una dintre casele muzeului a fost reconstituit cabinetul de lucru al marelui dramaturg Henrik Ibsen.

Plimbîndu-mă prin acest muzeu al satului norvegian și văzînd casele din bîrne masive de lemn, gîndul îmi zbura la Maramureșul românesc.

Există o mare asemănare între viața și casele țăranilor maramureșeni și ale celor norvegieni, cum de fapt există multă similitudine între viața și concepțiile tuturor țăranilor din lume. Există însă și deosebiri. Văzînd frumoasele așezări ale țăranilor norvegieni și arta lor, cu moșteniri vikinge de prelucrare și sculptare a lemnului, am îndrăgit și prețuit și mai mult casele maramureșene cu porțile lor sculptate și m-am gîndit cu o mîndrie amestecată cu tristețe la bisericile maramureșene din lemn, unice în lume, ale căror turle se sprijină cu vîrful în cer.

Norvegienii au o mare dragoste pentru viața și sporturile în aer liber. Schiul a ocupat în trecut și mai ocupă încă un loc important în viața a numeroși norvegieni. Folosindu-se schiuri pentru deplasări pe tot felul de distanțe, și asta de secole, nu este de mirare că acest sport modern s-a născut aici. Marea trambulină pentru săriturile cu schiul de la Holmenkollen, de lîngă Oslo, pe care am vizitat-o toamna, este una dintre cele mai cunoscute din lume. A fost de altfel singura trambulină pentru săriturile cu schiul pe care m-am urcat vreodată în viața mea.

Trambulina, numită Holmenkollbakken, este situată pe colinele Holmekollen de lîngă Oslo. Construită în 1893, a fost atunci cea mai înaltă din lume. Astăzi, la cei 56 de metri cît măsoară turnul său, nu mai este cea mai înaltă din lume, dar continuă să rămînă celebră. În clădirea turnului, este amenajat, încă din 1923, Muzeul Schiului, primul din lume dedicat acestui sport. Atracția muzeului o constituie cele mai vechi schiuri găsite în Norvegia, folosite acum 2500 de ani. Sînt expuse

de asemenea un mare număr de schiuri și echipamente norvegiene și străine. Cine vrea să studieze evoluția schiurilor și a sistemelor de prindere a lor de bocanci trebuie neapărat să meargă să vadă acest muzeu.

Un alt sport de iarnă preferat al norvegienilor este patinajul pe gheață. O lungă perioadă de timp, norvegienii și olandezii au dominat acest sport. Cine nu a auzit de celebra patinatoare norvegiană Sonja Henie ? Cine a patinat, în copilărie ori în tinerețe, va face tot posibilul să viziteze fundația Sonja Henie și Niels Onstad, odată ajuns la Oslo. Celebra patinatoare și soțul ei au instituit o fundație ce le poartă numele, cu sediul la Hovikodden, Baerum, la aproximativ 12 km de capitală, în apropierea aeroportului Fornebu. Clădirea este modernă, construită din beton, sticlă și aluminiu. În interiorul ei sînt amenajate un muzeu, o cofetărie și o rotiserie. Muzeul expune trofeele obținute de Sonja Henie, obiecte personale și o admirabilă colecție de pînze, achiziționate de cei doi soți, între care : Picasso, Juan Gris, Munch, Miró, Manessier, Hartung.

Turnul de televiziune din Oslo (Tryvannstarnel) are 118 metri înălțime. La 60 de metri se află o platformă deschisă turiștilor, de unde, în zilele senine, cum s-a nimerit să fie și cînd am fost eu, se poate admira întreaga panoramă a capitalei norvegiene, privirea pierzîndu-se pe apele fiordului. Cei 60 de metri i-am urcat cu liftul în 11 secunde. Privind orașul, întinderile de apă din sud și pădurile din nord, mă gîndeam la plăcerea omului de a urca. De a urca pe vîrfurile dealurilor, ale munților, de a urca pe acoperișurile caselor sau în vîrful turnurilor, de a urca pe scara socială, de a urca treptele măiestriei profesionale, de a urca mereu, pînă ce constată pe neașteptate că a îmbătrînit și trebuie, vrînd nevrînd, să coboare pentru totdeauna un metru, un metru și jumătate sau doi metri, în pămînt.

Am avut dorința să vizitez casa în care a trăit marele explorator polar Roald Amundsen (1872—1928), de la Balerud, în apropiere de Bundefjord, la aproximativ 20 km sud de Oslo. Un ghid vechi, pe care-l primisem în tren de la un student american care mai fusese în

Norvegia și acum mergea să petreacă două săptămîni într-un sat de laponi, mă sfătuia ca pentru Balerud să iau autobuzul 75, Svartskog, din piața Vessels. Așa am făcut și am ajuns repede la destinație, dar, spre marele meu regret, acolo am aflat că muzeul este deschis numai între 15 mai și 15 septembrie, în restul timpului el putînd fi vizitat numai dacă se telefonează din vreme. Așa stînd lucrurile, fiind trecut de 15 septembrie, m-am întors la Oslo fără să fi văzut odăile, lucrurile și documentele referitoare la omul care a ajuns primul la Polul Sud, la 14 decembrie 1911. Mă gîndeam că viața acestor bărbați temerari ar trebui să fie mai bine cunoscută de tineretul de azi, căci oferă pilde înălțătoare de curaj, abnegație și dăruire pentru progresul spiritului uman. Dispariția în împrejurări necunoscute, în 1928, în mările boreale, a acestui explorator temerar, venit în ajutor italianului Nobile ce voia să traverseze Polul Nord în balon, constituie subiectul unui scenariu de film pe care sper ca într-o zi să-l scriu.

Niciunde ca în Norvegia nu am simțit o atît de mare preocupare pentru conservarea valorilor vieții rurale, a obiceiurilor populare, a tehnologiilor tradiționale, a autarhiei, a descentralizării și a unei democrații participative realizată desigur în condițiile unei societăți capitaliste.

Prin comparație cu celelalte țări nordice, Norvegia este evident mai conservatoare și tradiționalistă. Moravurile sînt mult mai severe. Libertinajul din Danemarca ori din Suedia nu poate fi văzut aici.

Totodată, în nici una dintre țările străine pe care le-am vizitat, nu am simțit atîta asemănare cu mentalitatea comunităților rurale din Transilvania, cum am simțit în Norvegia. De fapt, mulți norvegieni își caracterizează propria societate ca fiind o societate țărănească. În ciuda urbanizării crescînde, locuitorii orașelor mențin strînse contacte cu cei care au rămas la țară. În discuțiile purtate cu mulți norvegieni, am sesizat o nuanță sentimentală, „romantică", în felul cum privesc viața de la țară, trecînd cu multă ușurință pe lîngă condițiile grele în care au trăit înainte strămoșii lor. Natura dură

și neprielnică vieții, pămîntul puțin și sărac, iernile lungi și grele încep, încet-încet să fie uitate. Cum pierdut tot mai mult în uitare e și faptul că într-un relief muntos, brăzdat de rîuri repezi și văi adînci, în lipsa mijloacelor moderne de comunicare, țăranii norvegieni au trăit în comunități izolate, contactele, chiar cu vecinii, fiind doar sporadice.

Interesantă este politica dusă de statul norvegian pentru ajutorarea țăranilor din micile cătune, din zone izolate, greu accesibile. Cu mult înainte de apariția neașteptată a veniturilor petroliere, în Norvegia a fost votată o lege prin care guvernul a fost obligat să plătească subvenții speciale tuturor țăranilor, pescarilor, tăietorilor de lemne sau altor locuitori din satele îndepărtate, pentru a-i determina să nu le părăsească. Oferindu-le acestora o gamă largă de avantaje, guvernul norvegian duce deliberat o politică de limitare și de descurajare a concentrării populației în mari centre urbane. Depopularea unor zone mai sărace și mai puțin prielnice vieții este considerată a fi tendință antinațională, periculoasă din punct de vedere strategic.

Marea dragoste pentru natură a norvegienilor are consecințe dintre cele mai fericite pentru modul în care se abordează dezvoltarea industrială și urbanizarea. În loc ca orașul să ruineze satul, așa cum se întîmplă în cele mai multe țări, în Norvegia satul a fost încorporat în oraș. Chiar și la oraș oamenii locuiesc, în marea lor majoritate, în locuințe individuale, înconjurate de mici grădini. În Norvegia există foarte puține blocuri de locuințe, cetățenii detestîndu-le de-a dreptul, fiindu-le preferate casele de tip rural, bineînțeles modernizate.

În Norvegia se profilează tendința ca și fabricile să fie amplasate în mijlocul unor parcuri, cum sînt, de exemplu, fabricile grupului electronic Tandberg.

Opinia publică exercită o continuă presiune asupra autorităților și asupra proprietarilor industriali pentru alocarea de sume tot mai mari destinate protejării mediului înconjurător, amenajării de parcuri, stadioane și alte locuri de agrement.

Nu se poate spune însă că societatea norvegiană în întregime este conservatoare și tradiționalistă, căci și aici

există un curent modernist destul de puternic. Ceea ce se poate spune este că, în comparație cu alte țări dezvoltate, cu alte țări ale Europei Occidentale, și mai ales în comparație cu ceilalți nordici, curentul tradiționalist din Norvegia este mai puternic.

Cel mai elocvent test de popularitate pentru tradiționaliști l-a constituit referendumul organizat pentru a se decide intrarea Norvegiei în Comunitatea Economică Europeană.

La acest referendum a fost o clară și aproape clasică dispută între moderniști și tradiționaliști. Țara nu era divizată în primul rînd politic, cît mai ales în privința altor valori, îmbrățișate de diferitele grupuri sociale. Principalele două partide politice, social-democrații și conservatorii, avînd ideologii politice diametral opuse, au fost, curios lucru, ambele în favoarea intrării în C.E.E. Pentru intrarea în C.E.E. s-au pronunțat și cele două mari organizații ale sindicatelor și ale patronilor. Dacă simpatizanții acestor două partide ar fi votat cum le-au cerut partidele, intrarea ar fi fost decisă cu o largă majoritate. Lucrul acesta nu s-a întîmplat însă și tradiționaliștii, care s-au opus intrării, au cîștigat cu 53%, cetățenii orientîndu-se după alte criterii decît cele ale politicii de partid.

Departe de noi gîndul de a nu recunoaște că și în Norvegia diviziunea de bază a societății este diviziunea economică și de clasă. Specific Norvegiei este însă faptul că asupra acestei diviziuni de bază acționează într-un mod aparte, suprapunîndu-se, și alte diviziuni ori conflicte. Între aceste conflicte menționăm următoarele : cel dintre sud-estul populat și mai modernizat și cele două periferii, sud-vestul și nordul tradiționaliste ; cel dintre vorbitorii dialectului Riksmal, mai ales populația urbană, și între vorbitorii dialectului Landsmal, populație predominant rurală ; cel dintre partizanii controlului consu-

mului de alcool și partizanii liberalizării acestui consum ; cel religios dintre credincioșii fundamentaliști, localizați mai ales între Stavanger și Kristiansund (sud-vest), și populația mai puțin religioasă ; conflictul urban-rural.

Campioni în lupta pentru ca Norvegia să rămînă în afara C.E.E. au fost țăranii, pescarii, ecologiștii, comuniștii, partizanii controlului băuturilor spirtoase etc. Deși aceste segmente ale populației sînt minoritare, au reușit să cîștige totuși de partea lor un mare număr de oameni și în final să respingă cererea de intrare în C.E.E. formulată de guvernul social-democrat, condus de Trygve Bratteli care, în consecință, a fost obligat să demisioneze.

Mulți politicieni norvegieni se gîndesc însă la readucerea în actualitate a dezbaterii referitoare la o eventuală aderare a țării la C.E.E.

Un grup de lucru, desemnat de Partidul Conservator din Norvegia, apreciază, într-un raport publicat în 1983, că nu este permis ca Norvegia să rămînă la nesfîrșit în afara C.E.E., deoarece în felul acesta ea este privată de posibilitatea de a-și spune cuvîntul în deciziile de politică externă ale Comunității, ceea ce afectează direct interesele țării.

Am umblat și în orașele norvegiene aproape exclusiv pe jos, căci numai așa poți cunoaște cu adevărat un oraș, o localitate. Am bătut cu piciorul străzile centrale, dar am fost și pe la marginea orașelor. Senzația era că mă găsesc în stațiuni de munte, curate și liniștite. Fiecare clădire, fiecare locuință, indiferent cînd a fost construită, indiferent că este mare sau mică, indiferent că este din bîrne, piatră, cărămidă ori beton, și indiferent cu ce este acoperită, este bine întreținută, astfel încît ai impresia că toate clădirile orașului au fost reparate, tencuite, zugrăvite, vopsite anume în cinstea ta.

Pînă a vizita Norvegia trăiam cu impresia că norvegienii sînt reci și tăcuți. După ce le-am cunoscut țara și am stat de vorbă cu mulți, pot confirma că ei sînt, într-adevăr, mai tăcuți decît oltenii, dar se aseamănă la vorbă cu ardelenii ! Referitor la acest lucru, un norvegian mi-a spus o glumă : Doi prieteni foarte buni, un suedez și un norvegian, care nu se mai văzuseră de mulți ani, într-o zi se întîlnesc. Bucurîndu-se nespus de mult, ei hotărăsc să sărbătorească evenimentul, motiv pentru care merg la un restaurant și comandă ceva de băut. La un moment dat, suedezul ridică paharul și zice : Noroc. Norvegianul nu zice pe moment nimic. După un timp, el însă spune : Am venit aici să bem ori să ținem discursuri ?

Și de la Oslo la Stockholm am călătorit tot cu trenul. La urcarea în vagon, chiar la capătul lui, se afla o platformă pentru bagaje, cu umerașe și cuiere pentru paltoane, pardesie, pălării. Fiecare călător își lăsa acolo bagajele mari, păstrînd în compartiment doar servieta, poșeta sau alte mici bagaje. În acest fel, nu erai nevoit să tîrîi după tine bagajele prin tot vagonul.

Deși călătorisem destul de mult cu trenul, nu mai întîlnisem acest tip de vagoane. De aceea, la început, am fost puțin descumpănit. Să-mi las și eu valiza, în rînd cu celelalte, la capătul vagonului, riscînd astfel să rămîn fără ea, fie că mi-ar lua-o din greșeală un călător grăbit, fie că mi-ar fura-o un răufăcător ? Într-o țară străină, călătorind singur și avînd foarte puțini bani, să mă expun unui astfel de risc ? Să-mi iau valiza în compartiment, dovedind că-i suspectez pe ceilalți călători, că nu am încredere în ei, ori că nu înțeleg rostul platformelor de la capătul vagonului, ori să-i fac să creadă că am bunuri de valoare în valiză și de aceea mi-e frică să o las la un loc cu celelalte ? Am stat un timp la îndoială, după care am lăsat valiza pe platformă și am intrat în vagon, să-mi caut locul. Un vagon deschis, fără compartimente, ca un salon care-și așteaptă oaspeții. Obișnuitele canapele nu erau așezate însă ca în trenurile noastre, față în față, ci una în spatele alteia, încît călătorii nu vedeau decît fiecare spatele celuilalt.

Așezîndu-mă, mă gîndeam în continuare la valiza lăsată la capătul vagonului. Pînă la prima oprire, puteam sta liniștit, dar după aceea ar fi însemnat să merg

să o supraveghez la fiecare stație. Nu am mai stat pe gînduri, m-am dus și mi-am adus valiza lîngă mine, prefăcîndu-mă că nu mă interesează ce vor gîndi ceilalți cîțiva călători care, de fapt, își vedeau fiecare de ale lui. Am scos din valiză cîteva reviste, cu gîndul să le răsfoiesc în lunga călătorie care mă aștepta. În fine, liniștit, bine plasat lîngă fereastră, singur pe toată canapeaua, am început să admir peisajul. Am cercetat apoi mai cu luare aminte vagonul în care călătoream. Era un vagon de clasa a II-a, cu canapele plușate, acoperite cu prosoape albe ca laptele la locul unde să pui capul. Pernița pentru cap era mobilă. Putea fi urcată ori coborîtă după înălțimea călătorului și după poziția în care doreai să te rezemi, astfel încît să te simți cît mai comod.

Pasagerii tăceau; unii citeau, alții priveau pe fereastră, alții stăteau cu ochii închiși, deși era numai ora 10 dimineața.

A doua oprire a trenului a avut loc la Strommen, despre care ghidul de călătorie spunea doar că este un centru industrial unde se fabrică oțel și vagoane de cale ferată. A urmat Lillestrom și, după alți cîțiva kilometri, Fetsund, la intrarea rîului Glomma în lacul Oyeren. Podul peste Glomma are o lungime de peste 400 m, oferind o priveliște asupra portului de triere a lemnelor aduse cu pluta pe apă. În continuare, trenul a urmat cursul rîului Glomma, care cără la vale cantități enorme de bușteni de brad, unii legați în plute, alții învălmășiți pe lîngă malurile rîului. Mii de bușteni de toată frumusețea, imobilizați pe lîngă maluri, și, de-a lungul a zeci și zeci de kilometri, nici un singur om care să încerce să-i desprindă de mal și să-i împingă spre curentul apei. Mă durea sufletul să văd lemnul atît de frumos, din care ar fi ieșit scînduri fără nici un nod, urmînd poate să putrezească acolo, pe malurile rîului...

După o oră și ceva de mers, am ajuns la Kongsvinger, iar următoarea oprire a fost la Magnor, gară norvegiană de frontieră unde s-au urcat grănicerii și vameșii suedezi. Vameșii au întrebat dacă avem ceva de declarat, iar grănicerii s-au uitat la coperta pașapoartelor. Pașapoartele norvegiene ori suedeze, pe care le recunoșteau după cu-

foare, nu le controlau. L-au luat doar pe al meu. S-au uitat la pașaport, s-au uitat la mine, după care, cu politețe, mi l-au înapoiat, urîndu-mi bun venit în Suedia.

Pornit din Magnor, trenul a străbătut o pădure vastă, de o frumusețe aparte. După cîteva minute bune de mers am ajuns în orașul suedez Charlotenberg, gară de frontieră a Suediei.

Nu am putut sesiza trecerea graniței, căci relieful, casele și oamenii erau la fel. Trenul a trecut pe lîngă mai multe lacuri. În timp ce a încetinit pentru a opri într-o mică gară, am văzut o casă înconjurată de meri. Curtea casei nu era îngrădită și nici nu avea alei pietruite ori betonate. Un covor natural de iarbă, de un verde ireal pentru acel sfîrșit de septembrie, înconjura casa pînă lîngă pereți. Merii erau încărcați de mere galbene și roșii. Foarte multe fructe căzuseră pe jos și rămăseseră nestrînse. Parcă erau lăsate într-adins în iarba verde, să sporească frumusețea decorului. În fața casei, pe un catarg înalt, flutura drapelul suedez. Astfel de catarge, cu drapele fluturînd, aveam să văd apoi destul de des în Suedia.

La sosirea în gara din Stockholm mă aștepta cineva de la ambasada română. Deși persoana nu mă cunoștea, între călătorii puțini, care au coborît, m-a reperat imediat, se vede că după semne numai de el știute.

* * *

Populată de triburi germanice, Suedia și-a făcut apariția în istoria Europei în secolele VII—VIII e.n., odată cu expedițiile vikingilor. Buni navigatori, vikingii reușesc, în secolul al XI-lea, să pătrundă într-o mare parte a Europei Occidentale, iar în răsărit ajung, înaintînd cu corăbiile pe fluviile rusești, pînă la Marea Caspică și la Marea Neagră. Expansiunea lor spre est este stăvilită de oștile cneazului Alexandr Nevski care îi învinge, în 1240, în bătălia de pe Neva.

În secolele XI—XII, Suedia devine un stat unificat, anexîndu-și Finlanda. În aceeași perioadă se generalizează în Suedia creștinismul.

În 1397, Suedia, Norvegia și Danemarca formează Uniunea de la Kalmar, sub conducerea dinastiei daneze. Eliberarea de sub dominația Danermarcei are loc în 1523, în urma revoltei populare conduse de Gustav Vasa, cînd Suedia devine stat independent.

La destrămarea Uniunii de la Kalmar a contribuit și faptul că, în 1520, regele danez Christian al II-lea vine la Stockholm cu o bulă papală care excomunica pe toți naționaliștii suedezi care, nefiind favorabili Uniunii, se împotriviseră episcopului de Uppsala, care era pentru menținerea unității celor trei țări. După excomunicare, regele Christian al II-lea trimite la eșafod 82 de nobili suedezi și burghezi potrivnici, comițînd și alte cruzimi.

Gustav Vasa, un tînăr nobil suedez, fiul unuia dintre cei uciși, care a fost luat prizonier în Danemarca, reușește să evadeze și să ajungă la Stockholm. El adună în jurul lui nobilimea suedeză, își formează o armată puternică și, hotărît să-i răzbune pe cei asasinați, îl învinge pe regele danez, iar la 1532 este proclamat rege al Suediei.

În secolele XVII—XVIII, în urma numeroaselor războaie purtate cu Danemarca, Polonia, Rusia, în urma participării, alături de Franța, la Războiul de 30 de ani împotriva Imperiului Habsburgic, Suedia devine una dintre marile puteri ale Europei.

Puterea sa atinge apogeul în timpul domniei regelui Carol al XII-lea (1697—1718). Planurile de cuceriri ale acestuia n-au putut fi însă realizate, căci a fost înfrînt de Petru cel Mare, la Poltava, în 1709.

În urma războiului ruso-suedez din 1808—1809, Suedia cedează Rusiei Finlanda.

Prin pacea de la Kiel (1814), după încheierea campaniei antinapoleoneene, Suedia obține Norvegia de la Danemarca, cu care va rămîne în uniune personală pînă în 1905.

Mareșalul francez Bernadotte devine în 1818 rege al Suediei, sub numele de Karl XIV Johan, instaurînd dinastia care se menține și astăzi.

Monarhie constituțională, Suedia îl are în fruntea statului pe regele Carl al XVI-lea Gustaf. Ziua lui de naș-

tere, 30 aprilie, este ziua națională a Suediei.

Suedia are o suprafață de 449 750 km² și o populație de 8,3 milioane locuitori, aproximativ a treia parte din populația României. Din 1814, Suedia nu a mai participat la războaie, devenind neutră.

În ciuda lungii sale neutralități, în ciuda celor aproape două secole fără războaie și în ciuda gradului înalt de instruire a populației, Suedia a continuat să fie pînă la începutul secolului al XX-lea o țară săracă. Sărăcia cu care au fost confruntați suedezii în a doua jumătate a secolului trecut a fost atît de mare încît, în jurul anului 1880, emigrarea spre S.U.A. a ajuns la apogeu, totalul emigranților ridicîndu-se la un sfert din întreaga populație. Această perioadă tristă este veridic și zguduitor ilustrată în Muzeul Emigrării din Växjö. Printr-o luptă dîrză și o mare încordare națională, prin inovații și invenții, suedezii au reușit însă să învingă sărăcia. Industria forestieră a devenit, la sfîrșitul secolului trecut, ramura care aducea prin exporturile sale cele mai multe devize libere. Energia obținută la început din hidrocentrale, industria oțelului, industria lemnului și apoi și industria minieră au început să împingă Suedia pe drumul industrializării rapide.

Dezvoltarea industrială propriu-zisă a Suediei a avut loc în secolul al XX-lea și mai ales după al doilea război mondial.

În acest context este bine să ne reamintim că în 1940, în Suedia, 36% din populație continua să lucreze în agricultură și să trăiască la țară.

Marile companii industriale cum sînt Volvo, L. M. Ericsson (în principal pentru producția de telefoane),

A.S.E.A. (compania electronică-gigant), Electrolux, Sandvik, Alva-Laval, Atlas-Copco, S.K.F., Saab-Scania, chiar dacă îşi au începuturi firave în secolul trecut, sînt de fapt creaţii ale secolului al XX-lea şi mai ales ale perioadei postbelice, cînd întreaga Europă s-a trezit ruinată de cel de-al doilea război mondial, toată Europa, mai puţin Suedia şi Elveţia, ţări neutre care, într-un fel, au profitat de pe urma decăderii economice a celorlalte ţări europene.

În prezent, Suedia este o ţară cu o economie puternic dezvoltată. Din totalul populaţiei active, circa 30% este ocupată în industrie, 7% în construcţii, 6% în agricultură şi silvicultură, 6% în transporturi, 19% în comerţ şi în domeniul bancar, 32% în sectorul serviciilor. Suedia are o economie capitalistă : 90% din producţia industrială provine din întreprinderi particulare, 5% din întreprinderile de stat şi 5% din întreprinderile cooperatiste.

Avînd un produs naţional brut pe locuitor de 12 400 dolari (1983), Suedia se situează pe unul dintre primele locuri în lume din acest punct de vedere.

Suedia dispune de mari resurse naturale : şisturi bituminoase, minereu de fier, minereu de mangan, tungsten, cupru, plumb, zinc, pirite, uraniu (80% din resursele europene), păduri, forţă hidraulică. Îi lipsesc însă zăcămintele de petrol.

Peste 40% din producţia industrială suedeză este destinată exportului şi cam aceeaşi proporţie din consumul intern provine din import. Deşi produsele tradiţionale în exportul Suediei continuă să deţină o pondere importantă (produsele forestiere, celuloza, hîrtia, minereul de fier, fierul şi oţelul), în prezent rolul dominant îl au produsele industriei construcţiilor de maşini (circa 50% din totalul exporturilor : vapoare, locomotive, echi-

pament şi maşini electrice, roboţi, autovehicule, avioane, motoare etc.)

Ţările membre ale C.E.E. sînt principalii parteneri comerciali ai Suediei. În 1983, peste 55% din comerţul exterior al Suediei a fost realizat cu cele 10 ţări membre ale C.E.E. În acelaşi an, din totalul produselor finite suedeze, 77% au fost vîndute în ţările membre ale C.E.E.

Datorită neutralităţii sale, Suedia nu a putut intra în C.E.E Cu trecerea anilor a semnat însă cu această organizaţie un număr de acorduri de liber schimb, în temeiul cărora, după 1 iulie 1977, circulaţia mărfurilor între Suedia şi ţările membre ale C.E.E. a fost liberalizată, cu excepţia oţelului şi hîrtiei. Oţelul a fost liberalizat la 1 ianuarie 1980, iar hîrtia la 1 ianuarie 1984.

Cooperarea bilaterală a ţesut progresiv o pînză tot mai deasă între Suedia şi C.E.E. în domenii cum sînt protecţia mediului înconjurător, cooperarea ştiinţifică şi tehnică, cercetările nucleare, problemele transportului etc.

După intrarea în vigoare a acordului de schimb liber între Suedia şi C.E.E., raporturile economice au evoluat atît de bine pentru Suedia, încît un funcţionar al C.E.E. a făcut următoarea remarcă, devenită celebră : „Suedia profită de toate avantajele unui membru cu drepturi depline fără să suporte însă nici un inconvenient“

Schimburile comerciale ale Suediei cu celelalte ţări nordice şi cooperarea economică cu vecinii continuă însă să aibă o importanţă aparte.

Aproape un sfert din exporturile suedeze au mers în 1984 spre Norvegia, Finlanda şi Danemarca şi aproape o cincime din importurile suedeze au provenit din aceleaşi trei ţări nordice.

Se știe că Suedia este o mare producătoare și exportatoare de oțeluri speciale. De fapt nu exportă, cantitativ, mult oțel, ci exportă oțeluri scumpe. Astfel, în 1979, a produs cu puțin sub 5 milioane de tone oțel brut, deci doar jumătate cît România, deși capacitățile ei sînt de aproximativ 7 milioane tone. Din această cantitate, 30% a mers la fabricile de oțeluri speciale.

În același an, Suedia a exportat 1,83 milioane tone oțel, dar a importat 1,93 milioane tone. Deci a importat mai mult decît a exportat. Numai că oțelul exportat a fost mult mai scump decît cel importat, realizîndu-se un cîștig de aproape un miliard de dolari.

Uzina metalurgică Avesta Jernverks Aktiebolag, filiala grupului Axel Johnson, este una dintre cele mai importante firme suedeze producătoare de oțeluri inoxidabile. Fondată în 1883, uzina produce oțel inoxidabil, numărîndu-se printre firmele europene renumite în acest domeniu. La Avesta se forja fierul încă din anul 1378. Între 1640 și 1830, la Avesta a fost epoca cuprului, aici existînd cea mai mare turnătorie din Europa la vremea respectivă. Fabrica s-a specializat în baterea de monedă, consemnîndu-se, între altele, amănuntul că aici a fost produsă cea mai mare piesă numismatică din lume. Tot aici a comandat Ludovic al XIV-lea plăcile acoperișului Palatului de la Versailles. Nomenclatorul produselor este divers, incluzînd oțeluri speciale, tablă inoxidabilă, laminată la cald și la rece, țevi inoxidabile. Anumite produse, pentru scopuri speciale, sînt unicate pe piața mondială.

Această firmă produce peste 200 000 tone lingouri de oțel inoxidabil, fiind unul dintre cei mai mari producători de oțeluri inoxidabile din Europa. Din producția sa, firma exportă aproximativ 85%.

Cu această firmă, România întreține relații comerciale importante.

Și industria suedeză a oțelului, ca și celelalte industrii occidentale ale oțelului, a fost destul de grav afectată de criza economică mondială. Aproximativ o treime din capacitățile de producție erau nefolosite în anii 1981—1982.

În 1981, producția industrială a Suediei a stagnat și deficitul ei comercial la sfîrșitul anului a depășit 4% din produsul național brut. Asta după ce în 1980 ea împrumutase de la bănci internaționale aproximativ 7 miliarde dolari pentru a-și echilibra balanța de plăți, pentru consum și doar în mică parte și pentru noi investiții.

Datorită dificultăților prin care a trecut economia, industria suedeză a produs în 1980 doar tot atît cît în 1974.

O problemă specială a industriei suedeze este absența de la lucru, care a crescut, ajungînd în anumiți ani la un procent de 17% din totalul angajaților. Absențările survin nu numai în urma îmbolnăvirilor ori a simulărilor. Concediile de studii, cursurile de calificare organizate de sindicate, concediile pentru îngrijirea copiilor sînt tot atîtea forme legale care permit absența de la lucru. Au fost publicate date din care rezultă că anumite companii sînt obligate să angajeze cu 25% mai mulți muncitori pentru a avea siguranța unei activități productive normale la întreaga capacitate.

Mijloacele de transport continuă să fie grupa de produse industriale suedeze de faimă în întreaga lume.

Volvo, care produce autocamioane și automobile, este cea mai mare companie industrială a Suediei. În 1979, Volvo a vîndut produse în valoare de 5,62 miliarde dolari, dintre care 76% au mers la export. În 1981, a realizat o cifră de afaceri de 41 miliarde coroane suedeze.

Saab-Scania este producătoare de avioane de pasageri și avioane militare, bine cotate pe piața internațională, dar are și o importantă fabrică specializată în producția de autocamioane.

Acestor două mari societăți li se adaugă concernul Allmanna Svenska Elektriska Aktiebolaget — A.S.E.A., format din 94 societăți unite în jurul firmei-mamă, înființată în 1883 la Västeras, al șaselea oraș al Suediei (la 110 km de Stockholm). Concernul fabrică locomotive electrice, echipamente și produse electrotehnice. În decursul anilor, activitatea concernului s-a diversificat continuu. În prezent, între echipamentele produse de concernul A.S.E.A. putem remarca : generatoare hidroelectrice și turbine termoelectrice, centrale nucleare, centrale diesel, instalații și sisteme pentru transmiterea energiei electrice, sisteme complete pentru controlul și regularizarea funcționării echipamentelor electrice, precum și instalații de exploatare minieră, cuptoare de diverse tipuri și alte echipamente pentru industria siderurgică. În paralel, au fost dezvoltate procedee electrometalurgice, instalații computerizate pentru laminoare, echipamente de înaltă presiune, sisteme pentru industria hîrtiei, sisteme de supraveghere și control al proceselor, echipamente de ridicat și alte instalații, utilizate în transportul și manipularea mărfurilor. În domeniul automatizării producției, se realizează roboți industriali și alte sisteme bazate pe microordinatori. În domeniul transporturilor, firma este bine cunoscută pentru locomotivele sale, pentru sistemele de propulsie ale supertancurilor petroliere, cargourilor pentru conteinere și navelor pentru transportul de gaze naturale lichefiate, pentru echipamente portuare. Grupul A.S.E.A. furnizează nu numai instalații complete, ci și produse-standard prefabri-

cate, care pot fi încorporate în grupuri modulare și asamblate în sisteme funcționale deosebit de flexibile.

Cu concernul A.S.E.A. a cooperat uzina Electroputere din Craiova pentru asimilarea și producția locomotivelor electrice românești. În 1980, uzina din Craiova produsese peste 500 locomotive electrice, cifră superioară nivelului realizat de firma licențiatoare.

Și în domeniul transportului pe apă, Suedia deține o poziție importantă pe plan internațional, deși, începînd cu 1974, industria suedeză constructoare de vapoare este într-un declin continuu. Dacă în anii '60, Suedia se plasa pe locul doi după Japonia în privința capacității vapoarelor pe care le producea, în a doua parte a anilor '70, tonajul total al vaselor construite de șantierele navale suedeze s-a redus simțitor. În schimb, au început să crească comenzile la platformele plutitoare pentru foraj și extracție, uzine prelucrătoare plutitore și alte echipamente navale.

Compania aviatică Scandinavian Airlines System (SAS) este cărăușul aerian al celor trei țări scandinave. Este o firmă mixtă, jumătate din acțiuni fiind deținute de stat și jumătate de particulari. Suedia deține trei șeptimi, iar Norvegia și Danemarca cîte două șeptimi fiecare. Cu un personal de aproximativ 6 000 de oameni, ea a realizat în 1981 o cifră de afaceri de 10 miliarde coroane suedeze, fiind una dintre cele mai mari companii de transporturi aeriene din lume.

Afectată și ea de criza economică, SAS nu și-a propus doar să supraviețuiască, ci să-și sporească profiturile. Astfel, dacă în anii '75—'80, ea a realizat profituri anuale de 120—150 milioane coroane suedeze, în anii '84—'88 ea își propune să realizeze profituri care să ajungă la 700 milioane coroane suedeze.

Filozofia și noua strategie ale companiei au fost expuse într-o cărticică roșie intitulată „Să intrăm în joc și să luptăm", distribuită întregului personal. Deci, supraviețuire, dar nu prin fuga de greutăți, ci prin confruntarea cu ele, luptă și victorie. Deviza principală a companiei în această nouă etapă este și ea semnificativă : „Singurul nostru capital este clientul cu adevărat mulțumit".

În lupta nemiloasă cu concurența, compania face tot ce-i stă în putință pentru a-i mulțumi pe toți clienții săi.

Compania a cerut personalului său să acorde prioritate absolută relațiilor cu clienții și eficienței. Țelul final al companiei este ca nici un angajat al său să nu-și desfășoare activitatea într-o stare de indiferență, ci să acționeze într-un spirit de dăruire și prietenie față de pasageri.

Contactului cu oamenii, compania îi acordă cea mai mare importanță, întrucît consideră că atitudinea fiecărui angajat al său față de pasageri are mai mare importanță decît prețul biletului, care nici el nu este de neglijat, dar vine pe locul doi, după calitatea serviciilor oferite, în care intră zîmbet, solicitudine maximă, punctualitate, corectitudine, eficiență etc.

Suedia este una dintre țările care concurează Japonia pentru locul întîi în lume în privința robotizării industriei.

Concernele A.S.E.A. și Electrolux s-au numărat printre primele unități industriale suedeze care au introdus masiv roboții în procesul de producție. De un deosebit succes s-au bucurat acele mașini-unelte care, în timpul zilei, în schimbul întîi, execută sub conducerea omului operații foarte dificile, iar în timpul nopții, în schimburile doi și trei, sînt cuplate la roboți care execută operațiile mai simple.

Mașinile cu control numeric, roboții și microprocesoarele sînt trei dintre direcțiile principale de cercetare ale inginerilor și tehnicienilor suedezi, pentru revitalizarea industriei suedeze.

O caracteristică mai importantă a industriei suedeze este însă faptul că ea fabrică roboți pe care îi vinde într-un număr tot mai mare de țări. Se pare că A.S.E.A. este cel mai mare fabricant de roboți din Europa.

Se știe că în subsolul Suediei se găsesc aproximativ 15% din rezervele mondiale de uraniu. Datorită foamei mereu crescînde de energie a economiei suedeze — încă la sfîrșitul anilor '40, cînd a fost creată o societate mixtă, Atomoenergia, consacrată cercetărilor și aplicațiilor pașnice ale energiei atomice — s-au pus bazele unui program

energetic nuclear suedez. Primul reactor experimental a fost pus în funcțiune în 1954. A urmat construirea de reactoare atomice pentru producerea energiei electrice. La începutul anilor '70, în societate au început să apară temeri în legătură cu efectele negative ale numărului mare de centrale atomice. În 1973, Guvernul a hotărît limitarea numărului reactoarelor la 12, urmînd să aibă loc o dezbatere națională a acestei probleme. În 1975, după ce a urcat prețul la petrol, Guvernul a adoptat un program energetic care prevedea construirea de 12 noi reactoare atomice. Acest program a declanșat o aprinsă controversă politică, soldată cu căderea, în 1976, în urma alegerilor legislative, a Guvernului social-democrat, după o guvernare neîntreruptă de 44 de ani.

La alegeri, chemat să-și spună părerea, poporul a preferat varianta reducerii consumului de energie, aceleia a înmulțirii reactoarelor atomice, care prezintă un mare risc pentru viața omului și pentru distrugerea mediului. Noul Guvern de coaliție, format din conservatori, liberali și centriști, venit la cîrma țării sub conducerea liderului conservator Thorbjörn Fälldin, a creat o comisie independentă și multipartită pentru energie, însărcinată să ajute Guvernul la elaborarea unui program energetic suedez.

În condițiile în care în Suedia urma să fie pus în funcțiune al doilea reactor nuclear, din seria celor 12, în țară au avut loc mari frămîntări și două marșuri antinucleare. Pe acest fond s-a adoptat o lege privind condițiile de punere în funcțiune a reactoarelor nucleare, care cerea constructorului de reactoare să garanteze securitatea absolută a acestora. Pe această bază, industria suedeză a elaborat un proiect de securitate a combustibilului nuclear, care prevede stocarea combustibilului iradiant într-un depozit central timp de zece ani, retratarea și vitrificarea combustibilului, plumbuirea în cilindri din oțel, stocarea cu răcire sub supraveghere timp de 30 de ani și stocarea definitivă într-un loc stîncos și uscat, la 500 de metri adîncime. Proiectul a fost trimis spre avizare la organele administrative, universități, societăți științifice, sindicate, organizații de consumatori, autorități locale.

O nouă cerere pentru autorizația de construire a unui alt reactor a relansat dezbaterea nucleară și a dus la demisia Guvernului.

S-a format un nou Guvern, condus de liderul liberal Olla Ullsten, care a guvernat pînă la noile alegeri parlamentare din 1979, cîștigate din nou de partidele burgheze.

Accidentul nuclear de la Three Mile Island, din apropiere de Harrisburg, S.U.A., din martie 1979, a avut un mai mare răsunet în Suedia decît oriunde în lume. Acest accident a relansat dezbaterea din societate în legătură cu energia nucleară. Direcția Partidului Social-Democrat, condus de Olof Palme, a cerut instituirea de urgență a unui moratoriu în ceea ce privește construirea centralelor atomoelectrice și organizarea unui referendum. Referendumul a avut loc la 23 martie 1980. Poporului i s-au propus trei soluții: continuarea programului nuclear; construirea numai a celor 12 centrale, cu măsuri de securitate sporite, urmînd ca după aproximativ 25 de ani de utilizare, atunci cînd cele 12 reactoare își vor încheia perioada de serviciu, Suedia să renunțe la energia atomică; oprirea imediată a construirii de noi reactoare și demontarea celor construite deja. Rezultatul referendumului a fost oarecum indecis. Din totalul celor ce s-au prezentat la urne, 18,9% au votat pentru prima variantă, 39,1% pentru cea de a doua și 38,7% pentru cea de a treia variantă. În urma referendumului, proiectul de lege privind energia atomică a fost supus din nou Parlamentului, care a hotărît construirea în continuare a celor 12 reactoare atomice, cu măsuri suplimentare pentru securitatea centralelor, și renunțarea la energia atomică, la epuizarea celor 12 centrale, după aproximativ 25 de ani de la intrarea în funcțiune a celui de-al 12-lea reactor atomic. Parlamentul a hotărît totodată crearea unui important fond de investiții din care să fie finanțate lucrări și cercetări care să pună la punct noi tehnologii menite a utiliza alte surse de energie.

Dezbaterea cu privire la energia atomică, a zguduit puternic societatea suedeză începînd cu 1974, a arătat cu claritate dorința unui mare număr de oameni de a crea un viitor mai uman, de a prezerva natura și frumusețile

ei, chiar cu riscul unei pierderi pe plan strict material. Semnificativ este faptul că din tabăra care s-a pronunțat totalmente împotriva energiei atomice, tabără care a reușit să mobilizeze 38,7% din populația cu drept de vot, au făcut parte și comuniștii suedezi, alături de ecologiști, mișcarea de femei și partidul conservator al lui Thorbjörn Fälldin, țăranul suedez ajuns prim-ministru în 1976, după 44 de ani de guvernare social-democrată, în principal datorită opoziției sale față de energia nucleară. Înainte de a ajunge prim-ministru, Thorbjörn Fälldin, referindu-se la energia atomică, declarase cu patetism: „Este chestiunea crucială a timpurilor noastre. Dacă voi ajunge prim-ministru, programul electronuclear va fi desființat. Conștiința mea are prioritate asupra ambițiilor politice". El a ajuns prim-ministru, dar, prezidînd un guvern de coaliție, nu a putut să-și ducă planul pînă la capăt, trebuind să țină cont și de voința celorlalte partide din coaliție. Oricum, cei care s-au pronunțat împotriva energiei atomice au reușit să obțină decizia ca după anul 2015 Suedia să nu mai aibă centrale atomice.

Dacă în 1950 în Suedia exista un automobil la 28 persoane, după treizeci de ani, în 1980, revenea cîte un automobil la 2,9 persoane. Dezvoltarea industrială rapidă, numărul mare de autoturisme și lipsa de resurse petroliere proprii au făcut ca, în 1980, suedezii să ajungă pe locul întîi în lume în privința cantității de petrol importat pe cap de locuitor.

În subsolul Suediei se găsesc anumite rezerve de cărbuni, însă, pînă în 1960, cărbunii, inclusiv cei importați, nu reprezentau decît 4% din totalul consumului de energie. Petrolul importat reprezenta 70%, energia electrică produsă de hidrocentrale 13%, iar energia nucleară 6%, restul de 7% fiind dat de energia obținută din lemne, resturi menajere și alte resurse interne.

Suedezii au folosit foarte puțin cărbune pentru încălzit ori pentru producerea de energie electrică, ferindu-se de poluarea produsă prin arderea cărbunilor. Acum, după ce prețul petrolului a crescut atît de mult și după ce energia atomică a fost respinsă de populație, suedezii se văd nevoiți să caute alte surse energetice. Vor apela masiv la

cărbuni, mai ales că au pus la punct metode ingenioase de ardere completă, care înlătură poluarea.

Este specific Suediei că 40% din totalul energiei consumate este folosită la încălzirea locuințelor și a birourilor.

Odată cu criza energetică, în Suedia a început o zgomotoasă campanie pentru economisirea energiei. Un plan aprobat de Parlament în 1978 prevede reducerea energiei consumate pentru încălzire cu 25—30% în următorii 10 ani, subvenționarea de către stat a măsurilor de izolare a locuințelor, obligativitatea ca noile construcții să aibă trei rînduri de geamuri etc.

Mari speranțe își pun suedezii în folosirea energiei solare, eoliene și a biomasei. Estimările făcute pentru sfîrșitul acestui secol, în privința ponderii, în totalul consumului energetic național, a noilor surse de energie, variază foarte mult de la optimiști la pesimiști. Astfel, pentru energia solară, optimiștii prevăd o pondere de 24%, pentru morile de vînt 6% și pentru biomasă 56% (cu condiția ca o cincime din teritoriul suedez să fie plantat cu o specie lemnoasă care crește rapid). Pesimiștii, pentru toate cele trei surse, nu prevăd o pondere mai mare de 15—17%, la care să se adauge încă 27% energie rezultată din hidrocentrale și centralele atomice.

Deși Suedia este una dintre țările cu cel mai ridicat nivel de trai din lume, Asociației organizațiilor turistice suedeze nu i-a fost jenă să lanseze ani la rînd vaste campanii propagandistice care îndemnau suedezii să-și petreacă concediul de odihnă în țară, să cunoască mai bine frumusețile propriei patrii și în acest fel să economisească valuta forte atît de necesară Guvernului. Anumite segmente sociale au condamnat aceste campanii pentru izul lor naționalist, apreciindu-le ca descurajatoare pentru contactele internaționale, însă Guvernul le-a încurajat.

Sportul de masă este o realitate suedeză incontestabilă. Mișcarea sportivă de masă s-a născut cu ușurință din felul de a fi al suedezilor, din dragostea lor pentru natură și pentru mișcarea în aer liber. Această mișcare a debutat la începutul secolului, generalizîndu-se în jurul anului 1940.

În zorii secolului al XX-lea, muncitorii unei fabrici suedeze au format un club sportiv și au început să organizeze între ei competiții sportive. Destul de repede, mișcarea s-a extins și în alte unități industriale.

Astăzi, mișcarea sportivă se cheamă *Korp idrott*, sport corporativ. În fapt, mișcarea sportivă este o mare federație care cuprinde peste 20 000 cluburi care au sute de mii de membri. Cluburile sportive ființează astăzi în toate unitățile economice și instituțiile de stat. Ele primesc sprijin financiar din partea statului și din partea firmelor particulare.

Marile fabrici și uzine cheltuiesc sume mari cu amenajarea de parcuri sportive pentru salariații lor. Astfel, șantierele navale din Malmö au cheltuit peste 7 milioane dolari pentru amenajarea unui impresionant centru recreativ și cultural la Kockum, unde au acces numai salariații șantierului și membrii familiilor lor. În acest centru, vizitat zilnic de aproximativ 20% din cei 6 000 de salariați, se găsesc o bibliotecă, o sală de cinema, săli de gimnastică, piscine, popicării, spații pentru mini-golf, terenuri de alergări, parcuri. Aici se organizează cursuri de limbi străine și se țin conferințe pe diferite teme.

Practicarea sportului de un număr atît de mare de persoane, de aproape întreaga populație, explică în parte și faptul că durata medie a vieții în Suedia este cea mai ridicată din lume : 81,5 ani la femei și 76,6 ani la bărbați.

Un alt factor care contribuie la prelungirea duratei vieții este consumul redus de băuturi alcoolice. În Suedia, băuturile alcoolice sînt foarte scumpe și nu se vînd în magazinele alimentare, ci în magazine speciale, fără vitrine, și unde poți citi lozinci de felul : „Beți mai puțin și trăiți mai mult !“ În toată Suedia, oriunde te-ai duce, nu găsești o singură vitrină în care să fie expuse băuturi alcoolice. Orice bunuri industriale ori alimentare sînt expuse vederii, cu excepția băuturilor alcoolice și țigărilor. Este și acesta un mod de educare și de prevenire a unui consum exagerat de băuturi alcoolice, atît de dăunătoare sănătății.

Dacă o lungă perioadă de timp, Suedia nu a cunoscut frămîntări sociale acute, odată cu plecarea social-demo-

15 — c. 330

craților de la conducerea țării, care a coincis cu o adîncire a crizei energetice mondiale, cu o stagnare și chiar un regres al economiei suedeze, conflictele de clasă au început să se înmulțească și să se ascută și în această țară. Punctul culminant l-a constituit greva generală din lunile aprilie și mai 1980, cînd 800 000 de muncitori au declarat grevă. Greva a produs o pierdere de producție de aproximativ 4 miliarde coroane suedeze.

Fapt fără precedent în istoria ultimilor 30 de ani, greva generală a arătat cu claritate că, într-o societate împărțită în clase antagoniste, conflictele de clasă nu dispar, indiferent care sînt nivelul de dezvoltare economică și standardul de viață al muncitorilor. Conflictele de clasă îmbracă forme mai pașnice ori mai violente, în raport de evoluția generală a economiei, de regimul politic și social și de politica guvernamentală, dar nu dispar.

Caracteristic pentru soluționarea conflictelor sociale izbucnite în societatea suedeză a fost modul negociat, pașnic, de rezolvare a lor. Se pot da multe exemple de astfel de conflicte. Mă voi referi doar la unul singur, cel izbucnit între scriitorii suedezi și Guvern, tocmai pentru a arăta că și în acest domeniu au existat conflicte.

Scriitorii suedezi, nemulțumiți de lipsa unui sprijin adecvat din partea statului, și-au concentrat la un moment dat atenția asupra compensațiilor insignifiante pe care le primeau la cărțile împrumutate de cititori în bibliotecile publice. În anul 1969, ei s-au decis să ceară Guvernului majorarea acestor compensații. Guvernul nu a acceptat cererile scriitorilor. Atunci scriitorii, prevalîndu-se de prevederea legală că un cititor poate împrumuta de la o bibliotecă oricîte cărți dorește, în ziua de 23 aprilie 1969, s-au dus la bibliotecile din Stockholm, Göteborg, Malmö și Ulma și au împrumutat zeci de mii de cărți. Numai în Stockholm, ei au împrumutat în acea zi peste 15 000 de cărți. După cîteva luni, în același an, au început negocierile între scriitori și autorități. În anul următor, Parlamentul a votat o lege prin care respectivele drepturi au fost mărite.

Una dintre caracteristicile societății suedeze este aceea că, la fel ca și în celelalte țări scandinave, ea asigură cetățenilor săi un înalt nivel de instruire și educație.

Copiii încep școala la șapte ani și învățămîntul de bază de nouă ani este obligatoriu. Peste 80% din elevii care absolvă școala elementară de nouă ani își continuă pregătirea în cadrul școlii secundare (gimnaziu), pentru o perioadă de doi—trei ani. Aproximativ un sfert din elevii care au absolvit școala secundară își continuă studiile în învățămîntul superior și în colegii de profil tehnic.

Suedia are șase universități în orașele Stockholm, Uppsala, Göteborg, Linköping, Lund și Umea, precum și două centre de învățămînt superior în Lulea și Örebro.

Învățămîntul de toate gradele este gratuit. În cursul școlii de bază de nouă ani, elevii primesc gratuit manualele școlare și masa de prînz.

Și în Suedia, ca și în celelalte țări nordice, există un sistem de învățămînt foarte elaborat pentru adulți, care cuprinde circa trei milioane de oameni.

Am avut ocazia să vizitez Universitatea din Uppsala, fondată în 1477, una dintre cele mai vechi și renumite universități din lume.

Orașul Uppsala, cu celebra lui Universitate, se află la aproximativ 65 de kilometri nord de Stockholm. După o oră de mers cu trenul am ajuns la Uppsala, capitala regiunii Södermanland. Partea veche se află în afara orașului de astăzi, fiind o mărturie vie a unei istorii remarcabile a acestei regiuni. În această parte a orașului se află și Universitatea.

Cea mai veche clădire din cadrul complexului universitar este cea numită „Gustavianum" și a fost construită în perioada 1622—1625. Vizitatorii sînt invitați să vadă celebra sală de disecții aflată chiar sub cupola clădirii.

Clădirea principală a Universității a fost ridicată în perioada 1878—1887. Edificiul central al complexului este folosit în prezent pentru expuneri, întruniri, concerte și ceremonii academice. Tot aici este expusă o valoroasă colecție de artă aparținînd Universității.

Începînd cu anul 1977, în clădirea principală funcționează facultatea de istorie a științelor și ideilor și facultatea de estetică.

În parcul din fața edificiului central, vizitatorul poate admira o statuie care îl reprezintă pe Erik Gustav Geijer (1783—1847), care a deținut funcția de „Rector Magnificus" al Universității și a fost un autor renumit în secolul al XIX-lea.

Biblioteca Universității este amplasată în clădirea numită „Carolina Rediviva". Aceasta este cea mai veche bibliotecă de cercetare din Suedia. Construcția edificiului a fost terminată în 1841, ulterior suferind numeroase modificări.

Biblioteca conține cîte un exemplar al fiecărei tipărituri făcute în Suedia, precum și o largă colecție de literatură străină. În total, în rafturile bibliotecii se află peste două milioane de cărți suedeze și străine.

O raritate este renumita „Biblie de Argint" („Codex Argenteus"). Acest document, care oferă bogate date și informații privitoare la originea triburilor și popoarelor germanice, a fost găsit la Praga, în 1648, cu ocazia cuceririi de către trupele suedeze a unor cartiere ale orașului în ultimul an al Războiului de 30 de ani. Printre obiectele de pradă expediate la Stockholm s-a aflat și „Biblia de Argint". Documentul a intrat inițial în biblioteca reginei Cristina a Suediei, recunoscută pentru erudiția ei, iar ulterior a ajuns în biblioteca Universității din Uppsala.

În cadrul Universității funcționează 150 de facultăți (inclusiv clinici), 15 muzee și colecții, printre care una dintre cele mai mari colecții de artă aparținînd statului suedez.

Suprafața totală pe care o ocupă Universitatea este de 185 000 m², cu un număr de 15 000 studenți, dintre care circa 2 300 urmau cursuri postuniversitare. Corpul profesoral și personalul tehnico-administrativ numărau 4 000 de persoane.

Nu departe de vechile clădiri ale Universității se află Castelul Vasa, avînd exteriorul roșu și o vechime de 400 de ani.

Monument arhitectonic deosebit de valoros prin mărime și realizare artistică este Catedrala din Uppsala, unde sînt înmormîntați unii dintre cei mai faimoși regi din istoria Suediei.

În scurta vizită la Uppsala am dat o fugă și prin grădina marelui botanist Carl von Linné, care a trăit și muncit în acest oraș, grădină în care se află și fosta lui casă, devenită astăzi muzeu.

Mulți suedezi s-au impus pe plan internațional într-un domeniu sau altul de activitate. Voi cita doar cîțiva, fără să urmăresc un criteriu al valorii sau cronologia.

Björn Borg (născut în 1956), unul dintre cei mai mari tenismeni din lume, a jucat de mai multe ori la București.

Ingmar Stenmark, născut în același an cu Borg, a ajuns de foarte tînăr cel mai renumit schior din lume. Campion al țării sale și al lumii, el a cucerit în decursul anilor numeroase premii și medalii internaționale.

Sven Erixson (1899—1970) este unul dintre marii pictori ai Suediei. Colorist minunat, sensibil și profund. Între operele sale cele mai impresionante rămîn picturile murale

aflate în sala de concerte din Göteborg și în teatrele municipale din Uppsala și Halmstad.

Ingmar Bergman (născut în 1918), regizor de film, este binecunoscut în întreaga lume pentru încercările de a explica „sufletul suedez".

Grupul de muzică ușoară ABBA, format din două fete și doi băieți și condus de un „geniu financiar", Stig Andersson, care a reușit să aducă în Suedia mai multă valută decît mari unități industriale.

În domeniul științei, Suedia s-a făcut cunoscută prin activitatea unor savanți de seamă : fizicianul Anders Celsius (1701—1744), botanistul Carl von Linné (1707—1778), astronomul Per Wargentin (1717—1783), Bergman (1735—1784) și Scheele (1742—1786) care au adus o contribuție însemnată la crearea chimiei, Berzelius (1779—1848), continuatorul lui Lavoisier, Alfred Nobel (1833—1878) și Arrhenius (1859—1927). Suedia a contribuit la constituirea spectroscopiei prin savantul Angström (1814—1878) și a matematicilor moderne prin Mittag Leffler (1846—1927) și Fredholm (1866—1927).

În secolul XX, contribuția Suediei s-a remarcat prin studiile întreprinse de Siegbahn în domeniul razelor X, de Dalen în industrializarea turbinelor și a acetilenei, de Hans von Euler-Chelpin în mecanismul fermentației, de Tiselius în electroforeză, de Gerhard de Geer care a fondat geocronologia.

În domeniul literaturii, Suedia s-a impus pe plan internațional mai ales prin contribuția dramaturgului și romancierului August Strindberg (1849—1912), a romancierei Selma Lagerlöf, a scriitorilor romantici Erik Johan Stagnelius, Carl Jonas Almquist și a poeților Erik Axel Kallfedt și Gustaf Fröling.

În secolul al XX-lea, literatura suedeză este reprezentată de o întreagă pleiadă de scriitori, dintre care-i menționez pe: Wilhelm Moberg (1898—1976), Eyvind Johnson, Harry Martinson, Ivar Lo Johanson, Pär Lagerkvist, Artur Lungqvist, Gustaf Hellström, Hyalar Bergman.

De o mare popularitate se bucură, atît în Suedia cît și în Europa, scriitoarea pentru copii Astrid Lindrgren (născută în 1917).

Dintre oamenii de cultură ai Suediei contemporane se cuvine să pomenim aici pe academicianul Alf Lombard. Născut la Paris, în 1902, din tată francez și mamă suedeză, Alf Lombard este astăzi unul dintre cei mai mari romaniști din lume. Prieten devotat al poporului român, el a început să învețe românește singur. În 1934 face prima călătorie în România, stabilind de atunci strînse relații de conlucrare cu filologii români. A scris numeroase cărți și articole despre limba și istoria poporului român, combătînd teoriile false referitoare la părăsirea Daciei de către întreaga populație, odată cu retragerea armatelor romane.

Sculptorul suedez Carl Milles (1875—1955), a intrat, de asemenea, în patrimoniul artei universale.

Consider demn de remarcat faptul că și în Suedia, ca și în Norvegia, există deja o lungă și bine consolidată tradiție a deplasării colectivelor teatrale în mijlocul oamenilor muncii. Sistematic, după un program riguros respectat, fiecare teatru de prestigiu se deplasează în școli, facultăți, orașe și sate, unde prezintă spectacole foarte bine apreciate în fața respectivului cerc de spectatori. Prin aceste spectacole se deschide și cultivă gustul poporului pentru teatru. În ciuda unor dificultăți financiare și organizatorice, această modalitate de deplasare a teatrului spre locurile de muncă și studiu, spre domiciliul oamenilor, se consolidează și dezvoltă an de an. Finanțarea acestor deplasări se face atît de către stat,

cît și de către firme, companii particulare, organizații obștești și fundații.

* * *

Orașul Stockholm, cu o populație de 660 000 locuitori (1 300 000 cu împrejurimile), a fost înființat în secolul al XIII-lea pe o insulă situată în marginea lacului Mälar. Astăzi, orașul este așezat admirabil, pe 14 insule, înconjurate ori de mari întinderi de ape, ori separate de canale înguste. Capitala cuprinde numeroase parcuri și zone cu verdeață, cele mai mari fiind : Djurgarden, Ladugardsgärdet, Lill-Jansskogen, Humlegarden, Vasaparken etc.

Cu excepția Palatului regal, a Primăriei, a Operei, a cîtorva muzee și biserici, orașul nu are alte clădiri vechi deosebite, ieșite din comun. Șoselele suspendate, care se întretaie în apropierea gării centrale și în alte cîteva puncte, fluidizează circulația automobilelor, dar urîțesc peisagistica urbană.

Una dintre cele mai frumoase străzi din oraș mi s-a părut Standvägen, mărginită pe o parte de clădiri cochete, acoperite de o mulțime de turnuri și turnulețe, iar pe altă parte de apa lacului, aceasta fiind de fapt un chei la care sînt legate vaporașe și bărci cu motor ori cu pînze. Strada Standvägen duce la marele parc Djurgarden.

Acesta este cel mai mare parc al orașului, fiind situat pe o insulă. Aici se află Muzeul Nordic, o grădină zoologică, Muzeul Biologic, Muzeul Vasa etc. Tot pe această insulă se află celebrul parc de distracții Gröna Lund, un fel de Tivoli suedez. Există multe restaurante și cofetării și în singura mea plimbare prin acest parc am putut asista la un concert gratuit de muzică ușoară oferit de un grup de studenți.

În parcul Ladugardsgärdet am ajuns numai din dorința [illegible] urca în turnul de televiziune, Kaknästornet. Cu înălțimea sa de 155 de metri, turnul de televiziune Kaknäs este cea mai înaltă clădire din Scandinavia. La baza turnului există birouri, săli destinate diferitelor motoare și mașinării și un magazin pentru suveniruri. Două lifturi rapide, fiecare transportînd 13 oameni, urcă și coboară vizitatorii.

La înălțimea de 120 metri a fost plasat un mare restaurant care oferă specialități suedeze la prețuri foarte mari. Mai sus, la 128 de metri, turnul are o platformă circulară descoperită, de unde vizitatorii admiră orașul Stockholm. Binocluri fixe te ajută să vezi mai bine detaliile anumitor părți ale orașului.

De pe această terasă am privit și eu insulele pe care este clădit orașul Stockholm, clădirile, apa albastră și verdele parcurilor și pot să spun că este îndreptățită denumirea de „Veneția Nordului". Din acest turn am putut vedea mai bine întretăierea dintre nou și vechi în arhitectura orașului.

La întoarcerea în oraș, am vizitat și Muzeul Tehnic și Muzeul Etnografic, care se află nu departe de locul unde este amplasat turnul Kaknäs. Taxa de vizitare pentru fiecare muzeu a fost de cinci coroane.

Impresii puternice mi-a produs vizitarea vechii biserici Riddarholmen și a catedralei Storkyrkan, ambele situate în Gamla Stan. Ahitectura acestor clădiri, precum și mormintele existente în Riddarholmen arată și ele vechimea culturii suedeze și prețuirea de către suedezi a trecutului lor istoric.

Pe strada Scheelegatan, la nr. 7, se află Curtea de Justiție (Radhuset). Am intrat într-o sală de judecată unde se desfășura un proces civil, dar, neînțelegînd nimic, am

plecat pentru a fructifica cît mai eficient timpul şederii mele în Stockholm.

Şi Stockholmul are un cartier vechi, bine prezervat, devenit astăzi centru de atracţie. Casele construite în evul mediu, la parterul cărora sînt deschise restaurante şi cafenele, străzile înguste, cu pavajul din piatră cubică ori din lespezi de piatră, menţinute în forma în care au fost construite cu două, trei, patru sau cinci secole în urmă, reprezintă un important obiectiv turistic. Oraşul vechi este lipsit de vegetaţie. De aceea, pentru a mai înviora atmosfera, edilii au adus pe străzile şi în pieţele acestui cartier lăzi mari din lemn pline cu flori. La Stortorget, în Oraşul Vechi, într-o piaţă pavată cu dale de granit, m-am odihnit cîteva minute pe o bancă. Privirea cerceta zidurile vechilor case, ridicate cu secole în urmă. Chiar în faţa mea erau două clădiri înguste, cu patru etaje şi mansardă. Erau clădiri fără o faţadă aparte, patrulatere aşezate spre stradă cu latura îngustă. Placate cu cărămidă roşie, cu geamuri împărţite în mici ochiuri, ele nu aveau nimic valoros, cu excepţia faptului că erau vechi. Mă bucuram de norocul suedezilor, de poziţia lor geografică, îi invidiam pentru trecutul lor şi mi se strîngea inima de durere pentru istoria românilor. Suedezii nu au fost nici sub dominaţia Imperiului Otoman, nici sub aceea a Imperiului Habsburgic... Aşa că ei au putut construi, iar casele lor nu au fost pîrjolite. Ei nu au trebuit să plătească tributuri nimănui. Rezultatul muncii lor a rămas în ţară, nu a luat alte căi. Istoria trebuie mereu citită şi recitită, căci fără cunoaşterea ei nu poţi înţelege nimic din prezent.

Am luat masa de prînz la unul dintre restaurantele din Gamla Stan. Amicul care m-a invitat a plătit, pentru două meniuri moderate şi două sticle de bere, 96 de coroane.

Palatul regal din Stockholm nu m-a impresionat în mod deosebit. Mai interesantă este istoria acestei clădiri.

Pe locul unde este amplasat în prezent Palatul regal, existau cam pe la 1200 diferite construcţii. Palatul a fost clădit în jurul unui turn de apărare. Gustav Vasa a realizat o lărgire şi o întărire a construcţiilor cetăţii, iar fiul său, Johan al III-lea, a pus amprenta stilului Renaşterii pe toate clădirile existente. În 1697, palatul a fost pustiit de un incendiu. S-a încercat, în primul rînd, salvarea aripii de nord. După incendiu, arhitectul francez Nicodemus Tessin a preluat reconstrucţia palatului. El a plecat de la ideea menţinerii aripii de nord, cu stilul său de inspiraţie italiană şi cu tavanul construit din dale. Au trecut aproape 60 de ani pînă cînd palatul a fost reconstruit şi familia regală s-a putut muta din nou în el (1754).

Palatul are în total un număr de 600 de încăperi.

Apartamentele rezervate recepţiilor poartă şi azi urmele stilului baroc folosit de arhitectul Tessin, în timp ce apartamentul Bernadotte conţine frumoase lucrări de interior, în stil rococo.

Palatul regal din Stockholm este locul unor ceremonii tradiţionale, dar şi oficiale, cum ar fi vizitele de stat, audienţe, dineuri, recepţii pentru laureaţii premiului Nobel şi pentru alţi oaspeţi străini şi suedezi.

Turiştii vizitează numai o parte a palatului : apartamentele pentru recepţii, apartamentul Bernadotte, apartamentele oaspeţilor din aripa de vest, biserica palatului, tezaurul, muzeul palatului, muzeul de antichităţi „Gustav al III-lea" şi sala de arme.

Clădirea Primăriei oraşului Stockholm (Stadshuset) are o notă aparte. În primul rînd, ea pare a fi construită

pe apă, căci valurile lacului Riddarfjärden îi scaldă zidurile. Stilul arhitectonic propriu-zis, cu proporțiile atît de nimerite între înălțimea clădirii și înălțimea turnului, culoarea roșiatică a cărămizilor, folosite la placajul exterior al pereților, ferestrele mici și înguste, stîlpii uniți prin arcade care susțin porticurile laturii dinspre lac, verdele tablei de pe acoperiș, care se armonizează cu culoarea apei, toate sînt alese cu grijă și formează un ansamblu elegant.

Turnul clădirii, care îi dă un farmec deosebit, este înalt de 106 metri, fiind aureolat de cele trei coroane, emblema națională a Suediei. La baza turnului se află cenotaful lui Birger Jarl, fondatorul Stockholmului.

Clădirea Primăriei este o construcție a secolului XX, realizată între 1911—1923 și inaugurată oficial în anul 1923, cu ocazia celei de-a 400-a aniversări a intrării în Stockholm a regelui Gustav Vasa. Arhitectul clădirii a fost Ragnar Ostberg.

Curtea interioară a clădirii, numită Sala albastră, este acoperită. De aici se accede la toate birourile, sălile de ședință și sălile de festivități. Are o suprafață de 1 526 m², fiind cea mai mare sală de banchet a Primăriei. Pereții sînt din cărămidă cizelată manual, arcadele din granit de Stockholm, pardoseala și scările din marmură de Kolmard, iar fîntîna arteziană din piatră de Mölmbo. Există aici cea mai mare orgă din întreaga peninsulă Scandinavă, cu 138 registre și 10 271 tuburi.

Una dintre încăperile interesante ale Primăriei este „Galeria Prințului". „Sala de aur", cu mozaicurile executate de Einar Forseth, este considerată cea mai fastuoasă sală de banchet a Primăriei. Pereții acestei săli sînt acoperiți cu folii de aur și plăcuțe din sticlă și ceramică policromă.

Curios mi s-a părut faptul că în afară de trei coroane, cît a costat vizitarea Primăriei în cadrul unui grup condus de un ghid, a trebuit să mai plătesc încă trei coroane pentru vizitarea turnului, de fapt pentru posibilitatea oferită de înălțimea turnului, de a avea o privire panoramică asupra orașului. Nu-mi pare rău de bani, mă gîndesc doar că municipalitățile bogate nu sînt risipitoare, ba, dimpotrivă, iau în calcul toate veniturile posibile.

Într-o seară am reușit să-mi procur un bilet la Opera Regală din Stockholm. S-a jucat „Proserpin" de Joseph Martin Kraus, sub bagheta lui Arnold Östman, interpreții principali fiind Dorrit Kleimert, Birgit Nordin, Gunilla Vallin, Carl Johan Folkman și Patrick Power. A fost un spectacol de un înalt nivel artistic, în care au conlucrat perfect orchestra, solișii, baletul și corul. Lunga tradiție a spectacolelor suedeze de operă s-a făcut cu ușurință remarcată și prin spectacolul la care am asistat. Vocea cizelată a cîntăreților, ținuta și jocul lor scenic, unitatea orchestrei și sincronizarea participanților erau doar cîteva elemente care arătau vechimea acestui gen de spectacole.

Opera Regală din Stockholm a fost înființată în anul 1773, de către regele Gustav al III-lea, cel care a pus și bazele altor instituții culturale, existente pînă astăzi, cum ar fi, de exemplu, Academia de Muzică și Academia Suedeză, care acordă anual premiul Nobel pentru literatură. Opera din Stockholm și-a păstrat titulatura de „regală" pentru a marca tradiția neîntreruptă din momentul înființării sale. Formal, Opera este o societate pe acțiuni în care statul suedez deține toate acțiunile. Clădirea Operei este un monument cultural. Sala de spectacole are 1 150 de locuri, considerate a fi prea puține față de nevoile Operei.

Clădirea Operei din Stockholm este de fapt unul și același lucru cu Teatrul Regal din Stockholm.

Cea mai renumită scenă teatrală din Suedia este însă Teatrul Regal de la Drottningholm, localitate unde se află reședința de vară a regilor suedezi. Teatrul a fost construit în 1754, dar a ars în 1762, în timpul unei reprezentații. Regina Lovisa Ulrika i-a cerut lui Carl Frederik Adelcrantz, cel mai mare arhitect suedez al timpului, să construiască un nou teatru. Această clădire a fost inaugurată în 1766. În 1791, arhitectul Louis Jean Desprez a adăugat clădirii principale un mare foaier cu vederea spre parc.

Zilele de aur ale teatrului au fost cele de după 1777, cînd regele Gustav III a folosit în permanență Palatul regal de la Drottningholm drept reședință de vară. În timpul domniei sale și Opera avea stagiune permanentă la Drottningholm. Tot pe scena acestui teatru dădeau reprezentații cele mai valoroase trupe teatrale din Europa.

La cîțiva ani după moartea lui Gustav III, teatrul a fost abandonat. Timp de aproximativ un secol, el a fost practic uitat. Multă vreme, clădirea fusese utilizată ca magazie. În anul 1920 a fost restaurat și redat menirii sale firești. Spectacolul de reinaugurare a avut loc la 19 august 1922, iar după cel de-al doilea război mondial, teatrul și-a recăpătat faima din secolul al XVIII-lea.

La acest renumit teatru, am avut plăcerea să văd comedia italianului Domenico Cimarosa „Il Matrimonio segreto", cu Babro Ericson, Karin Mang-Habashi, Georgine Resick și Erik Saeden care au reușit să reînvie, prin talentul și farmecul jocului lor, acel sfîrșit de secol XVIII, cu iubiri pasionale, cu căsătorii secrete, cu trăiri puternice și dăruiri totale.

Într-o după masă de toamnă, cu ploaie măruntă și rece, cum sînt poate cele mai multe dintre zilele toamnelor suedeze, un prieten român m-a dus să-mi arate Millesgarden, grădina casei unde a trăit sculptorul suedez Carl Milles, grădină plină acum de statuile sale. Grădina acoperă o coastă de deal care se ridică brusc deasupra apei lacului Lilla Värtan. S-au cheltuit însă ceva bani și s-a realizat un muzeu în aer liber, foarte bine amenajat.

Bronzurile lui Carl Milles sînt inspirate din mitologia greacă, din religia creștină și din istoria societății omenești. De dimensiuni relativ modeste, cu unele părți ale corpului omenesc lucrate cu scrupulozitate și cu altele insuficient finisate, sculpturile lui Carl Milles sînt mai ales evocări, ilustrări ori sugerări. Așa este de exemplu palma care ține cu două degete un om, intitulată „Mîna Domnului", înconjurată de „Muzicanții îngeri", figuri omenești, stînd într-un picior, cîntînd la diferite instrumente, fiecare avînd o altă poziție. Caracteristică pentru arta lui Milles mi s-a părut lucrarea intitulată „Pegas", un cal cu aripi care zboară. Alături de cal zboară și omul. Interesant este modul în care calul este prins de soclu, modul în care compoziția se sprijină pe soclu. Calul este înclinat pe partea dreaptă. Aripa dreaptă este înspre soclu și în fapt spre ea se înalță din soclu un braț metalic pe care se sprijină. Omul nu este călare pe cal, ci zboară alături, fiind foarte ușor lipit doar cu partea exterioară a labei piciorului drept de aripa stîngă a calului. Aproape toate lucrările din Millesgarden zboară ori plutesc, fiind prinse de soclurile lor în cele mai neașteptate moduri. Zborul bronzurilor lui Milles este poate tocmai nota lor aparte, ceea ce frapează în primul rînd pe vizitator. Cel mai mult mi-a plăcut „Poseidon", care ține în mîna dreaptă un rechin, din gura căruia țîșnește apă spre

cer, şi în mîna stîngă un vas, precum şi „Ionas şi Balena“ În schimb nu am fost deloc încîntat de „Aganippe“, replica părţii din fîntîna arteziană executată în 1955 pentru Metropolitan Museum din New York.

Fără îndoială că Milles a fost un mare sculptor, dar modul în care lucrările lui sînt expuse şi prezentate, amenajarea grădinii sale, propaganda pe care suedezii ştiu să i-o facă îl fac şi mai mare decît a fost el în realitate, îl urcă cu cîteva trepte mai sus pe scara subiectivă a valorilor, create, în mare măsură, şi prin acte de propagandă.

Metroul din Stockholm îţi produce sentimente de admiraţie pentru oamenii care l-au construit. Situat la mare adîncime, din nevoia de a putea trece pe sub lacuri, el îmbină simplu utilul cu frumosul. Scările rulante care te duc parcă spre străfundurile pămîntului te poartă pe sub bolte stîncoase viu colorate ori cu gust pictate. În timpul coborîrilor şi urcărilor şi apoi în scurtele aşteptări din staţii, sufletele se încălzesc, se calmează şi se odihnesc cu ajutorul culorii şi ornamentării tavanelor. Adăugaţi la aceasta curăţenia din jur, liniştea, calmul şi politeţea oamenilor şi atunci se poate uşor înţelege de ce mi-a plăcut metroul.

Cu satisfacţie am constatat şi faptul că, în ciuda densităţii automobilelor din capitala suedeză, parcarea este cu desăvîrşire interzisă în aproape jumătate din străzile centrale ale oraşului. În alte străzi funcţionează ceea ce se numeşte „regula săptămînală de noapte“, conform căreia parcarea este permisă între orele 6 p.m. şi 8 a.m., cu excepţia unei anumite nopţi, indicate pe fiecare stradă. Taxa de parcare este foarte mare pentru cei cu bani mai puţini Ea variază, în raport cu zona oraşului, de la 0,50 la 6 coroane pe oră. Centrele turistice oferă gratuit hărţi cu zonele de parcare din oraş.

* * *

Dacă ar fi să facem o singură apreciere generală asupra societăţii suedeze actuale, asupra preocupărilor principale ale oamenilor, asupra priorităţilor actuale ale suedezilor, atunci ar trebui să reţinem interesul lor pentru ecologie.

Şi în alte ţări dezvoltate industrial se constată o sporire a mişcărilor ecologice, o creştere a organizaţiilor şi partidelor ecologice. După aprecierea mea, în Suedia acest gen de preocupări şi aceste mişcări sînt la ora actuală mai evidente ca oriunde.

Preocuparea suedezilor pentru conservarea naturii, pentru menţinerea echilibrului biologic, lupta lor împotriva poluării, dorinţa foarte acut resimţită ca activităţile industriale să nu deterioreze cu nimic cadrul natural de viaţă al omului sînt teme dominante chiar şi ale literaturii suedeze contemporane.

Protestul şi opoziţia politică se manifestă în literatura suedeză cu preponderenţă tocmai în domeniul ocrotirii mediului înconjurător.

Niciunde preocuparea pentru ocrotirea naturii şi îmbunătăţirea calităţii vieţii omului nu este aşa de manifestă ca în Suedia. Dintre toate impresiile culese în călătoria prin Suedia, această constatare mi se pare cea mai importantă.

Atît în înfăţişarea fizică, cît şi în temperament şi caracter, există o mare asemănare între suedezi şi norvegieni, pe de o parte, şi români, pe de altă parte. Asemănarea cea mai izbitoare este cu românii transilvăneni, mai ales maramureşeni, urmaşii direcţi ai dacilor liberi, care au suferit mai puţine influenţe din partea altor popoare. Părul blond şi ochii albaştri sînt asemănările fizice cele mai izbitoare. Li se adaugă însă şi asemănările din-

tre unele obiceiuri, precum și similitudinile de caracter și comportament.

Studii comparative ale celor două grupuri de popoare ar putea da la iveală concluzii surprinzătoare.

Este un regret al meu mai vechi că poporul român și popoarele scandinave nu dezvoltă cooperări mai largi și mai fertile atît în domeniul cultural cît și în domeniul economic.

Spre o sporire a acestor cooperări pledează toate argumentele. Odată inerția învinsă, convingerea mea fermă este că națiunea română și popoarele scandinave ar putea oferi celorlalte popoare europene frumoase exemple de cooperare reciproc avantajoasă.

Referitor la nevoia unor mai intense contacte culturale între români și suedezi voi da doar un exemplu mărunt, dar foarte semnificativ.

Dintr-o revistă publicată de Ministerul Turismului din Suedia, „Sweden, Part. 1. Your Holiday Destination", p. 23, nedatată, dar publicată în 1979 ori 1980, am aflat că în orașul Visby, fost port hanseatic, situat în regiunea Gotland, în fiecare vară, în luna iulie, are loc un spectacol-procesiune al operei „Petrus de Dacia" la ruinele mănăstirii Sf. Nicolae. Am întrebat pe mulți despre această operă „Petrus de Dacia", dar nimeni nu mi-a putut da nici un fel de informație, deși mi-e clar că e vorba la origini de „Petru din Dacia". Ar merita făcută o cercetare serioasă a istoriei și tradiției acestei opere, căci ea pare a fi o nouă mărturie a faptului că mulți daci au migrat spre nord, unindu-se cu vikingii și contribuind la etnogeneza suedezilor și norvegienilor.

* * *

Distanța Stockholm—București am parcurs-o cu trenul, călătorie care a durat trei zile și trei nopți, cu cîte-

va ore de așteptare în Berlin. Oboseala a fost mare deoarece, din lipsă de bani, am venit cu vagon de clasă. Mersul cu trenul îți oferă însă un cîmp mai larg de observație decît zborul cu avionul. Poți vedea cum se lucrează cîmpurile, cum se îngrijesc casele și curțile, cum și cu ce se circulă pe șosele. Sînt apoi atîtea de văzut și observat la pasagerii care urcă și coboară din trenuri! Interesante concluzii se pot trage din felul în care se comportă vameșii și grănicerii.

În liniște și calm, prin comenzi radio, trenul a fost transferat rapid pe *ferry-boat*-ul care face legătura între Suedia și R. D. Germană. Unii pasageri dormeau, alții urcaseră pe puntea superioară a vaporului ca să respire aerul plăcut al mării, să se lase mîngîiați de adierea ușoară a vîntului dinspre nord; în fine, alții, pe puntea a doua, cumpărau tot felul de lucruri, mai ales băuturi, țigări și ciocolată de la *shop*-ul *duty free* existent pe vapor.

Am sosit la Berlin dimineața. Pînă la trenul de București aș mai fi avut cîteva ore pentru o scurtă vizită prin oraș. Spun aș mai fi avut, căci... Orice călător are bagaje care trebuie lăsate la biroul pentru bagaje de mînă. Bagajele se primesc contra unei sume de bani, iar călătorul abia sosit într-o țară străină, de regulă, nu posedă moneda acelei țări. M-am găsit și eu exact în această situație... Am întrebat unde se află un birou de schimb. Mi s-a spus că undeva, pe o stradă, în apropierea gării. Asta ar fi însemnat să-mi car bagajele pînă la biroul de schimb valutar, să schimb cîteva coroane suedeze, să mă întorc în gară, să las bagajele etc. Supărat pe nemți că nu s-au gîndit că un birou de schimb valutar trebuie plasat în chiar clădirea gării, nu am părăsit-o, mi-am păzit bagajele aproape cinci ore, pînă la plecarea trenului spre București.

La Praga au urcat în compartiment trei tineri maghiari. După puțină vreme m-au întrebat de unde vin și încotro merg. Aflînd că sînt român și merg la București, au început să-mi arate o prietenie care mi s-a părut de la bun început nefirească. M-au servit cu de-ale gurii, cu băutură, cu țigări, cafea. I-am refuzat politicos: foame nu-mi era, de fumat nu fumam, iar băutură aveam și eu, ba încă ceva mai bună decît mi se oferea. La fiecare refuz, se arătau de-a dreptul nefericiți. Ne înțelegeam în engleză, pe care unul dintre ei o vorbea destul de bine, în timp ce ceilalți doi se mulțumeau cu ceea ce le traducea colegul. Erau studenți și veneau de la Praga, unde participaseră la un concurs atletic, doi fiind săritori în lungime, iar al treilea alergător la cursele de 1 000 și 5 000 de metri. După un timp, studenții maghiari mi-au dezvăluit totuși motivul pentru care încercaseră în fel și chip să mă cîștige. Aveau rugămintea ca la granița maghiară, cînd va veni vameșul, să declar că am trei valize, adică una a mea și două ale lor, cele mai elegante, pe care le puseseră pe polița de lîngă bagajele mele. Întrebîndu-i ce au în valize și de ce le este frică de vamă, mi-au explicat că au cîteva obiecte de cristal și cîte un magnetofon cehoslovac, mărfuri pentru care, în mod normal, ar trebui să plătească o taxă vamală relativ mare. Fiind în tranzit, bagajele mele nu prezentau interes pentru vameșii maghiari.

În final nu a trebut nici să mint și nu am fost pus nici în situația să-i dezamăgesc pe tinerii studenți maghiari. Vameșul nu a întrebat nici de valize, nici de plase, nici de rucsacuri și sacoșe, ci s-a mulțumit cu răspunsurile tuturor, în sensul că nu avem nimic de declarat.

Un ultim episod, pe care doresc să-l povestesc, se referă la discuția cu vameșul român, cînd am ajuns la grani-

niță. Îmi cere pașaportul și mă întreabă de unde vin. Îi spun că din Olanda, Danemarca, Norvegia și Suedia. După aceea mă întreabă ce lucruri am. Îi răspund că nu am decît ceea ce am luat cu mine la plecarea din țară. El nu vrea să creadă și mă roagă să deschid valiza. După control constată că, într-adevăr, nu am nici un lucru străin, cu excepția unor cărți în engleză și franceză pe care le-a răsfoit, dar, nefiind ilustrate, le-a lăsat repede. În mod paradoxal, neîncrederea vameșului creștea. Mă întrebă atunci dacă am valută. Îi arătai cele cîteva coroane suedeze. Apoi, dacă am bijuterii, aur. Nimic. După alte întrebări, între neîncredere și dezamăgire, vameșul îmi spune : „Păi îi posibil să umbli atîta lume și să nu aduci acasă nimic ?", la care eu nu pot să-i spun decît adevărul : „Tocmai pentru că am umblat atît de mult, nu am nimic. Banii i-am cheltuit pe drum".

Cu aceste explicații reintram în țară, după un timp prea scurt pentru cîte aș mai fi dorit să văd prin lume, dar prea lung pentru dorul care mă încerca.

CUPRINS

	Pag.
Lalele și electronică	5
La izvoarele Dunării	51
De pe Someș pe Tamisa	78
Castelele, oțelul și băncile Luxemburgului	110
Avantajele și necazurile belgienilor	119
Și în Elveția am văzut țărani la coasă	137
O mare fermă agricolă cu ateliere mecanice	158
Călătorie în țara fiordurilor	181
Neutralitate și dezvoltare	209